

Аңсны
ахәынтқарратә
шәкәтыжбырта

ПЛАТОН БЕБИА

И Ө Ы М Ғ А Қ Ә А

ҒШЬ-ТОМКНЫ

Алхәынтшәкәтыжырта
Акәа – 2010

ПЛАТОН БЕБИА

И Ѡ Ы М Ъ А Қ Ә А

АҢШЫБАТӘИ АТОМ

АИҢАГАҚӘА

Алхәынтшәкәтыжбырта
Акәа – 2010

ББК 84(5Абх)6-5

Б 47

Аредақциатә еилазаара:

Аргәын Р. Ць.

Гогәуа А. Н.

Гәыргәлиа Б. А.

Қапба Р. Х.

Ғарпқа Н. З.

П. Бебиа. Ифымтақәа. Аиґагақәа. Аңшьбатәи атом.
Аңхәынтшәкәтыжыырґа. Акәа – 2010. 556 дақьа.

© П. Бебиа. 2010.

Станислав Лакоба

САНДУ (Ацыпцэаха)

Абхазские песни удивительно передают верховую езду. Вот копытитесь высота; лезет в гору и под гору, изворачивается и прямится бесконечная, как дорога, хорошая нота – камертонное бессловестное длинное а-а-а! И на этом ровном многокопытном звуке, усевшись в нем, как в седле, плывет себе запевала, выводя озорную или печально-воинственную мелодию...

Слава хитрой языческой свежести и шелестящему, охотничьему языку – слава!

Осип Мандельштам

I

Уа-а рарира, раида рашъа,
Уа-а рарира, уа-а рерашъа!
– Ажэацыпцъхъаза ара Анцэа дыкоуп! –
Санду дцэажэоит – илхэо гэтыхоуп.
Нас иашэаны – лгэатца итылхуеит,
Нас еикэшэаны – лыбжьы еитылхуеит:
– Уа-а рерашъа, уа-а рирама!..
Ашьхақэагъ ҕымтыкэа инхама
Иатцаеырбо жэџан цамцамра:
“Уа-а рарира, Рама, Амра..
– Анцэа? – схэоит са схы налықэкны.
Апцта слырбоит – ашьха ирхыкны...

II

Зқышықасала игылаз дацла,
Ауахта аадгылт, рхәеит, атцла.
Апшадааз амахәкәа еилнахуан,
Абыҕькәа ҕыфрны икаҕсахуан.
Аха ауаа рхы инахамшәала,
Уи аха рымамызт уажәала.
Ашәшьыра ада ҕсыхәа рбомызт,
Аха аҕсра ишағызгы рбомызт.
Уи моу икаҳаргы ртахыхын,
Реихаццышә мазеикәа ркыхын.
Ауафы, ублақәа ашәшьы рхылан,
Уаҳа атцлақәа урыламгылан!..

— ❖ ❖ ❖ — Миқаель Чкуту

АМШЫН ЕИҚӘА САЦӘАЖӘОН

Амшын Еиқәа, иагъа ушкәакәахаргы,
Амшын шкәакәа ухъзитом азәгы.
О, иугәаларшәа шакаә уца инхазгы,
“Аҕсадгыл!” — уаха ирзымхәо зынзагы.

Кавказ азбжак уа уыца ицәахыми,
Анасыҕ шкәакәа шырҕшаауаз зны.
Амшын, уеиқәара даргы ирразкыми,
Уара укалеит ҳа хзы улабырзны.

Сыбла ихгылауеит, рыцха, амҳацыырқәа,
Ишыҕьацәы-ҕьацәуаз ахы итарҕа,
Иаҕагылан уа икәҕозаргы акырқәа,
Рымч мырхакәа ишагаз уцәкәыргәа.

Ұыцъа сара саншыцәа уара иухылеит,
Рабиҕара иамыхыырц уака акы.
Аха изхәада рымца ҕыц иеиқәылеит,
Аха изхәада ирыҕшааит хәа аразкы?

Тыркәтәылака ицеит угәы ихыхәхәала,
Аха иназамашь, икам рхабар?!
Ма уыца ицәахума игәынкыуз ҕәҕәала,
Акы ухәарцгы утахуп абар-абар.

Издыруада уа уакэзар рразкы еицэазтэыз,
Шакашы уртэуаз, амзаатэггы узаа?!
Убри акэзар, амшын, абас уеикэазтэыз,
Убри акэзар, амшын, абас узтаа?!

Ачнышкэа збауеит сара ипка шкэакэан,
Издыруада иахылтзар урт рыпсы?!
Урт рыбжыы игоггы, уаха иаапымтэакэан,
Дара ирбжьюшэа сахауеит зназы.

Ус, ацэкэырпэакэа неишытала-еишыталан,
Ргэеибафара аанкылан, еикэышышыы,
Уа игэыбзыбуа сшыапафы инышыталан,
Аикэара иаатыуеит ус абжыы:

«Сара атэылакэа срапшыэмоуп кыркэа,
Зны, сыгэрымырггы, зны сеилыххаза.
Аха рыпсы змардоз уа амхацэыркэа,
Дара рзын ишыаммызт, ихатца!

Атэым пэшацэкэа хышыпэас убла тнахуеит,
Амрагэ убас ишуеит уа илакэны.
Схэыцит: арт уа инаган изсыргэакуеи,
Еибууп, итэахызааит сара скны...

Аха исиааины Тыркэтэыла иназахыз,
Иахьяггы ргэынкыбжыы сахауеит.
Нышэнап имам уа здунеи зыпсахыз,
Шэык млашьюеит, азэы ирхауеит.

Атахмада, рыцха, уа дыгэжэажэа,
Дгэакуа агэытха шимаз даныпсы,
Реиха изгэакэаз изынижэаап ажэа:
«Сыба» ара инумыжын, абаапсы!

Инаган амшын иат, абаа, ууащызар,
Уахгы-еынггы сзыхьтәуаз Апсны,
Сыпсы таны са уахь сзыхнымхәызар,
Ацәкәырпәкәа сазнаргап ма сыпсны!..»

Амхацбыркәа апсыз рфом игәатан,
Избанда амәа ишыкәыз уака ипсыз,
Иаарымпәаан ицон уа амшын инатан,
Урт ржбы тыжәжәаны ирфон апсыз.

Амхацбыркәа анылаанза арахь амәа,
«Апсадгыл ахь!» – хәа рыбжбы гонаты...
Иудыруаз иагәа иссирны ипхаргь амра,
Сара сшеикәоу сагәаанхоит бзанцы!..»

Ихәлоит. Акәа ацәашькәа еилаарцыруеит,
Сара ахәыцракәа сыткәа сыргоит.
Ачныш гәатеикәа акы иаруазыруеит,
Амшын гәатеигь еикәымтәо ицәкәырпәоит.

АСАСААИРТА «АБХАЗИА» АСОФ АКНЫ

АХӘЫЦРАКӘА

Уажә итынчуп Апсынтәыла,
Атых неихьеит агәахы.
Ахауа налбаадо гәыртәыла,
Са сындәылтүеит адәахы.

Уаха измыцәаз сара сами,
Сагәазхәыцуеит уи аңеипш.
Акәа уахынлаггы ипшзами,
Амшын иавоуп амзәеипш.

Абар җаңхъа сыбла ихгылоит
Акъа избақъаз иахъа.
Җаңхъа срыма амшын ихылоит,
Урт саггырыткъоит җаңхъа.

Ацъашы иатъа — акипарискъа,
Съаңхъа иаацъырцит снаңшын.
Иаанхарц реиеқаара мырзкъа,
Урт хыңшылауеит амшын.

Игылазоузеи ма ашынқъахъа,
Еитъабъыла итаҳъхъаны.
Исуеит ага-ңшагъ ахъхъахъа,
Абызшъала ак нахъаны.

Ага сахъақъа убла шхыркуа,
Улаңш науршъыр иубоит:
Иуапа-ңцацаны ажъахыркъа,
Акъатъи ашьха ыырбоит.

Уи анаџс, ңтакъаны иубоушъа,
Ублақъа заахо зназы,
Уа Нарт Сасыркъа ихтырңоушъа,
Ашьхақъа ирхауит асы.

Акъа иахагъы иареырбошъа,
Амза халоит ага къто.
Акъа амхаңыркъа иднарбошъа,
Амшын ахы-мџа ныхто.

Уи ацъкъырңақъа уазыруа,
Зкъы еибырхъоит ак мза.
Шъ-лашарак еилаарцыруа,
Акъагъ иамоуп ахатъ мза.

Шапхъа ахъыщракъа ырыткъахыз,
Ахарагъ срыман ицон.
Абар, ари адгъыл ихнахыз
Амиф фырхатца Иазон...

Ари апсуа дгъыл лашарбаган
Уа иказшэ ескъынггы,
Хаскъала ашка рымша наган,
Адуinei ббакъа зеггы.

Ажэан лакэи амшын цауылеи
Убас еилатэоит абра,
Игэхъааибаго агэылеи агэылеи
Ишзеибамбо рызхара.

Ицэоуп Акэа агэы рахатза,
Апхыз ссиркъагъ ырызцоит.
Уи ахычошэ акалт аенадца,
Амшын цэкэырца неикэапсоит.

Акэа убас атынчра ахыцэоуп,
Шьтыбжык мгацшэ зынггы.
Ацлакъатцэкъа шгылоу ицэоуп,
Сара сзыцауам сианггы.

Асасааирта асоф сыкэгылоуп,
Итахан ианыцэоу зеггы.
Схэыпъызыпъуа шэ-хэыщрак срылоуп,
Убарт ырхылцит сцахэаггы.

АФЫЗЕИ АМШЫНИ

Алыкьса Гогәуа изкны

Җнеиуеит аңшахәа хавалан,
Сөызеи сарей уажә хаицны.
Ацәкәырц трыскәа рыхагалан
Икахауеит рызхара еисны.

Җаңхәа игыло, ргәы тамгыло
Ицо-иаауа ахатәы рхауеит.
Харантә игошәа, иузымкыло,
Ус сөыза ибжы сахауеит:

«Сыхаара, сыпсадгьыл,
Икалазеи закәызеи?
Иупшаауазеи, иуцәыззеи,
Абас улахь зеикәүзеи?!»

Нхытцка ицаз угәырфома,
Мшын нырцә икоу уцабома?
Сылашара, сыпсадгьыл,
Абас улахь зеикәүзеи?

Уахьцарадоу пхоушьома,
Ма дасакы гәнугома?
Сылашара, сыпсадгьыл,
Абас улахь зеикәүзеи?»

«Дырмит ду ишит ари ашымта,
Ианәаха-дагәаз жәытә зны.
Апсуа, рыцха, базара имта
Атәым нап ианакыз Апсны.

Ажәәан аҕта хьантақәа атқан,
Адгьылгы хтакын аҕскы.
Убасқан ахьаа ташы игәатқан,
Иҕсадгьыл инакәикт ихы.

Сара дгьыл харак саныкоу,
Сгәы ианытталалак Аҕсны.
Игарашәан ауп уи шысзыкоу,
Саҕхьом, исхәоит ашәаны!..»

Сәыза җитзом. Хәицны хнеиуеит,
Хаткәоит цәаныррак ласны.
Ацәкәырҕакәа акы иаргәатеиуеит,
Зны ицәуоит, иччоит җазны.

АЛАШАРА ХАРАКЫ

Иааилабыцуеит. Аҕша хьшәашәа
Амшын ихыхәхәала исуеит.
Уа аҕшахәа инахыҕуеит ашәа,
Ацәашьқәа ххаза иакуеит.

Ацәкәырҕакәа аҕаә инасуеит,
Рыҕрыцә ҕаракәа ҕсакьоит.
Ацәкәырҕакәа убас еивасуеит,
Башаза урт рымч ркьоит.

Ус, аа нахьхы алашарбага,
Алашьцара арффоит иҕка.
Ари алашара, цьым, җырбагам,
Ауаа ирыҕхьауеит ҕхьака.

Ацх-лашә иналган еибнаҕоит,
Зегь агәыҕра рзаанагоит.

Амч алшара змамгы инаѳоит
Адгыл ду ахыгы дагоит.

Имшын-мзан сыбла ихгылоит,
Ари алашара харакза.
Абар, саѳхьа инеишьтагылоит
Аѳсны аѳеиѳагы гѳыкза.

Мери Аѳз-ѳха, аѳырѳы бзиа,
Дгылои шаѳа дхаракны.
Хара х-Владимир Харазиа,
Ихъз шьтыхми ихъзыркны.

Урт хѳѳстазаразы иеидгылан,
Иара хьчо аѳа дѳадырхеит.
Рыхъз бираѳкъан иаххаргылан,
Илашарбаган иахъзынхеит.

Иахьагь шаѳаѳы азыкѳѳода,
Аѳсны ѳшза аѳара-аѳхара.
Уи ахьыз харазкуа зымбода,
Зегьы-зегь аабоит хара.

Аѳба хараѳкъа инарыѳхьоит,
Ари алашара хараѳгы.
Уи ахьызбауа саргѳырѳьоит,
Инташѳоит убас сыгѳгы:

«Ауаѳы дѳаларѳ длашарбаган,
Убри акѳзами хъишаз зны?!»
«Ааи, хѳалароуп убас хнаган!» —
Исхѳо сыѳахѳоит Аѳсны.

АҢСУА ЦУФАРА

Ашыжь пшы-шыапык, ашыбжьон – ъба,
Ахылбыеха уа х-шыапык.
Абри закэу, дад, исахэ, исырба,
Ссирс иатахузеи митэык.

Аңсуа цуфара уа абас исызпааит,
Ианудыр укэыџоуп уаргы.
Шэки-зқы ахыцрақэа абрака исзааит,
Аха ампын, мап — зынзагы.

Ашыжь уи пшы-шыапык ацоуп, рхэоит,
Шыбжьон уи иацоуп ъба.
Хылбыеха уи х-шыапык ацоуп, рхэоит.
Уа-а, изакэ ссиру сшэырба!

Ус, аңсуа кэыџара ссапхьа иаагыл,
Ипышэырччо схы агэра снаргоит!
«Ауаы ипстазара уеапхьа иаанкыл,
Уи уара зегы унарбоит!..»

Ауаы ипстазароу, нас са исызкуп,
Уа стэаны ашышыхэа санхэыц:
«Сара ислахынтоуп уи, сара исразкуп!» –
Еиыршэшэо снейуеит хэыц-хэыц.

О, ашыжь пшы-шыапык – уи са исхэычран,
Схэхэрхэгы нак аеазеит.
Са схэычра хэмарран, жьаран, ибжьаран –
Ибакоу ицеит, ицазеит.

«Ашыбжьон – ъ-шыапык...» Убас сыццакуеит,
Уа исыха-сыхауеит сгэы.

Иахьакэым сымѡахытцыр – уи сымѡа акуеит,
Сықэгылеит сааин шыбжыагэы.

Аамта мышьтыкэа убас сус еилашуеит,
Са исымоу цыушыап шэ-напык.
Нахьхьи харантэи са сахьгы иаагшуеит
Сажэымта иатан х-шыапык...

АШӘАРЫЦАӘ ЛАШЬКЫНДАР (Апсуа легенда)

Уа абыргцэа ирхэоны исаҳазгы абар:
Дықан шэарыцаәк изыхьыз Лашькындар.

Уи аахыс аамта зырѡашны ицахьеит,
Башагы ицозма шэыхтыск агахьеит.

Аха аамта дазымго уахагы абар,
Избахэ ахьырхэо абчарах Лашькындар.

Икалом ишэымбацкэа инеихьоу Ткэарчал,
Ишгылоу уи ишьха мра-мза аныччал.

Апшзақэа, афэфақэа, агэыразқэа Апсны
Убас еипш икан рхэеит анкыза зны.

Ахара ипшуан, рхэеит, ассиркэа рбон,
Урт адоуха хэа мыч дук агэра ргон.

Аламала ихьацуамызт урт зынзагы,
Ахатара хатыр ду рзақэын зегы.

Дара абарт аҗәҗәкәа дрылан азәы,
Ахатара згәаҗәауа иаҗылоз уатәы.

Акыбаа хәа илаз зынза иаеакын,
Зегы-зегы убри азын ихъз рҗакын.

Уа нанамгаҗ-беиаҗ иршьоз тынхас,
Аңнышкәа дышьтырхит ус иара җас.

Аха дшышәарыцо абна агәтаны,
Иаҗацәа даарбар — уа ицон ишәаны.

Убас акәын ишыҗаз уи ихыҗша,
Дшәарыцо ахраҗы даҗан есымша.

Аңнышцәа еизан зны, ргәә аҗша ансы,
Тоуба руит дымшыкәа ишымтәо бзантцы.

Убри инаркны реыртәахуа ишьтан дахыцо,
Днеиуан иарҗ шыымхыла абҗацма дахъзо.

Хәылҗазык дкараха тыҗкаә дназеит,
Илақәа зхәынга ркыз ишашьтаз ицеит.

Аалзга лакы-лакьуа ицон цаказа,
Хылҗас икәашза уа азшәах ахатә.

Акы дамырҗыхауа дыцәан убас,
Иссирын абчарах аҗхыз хәа дызтаз.

Аңнышкәа ихылаҗшуаз уахь иццакит,
Аңнышкәа икәшеит, дырҗахит, дыркит.

Шახалаҗ дҗах, алабажә дарганы,
Атыша дтарыҗыит ахықәахь дганы.

Ус, дук мырцыкэа ихынхэын илакэа,
Дыпъшаауа ишьталеит: «Шэнеи, абаакэа!»

Еимдозгы здыруада, рыцха, зака?!
Дагырбеит атыша дтажыны цака.

Нас ицэыуа, иуыууа, уа митэ кацо,
Аа алақэа ауаа адырра рыртарц иахыцо.

Ауаа ирдырит рабчарах дшақэшэз акы,
Иагдэықэлеит ресибарк уахь иццакы.

Цысымзар атышае напык хэа назом,
Рышьтахька ицом, аха пъхьакагы изцом.

Убаскан, имшэакэан италт алақэа:
«Хапъшэма дахыкоу хаицнеип, абаакэа!»

Атыша цлашэырае уажэ апъшэмара нкыл,
Уи илақэа неины нак-аак ихагылт.

Ашаха дызкызгы уажэ уа дырхханы,
Ипъыххааса икэырцеит уа икаканы.

Бжы-хэрак рыбзаны идырбъарцазы импшы,
Уа алақэа ихагылан бжъаха-бжъымшы.

Аабатэи амшазын уи дқацмацеит,
Лакгы иазымчхакэан абжы хнатцеит.

Алақэа шихагэакуаз иагьцит жэы-мшы,
Ус, дтахан дыцэазшэа, дыкэтэеит даапшы.

Ажэлар ипшызгы уи ссиршэакэа ирбеит,
Доуха мчык шыказгы уака агэра ргеит.

Анцэақэагъ нцэак дрыцлеит икало исахэы,
Лашькындар хэа дагыит урт рынцэахэы.

Уи атыша иахагылоу ашьхагы убра,
Лашькышдар хэа хьзысгы инартейт дара.

Уи ақэцэаф Анцэа ду итыпъ-пъшыа катцоп,
Зегы амцаныхэоит — уи убасгы ихатцоп.

Уа алеи ауаши рыбзиабара иазкны,
Уи ахэ рымшьо нас уажэгы ихаракны.

Агэбылра уиаахыс цыхэтэы амам зынзас,
Еихаракгы алақэа ианыкарта абас.

Саргъ абриоп избахэ зшэасхэаз абар,
Абчарах фырхата, адыр Лашькындар.

ДЕЛ СМЫГЭ

Адунеи акны ахьыз тыцуа
«Нартаа» хэа икоуп Агъсны.
Уи инахэагъшыз ргэы тыцуа,
Иазеиныркьоит амца аркны.

Иалоу иреитцбу шэки ихыцуеит,
Урт убас иашэахэацэоуп.
Рэара хьахэ рэашны ихыцуеит,
Урт убас икэашацэоуп.

Енак Дел Смыгэ абри датааит,
Дагъааит ашьха дылбааны.
Иажэра ихаштит, Анцэа ибааит,
Акгы дагеит дымцпэааны.

Изныкымкэан Акэа далсит,
Уа акалакъ ибаразы.
«Анцэиныс иахъа ацэа салцит!»
Ёааитит ус ихазы.

Уахъынтэ ашъха деиҥахалеит,
Уахъынтэ Акэа дназыпъшит.
Даеа зныкгы агэырҕа ихалеит,
Даеа зныкгы игэы еилашит:

«Акэа баша са сматааит,
Сгэатца ак ҕыхеит ипҕаха.
Убас сшэахэоит, Анцэа ибааит,
Убас скэашоит, ихатца!»

Нас дшэахэарцаз ибжыы тигоит,
Акарматчыс абжыы ихоуп.
Нас дкэашарц ишъапы еихигоит,
Зегы-зегь дыруп, иазхоуп!

«Акэа ижэытэу, аха ишэтышха,
Изырпъшзо хамшын аҕықэ.
Акэа, дгэатан иажэымтыҕа,
Насыпъ изыпъшаа Дел Смыгэ!» —

Абас хэаны амѳа днанылоит,
Акэа дагъналат иара.
Аѳны шкэакэа ашэ днадгылоит,
Дагына-насит убра.

Ашэ аатуеит, дагыныѳналоит,
— Мшыбзиақэа, кыр иаҕсоу! —
Уи аҕапсшэа убас инаалоит, —
— Сара сзаазгыы шаара шэзоуп!..

Ашыр-сырхэа инеихатцгылан:

— Узустада?

— Делба Смыгэ!

Нас акэардэ наимцаргылан:

— Узышьтада, Делба Смыгэ?

— Шэара, дадраа, ара шэаҕшэымоуп, —

Дналагеит дыззааз ихэарц, —

Абра «Нартаа» хэан ак шэымоуп,

Истахуп убра сшэахэарц!

Ари иихэаз ссирсгы избада,

Дара-дара неизыҕшит.

Нас раҕхыа итэаз атахмада,

Даеа зныкгы инеиеаҕшит.

— Нас, агэыцкыараз ушҕакоу?

— Исгэалашэом са схы сыхь!

— Нас уабанхои, ара уабакоу?

— Сынхоит, дад, Арасазыхь!

— Ашэахэаразы узеиҕшроузеи?

— Шэахэарала атх сыршоит.

— Акэашаразгы иулшозеи?

— Абырҕын еиҕшгы скэашоит!

— Ашыкэс азын уабанзакоу? —

Ғшыынџажэа шыкэса сыртоуп.

— Имачуп. Ирхэо аабап уака?! —

Дел Смыгэ «Нартаа» дыртоуп.

Араагы иҕылеит зцаарала:

— Укэра?

— Ғшыынџажэа шыкэса! —

Реихабзагъ җышэырччарала
Ҷааитит инапқәа неикәтә:

— Аус ааурым уара-сара хәа,
Дад, ари ажәлар иртәуп.
Ахәычқәа хәаажәгоит кәашара хәа
Ари атыхәа җүцәатәуп!

— Ахәычқәа ухәоу? — азәгы ддәыкәлан,
Аха иеааникылт лассы.
— Ари сара сабду диқәлан,
Убас дызбоит уажәазы.

Ус, быргк дықәгыло ишыапҗынтә,
Уи еснагъ ус икәзшыоуп:
— Ари дабакоу, дад, хәа хкынза,
Хәара хкынза кыр избжыоуп!

— Хәара хәипҗш уа ашәахәашьа,
Абри илшон каларым!..
— Хәара хәипҗш уа акәашашьа,
Абри илшон каларым!..

Зегы-зегъ ирхәоит акака,
Уаха изымчхәзт Дел Смыгә,
Дгылоит Дел Смыгә ауаә нага,
Гәанылагы ихы даныкә.

Ибжы тфьоит, аипҗш захахьада,
Ихы-иғгы убас иаалашоит.
Шәахәарада, уа еинкьарада
Дышьтхысаазангы дкәашоит.

Ма изакәызеи ихоу абжы хәа,
Ашәа анихәа — зегъ шанхейт.

Цьоукгы неифагшит ашышыхэа,
Ишифагшуаз ус иагынхеит.

Абырг еихаб, мыцхэггы икьоу,
‘Сааитуеит; — Дадраа, шэхаткы!
Ишьямхы царуп, ибжы бзюуп,
Аха ихымтыц иара шэки?!

Дел Смыгэггы дгыломызт баша,
Бла царылагь уи дааимда:
— Иухээз сахаит, ауаа, иаша,
Аха иухыцуеи уара ухата?

— Шэи «ажэижэаба! — ихэсит, кыргы
Атахмада ибжы еипатэны.
— Сақшахатуп!.. — ихэсит Смыгэггы,
Дагыцоит хэыцрала дытэны.

Амши атхи цоит еивасны,
Арфаш ажэылара иафуп.
Дел Смыгэ аус иуеит дасны,
Уи ишэышқэса дзыпшуп.

Ахауа-цкьа лбаадо гэыртэыла,
Ипсы анааитеикуагь акры:
«Икас сыздыруам ға тэылак,
Ауаа ас изто псындыры?!

Аамта абас ианцаггы, имцымкэа,
Сара сға, уи ипжа ипжаггы
Фышэ шықэса урт ирхымтыкэа,
«Нартаа» далартцом азэггы.»

(Апоема)

Сара сгэы меитцажэкуа сныкэоит,
Сагьацэхьацуам уи бзанцы.

О, агэхьаагара — сара схьаа,
Сгэы ацыпхькэагь убас ипхоуп.
Даапсеит хэа иумкын сыгэхьаа,
Даапсеит хэа иумхэан: — Иазхоуп!

...Уара, шэыга хкы-рацэала
Азаза еимхэыц ухьныхэхэа,
Уара зыжэан цкаау ецэала
Стэыла хэыч, уабакоу, ихэа!

Исмахаижьтеи уара убжы-хаа,
Ухьаан сгэацае уцэахуп.
Стэаны схэыцуеит сеикэыпшыыхаа,
Схэыцракэагь уара иузкуп.

Шыкэса өежэа ибнакыз абрагь,
Сара сабду иаб уи зны,
Амшгы ацхгы, афынгы абнагь
Изеипшыны, убасгы дласны

Дыщоз дналалт ашэуа кыта,
Игылт иеы-цышэггы хазы,
Ахьтеи амлеи хыс изкыда,
Еимахан иауеит асы.

О, шыкэса өежэа абна илаз,
Ицэызуан, сыдгыыл, убжы.
Дказтаз амч-лша ҕэҕэа илат,
Зны длахых, зны деикэшышы.

Ари ашья-мөа данангылоз,
Идырузма нас иара

Идгьыл ссир хара ишицэгьылоз,
Хара ишгылоз иѣара?!

Шықәса ъежәа ибнакыз абрагъ,
Идыруазма п̆х̆а изып̆шыз?!
Уа иг̆ы шылап̆ц̆әуаз абнагъ,
Ѧызас иоузауазг̆ы шеыз?!

Данѣаз убас имра гьлон,
Убас ит̆ыцуан изых̆.
Ибӂы гар — ишцоз ит̆гылон
Ап̆тақәа их̆ибах̆әоз хых̆.

«Ахра, унаск̆ан ам̆а сыта!» —
Их̆әар х̆ымп̆ада инаск̆он.
«Икоу дарбан сара сыда?!» —
Шәақыт̆к̆ара ибӂы т̆к̆он.

Стәыла хара, сыдгьыл г̆әак̆а,
Дааутаххарг̆ы уара зны,
Уаш̆та дтамлоз п̆аг̆а-п̆аг̆а,
Даг̆ынеыӂәцуан уи дласны.

Кратахызма ус каитцарцаз,
Зани заби ааныӂны ицаз,
Уака аеыб̆а зымап̆разыз,
Ѧныс абна ду казцаз?!

Аеых̆әа уи ац̆ышә дак̆әтәан,
Аг̆әых̆әан ам̆цабз изтан.
Аха днеины ам̆зырха аг̆әтан
Дызеыӂәцуамызт, нас избан?

Избанда илшомызт анеира,
Уи шықәса ъежәа ибнакыз.

Иан даёын уа аматанеира,
Иаб игэаҕ хыцуан акыс...

Шықэса Өөжэа дыбнакызар,
Шээзхэыци шакаҕ ихыт?!
Абас Апсныка имөө акызар,
Уа даанхеитоуп иара нхыт.

Өнак игэы анылаҕцэаза абнаҕ,
Ихы ааган инапаёы,
Ишэаны, изаны өааитит абраҕ:
«Исоуроуп ауаөы ихы-иёы!»

Нас иаартэин иёы ахы днаха,
Икамчы нажэтан дыццакы:
«Сышҕаднамкылари абнака?!» —
Өнык инақэикит ихы.

«Ашэуаа шытысхып сара Өызцэас,
Хбызшэа акыми, — дхэыцуа дцон, —
Хабацэа роуп архышына еиӨызтэаз,
Хабдуцэа чуанк еицтачон...

Хымҕада еицхахаит ан лашэа,
Изырхэхэыз ха хқыркы.
Хымҕада иаҕеицаххэеит ажэа,
Хаҕеицыкэын уа мөакы...»

Абас Ашэтэыла даагылеит,
Абас еикэылт өа хэыштаарак.
Абас шыыжык алөа хылеит,
Абас иит өатаацэарак.

Ашэуа ҕхэыс дигозар дрыццон,
Апсыжраё аҕар еилиргон.

Ашәуа бчарах дицшәарыцон,
Ақьала маҕәахә еицааргон.

Азәы ихъаа иаргъы иныруан,
Цъара ихәозма ма ихәатәым.
Ашәуа бызшәа убас идыруан,
Изызхәоз дарбан: «атәым»?!

Аха зны дәхәыпшла дышнеиуаз...
Мәахәасталагъ дышцоз зны...
Ишибоз ахра мра зхацеиуаз...
Абҕаб ихәу дшашьтаз зны...

Уаха дзымцо акы дакыхит,
Уажә дагъиеипшын ашъаҳаит.
Шәахәа ссирк ибла хнакыхит,
Убас бжы ссиркгы иаҳаит...

Сахъа ссирқәак ибла ихгылан,
Зеипш имбацыз зынзагъы.
Ииуа дақәымшәауагъ дгылан,
Издыруамызт дахьцогъы.

Изныкымкәан абас ихъит,
Уара уоуп итааз, Аҕсны!..
Изныкымкәан игәы ихъит,
Ишъа-мәа игәалашәеит зны.

Ихәычра ааины ибла ихгылеит,
Аа игәакьоу Самырзақан...
Иан лнапы пшқақәа иҕылеит,
Иабгъы днеипылеит деихан...

Изакәызеи, уа иныкайтцазеи,
Иабакоу, мшәан, иҕара?

Идгьыл гэакъа ааныжъ дызцазеи,
Дзабрагъызеи нас иара?

Убас дтэуан, иагъизхгомызт,
Ашьха дукъа имѳа зкыз.
Амра ибомызт, амза ибомызт,
Ибомызт аетцэакъа иакыз...

Аамта еикэатцэа хѳала ихысны,
Имѳъазо ахэрагъ инцаны,
Ѳынѳажэижаба аарла ихытчны,
Ушыгэхъааигоз дыпсит, Апъсны!

Агэхъаагара! Иубома илакэны,
Изысурхэозеи сара арскак?!
Уи ипъазатгъы, рапъхъаза акэны,
Апъсыламан хъзы иртеит: Есхаќ.

«Анацъалбеит, ма цкъа ишандаз!» —
Анырхэоз ажэлар гэафла итэу,
Ицаз ашэышықэса аеиѳшамтаз
Абас дцэырцит са сабду.

Иашоуп, сабду иаб дапъсыуан,
Дшапъсыуаз дагыцеит дымѳас.
Аха сабду дѳагылт дашэуан,
Ашэуа имѳагъ шытихит мѳас.

Уи иаб дигэалашэон ибзиан,
Дыќан игэафы дынхан.
Уи дуаѳиашан, дагъуаѳкъиан,
Насгъы иажэа— жэатынхан.

Есхаќ дуаѳтынчны игэы инаѳон,
Аха иаб иажэагъы убас

Иаацэыркъан мычла деибнатон,
Дагъаауалуашон нас.

Иаб иажэакэа амца иацгылон,
Ддырцэомызт уха даниа.
Уа ашыжь шарагъ ицагъылон,
Икарцомызт имш каииа.

Убас ахэыцра хъанта ихалон,
Издыруамызт дахыцара.
Ишьаџа ахъеихиго ипџахалон,
Деимырхха дыркын иара.

Уа зхы зыпџхъазоз иашэыуан,
Рапџхъа ибозаргъ оумашэа,
Уажэ даакэгылауан дапсыуан,
Аччахэан ихэо ибызшэа.

Азыхъ дацэажэо амшын дазгэакуан,
Амрагъ дацэажэон хазы.
Уарпџ азиасгъ дацэажэахуан,
Дацэажэозшэа Егры азы.

Ианаахэлагы, иеырманшэалан,
Икахэхэа-кахэхэа изызхаз
Уи ихыџ-пџацэа идыртэалан,
Иреихэон иаб икынтэ иахаз.

Арт ашьха хажэаакэа рнафыс,
Тэыла ссирк ыкоуп убра.
Атэыла — зыхъз хара инафыз,
Уа рабду ицъынцъуп дара.

...Абарт ашьхақэа снархыцны,
Избандаз шихэоз Атсны,

Шықәс ынәажәа аарла ихыцны,
Сабдугы дыһсгәышьеит зны.

Абас инарцәымәа данылеит,
Ахьяагь шиматәкьаз паны,
Назазагь хара ицәгылеит,
Иара итәыла ссир, Аһсны...

...Агәхьяагара. Амшқәа еишьталоит,
Ашықәсқәа цоит еиханы.
Сара сабгы игәтацә уталоит,
Уара ахьяақәа уреиханы.

Исгәалашәоит: уахык цомызт,
Иһаца еикәатцәагь иҕачы,
Узбахә ада збахә ихәомызт,
Сара саб рыцха Ҳаҕы.

Ахәылбыҕеҕа, имгазо ибжыыхәа,
Аусурахытә дааһсаҕа,
Игәашә хәычгы аартны ашышьыхәа,
Уи дааталоит амзырха.

Илаһш агәарһгы инахигоит:
Ахкаараҕы агәашә артын.
Аеҳәагы ибом, уи гәнигоит,
Атыһаҕ ихшьым араҕын.

Абар, ашта агәта иахыкәгыло,
Аһны идәылһазшәа агәыгәым.
Саб дыгәрымуеит урт еидкыло:
«Зтыһаҕ иҕам — матәахәым!»

Днеины нас асақәа днықәтәоит,
Ишьамхы инаҕаца ихтарһа.

Ашышыҥаа илахь аҥхзы ықэбоит
Ихэоит ашэакгы ахапа.

Иемырцызо дтэоуп абастгы,
Ихиахаанза аоны ихэы.
Уи иаб рыцха знык дызбазгы,
Дагыиеиҥшнишылон мыцхэы.

Нас дахьтэоу тоурыхк даанахэан,
Иабду ишьамоахьгы дагон.
Дагьахцэажэон уи игэы иахэан,
Иабду рыцха ҕыц дибон.

Саб, ибла хаақэа ирыцижыыз,
Уа хашихэаҥшуаз харгы:
«Сабду иабрагыра зынижыыз
Са ишэасхэап, — ихэоит, — зеггы.

Азэ иажэа ғазэ дахыҥомызт,
Бжъа-ҕыкынгы еицын убра.
Рахэык иакысуангы убомызт,
Рхы иатэаршьомызт дара.

Иашоуп уақа млакра хеыгас
Иаамыхакэан нас акы...
Аха иқэыломызт жэыказ, ҕыказ —
Зынза ихазын рыгэтакы.

Урт ауаа ҥшзақэа мтадырсуан,
Амшын Еиқэа аҕықэ убра,
Ирыма аҕьырмыкь ахь ицэырцуан,
Хэ-дулагы иртиуан дара.

Азҕаб ҕажэа шықэса рҕынза —
Лнацэкьыс-хы иақароу ахьы.

Ачкэынгы џежэи хэба ркынза —
Инацэхыб иакароу ахы.

Абас иказ ақэыпшцэа ирыштан,
Абарт абрагыцаа есымша.
Ма цыара изырходаз рышты,
Ирыццэраауа иакэтэан апыша.

Ишаххэаз еипыш, бжы-шык ыкан,
Хтарцэала итаҳэхэа рхы-рфы.
Ашыа-моагы иагон уа ирыхан.
Зны ашыха қыта ашыапафы.

Фыцэа жэохэка шықэса зхыцуаз,
Инарықэлан ирkit убра.
Нас, реышыапқэагы шхысуаз,
Абнахь иагыргеит дара.

Инаган атла ианадэархэала
Нак-аак рызқэа еизыруаны,
Ачкэын эааитит игэы еикэхэала:
«Сара сыказ шэара шэкны,

Аха сахэшыа дшэышыты аоныка,
Хани хаби цэгэа иажэхьейт...»
Аха, мап, уи захауа дыкам,
Абрагыцаа ргэы хаҳэхахьейт.

Рыбла иташэауа акакач уа,
Реацахэ ус идырзып цьей.
Урт ргэакрагы иалатхацэуа,
Инеиэапыш-ааиэапышын иччейт.

Излапыхыз цқэа агэра ргозма,
Фапыхьа ирыларпан мыцхэы...

Арт рымацара аздырхозма,
Шапхъа иазцеит аѣацахэы.

Шапхъа кытак аѣы ирыкэлеит,
Пъшьшык акэыпъшцагъ ѣахэаны,
Ирыман абна агэахъы идэыкэлеит,
Ауаагъ рышьталт ихэхэаны.

Аха рымч-лша инанамгакэа,
Рых рымагэхъхо ихынхэит:
«Хапсыр еиѣын ас хамбакэа,
Аенышыбжъон «хабзахэит!»

Абрагъца рыбла камкамуа,
Уа рразкы аус анауы:
«Ишэхэа, дарбан ихайкануа,
Даажэг шэтахызар адауы!..»

Еи, акыта-уаа рапхъагыла,
Лассы уагартэ уейкэнажэа,
Убыстеи укэыди умтаргыла,
Убра укэацаажэ ушатэа!..»

Рытлаѣ иааизар — икам уаха,
Ахлымзаах рыбла шэаба:
Ешьеи ехэшъеи рыхкэа кнахан,
Урт рфеит алашэага...

Ааи, абрака рапхъаза акэны,
Сабду ишакэым ихы ибеит.
Амра нкыдшэан пхъызны, лакэны...
Ишлеиуаз гэылшьапк иагеит...

Ибеит ашьхақэа неилабгазшэа,
Иан рыцха дишьызшэа ибеит,

Азқәа атцаа итаҕах иагазшәа,
Шьала ажәәан хәашьызшәа ибеит...

Ашынтә раан абар дзыкәшәазгы:
Урт җхәызба җшзак дааганы
Ддыртәеит атыҗқәа иахьреицәазгы,
Илҗеиҗшу агәра лырганы:

«Бымпцысыроуп, бымпцысыра...
Ибтахызар беикәхарцы!...»
Шаҗхәа ирызцеит ауааҗсыра,
Иреиҗу ткәа иааргарцы.

Җыла ахацәа мшәарыщози,
Ишьхаран усгыы изыҗныз.
Азәык-шыҗак идуркатцозеи,
Зкыҗа ахьчара знап ианыз?!

Урт алашәәҗеиҗш ирыкәлеит,
Азә дкәакәаса, азәгы дшыы...
Бжыы-җхацәа рылҗаа идәыкәлеит,
Иагыцеит асаба шытарчы.

Уаанзатәи ртыҗ акны иааизар,
Дахынрыжыыз дара аткәа,
Ицәашьатәума аҗхәызба илиааизар,
Амат лыкәшахьан дырҗәҗәа.

Уи лыхәцәы цкааны дашьызаап,
Еихашәыра ла дышәхьан.
Амат азы иреиҗу жьызаап,
Ауаә ижыыхәагы рхәахьан.

Ажәәан лакәит, дахыкәгылаз
Цысит сабду ишьапакны.

О, ибеит иангы дшылгэйдкылаз
Дишыызшэа лыхэцэы тцааны.

Ибон иабгы иxy хтэа игозшэа
Адунеигь дамкуа хазы...
Дгылан адгыл итцабгозшэа,
Еизигозшэагь иара итсы...

...Уа ахынтэ раан икалазгы,
Иубартэ икоуп оумашэа.
Урт ақыта иахьналалазгы,
Пхэызбак дырбеит — ахькэыршэа.

Уи рыцха азыхь дшыепынтэалаз,
Дыдрацас аеышьтыбжь геит.
Илбаанза афыртынгы илхалаз ,
Ауапа птеикэатэа лхапэит.

Нас дагыргеит абна агэынза,
Ркъала дшыонаркуаз лара,
Иагышыказ уа рыгэкэа чкэынза,
Ассиргы рбатэкэеит убра.

Уи апхэызба — пхэыс хьантамзи,
Абар-абар длоуртэ ахша.
Аха амытмыць блакэа лызтамзи,
Иухэартэ дыкан: анцэахша!

Акэылацэагь уака иааицэажэан,
Иагьазааибагеит акгы:
«Шьяфак дмышьты иауан-иашэан,
Лыхэ хараркуеит иахагы!»

Днаган дыонаркуеит акъала,
Дагзымтысуа уа цъара,

Ашэггы аарбѣѣаны адѣахъала,
Рус еикѣатѣа иазцоит дара.

Ихынхѣуеит рѣацахѣы нмыжъкѣа,
Икъуа иагърытцоуп аекѣа:
Атыпъхаѣахѣан — амытмыцькѣа,
Арпѣарѣахѣа — анѣахшаѣа.

Абар, иаадгылоит ркъала,
Зегъ ргѣырѣбаѣа ѣахуп.
Ашѣ аркуп уи адѣахъала,
Аѣнутѣка апъхѣыс дыѣнакуп.

Иныѣналт — амитѣ иахѣапъшуеит:
Апъхѣыс дѣажъуп дырѣкъаны.
Асаби уа ашъа дахѣаеуеит,
Хѣызбак каршѣуп настханы.

Нас абрагъѣа анаалхагыла,
Уи лымч ааизылган иаѣа,
Сабду иѣны лылапъш аанкыла:
«...Изуит... шѣышьѣыбжѣ ансаѣа!

Уаѣрак хѣа ѣѣара иузынхазар,
Схѣычы думшьын, абаапъсы...» —
Нас еак лѣарѣ лѣаххазаргъ,
Абра иналхыѣит лыпъсы...

Сабду иѣаз ибеит угъы,
Уа лыдгъыл пъшза даѣѣзаны
ѣѣа хѣурак дѣарѣар атѣкысгъы,
Лѣылшьѣ лѣа лѣыс ихаѣаны...

Сабду дхѣыѣит, деитахѣыѣит,
О, ишиѣѣыхъанѣазгъы кыр,

Уи иабрагъра наӊ даӊэыттит,
Уахагъ ихы инамыркырц...

Дамтагылоушэа Абыжьныха,
Ишызцэа рахъ абасгъы ихэеит:
«Иазхоуп, ихашьтып аоныӊа!» —
Урт атӊэаӊэа надирбеит.

Иагънацитцеит: «Ауащымра
Хазеу нкажъны зымӊагъы,
Шэааи, ихӊкӊпхо ауаӊ имра
Абна хагъылтчып зегъы!

Зеышэымтуазеи?» — блала еимидеит,
Аха абрагъцэа неилаӊӊит.
Иара дхадамзи — иееибитеит,
Аха урт зымӊа инахэит...

Иагъцеит уа рыекӊэа инарысын,
Ицеит аӊылӊа шытарчы...
Сабду дыпшуан, нас даатрысын,
Днеины даашьтихт ахэычы...

Шӊгэы пнацэазар сажэа инымцэо? —
Даахалапшит ыц Хацъы.
Аха иажэабжъ ха хгэы итнымцэо,
Хтэамзи уа зегъ хаикӊшышы.

«Иацу хаӊэытп, нас шэаапсазар?»
«Мап, зегъ хаузызырӊеит, хаб!»
«Иацхцап, нас ишӊхэо цазар,
Измахац шӊаргъы идшӊырхап!

Саб иажэабжъ еснагъ са сгӊахӊом,
Цъа иазсырцозаргъ калойт.

Апарпар еиңш иухэо узеитахэом,
Цъа иацыстазаргъ калоит.

Ажэабжьхэаф, иахэтаны ибозар,
Иидыруа ациттоит иарггы.
Абра абас хэа игэы иаанагозар,
Асаразоит уи ескьынггы.

...Сабду аткэакэа ицырхыраан,
Анышэ дартеит, рыцха, ан.
Сабду дахыгылаз ихы ырнаан:
«Бзыххаркьазеи, рыцха, избан?»

Дгылан ахэыпракэагъ ижэлан,
Нас аткэакэа акэиттэ рхы,
Ашышыхэа днеины дынеыжэлан,
Днаткьеит дазнымкыло акы...

Дад, ажэамыцхэ шэзасыршьрызеи;
Жэохэ шыкэса ахэычы диаазеит.
О, анацалбеит, дзакэхарызеи
Шихэоз, игэтакгы назеит.

Апъсынцъа хэа хьзысггы иитоит,
Апъсны хьаан изыгзам.
Иани иаби реапъхьа игэнигоит,
Ихьыз риашашьа змазам.

Уи ихэычкэа дырхиаазалон,
Насыплаггы итэыз сабду.
Ахра иавтц амшын инзаалон,
Амра цъстазарала итэу.

Уи ихшы-пъацэа дрыдкылан,
Мап, дзымыхьчеит еица,

Иргеит ант ишызцаа кэылан,
Ацара зиртаз иара ихата.

Пҕшь-шык змаз азэ дизаанхеит,
Азэы – Есхаҕ – сара саб.
Сабду иҕа-затэ дихаанхеит,
Нас шэа иазыжэуы хасаб...»

...Уи саб рыцхагь пхыз уибахуан,
Уара атэыла ссир Аҕсны.
Дзыцэомызт, акы даргэакуан,
Ихалагь дуацаажэон зны.

Атла еитеихар абҕы илнахуаз,
Уара убҕы акэын, Аҕсны,
Мѡа-пак иҕшаар — иахыццакуаз
Уара ушка акэын, Аҕсны!

Ашыжь амцахэан ицгылоз,
Уара умца акэын, Аҕсны!
Ажэа анихэоз — шэаны иҕылоз,
Уара убжы акэын, Аҕсны!

...Агэхьаагара. Уцэанырра еитымны
Иарбан сгэатан узташэа?!
Цьара саҕшэыман, цьара стэымны
Сара сказцо оумашэа.

Ицоит ашыкэскагь еидаран,
Ахтыс дукэа хгэаҕы иныжь.
Цьа иладаран, цьа иѡадаран —
Хгэалашэара еиҕшуп анышь.

Ёхэарак-ёхэарак зегы ирымоуп
Икан, иагыкоуп ѡаҕхьа.

Уажэ сара сгэатцэ иапшэыман
Иаацэырцит саб ихэахыа:

«Иахыа ххэычкэа азхара-мэа икэу,
Мышкы-зны ибызцаар абас:
«Хабашьтра ахы ахыакыз иабыкэу,
Иарбан цэкэрцэоу ара хаазгаз?

Уа ицэ-цлан хабицэара игылаз,
Хабалнагеи хмахэтаны?
Иххаза ххэыштаара еикэылаз,
Ахгы абакы иахэтаны?»

Уа са схата исхэоушэа еицахгы,
Зегь аабыдкылан бара,
Схэычкэа ран, ирахэа атакгы,
Ари ихадоу азцаара:

Хадгыл ахыкоу Агэсинтэылоуп,
Азбахэгы рхэахыи закантэ?!
Абас иссируп, иагэинтэылоуп,
Хэыс иамоуп Самырзакан.

Ахыцхыртаэ уаэ-пэшыак дыкан,
Хабицэараэ зэыршы раб.
Уи зегь зымцаныхэоз ныхан,
Денралын Ачкуту Жэраб...

Ааи, уброуп ха хабицэара
Адац-пэашэ ахы ахыакгы.
Имырзкэан уи абзиабара,
Иагэырдыруазааит зегы!» —

Абас хэан хан ибла лхижыт,
Ацыхэтэантэи имш аншэшы,

Иажэа-тынхангь иахзынижыит.
Хара хаб Чукуту Хаццы.

Ари атоурых хан иҳалхэон,
Иҳалхэон амла ханакыз.
Хтэы-хапъха хкаларц еиталхэон,
Алшахэагь иамази акыс!..

Ххэыштаарамца ғыц еиқэыларц,
Ихааза игарц ажъцаафшы,
Сеапъхьа аплакь аеҳэа иеҳэагыларц,
Дымџахыцырц ауашы,

Уа аетэакэа еилаарцыруз
Фатэны ианахтаыхыз ркэых...
«Нан, ижэдыруз! Нан, ижэдыруз!»
Хан дағын хара хтоурых.

Хаб иуасиат хлымха итаџуаз,
Амч ғыц хнатоны аабон.
Исаркьалбжьны уи ахькаџуаз,
Апъстазара агэра хнаргон.

Ауасиат хан лқышэ иқэкыз,
Икалазомыт хазхара.
Хагьяашьтыхны амџа иқэхыс,
Тэыла ссирк иазцон иара.

Нас илашаран иаимкьахуан,
Жэџангэашэпъхьарахон еазны.
Харт зегь убас хайцгэырбьахуан,
Уагьейцгэахтауан, Апъсны!..

Агэхьаагара! Схы-сгэы уталан,
Уаҳа угыломыт хара.

Саб игэалашэарагь уалан,
Сан лажэабжь уалан уара.

Умза хьшэашэан сымџа уангылан,
Сьжэџан хуџон ѓта еикэаны.
Уцэылашаран сымш уаѓылон,
Схаѓы улеиуан укэаны.

Ишеишеиуа уа амра ангылоз,
Мшаѓы кэтаѓьушэа хханы,
Уара исзааугазшэоуп сшаѓылоз
Есышьжьымтан хара хкны.

Ашамтазы аѓенѓьыр снаха,
ѓла быбышк збар ѓара,
Уара уѓхара иаршэтны уака
Игылоушэа збон сара.

Адунеи зегь неикэырѓшьыхаа
Ашэа харак иаткэар ѓара,
Уи ашэахэџ, ссир абжы-хаа
Уара иутазшэа збон сара.

Аца-ѓлакэа быбыш-быбыш
Сымџа ианангыло хара,
Сьдгыл бзиахэ, уара сымыш,
Сургэырѓшошэа збон сара.

Нартаа реиѓш аецэа еишьталан,
Рлакэ екэа рыѓѓраауа убра,
Ианџеиуаз ашьхакэа ирэалан,
Уара иутэушэа збон сара.

Сас-дахьк хашка днымџахьѓыр
Ахэмаргакэа сыѓо убра,

О, икалозма сгэырѣа мхыцыр,
Уара дутэызшэа збон сара.

Адгбыл хара, ушѣа анеира
Сгэы ита сызхауан лассы.
Уалан санггы лматанеира,
Унықэны изжэуамызт азы.

Исгэалашэоит: зны сыбналан,
Сгэы ндырхазаап атаацэа,
Сцон ашѣа схыц, ахэы схалан,
Хымш исышытан еикэынцэа.

Цѣа сшыцэаз сырбан, сышытыхны
Сааргеит, рыцѣа, митэ казцоз.
Исызцаауан уажэ сыргэыбзыѣны:
«Ишхаухэара нас уахыцоз?»

Исхарахазшэа сарггы аныха,
Атак рыстауан сласны:
«Сцон са сабду иахѣ, ашныѣа,
Сара уа исзыѣшын Афсны!...»

...Иахѣа иуасхэоит сгэы тамгыло,
Афсны, схы наузырханы:
Сахыцалак сыбла ушыхгыло,
Сшыкоугѣ сукэырчыханы!

Схэыштааразы изхэада ухышэашэоуп,
Сыгэтыхагѣ сымбарцу иахыз,
Сыхэра азыхэан уара ухэрашэоуп,
Уагѣсафызоуп ахэрабѣыц.

Исызхауан. Сгэыѣрақэа ирыцлон,
Сашэақэа афуан ушэахэа.

Сзышра аҗаһхәа узыхьны ухыцлон,
Ушкагь сыһшуан уи снахәа.

Иагьызгәаҗит. Сымҗахыцит,
Сабдуцаа рҗынцъ ашка зны.
Иашәа аҗхара сгәәҗы ихыцит
Уашәахәа хьзырхәага, Аҗсны!..

Леонти Лабахәуа
Сицуп саргы.
Уҗшзара сыхнахуа
Суткәоит зынгы.

Уҗсабароуп изыдоу,
Ухауа ласны,
Мцәыжәан сара исытоу,
Сыхаара Аҗсны!

Уара хьахәа-җахәа
Змаз оумашәа,
Уажә игоит ахьхьахәа
Уара убызшәа.

Иагьахәоит: угыҗра,
Уара уразкы,
Адунеи уаныхра
Ишағыз цьоукы...

Леонти Лабахәуа
Ажәлар рҗеи,
Иҗхьара хьагәакуа
Зегь хкаимҗеи.

Зны ихагугь гәнигоит,
Җиргәырҗоит зны.

Уара ушка хнеигоит,
Сыхаара, Аҕсны!

Уа иасуа ашакэ рацэа,
Ихэмаруеит амшын.
Са испылоит ақэлацэа,
Снеира иазыпшышын.

Баша хаипылазом,
Ҳааибабар знык
Хазгы сдыргылазом,
Ҳлыхшеит анык.

О, иалан сыпхызгы
Ишеицхалоу шыак.
Издыруан шыа нхытгы
Дшыкоу хашыак.

Шэхэашыала — сашэыуоуп,
Аха сара
Сашэыуа аҕсыуоуп,
Смаазеит сасра.

Исыдумцан ахара,
Сзымааит уаанза.
Уара ан лгэы аҕхара
Иеипшу зынза.

Игоит ухыз анырхэауа
Сгэеисыбжь ласны.
Игылан ирныхэауа
Сыхаара, Аҕсны!

Леонти Лабахэуа
Уа инапы кны,

Суџылоит сүхгәакуа
Сыхаара, Аџсны!

Ухьыз сгәаца итҥсхуа —
Пҥшьоуп иахагы.
Уара абас ушьтызхуа
Шьтысхуеит саргы.

Уанызбаз иацы акәым,
Сцаргы иахьа,
Сыбзиабара еицакым,
Саауеит ааџхьа.

Суткәеит убас судкыл,
Ухааны, уразны...
О, сшьамтәыла, сидгыл,
Сыхаара, Аџсны!..

...Абазашта, Абазашта,
Сашта хәычы угәы џхаза...
Уара уанушәа снап ашта,
Убас узбартоуп, ихата!

Саазкәылаз иацло сгәы атытра,
Тынч сызухәаџшуам сара.
Зегы-зегь аеуп аитытра,
Азцара уаеуп уара.

Избагәышьоит аамта уиаины,
Уазеикәмырхоушәагы мчы?!
Ишәйдгылама шәыҕхәара аины:
Кәбина, Хәажәду, Хәажәхәчы?!

Ицоит шәара шәбызшәа шәҕытны,
Абыргцәа, рыцха, ргәы иагоит.

Ғымтзо иахьааиуа ахәы ихытны,
Ақалақы ақытәи еикәпзоит.

...Апхьаә! Унылагыло ргәашәкәә,
Ахаблақәә уахьрылсуа уара:
«Ишышәхәара, шәабантәааи ашәуаа?» —
Абас иагърыт азцаара.

Чкәыни зґаби — згәы ацыпхь ыткьо,
Хаґеи пхәыси — икәыпхшыз зны,
Бырги такәажәи — кыр нызцхьо,
Зегь ртак аґоуп: Апсны!..

Агәгәхәә еикәу ухәыштәарамца,
Уа хаґеицзырпхәуаз зны,
Ишаац апхара аауеит аранза,
Сгәытхәкәә иреихәу, Апсны!

Иухугахьоузеи шака гәакра,
Аха ирызтымхит уґсы.
Шаґантә иґбахьоузеи угәәхәра,
Идмыреґааит, абаапґсы!

Ушґоуп ашәуаа амәа иахьықәу,
Гәтыхасґы ирымоу, цаны!
Ршәамдґыл еиґбу ахьыґоу абыкәу,
Хсасцәахар хтахым Апсны!

Агәхьаагара! Са амәа сыкәуп,
Кыр ишыхьантоугы збоит.
Зегьы рзын са атак сыпхьықәуп,
Гәыґрак сыханґы саґоит...

Апґта быбыш-ныкәә сґылоит,
Пґтахьантакґы ықәхауеит сгәы.

Афызцэ иашакэагъ сыдгылоит,
Цьоукгы спыртт рхы ларкэны.

Амра ташэоит, амра гылоит,
Амши атхи цэа еикэцэоит.
Спяхны ахэцрақэа сныркылоит,
Агэхьаагара сыткэа сагоит.

Цѣумаладин Лабыцѣ

Ех, шыры!..

Ех, сара сымразтгы,
Ажѣанаѣ хара!
Сышѣакалоз, насгы
Исылшарыз сара?
Сажѣлан атх еикѣара
Икаххаа исыршон.
Ирыстон зегъ аѣхара,
Зегъ рзы слашон.

Ех, сара сымзатгы,
Ажѣанаѣ хара!
Сышѣакалоз, насгы
Исылшарыз сара?
Исыцкѣон алашыцара,
Зегъ рзы скачѣон,
Аныкѣаѣ имацарагъ
Дныкѣызгон тѣхыбжѣон.

Ех, сара сыѣшазтгы,
Ажѣанаѣ хара!
Сышѣакалоз, насгы
Исылшарыз сара?
Ахѣылѣаз Сыѣсадгыл
Шаарыхыз збон.
Ихааза нап адкыл
Нас аѣхзы сырбон.

Ех, са сзиасызтгы.
Сыццакуа хара!
Сышпѣакалоз, насггы
Исылшарыз сара?
Сажэлан аарѣара.
Уа цѣхэырагъ-бнаггы
Ирмоуа гыпѣжэара
Исырпѣсахэон зеггы.

Ех, сара сымцазтгы,
Сеибакѣа хара!
Сышпѣакалоз, насггы
Исылшарыз сара?
Исыздыруам уажэытѣкѣа,
Аха исхэоит акы:
Иѣамкѣа ацѣгѣа-мыцѣгѣа
Избылуан сыццакы!..

—●●●— Калимырза Цыгэатан

САН

Ауаа гэырѳацэа испѳылозар,
Сырбозар сракараны.
Аамта еилаш агэта сгылозар, —
Ба сбырѳшуеит ихараны.
Бнапкэа шака иѳшқази, сан!
Быгэггы шака иѳхази, сан!

Иаѳсоу цеины срыѳхьазозар, —
Бдыррала сарггы сыѳѳэоуп.
Сыбзиагг-сыцэггагг рымзозар —
Гэыс исызтоу бара бгэоуп.
Бѳа шака ихьантази, сан!
Буаѳра шака ицкызи, сан!

Са сашэакэа хара ицозар,
Мцэыжэѳас ирымоу ба боуп.
Урт зэыр игэаѳы иназозар,
Бара была дара рѳхоуп.
Башэа шака иласызи, сан
Башэа шака исасызи, сан

Хаѳсадггыд уаѳоуп рхэозар,
Бара сфырхацан сбаазеит.
Уара утыѳ аброуп рхэозар,
Баргг иара убранза баазеит.

Исыбтаз закә лшоузеи, сан!
О, шака суал җышыоузеи, сан!

СЛАШАРБАГА

Игәхьаазгоит ушьха зышқәа,
Снарҗыршәан җара санца.
Урҗаш трысқәа, уҗта црышқәа
Сыбла иаахыцуам зынза.
Абазашта — сгәазырхага,
Абазашта — слашарбага.

Сырнызар укаршәра еиужькәа,
Ушьхақәа сыҗсы рхьыхәхәоуп.
Сеимаркуазар узыхькәа, узмыжькәа —
Зегьы-зегь рыла сыткәоуп.
Абазашта — сыҗсы аткаара.
Абазашта — сыҗсы ахаара.

Удәхәыҗшқәа срықәлан саннеиуа.
Убна-тоура саҕхәароуп.
Умҗа сықәзар — сзыргәатеиуа
Ушәарах-трысқәа рбароуп.
Абазашта — сыҗсабара,
Абазашта — сыҗсапара.

Уҕатә мҗадукәа срынны сцозар,
Ужәытә мҗақәагь сыҗшаауеит.
Убаҳчаҕ сыбла кәаратцозар,
Убааррагь хәыцран исзаауеит.
Абазашта — сгәыкатцага,
Абазашта — җхьака сцага.

Узиа иатэакэа сгэы рзыѳеит,
Дарбан зылапш ахьзауа.
Узиас кеикейкэа ашэа рхыѳеит,
Еибак-еибакфо иахьцауа.
Абазашта — сара сымѳа,
Абазашта — сара сымра.

Уара уссирзар, уара улакэзар–
Сзыѳхэароу уара убароуп.
Ашэа сгэатца иахьтыцуа аракэзар,
Иара зхыѳуагь уара уоуп.
Абазашта — сгэазырхага,
Абазашта — слашарбага.

АГӨТАКЫ

Ааи, аеуроуп агэтакы зеипшшу,
Аеура – изызымку, зыгэггы шу.

Уи ахьыкоугь умбарц залшом, цоуп.
Аха унапаѳ аагара цэгъазоуп.

Иакэуцарцггы ануцахха акэадыр,
Ауахьад уи рылкаатэуп, идыр!

Уака аеыжэлакэа, акыр ирацэоуп,
Урт гэыжэлала акы аткыс акы еицэоуп.

Аеыхэа ма аеикэа анугэапшха
Укэарабггы мазеизароуп, аха...

Аха еакггы уасхэарц сыщакуюит:
«Дад ауыра шаха-баала иркуеит!»

Ианнукул, иузнамукэа иакэым,
Аблақэа акарахашт атачкэым.

Иааигээзаны ас дзымбацыз азэы,
Икырккырни, ипашт уи тцэантцэы.

Иқарқэашьейны, иатцуаа ашьапкэа,
Апша иацлабны ирыхкыап адэқэа.

Иагынеилашт уи шэакыгткыара иткыа,
Уканажыргы угылароуп «апхха.

Ахы аххоу убла ахымшэо иахыз,
Афэра аумтан, уи афэра афакыз.

Адэқэа ирнууаа уи хара уагашт...
Иумбац аца фэфэагы унарбашт...

Унапэы ианаауга – апхзы наххэа,
Апстазара аеуардынае итахэа.

Убаскан зегы ишырхэо агэра згауеит:
«Игэтак ажэлар рымац аируеит!»

СЫДГЫЛ ФАЦӨ

Амшын дугы иамоуп аца,
Адгыл дугы цыара интэоит.
Амфэг, ауаа зну назаза,
Ушнеиуа цыара ифхтэоит.

Аха абзиабара рфашха,
Сцэа-сжы иалалаз сара,

Сышьха қыта Кәбина ашқа,
Нтәашыак хәа амазам цъара.

Адгьыл дуззагь ашәага амоуп,
Иршәауеит асгьы, ақәагьы.
Ирыңхьазоит ажәәан иалоу
Аецәакәа рхатагьы.

Аха абзиабара рәашха,
Сцәа-сжьы иалалаз сара,
Сзаазаз саб ихәыштәара ашқа,
Шәагак хәа амазам цъара.

Икоуп амцагьы иаґагыло,
Зегьы алшом убас аңша.
Арәаш хыш-хытәагь нызкыло
Хымңада икоуп алша.

Аха абзиабара рәашха
Сцәа-сжьы иалалаз сара,
Исызгәакьоу сыдгьыл ашқа,
Инызкыло ыказам цъара.

Ус аңстазара иаказшыаи —
Дыґамызт измаз хәцәахы...
Рыхәқәа ҳарақзаны ишыаи:
Абырлаш, аразын, ахы...

Аха абзиабара рәашха
Сцәа-сжьы иалалаз сара,
Сзаазаз сыжәлар гәакьа рышқа,
Хәшыарак хәа амазам цъара.

Дгьыли жәәани зыхқәа еидкыло,
Амра лаша, амза хьзыркы,

Хашьха хажэаакэа еикэагылоу,
Издукыло хэа икои еакы?!

Аха абзиабара рѣашха
Сцэа-сжьы иалалаз сара,
Сгара ахьцысуаз, ара-цла ашқа
Здыскыло хэа икои цъара.

Ирхэоит ааџын разуп хэа,
Анапқэагъ зегъы ирыхъзоит.
Аха иуазхэоума исасуп хэа –
Адгьыл аршэтуеит, икэнацоит.

Аха абзиабара рѣашха
Сцэа-сжьы иалалаз сара,
Сымѣа ахьыскыз адгьыл ашқа
Аиџш разык убом цъара.

АИБАШЬФЫ ИБАКА

Ацэылашара даалтчны дгылоуп,
Ахахэ-матэагъ ишэуп иара.
Иабцъар шынкылац инкылоуп,
Дшыџшыцгъы дыџшуеит хара.

Аџа хэымга диџрагылан
Хахэышьхэалагъ аншэ дат,
Ахааназын уи даанкылан,
Дгылоуп аибашьра асалдат.

Дгылоуп, икэым еыртысрахэа,
Дгылоуп ихьчауа хразкы.
Ахакэитра, ма аџсра хэа
Изырцэаз уи амца анакы.

Дгылоуп, ажэлар идеизалоит,
Рызхара дизбом азэггы.
Дхэыцран зегь рхы-ргэы дталоит,
Ашэткэа нышътарцоит дарггы.

Дааиуеит дцэажэо иан жэа-кэышла,
Иарах — акггы иахазом.
Дааиуеит изхэаз – уажэ ахцэышла,
Иарах — жэа-хаак ихэазом.

Иурхэозеи абас-абас хэа,
Уи данжэылоз зегь ихэеит.
Ааи, зегь ихэеит игэ итаз хэа,
Уи зегь ихэеит — ихьзггы геит.

Аҕар амхырта иахьтагыло,
Иара дрылан дубазом.
Ашын дукэа ахьеихадыргыло,
Иара дгылан дубазом.

Афырхацэа драбицаран,
Ёнакала иуал наигзоит..
Уи даазхьымзас зегь еидаран
Аҕар ирыман ицоит.

Икэлацэа ааины ивагылоит,
Иацы аткыс иахьа ишланы.
Урт рҕацэагь ааины, итгылоит,
Иаткыс иеихабацэаны.

Дкэыпшыны хапҕстазара дацуп,
Ажэра наскьеит ицэшэаны.
Х-Апҕсадгьыл ду дасалдатуп,
Асалдат дкалазом дажэны.

Дгылоуп айбашьра афырхатца,
Аныс иаакоу зегь рѣа.
Ихаихѳоушѳа абас: — Назаза
Шѳынха, адунеи шѳѳашѳырба!

ASHƏTKƏA

Ашәткәа, ашәткәа са сгәаҥхара,
Сыҥсы рылоуп, бзиа избоит.
Ашәткәа рыбақәа ртыҥхара
Санхыҥшыл — сыткәа сыргоит.

Ус сызраҕсуам аламала,
Ишһараҕоу ма рыһштэы.
Рыһка мчык сыхоит уамала,
Зеггы ирымоуп ахэатэы.

Урт ак җагы иузадымкыло,
Аказшыа раҗаа удырбоит.
Пҗхәызбоушәа акы, агәы тамгыло,
Иеихышәашәауа иеырбоит.

Аапъын шааз, агэырѣаѣхаша,
Адэыкрын хэчы ирцэагеит.
Адгъыл аффы ахылымтѣ баша,
Иназахаз зегъ ткэа иагеит.

Акакач убас игэырѣоит,
Иахѣа иамоуп аразкы.
Амца еишыл еакы иахылкѣоит,
Амыргэырѣа тоуп ахы.

Акы убас умѡахнагап уа,
Зегь ухаштп уаназыпшы.

Анаџстѣи амра иацлабуа,
Ишамшамуеит ахы-аѣы.

Дасак ашыжь иеиџшнысшыалоит,
Егы — ахэылџаз ахата.
Ћакгы амзеиџш убла ихыччалоит,
Егы — абзиабара алакта.

Цьюкых — урбар иухэлаччоит,
Акы еибыхэауа маза.
Ћа цьюкых ус иухэаџшуеит,
Хэатэ рымазамшэа зынза.

Урт зегь ахэса хэычкэа иреиџшуп, —
Рхатэ казшыа, рхатэ пакы.
Ак – акы, еак – еак аџеиџшуп,
Зегы ирзыџшуп аразкы.

Аха ашэт ааѣыхны, сгэы азыхэан.
Аџхэызба ианлыста сара,
Насыџ дуззоуп ашэт азыхэа,
Ашэт азыхэа абас аџсра.

Асқар Ғадабағлы

УҒИАЛА АНХАҒЫ!

Ағшалас асуеит ахәхәхә,
Ашәхәә ғсағьоит.
Анхағь дцәғәоит ахәхәхә,
Ахәйтцәхә әжәла иғьоит.

Лахәхзушә уатцәы имгылои,
Иааирыхуа аеағра.
Ағхзы икейғаз зегьы ирғымлои,
Абриоуп ауағра.

Уи ағә ссир дитагылоит,
Дыннамкыло акы.
Адгьыл ғшәыман днахагылоит,
Иман аразғьы.

Уи иғәгы ағә дихьлтцуеит,
Уи имағәгь убас.
Рабиғәра есааира еитыцуеит,
Иғәғәахоит рдац.

Зегь абзиабара рымаз,
Ирылаз ауағра.
Абри адгьыл дара ағшәымаз.
Иаарыхуа аеағра.

Ухьлтцшьтра зегь рыла еибыта,
Шәғьлағь иеицағьы,
Абас ирғьшзо қалақь, қыта
Уғиала анхағьы!

АШЬАПЫШЬТЫБЖЬҚӘА

Атыгэ-тыгэхэа ба бшьапышьтыбжьқәа гоит,
Есышьыжь хмардуан бнаѣахэаша бцоит.
Быѣкѣа-ѣкѣо бахънеиуа зкыбла быхъзо,
Зэыр дыбзыпшумашь, иабыкэу бахъцо?
Бахънеиуа, ибдыруз, сыгэгы ткэаны ибгоит.

Ақалақь балалан бнеиуеит бкахэхэа,
Ба быхцэы аңарақәа — амра ашэахэа.
Абзиабара рхыхэхэыла зкы-бла бзыпшуп,
Ба ибеипшудыкам, ибдыруз, бзатэуп!
О, бара азэк боуп, са сыгэгы ас изыткәа.

Ажәсанаѣ аетцәа рхы-бла таауеит,
Избанда абахча ба бталан баауеит.
О, рылапш бхоузеи абраагь закафы?!
Са ибзысхәац ашәоуп ибзысхәо, бзырфы:
— Саткәеит быбзиабара, мцада сбылуеит.

Атыгэ-тыгэхэа ба бшьапышьтыбжь хааза,
Хмардуан баѣахэаша бцоит шарҕазза.
Дарбан насып зманы уака ибзыпшуды?
Бахъцалак — зеипшудыкам, бара изатэу,
Бымѣақәа зегь сышка ихоуп, ихатца!

Атыгэ-тыгэ, атыгэ-тыгэ бшьапышьтыбжь гоит,
Исзааигәахеит шысхәауа — иныцаба ицоит.
Атыгэ-тыгэ, атыгэ-тыгэ... иацлоит сгәы абжыгы.
Сгәы ишыкәуа исырхәлоит, саңылоит шыыжыгы.
Избанда быбзиабара саткәан сагоит...

АМАРДУАН

Дызустоу хэа зэыр дцаауазар,
Смардуануп, зеггы ижэбауеит.
Шықэсык жэаамз амат зуазар,
Ауаа рзыхэан акрызуеит.

Имшазац, азэ имша нагоуп,
Дыф дласфалоит дыщакны.
Аецэакэа еазэ дрызгагоуп,
Дцоит ахэыщракэа дыркны.

Азэ дхақы-псықыеит данаасфала,
Амч истарц сикуюеит нак-аак.
Избоит, имхэозарггы ифала,
Слифтзар итахгэышьоуп – иааг!

Азэ ус плахатк даруазыруеит,
Изхэода уи изтоу закэ гэу?!
Сара смардуануп, издыруеит
Шьапышьтыбжыла зегь закэу.

Сара, ажэлар зегь сынзалоит,
Ашыза, аиаша мфас уаныз.
Ишфазго, хланцггы сынталоит,
Смардуануп, угэы уеаныз!

Анасып ахь ауаа хэнызгоит,
Аха ублахатц ангьежы,

Ухазгалацэеит, баша уснызбоит,
Баша угылоуп уцэгэырчы.

Абзиа: ишьтыхра — са исзакэануп.
Искыдло, шэыцқраз есқынғы.
Ишэхашэмырштын, са смардуануп.
Шьапышьтыбжыла издыруеит зегы!

 Бачмырза Ёатцѳа

АЖѳА ИАША

О, дшахатуп зегъ зшаз Анцѳа;
Аѳстазара иамам цыхѳаѳцѳа.

Иахъатѳи аѳсахуеит уатцѳ еакы,
Аха ишыѳац иаанхоит атѳакы.

...Ажѳа иаша ѳсырц залшом бзанцы,
Иара зхѳазгы инаѳоит аѳсынцры.

Насыѳ имоуп игылан жѳлар рыгѳѳа.
Урт рзыхѳан иѳазцѳ зыхѳѳа.

Ахѳахѳа иѳѳагылан иѳаѳѳуа,
Аиашахъ еснагъ ауаа зырѳшуа.

Уи ижѳлар ирзиуа абзиа — хъзуп,
Ианатѳхха иабѳъаруп, икѳылзуп.

Аашѳа — зегъынѳъара дымцхѳуп,
Аѳстазара – аилѳъа датахѳуп.

Аѳстазара агѳымшѳа датахуп,
Уи игѳатѳѳ аразра цѳахуп.

Ауаѳ амѳа иаша даннатѳы,
Дшѳацѳхнысларц залшауам бзанцы.

Рхатэ цыбаала инхозтгы зегы,
Кыкда-фыкда икалон ескынгы.

Ахэыжэла-баагс дызгэылахаз дыхтэсит,
Агстазарае уи итцыхэа гцтэсит.

Икамаг зихуа ачарх иаеакы,
Шы-каршоуп уи игстазара ацакы.

Ус идэыкэлаз имшэа, имгхашы,
Аамта аанусит — дахэаеусит ашыа.

Абриоуп ажэас ишэеихэауа Гтаца,
Ус акэым хэа, ухацоуп, иажэа гтца!

ААҒЫН

Аағын ааиуеит ашәт шыыцәракәа агәыдкыла,
Игәбзыбуа,

аҕсабара гәыдкыло.

Рцәа итазызеит ас-кәамкыакәа зымцакәа.

Иахышыштаз иаахәыцы-мыцт асыпсакәа.

Аҕсабара ҕыхо,

иҕыхо,

иҕыхазан,

Аматәахәа иашәнацеит зеипш ыказам.

Зықара иахымзаз атла

ахжәара азы алытцәцеоит.

Адацкәа адгбыл ахаа-бзара алрыцәцеоит.

Аағын иаргәырбҕан инапкьоит амахәкәа.

Ажәәан иацоуп ҕтакгы хгарта хәа амамкәа.

Аҕсаа гәырбҕо ихало,

ихало,

ихалалоит,

Нас ихәмаруа,

ихиаало,

интала-нталалоит.

Амрахәага ргәышца хәычкәа натаны

Доусы рашәакәа рхәоит,

ирхәоит реатаны.

Шаҕхәа иныкәпҕраауеит,

изеу напеинкыароуп.

Ахышыгы нарыласуеит,

игәата аймкыара.

Ашышыгыга итытуеит асар жэыланы.

Ицоит, ицоит,

ицоит адэы ианыланы.

Ицоит,

ицоит адэы-еиужь ду иазнаха.

— Мшэан, аңта кэашкэа лбаама? — ухэап азнаказ.

Ахьча Хэажэггы дрышьтоуп,

иуапа иазкэынтца.

Уи неитцхышт

дызнеир ахэы азкэанза.

Уи иахьицу икыыңы-мыңеуеит ахьча-ла,

Аха ибжъасхоит «хаи!» анухэа ахьзала.

Ахьча днеиуеит

ааңын иңсы алахан,

Нас иңырпын неиңеикуеит игэы алакан:

— Халашара,

хаңстазара,

хааңын.

Хэычгы-дуггы,

рахэггы-шэахэггы ухаабын

Уахтааит,

аха ушэтышха,

уңы-аазагаха!

Ихэа,

агантэ уаау,

ма ашъхантэ уцоу агака?!

Уахънеилакгы каба-затэы иуңылауеит,

Уара ирызнуугоитаз ашэт гэйдкылақэа.

СА АДУНЕИ САНЫҚӘЛА АЕНЫ

Ирхэоит ршыап-пъынца икэгылан
Сырныхэон хэа рпъатхькэа кны,
Игэырбьон хэа хара х-Уапъстэылан,
Са адунеи санықәла аены.

Цьықәреила ацақәа зегь хқытан
Иаарылгазшэа ғытц иртэны
Сабгьы илымхақәа зымкыда,
Са адунеи санықәла аены.

Алахьеикэра цеит ирхытцны,
Хэсагь-хацэагь ччон еиџапъшны.
Италон хашта акәкәахэа ихысны,
Са адунеи санықәла аены.

Аамтагь цеит, иаанымгылеит,
Иацлабуа арџаш ацәкэырџа.
Суалшэара аамта аасыдгылеит,
Иахьа акәмзар, нас ианба?!

Урт ишрыхэтоу исызшэарыма,
Иахьа убасеипъш аамта цэгьоуп.
Изыхэтам тцла-шыапк цнашэарыма,
Ицнашэар — сара исыгхоуп.

Ҳай, ахырҳаз — ҷа сеитамҷеит,
Ус хэчумашь нас сызёу?!
Сыжэлар ирҳэоишь, анаҷалбеит,
Са сфырхатцара иазыпшу?!

...Саб илымҳақэа зымкыда,
Са адунеи санықэла аены?!
Иахба гхак аасыхьыр ҳкытан,
Ицоит са слымҳақэа ғшааны!

Магомед Мамакаев

ҲА ҲАШЪҲА-УААУП

Ҳашъха-уаауп, ҳара зегъ ҳалан ҳшоуп:
Ацэмыџрагы абзиабарагъ ҳказшьоуп,
Агэрагарагы агэрамгарагъ ҳказшьоуп,
Аамта хъанта ааҳадгыларгъ — ҳашъоуп,
Убраагъ ҳашуаау ҳанхарц ҳказшьоуп.

Абиџаракэа аауеит, ицоит убас,
Аха ируалџшьаз, изџаз, ирыхэџаз —
Иахгэалашэарц, иаҳхаҳарштырц ма,
Ҳнарықэзбарц, уа ҳнархыгхэарц ма,
Абиџаракэа — уаанџа зыџсы џаз...

Ҳара ҳанџо — иҳамамкэа нарха —
Аха инымџэо аџиара иназырҳа,
Ҳашъџа ихылаз — иагыџауа ҳара,
Ишаҳзыршауа агэрагы згоит сара:
Амыџсра, мамзаргы, цым, аџсра!..

Али Шогенцуков

АУАСИАТ

Уа азиас хыш-хытцэан,
Илеиуеит агэгэахэа.
Абжбы аҕаа иахытцэан,
Амшын ахь агэахэа.

Архакаггы иаарҕаран,
Изыцэшэоз мых-ҕасоуп,
Аха аарыхра гэҕарам,
Асаҕра ду иатцоуп.

Абахчақэа, ақэатақэа
Ирхыҕуа абжбы-хаа,
Уа амал лу иатақуа
Ицэоуп еиқэыҕшыыхаа.

Ари сышьха зиас —
Зеггы ҕсыс инархалоит.
Баша ицом иниас —
Шьаны рдақэа ирҕалоит.

Шака еилашуа акарагь
Ицкьоуп, иҕырҕшыгоуп.
Уа иқэу моа-харагь —
Изын, зышхэахыгоуп.

О, исахэ мазала акэзаргъ,
Са сзиас — сыласза;
Агэра сзымго илакэзаргъ.
Ас ҕара улазца?!

Уа архақэа унарнылоит
Цэаҕаган, лацаган.
Уахънеизгы — иеинылоит,
Укоуп уҕстацаган.

Ашәтқәа быбш игәылтцуеит,
Уаҕа ахауа зыдоуп.
Аҕсаа ашәа-хаа рхылтцуеит,
Зегъ хамтаны урытоуп.

Аҕстазара иуэнымкыло,
Ара убас еилашыроуп...
...О, суахта ансыдгыло —
Сара абра сыжэжыроуп.

1940

Каисын Кулиев

САРА АҢСТАЗАРА СТАХУП!

Ҳацқаа ҳафо агәырға ҳтазаргъ, —
Уи ҳаиааирц абцъар ҳкуп.
Амш ихазшаз — мыш-мыждазаргъ, —
Сара аңстазара стахуп!

Ҳамға хара иагъа ихъантазаргъ,
Даға мѳак уажә имыцхәуп...
Ушьапы укәкьо анаатә суазаргъ, —
Сара аңстазара стахуп!

Ашьауардын аңтакәа иаңыло
Ишрылсеуеиңш, са исыгәтакуп
Салсларц агәакра исыңгыло, —
Сара аңстазара стахуп!

Сажәеинраала, ақәңара иаңыло,
Агәы рхацо хара исырңшуеит.
Аха ишьу сѳызцәа санырхагыло,
Иара уака сыхәда хеуеит.

Нахъхьи, хіңацхажә сахъазхәыцуа,
Ихәажжаза сгәы қанацоит.
Сара ах-рыңхракәа сыргәлсуа,
Шъамхахъ асы сахо сцоит.

Аҗа дҗакәшоит амацәз еипҗш,
Ахысбыжҗқәа шгац игоит...
Иац иҗакәшаз шынҗартцәзеипҗш,
Иахҗагҗ аиааира агәра згоит!

Ашҗауардын, иаҗыларц иааиуа
Аҗта агәылтцәраара агәтакуп...
Убас, сагҗцоит аҗсра саиааиуа,
Сара аҗстазара стахуп!..

1942

САРА СЫШҖХА-УАА

Руапақәа ршәых, ацәмаа нкылан,
Ажәла аныркҗоз урт латцан,
Амхы цәқәырҗо рыба ихгылан,
Цҗықәреихҗеҗҗла ргәы катцан.

Ачараҗы, ишҗтхыс иаакәҗала,
Ианыкәашоз ишҗацәхыртәы,
Аҗы итартәаз, дара рнапала,
Амцәыжәа рнатон иҗырратәы.

Аха алҗа еилахәашҗ ианхыла,
Җашҗхакәарҗ җаҗхҗа иандыды,
Рыбла ашҗа хыла, җырххыла
Инеиуан амца рыцрыдды.

Са сышҗха-уаа аҗа иҗагылан,
Еидгыларан ирымаз мчыс.
Анышә-аза урт рзы ибымбылын,
Ахахәгҗы рхы инатартцон хчыс.

Адэы-хтафы амца инатцауан,
Еихаб-еитцбылагъ иаанкыл
Ашларца-мгъал инацхауан,
Анакэ зы-хышэашэа нахкыл.

Рыхэрақэагъ арбьон затцаaira
Ахаскьын еитцарцхьа азы.
Насгы, иханагалан риаaira,
Атымбьар иасзомызт бзанцы.

АҶЕИҚӘА ЫСУЕИТ АСАҶЫ

Агьсра шатара аздыруам;
Ишцоз икакэка,
Асы-гьшзаф иуазыруа
Игьсуеит аеиқәа.

Амша гьшэарақәа ирнысуан,
Урт ак еак еицәан.
Аеырыфраф ирагьысуан,
Агьхьахэқәа азыгьцәан.

Иреууаан ахра еишыцәқәа,
Урт дэышкэашэа иабон,
Атыгьхацәа — азара гькэыщәқәа
Итацан иаанагон.

Насыгьс ашьха-мша амоукәа
Калозма, иагьсынтцын,
Зынза ипан ашьапоукәа,
Алымхақәа царын.

Алабжышқәа ныхшылоит,
Уажә уи абла агәқәа.

Ихароуп ашта изташылоз,
Ипъсуеит аеиқэа.

Аус аѣапъхъа имчыдан,
Избада уи аеы.
Мап, уи иалаз баѣ-чыдан,
Ицон пъхъака ипъшы.

Ашѣткѣа тахоит асыпъсаѣ,
Нахъхъи иахъцысуа.
Аеиқэа пъсуеит асы-пъшзаѣ,
Закѣ ссирузеи ипъсуа?!

Апъсра шатара аздыруам,
Иафоит зегъ рыгѣқэа.
Асы-пъшзаѣы иуазыруа
Ипъсуеит аеиқэа.

ЛЕЫЛКЭАБОИТ АПЪХЭЫС АЗАКНЫ

Леылкэабоит апъхэыс азақны,
Амрагъ апъсы азоит аѣхарақны.

Лыжѣахыркѣа инарықѣца анапқэа,
Илѣагэыбзыѣуеит уа ашѣахѣақэа.

Уи лывараѣытѣкѣа ахы лыхъшыуа,
Циаакгъы азы инзааслоит дшыышыуа.

Азы ахықэаѣ ахахѣқэа баазоит,
Адѣаѣы ахаскынкѣа рыпъсы рзоит.

Ацыпъхъ тырдыд леылкэабоит ларгъы,
Икам ацѣгъа, апъсрагъы ыкам цъаргъы.

Азынра ыкам, цъара исуам ауеи,
Абахта ыкам, гѣак дыкам адунеи.

Еибашыѣ дгылам цъаргъ иабцъар кны...
Леылкѣабойт аѣхѣыс азакны...

Расул Гамзатов

АХАТӘЫ БЫЗШӘА

Иарбан иумбо аҗхызә иакәымрас,
Иаха җхызла избеит сара сыҗсуа.
Даҗстан аҗшахәәы шыбжагәымраз,
Ахы сықәшәан сышытан сымтысуа.

Ишцац агәгәахәа ицоит хзиас җагәа.
Ирхаштхьоу, насгы иитахым азәгы,
Сара, анапқәа сырнын сыдгыл гәакәа,
Схата снышәхарц исыгым акгы.

Аҗсра саәуп уа сыбла ашәшы ххалан,
Аха сааигәа азәгы дшыкам збауеит.
Җара икьиуеит ауарбақәа уа ихалан,
Аеацәкәа нахьхи җара игәынқьуеит.

Сызтәуада сгәы инықәтәан лабжышла,
Сара абасеиҗш сқәыҗшраз сантаха.
Смыза дыкам, дыкам сан ахцәышла,
Дыкам сыхаарагь, дынхеит настха.

Сара абас аҗсра саәын, сымчыдан,
Аха слымха иаатасит уа акы:
Сзыршит, анаҗалбеит, изыбжыда, —
Авар бызшәала еицәажәон җьоукы.

Шыбыжагэымра сыкэпшуан сара аитамхэа
Дара еицэажэон — са исыгын аңсык...
Избахэ рыман абыстаак Хасан хэа,
Избахэ рыман Али хэа ласык.

Аарла сбызшэа еилыргауа ишысныруаз,
Сыпсы талейт, сагыгылейт сласшэа.
Хакымзам ауабы дызхэышэтэуа, ижэдыруаз,
Ауабы дахэышэтэуейт иан гэакыа лбызшэа.

Даеазэых, еа бызшэак дахэышэтэуазаргь,
Са исылшом уиала сшэахэарцы.
Мап, са схатэы бызшэа уатэы изуазар,
Сара сыхиоуп иахыа сыпсырцы.

Сара еснагь уи хэбызшэа сахзызоит.
Уи җаруп хэа сазхэазгы — ихазы.
Ассамблеи атрибунахьтэ ауаа рзызо,
Имгозаргь, уи дуззоуп сара сзы.

Мшэан, Махмут дызтарц ихатагыло,
Ишышэхэара, еитагоума дзыпхьо?
Цыхэтэантэи шәкәәума, зкалам нкыло,
Сара авар бызшэала иахыа ишэхэо?

Сара аңстазара сгэы ахэоит зегь рыла,
Җапланета дуззагь саехэароуп.
Аха иреифысышэоит х-Совет Еидгыла,
Уиазы, ишсылшо сызэугь шэахэароуп.

Саехэароуп стэыла аңхаррагь, атцаагь,
Ага инаркны җаданза – хара.
Сара уиазы иахыатаху сыпсааит,
Аха анышэ самардароуп абра.

Дыргэаладыршэарц абыргцэа, ышъала
Анышэынтра иавс ианналало аул,
Ашэа рзызхэауаз авар бызшэала,
Рыдгыл гэакъа иахылтыз Расул.

* * *

- Агэырбъара, усаанкыл, уабацой уфьырны?
- Бзиабарала итэу агэахы!
- Уабацдакуеи, ақэыпшра, ухынхэырц утахны?
- Бзиабарала итэу агэахы!

- Агэыбъреи амчи, шэабаци, шэаба?
- Бзиабарала итэу агэахы!
- Агэакреи алахъеикэреи, шэабаци шэара?
- Бзиабарала итэу агэахы!

* * *

Фапъха сатааит стэыла, агэыкра сныруа,
Аха сышъхафэцэ сзымдырит сара.
Абацэа рбызшэа афэцэа ирыздыруам,
Са сбызшэа аонахуеит, иафуп афсра.

Хмеицаажэарцу нас авар бызшэала,
Хамхэыщырц, хмеифыхарцу хаха...
Ихалшой: азкэа амшын иазцоит еишътала,
Даргы ирдыуеит уи ишахэлабго, аха...

АИЗАРАҚӘА

Аизарақәа! Ашыкъ-быжъқәа оума рымшха,
Ирхэауа заа ирдыуеит зегъы.
Атэылақәа зегъ аизарақәа рышқа,
Ицоушэа сгэы иаанагоит зынгы.

Ахаирплан ласуа, адэыџба тагэ-тасуа,
Ауаа рыман аизарахь ицоит.
Ирылдмыршогь иарбан, ражэа иасуа,
Жэала атэа дырхуеит, ахан карцоит.

Аизараѣ ахақым дтэоуп дкахэыцуа,
Ачымазцэа зықэџикауа истол тацэуп.
Ахаҳэцэыџгы дтэагэышьами дхырқэсуа,
Нахьхы дызфыз аоны атзамц изџшуп.

Ахышьцэа еилатэоуп — ианалгогь рыздырзом,
Абгақэа ирзааныжыны руасақэа.
Ажэеинраалақэа агазетқэа ирныртцом,
Жэахэыла идыртэуеит инеизакуа.

Машэырла ақытан аоны амца ацралан,
Аѣсаҳэа ибылуеит, амца еилашуеит.
Абылра ацэыхьчаѣ, аизара ихагалан
Дцэажэоит, ажэала азы каиршуеит.

Аусхэартаѣ шыжь инеиз збада,
Хрыдрымкылоихэа аихабацэа ирзыџшуп.
Аха аихабацэа еилахоуп, раха змада,
Урт рзы ажэахэқэа рхатыџуаа аѣуп.

Аоныка уца, сышьхауаѣ, унықэлан,
Узазџшрым аихатгылара, иубауеит.
Урызрыдыкылом, укамзаргь ухтыгэлан.
Аихатгылараз ажэахэ рыѣуеит.

Аизарақэа! Ицэажэоит уа ироузан,
Ажэа азказацэа ртэы иаргауа.
Урт ражэақэа ианакэзаалак хэ-роузом,
Ацэаџаѣ иѣы — амса ыцоу знапқэа.

Сара ақәҗарахь сшәышьты, иатаххозар
Аҗсадгьыл ду иахтныстоит сыҗсы.
Мамзаргь ашәа сҳәарц азәы игәаҗхозар,
Исхәоит, атрибунахьтә иузымхәо бзантцы.

Аусура стахуп са, ицқьаза сумта.
Ашәақәа шәзысхәаларц сгәы тыҗьҗьа.
Аха сзалымгеит нап зсыркыз сшымта,
Исыҗхьоит аизарахь ссахуеит шаҗхьа.

ЗҖА ДЫЧМАЗАФУ АН ЛАШӘА

Алша шаарчуа уах аттын иблыша,
Абуза ыжәла, ашгьы уеаршыла хазы.
Иутаххап усс думкын уан ахцәышла,
Амала угәы бзиаха лассы!

Сычкәын, сааныжьны уца адгьыл атыхәа,
Ашәкәы сзумшын, хьаасгьы иумкын акы.
Җхәысыс даага иааутаху, угәы хызхуа,
Иутаххап ахәса еибацәа хтәкы!

Зны угарашәа сҳәон, иркьалан сыцәа,
Сыгәгьы унадцан усырҗхон хазы.
Нас ижәла ашы, уах аттын иблыша,
Амала угәы бзиаха лассы!

Наби Хазри

БАРЕИ САРЕИ

Бара, сымыш, быхрахозар,
Сара убаскан сыџстхэахоит.
Бара бхэыцуа бтэар бтаххозар,
Сара сѣымтран уа сѣалоит.

Бара, соуџшэыл, бдэы-шэтышхозар
Сара сѣэаршафны скатэоит.
Бара ихэаадоу мшынхозар,
Сара сгафаны снатэоит.

Бара, сышэтыш, башэахозар,
Сара уи зырцэажэо ажэоуп.
Дгбылк хайцыкэми, хайкэшэалозар,
Аха изхэада уи адгбыл тшэоуп.

Зегь џхьаѣа аџстазара рыхоит.
Хтэар калоума, еилашуеит.
Сара, амреиџш ба бсырѣыхоит,
Барах, ашьыжь еиџш бааџшуеит.

Лоик Шерали

АЗИАС АШӘА

Са сзиасуп, сцоит сыцәкәырҗа ргылан,
Сықәсны атыша тлашәкәа сыртаееоит.
Ацакьақәа ғысызәзәоит саатгылан,
Сеилахоуп, са сцоит, аха сыхчоит.

Издыруеит, сахьцо сытра сазымкуа,
Иаанаго сыпҗстазаара ацакы.
Идрырхаз ашәарах еипҗш са сзызымкуа,
Амшын сазцоит, зегь реипҗш сыццакы.

Аха сышнеиуа акаршәра снангылоит,
Адгьыл уа ишабоит — сарггы сыршоит.
Шә-кәытцәакны сғынаскоит, сагьаангылоит,
Сара сыла цьоук ргәы ркажоит.

Сылбаадо иччоит адгьыл еикәыжәжәара,
Сызхымзацггы кәыпҗсычхауа ипҗшуп.
Аха изыззои, иацлоит са сгәыпҗжәара,
Избанзар, ашышьыхәа аҗсра саҗуп.

Сзиасуп, са сырхылтцит ашьха зышкәа,
Ацәхәыра еиужькәагь сырзаауеит сласы.
Урт сара сеимакуа сшыржәуа зышхәас,
Ирызгәамтазакәа иаасхырхуеит сыпҗсы.

Ақыта гәхаәе апоезиа цкьа инырырц,
Апоет кәыпҗш уа дзаазарц иаҗу,

Ан, дымгэыѳуеи уи адунеи дадырырц,
Ааи, убри апоет иоуп са сзеиѳшу.

Сара агэра згоит сыштабо мышкы-зны,
Ацэхэыра илбаанадан сыцэкэырѳақэа.
Сара уаха сагърықэлашам схыцны:
Акаршэрақэа, адэкэа, аѳшахэақэа.

Ашьха ѳхэызба сышѳа даамѳахытцшам,
Азы хьшэашэа лгарц уа лыѳхал кны.
Бзиа иеибабо арака игыла ихэыцшам.
Инеиѳеишам ма рнапқэа еибаркны.

Ақьышэ еикэыжэжэақэа иреиѳшхеит са сѳаѳқэа,
Иабакоу урт гэыдызкылоз азы?!
Иабакоу акалмахқэа истаз иеиваѳуа,
Ѳа ѳстазarak сазцоит са сласы.

Нас азыхьқэа, зыблақэа цамцамуа,
Сызхылцыз, сышѳажэбои, шэахьцауа?!
Угэы сзыртынчма, о, угэы сзыкацама,
Уара узыноуп, адгьыл, са сзыѳсуа!

АЛАШӘ ИҢХЫЗ

Дыңцоуп алашә — ачча зәыкәу,
Аңхыз-ссир дыткәа дагоит.
Уи дахънанамгогъ иабыкәу,
Алашара атх инарбоит.

О, изакәызеи ари аңшзара:
Адунеи зегъ ссиршәа икәцоуп.
Уи знык уа абара мацара,
Ишебгоу ңстазарак иаңсоуп.

Ахаареиңш аңштәгы амоуп ацха,
Ашәткәа ирылукаазгы га!
Ихәычра шыкәскәа ирыщыз азбаб,
Ишңалызҳаи, ҳаи, дтыгга!

Давалан днеиуеит азиас,
Иара уигъ хыш-хытәа ицоит.
Ианхәычызгы мыцхә ибзиаэ,
Бнеила, хымңада сбыхзоит!

Алашә ибоит алашара,
Иалыхәхәа иалаз иңсы.
О, уаагыл аңәылашара,
Уи иңәумырзын абааңсы!

* * *

Абзиабара ҳацоуп, ҳазеугъы цароуп,
Сара — уара уахъ, уара — аеазэы.
Абзиабара амца аеахэа ихацоуп,
Сара — уара утэы, уара — аеазэы.

Ажэа сазпшуп, уаргъ ажэа уазпшуп,
Сара — уара уахьтэ, уара — аеазэы.
Са сгэатеиуа, узхэыцрагъы саеуп,
Уаргъы угэатеиуа улызхэыцуеит еазэы.

Аразкы хрыцҳанамшьеит, иазхоуп,
Иац акгъы ҳнамтеит, ихнатой уацэы?!
Ҳрыцҳаума, мап, бзиабарала ҳанхоит,
Сара — уара утэала, уарах — аеазэы.

Ованес Шираз

* * *

Шака ибзиаз сала ағшалас,
Спыруазар сеипшхан атыс.
Ба быбзиабара — схи италаз,
Акат салазар аткыс.

* * *

Сантаршәу абзиабара акәа,
Са слахыхуп, са сыччоит.
Уи ансымам, сгәгы мыцхакәа...
Сказшыа җсахуп, сыҗсы ччоит.
О, абзиабара шәымаз зегы,
Шәхааны шәкаларц есқынгы.

* * *

Ахәычы дзыомам дбажәгәалеиуа,
Илашыцоуп аоны лашам.
Ионым атынчра ахънеиоеиуа,
Уи саркьалуп — зыбз зәам.

Илиа Чавчавазе

* * *

Пҗслахәшәа инеиуеит срашь аеицхәа,
Упҗырны уашьтаз, уахьязом.
Са аиаша уәапҗыххаа изгеит хәа,
Угәааргы исымхәар зузом!

Ишәахәоит, ацыс чырчыруеит,
Макъана икәыпҗшоу зынза.
Зегь зырфәуеит, урт ирдыруеит
Ргәаца иштало абжы хааза!

С. И. ЧАЙКОВСКАИА ЛАХЬ!

Ахәыщракәа срыма ихалан,
Рымтәыжәақәа бахь сыргоит.
Са схәыщраә бысгәыдсыхәхәалан,
Быцымшь-па каитанха избоит.

Ибхәоит иныцак быбжъала:
– Уара иустоит сгәы сцәахзом!
Хәпҗсыпҗкәа неилахцап пҗшьала,
Уаах уқьышә, исзыхгазом!

Абарткәа зегь шызбо пҗхызлоуп,
Аха, схәыщракәа ибәбәазоу,
Ишәеифьу дарбан, са мыч фьцлоуп,
Ба сышбышьтоу, ислахьынтоу!

ШӘАЗХӘЫЦ!

1

Аҗа ибаә зырхәашода?
Ахәоуп, ахәа ашыа нафхәо.
Аха иалшауа зылшода.
Аәыга — атынчраз ишәахәо!

2

Ашыа катәоит аҗа имч иажәлар,
Ахәа идуу, иҗәҗәазоу.
Иеиланахәоит ицәхәу ажәлар
Агәыр зегь иреитазоу.

3

Илаца нас убас ажәла,
Иутахызар ахьз-аҗша,
Уатцәашьтахь иузырхәо ажәлар:
— Улацәмта абар алша!

4

Аисра хьзы-пшас иамоу нышәуп,
Укамлан, дад, ушыауаәны.
Аҗа дахьхәырц ирейҗу пшышәоуп:
Уииааи абзиара изуны.

5

Атых ыкәцо ашара цәырцуеит,
Аҗстазара абас ишоуп.
Шаҗхьа абзиабара иарфьцуеит,
Аҗа инапала ирхәашоу.

6

Мап, са дсырехээзом фырхатас,
 Ашыа рѡашшэа акаѳээшы.
 Дсырехэоит ихыыз ѡада сатас,
 Жэлар рзы икэѳо ауаѡы.

7

Уцэгъа иашьтоу, иѳшуа ыыцха,
 Игэхъаа умкын, уи дѳахоит.
 Уа уишьѳаз агэаѳ, арыцха...
 Умч зегъ изкы дхэарѳахоит.

8

Ахратэра иатэуп алшара,
 Агэаѳцэагы рыбѳа хэоит.
 Усоуп ианыѳкам алшара
 Аѡадараѳ амч цэаѳэоит.

9

Ихаѳоу азэы ар никылоит,
 Реаѳхъа изхэада ибѳа хэоуп.
 Хэызбада алым даѳагылоит,
 Имахэѳа аткыс игэы ѳэѳэоуп.

10

Аиѳацэа бзиаѳээрѳесоуп,
 Рыбжьара ишыѳоу есѳынгы:
 Ицѳаражэхэаѡу аламысоуп,
 Уаха ишэарѳазам акгы.

11

Уаѳсоуп, иухэѳоуп урехэазарц,
 Абри атас уара иануурхэа,
 Есымша ухы уазѳауазарц:
 «Иахъа азэ иарбан сызлаихэа?»

Галактион Табизе

ДАҶЕА МШЫНК АБАС ИАБАҶОУ?

Избан сара сёызкасыршэра
Суарҳалны азэы ишыапасы?
Ирҳэоит: зыџны измаз ашэыртра,
Атҷэа ип̄шаауан ҳэа абна агэаџы.

Даеа п̄шзarak ac иабаҶоу,
Ўа мшынкгы ac иҶам таны.
Убриоуп бзиа изызбо Акэа,
Убриоуп бзиа изызбо Ап̄сны!

* * *

Амра амшын изаалоит,
Иаг̄яаигэахоит ахэлара.
Ачнышқэа ага иатаалоит,
Ицоит, иаџуп ахэмарра.

Абар п̄сгахаҳэа амтакэа,
АцэқэырҶакэа еишьтаҶалоит.
Уа амшын иху ап̄ракэа
Ап̄ша иама инавалоит.

ХэылҶаз шэап̄шь анаацэырц,
Иџыхазеит ага-п̄ша,
Ишызбоз Цҳум еилаарцырт —
ИбырфынҶсаран агаџа.

* * *

Ачамгэыр рахэыц ашэа анылоит,
Абжыгы ссируп уи зынзас.
Апхэызба ашэақэарё дупылоит,
Дыпхашыа-пхатцо апсуатцас.

Ачамгэыр рахэыц ашэа ианыло,
Ёакы иеипшымы уи зынзас.
Дыпсуам ашэақэарё иахпыло,
Ипхашыа-пхатцо апсуатцас.

Апсуа икэаце сагэыдыпшылоит,
Бзиа иагызбауеит уатцас.
Уахытэ апхэызба амшын дхыпшылоит,
Дыпхашыа-пхатцо апсуатцас.

Иосиф Гришашвили

АЖӘЕИНРААЛА

Ажәеинраала угәатца итытцоуп,
Ашыжь ашәт рыффы иахылтцоуп.

Ажәеинраала аҳәа иаҕынтцоуп,
Ақәҕарае абцар иахымцоуп.

Уи рәашшәа есымша еилашыроуп,
Аха ахаан имхәашыроуп.

* * *

Зны са бсыцуп, зных бабаҕоу,
Бызцу заҕа брызгәыкузеи!
Быҕшра-бсахьа, ма бызлаҕоу,
Изхәо заҕа ижәахыркузеи!

Аиаша ахьысхәо бгәы итаҳхызар,
Мамзар быблақәа зцархәузеи?!
Быө бабацои — са быстәызар,
Ғазәызар — ара ибтахузеи?!

СИМОН ЧИКОВАНИ

РИЦА

Ритца, ашьхақәа ирцәылашароу,
Мамзар быблақәа иртыцьцароу?

Нас ахра еищцәқәа еизыргазар,
Ба ибылабжышны ари азы.
Уи тахәхәа ицәоуп са избазар,
Баацәырті ахықәаҕ бласы!

Ашьха пьшзакәа ахьгылоу ираан,
Ашықәсқәа усс иакым азиа.
Мап, баргьы бажэзом ахаан,
Уи азацаҕ бантаиа.

Азиа ахықәаҕ бара бзыҳәа,
Сҕырпын иахылтүазеи абжьыхәа!

Иаргь сыцшәахәоит ицәырсысуа,
Бабакоу, аимдара саҕуп?!
Апҕстазарахь гәашәра бзызуа,
Ашьхақәарҕ Ритца бзыпшуп.

Азиа ссир са сҕы итәахызаап,
Иарбан сгәатаҕ изтәаху?!
Ба быблақәа уи апштәы рхызаап,
Иеидикылааит изтаху?!

Азиа иатѳа ажѳан саркѳа... —
Ашѳа узыхѳауеит Аѳсны.
Баацѳырѳ, Ритѳа ахыкѳаѳ саѳхѳа,
Иаатып амазаѳ ласны!

Аѳаѳа лыбла аахылѳызшѳа,
Ритѳа аѳуп са сахѳ аѳшра.
Уи ажѳан илбаанашѳызшѳа,
Исгѳыдсыхѳѳалоит сара.

Хѳылѳаз аѳѳа еишьылкѳа хыми,
Быѳштѳы быѳсахит барѳы.
Азиаѳы бызбалар стахыми —
Бышьхартѳысзар бхѳаѳы.

Аѳѳара, ажѳан ѳѳара,
Икѳыѳшѳа Ритѳа иѳаѳшуеит.
Старѳшы быблакѳа рѳыѳѳара —
Шѳеихѳа иѳаулоугѳ збауеит.

АМЗАРА АБНАѳ

Абна снылалѳ сымаѳара.
Ихырхѳоит амахѳѳа лакѳны.
Сабаанагеи уа уѳшѳара,
Саѳбабагои сыѳкѳаны!

ѳырасшѳа ирышьѳит рѳашѳѳа,
ѳамар лышьѳа рѳазшѳа ара.
Амза-ѳлакѳа, иашѳырѳы шѳгѳашѳѳа!
Срымѳахырхѳауеит сара.

Ари адѳылаѳ ашѳѳѳа еитархѳан,
Рѳыѳѳаѳ амза-ѳлакѳа гылѳ.

Иагърацлабт хашьхақәа, иеархан
Игылт, ныцәшәагъ еилагылт.

Ишпъастаху исырпъхарц гәыла.
Ирхыцуагъ гәастарц хазы,
Еснагъ ипъшаауа мыч дула,
Адацқәа, атцлақәа рыпъсы.

Ишгылоу апъсра иапъыло,
Мап, ус иагъхьамцуа аказы.
Сахьцалакгъы сыбла ихгыло,
Амзара, уалоуп сыпъсы.

Амра нтнарпъхоит убла қаруа,
Уи уарссируеит иахагъы.
Зкалтан амшын цәкәырпъа хәмаруа,
Умшыноп ухаҭагъы.

ДИОСКУРИА

Амшын еисуа агәы шьтнахуан,
Ихагахо иҭахәатәхон.
Аха иаалырқьан ишлахуан,
Ҷапъхьа иаалырқьа иҭахон.

Ҷуафшык ирашь итцахәмаруа,
Зны дынхықәгылеит амшын.
Ацәкәрпъақәа рыцыпъхь қаруа,
Хәылпъазтәи ашәапъшь рыхьшын.

Урт ргәеисра иара иныруа.
Дгылан агәахьы дыпъшуан.
Иахәа, ашьа иахәоз, цырцыруа
Дахьгылаз игәы еилашуан.

Мап, дгэыџуамызт ас мчы ыџас,
Амшын дагон дйтџэаны.
Ианбыкэу ари ашыза аныџаз?
Ѧнызкъ шыџэса раџхѧ зны.

Ашэышыџэсџэа аамта рыхоит,
Иагагѧы иџаз рыгеырџэџэа.
Диоскуриа, сара сухэоит:
Уара узы-џаца сархэа!

Аџра шџэакэа шџэырџѧ-џэырсуа,
Аџра амшын агэахѧ иаго,
Убас ахэыџраџэа исызџэырџуа,
Сыргоит ашыџэсџэа сырбо.

Аамта еиџэатџэа атџхэа џызџэеи,
Ѧамчоуп, уи иаснагѧ иакхоит.
Аџсуааи, алазџэеи, аегрысџэеи,
Амшын хэеиџшын иагѧхазхоит.

Зны, аеуаѦ уахѧ дышнеиуаз,
Амшын ахѧ сџоит сыџџаџы.
Исызбом сызхара, игэатеиуа
Аџэџырџа трысџэа — са сразџы.

Умшын аџџѧхѧ бырлаш сыџэтэоит,
Икеикеиуа агэы џџаза.
Диоскуриа, ашэа узысхэоит,
Сара скэыџшреиџш уџхѧза!

Карло Калазе

ШЪАРДААМТА, ДАУР!

Аштаѣ ашэыр-тцлакэа хьыхэо,
Рымахэ цака иахьлеизо,
Уи зыпсы алоу шэаи, ижэба,
Ха х-Даури Резои.

Хаигэылацэоуп иарей сарей,
Сыыза Даур Чанба —
Сара исеипшу аблеикэара,
Хаи, дзеипш чкэыноу жэбанда!

Ашыжь цэырцит илах-фыхза,
Аа, иахэа ашыкэс ыщаз.
Атэылакэа салам рыстарц,
Сгэы сыпхьоит исытас.

Уа шыжьбзиа, Даур сықэла,
Иацгэырбьо аңсабара!
Гэаартыла инаудкыла,
Уыыза ибзиабара!

Амра шеиуа иаххагылоуп,
Ззеитас лапшы хаала.
Уаргы саргь хнапы еикэырша,
Пхьа хцоит шыаѣа тбаала.

Рыхцэкэа кьларуа иеырба-еырбо,
Хара хҕааа, хашьха,
Ажэра реамто ицыхза игылоуп,
Сы-да ишэты-какачха.

Ибылгыо амшын ацэкэырҕара,
Иныттакшэа ак ахэозаргы,
Иахзааигэазоуп убас ала,
Еилхаргартэ иахэо зегь.

Шьардаамта, Даур сыкэла,
Иацгырҕыо апсабара!
Гэаартыла иудкыла.
Уҕыза ибзиабара!

Реваз Маргиани

РИЦА

Баграт Шьынқәба ихъзынфылоуп.

Рица. Рица. Рица —
Сыхаара, сгәкыра.
Изырҕшзо ҳааа, ҳыыта,
Ҳашьхара еибаркыра.

Агәыбрақәа урынцәами,
Уа жәытә-натә аахысгъы
Згәы уткәаз рацәами,
Уалоуп рыцәа-рҕхызгъы.

Акалмаққәа аззеира
Рзууеит, уразыми.
Арҕаш трысқәа узнеира
Ишағыц иағыми.

Сышьтыхны ажәан салат,
Истахуп сияцәазарц.
Уахьынтә сухызсаларц,
Уара уғы сынцәазарц.

Азиа иатцәа ссирза —
Сыцдар ҕхызла избо,
Ушка снеиуеит Рица.
Аҕшалас иаҕызго.

Сыблақәа хукуазар —
Убзиабара сысуеит.
Снапсыргәытца уакуазар —
Идыр, умтасырсуеит.

Мышкы зны сажәзахны,
Сыблақәа наухыжьюа,
Сыдунеи сыпсахны,
Рица уанынсыжьюа

Сиатцәахә шеишеиуа,
Ишкыду уа инталап.
Ацпхь афьдды ишлеиуа,
Уара инаухшәалап.

Уеиладуа агәарахәа,
Уарггы уаакәпсычхап.
Сзааирым убарахәа,
Иуахарым са сыччабжь.

Аха сгәеисра зныруа,
Абырлаш, ассирза,
Снышәынтрае, издыруеит,
Уқәаны ушлеиуа, Рица!

ҲАРА ҲКАВКАЗ

Расул Гамзатов ихъзыншылоуп

Ҳара ҳ-Кавказ шъхеибаркыроуп,
Еидгылароуп — уи алша.
Уафы изпмырго харакыроуп,
Ҳа ҳфызарагъ есымша.

Ауарба баша атра ахама,
Еснагъ ара ажэџан ецэоуп.
Казбеки Шхелдеи, ишэахама,
Баагэарара зуа шэрацэоуп.

Ахракэа ажэџан црыпцссоит хыла,
Икаларц еснагъ ицкъаны.
Ихысуеит арџашкэа еижэыххыла,
Таца дааргоушэа иткъаны.

Руапа хэылдакэа ирташьшьыми,
Ахра еиџыцэкэа махэра зуа.
Урт рахъ аетцэакэагъ цъшыми,
Ирхахэмаруеит ацъша исуа.

Ха хашьхакэа зхылтц аками, —
Адгъыл, какач-хкыла икэцоу.
Цъарак хашьхакэа рхы хами, —
Жэџан ахъ аетцэа зэацъсоу.

Ацъша иацъца ацъта хыдакэа,
Иаман ацэхэырахъ ихалт.
Хэырцъынушэа ха хкытакэа,
Нак-аак иаџацъсами шэкалт.

Ишэымехашэкыз џаџоуп, џытцоуп...
Унацэа хнатэоит азы.
Харгъ ахра дукэа харџызоуп,
Терек иеикэнашаз иацы.

Хашьтахька инхеит агэакракэа,
Аразкы хчацъеит хахэта.
Харгъы ихамоуп иахъа ахракэа,
Хазлыцыз ажэлар рыгэта.

Кавказ иазрыжэыз иаидкылан,
Бзи иеибабо згэы тыџьџа,
Харт ашьхақэа рықэцэағ хгылан,
Адуinei ҳацэажэоит иахъа.

Мухран Мацавариани

ЕХ, УИ АМШ!

— Абарт ашымш-хымш рыла
Қартынтә саб даауеит! —
Сиоит, уа схы налгәыдкыла,
Сахәшьа ду илшьышьуеит.

Абарт ашымш-хымш рыла,
Саб дшаауа агәра згоит.
Кыр сзааигоушь игәыдкыла?
Зегъы-зегъ сзааигоит.

Ех, амш хәа ассирқәа хтамзи,
Ирзыуадаз хасаб...
Ускан зегъ рыҕскәа тамзи —
Сахәшьа ду,
Са саб...

— Нодар Думбазе

АХЭЫЦЫ

Абар, сани саби исархээз,
Сазырхэыцуа хэыч-хэычы:
Хгэы итоуп акиноахь хцапхэа.
Ба былхылапшла ахэычы.

Амарцъа, быбла даатцымшэааит,
Илымтэафэааит атзы,
Лыткы-бра хэчы пьылымжэааит,
Ионалымтэааит азы.

Амаркатыл лыдбымгалан,
Илцэйтэах убас агэыр,
Цъа дыбцэымцааит дыбналан,
Лхацэа инкыдта илымур!

Ацэыць-мца лыбмыркааит,
Хваза-затэ наф итэахы,
Ашэындыкэра бцэалмыртааит,
Дара хашькапкэагь аркы.

Ибымурууп ашэ ааимылжэар,
Пъша-шэышэыкгы ла илызхоит.
Ишыкоу дыруп дындэылшэар,
Абырсаатк лгэы баапсхоит.

Бналпъыршэан цъара бымцааит,
Илыбмыркацан акгы.

Мап анакәха — ибдырузааит,
Ба ишыбхарахо зеггы...

Аха са снaргәйдхaхaлa,
Ус инасыргоит сыбжы:
— Акиноахь сцап са схала,
Шәа шәылхылаҭшла ахәчы!..

Зураб Кухианизе

АҢСЫНТӘЫЛА

Аҗсынтәыла — атәыла еинтәыла,
Изгым мра шәахәа.
Аҗсынтәыла — агәыразтәыла,
Иссируп уашәақәа.

Зыжәәан кеикеиуа ихьытәцароу,
Зыдгьыл бырлашу.
Уахьыпшлак ицьоухарпсароу,
Җагәқәа тзырлашо.

Уа агәакрагь җанаатагыло,
Ухатабжь җақәырга.
Ирга ххәы-хжыы неиларгыло,
Упхьарцабжь харпьырга.

Шака ухугеи, шака уфәфәзи,
Уааит урыламзкәа...
Гәыкоуп иумоу, аха иуткәази
Шака гәыразқәа!

Мириан Мирнели

АХЭЫЦҚӘА

Раџхьаза ршьаџа
Анеихырго аены,
Урт аныкэара
Иалагоит еиџшны.

Ацэажэарагь иалагоит
Ахэыцқэа еиџшны.
Аштa интыцуеит
Ахэыцқэа еицны,

Ичырчыруа ашара
Иахьаџыло шьыжьы,
Еиџшыми урт
Ирхылтуагь абжы.

Еиџшны урт зегь
Нарыкэлоит адэқэа,
Иаргьы рџылоит
Шэты-фшыла иртэуа.

Еиџшны ирџылоит
Урт амра ашэахэа.
Ахэыцқэагь ирбауа
Ргэаца итахэхэа...

Еиџшны ирышьталоит
Ацарақэа ркырц.

Ишѣартаху усѣан
Урт акгы мѣрыц.

Еиѣшны ашара
Иахѣаѣыло шыжы,
Еиѣшны ираѣауеит
Ранаѣа рѣжы.

Адунеи ахѣыѣѣа
Гѣшшѣахѣлагъ еиѣшѣам,
Аха рѣы злеихырхуа
Ажѣакоуп: — Сан!

Еиѣшуп рыблагѣа
Ирхылѣуа ашѣахѣа,
Угѣаѣа иѣалоит,
Иагѣѣоуп иѣахѣа.

Ирызѣаит. Урт ѣѣоуѣы
Идмырѣт рѣазшѣа.
Ирылан, ирылоуп
Ауаѣытѣыѣса ишѣа.

Ауаѣгы дышьѣырхуеит
Уа дѣараѣы,
Урт Аѣсадгыл
Аѣырхуам еаѣы.

Ѣа ѣѣоукгы анхѣыѣѣаз
Иѣчѣон, уажѣы?
Иѣѣыѣшуеит адунеи
Рыбла ѣыршѣы.

Ирыцалазеи, —
Алашара иацэшэоит?!
Ауаа ршырцаз —
Рбомбақэа пужэоит.

Нас ауаашышы
Изимбои ахэыцқэа,
Еипышны ишихэапышуа
Зегь рхы-реқэа?!

Изимбои адунеиае
Урт шеипышу зегы,
Урт дышреипышыз
Зны уи ихатагы?

Шоҭа Акобия

АН

Асы ааигэазаны иауит, аҭша асит,
Абахчагь алабжышкэа наёыкэкэеит.
– Ахьта уламлан! – быбжь слымха итасит,
Иаразнак аҭхаррагь сааимнадеит.

Аамта цашт сымш-хаакэа руак рашан,
Сан, бансыҭха – саргь зымџа снахэуеит.
— Ахьта уламлааит! – азэггы илхэашам,
Хымҭада убаскан сарггы слахэуеит.

СГЭЫ ИЗААНАГОИ?!

Сгэы изаанагои ахцэ ибыкэу бырфынушэа,
Ашэткэагь рыбақэа быртэзшэа шыжь иёыхан.
Шёыџны ааигэара абна ицэкэырҭо мшынушэа,
Абжы згозеи бара ибшэу атқы иабжыыхаан.

Сгэы изаанагои амшын агара сгароушэа,
Изхасымтдои ахёыцрақэа — иреихау мчыми?!
Сгэы изаанагои сцэахэақэа бымтарс быргоушэа,
Мшэан, сара ашышыыхэа ишэахэо поет хэчыми!

Изхасымтдои зегь шаамталоу, шэтышла иџычоу,
Сара скёыҭшрагь иниакъан нақ ишцаша.
Раҭхьатэи абзиабара — амачар ишаџызоу,
Атцыхэтэанынзагь ус ихааны ишнымхаша!

Сгэы изаанагои аапын бацааит хэа бажэтысны,
Атэахахеипыш иасены быпышзара иацыбтоушэа.
Бара бзы ажэван Анцэа ихэоушэа абжыы рёыцны,
Аетэакэагы бёапыхэа ацёыртра иацёыпхашёоушэа.

Изхасымтои зегь шаамталоу, шётышла иёычоу,
Сара скёыпышрагы иниакъан нак ишцаша.
Рапыхэатэи абзиабара — амачар ишаёызоу,
Атыхэтэанынзагы ус ихааны ишнымхаша?!

АТЫХЭТЭАНТЭИ АКЭАДЫРКАЦАӨ

Кэадырын уи ипыстазара,
Иакёпыеи шака цхлашёы?
Азёгы иимырцеит иказара,
Дтыхэтэантэихеит уи уажёы.

Гьаргы ацкэа ду исакхэа анитон,
Амаха ахы чапаны.
Аетэа реипыш акёына акэнитон,
Зыпысы мцодаз ибаны.

Амал-уаа антахоз ргёы цкапуан,
Уи иагышибоз амш еилгеит.
Дыхэмаруа урт дагырыхлафуан:
— Ирзымшэазоз суал иагеит.

Атарчен, аимтахара ахыказ.
Ихьз зымхэоз ма цэа дубап.
Згёы иаанагода уажё урт ыкас,
Зэа дыцёёызыз диеипышхеит аб.

О, ицеит уи иказара ниас.
Ирцысуаз ма изакэ напыз!

Уажэ дхэыцуа дтэоуп. “Ишпѣабзиаэ,
Сашта ианталоз уи зѣахыз!”

Даткэан дтэоуп ахэыцра ихалаз,
Са сахьихэаѣшуа уи згэы цаз.
Дцэуашэа збоит, амра ицэхалаз,
Ахэыцкэа асы иалырхыз уаѣцас.

* * *

Бпатрет бара ибыдыскылоит,
Шэызлеиѣшу абара цэгъами.
Ашлара ааины бгэыднакылоит,
Ажэра ззааигэахаз ба бами.

Амшкэаг бкэыѣшра агэы тыркьон,
Азиас шака ѣаѣ ашэазеи!
– Сан! — хэа анаххэауаз баргэырѣьон,
– Санду! — анырхэа бзыршэазеи?!

АТАХМАДА АРТИСТ

Уи ажэытэ даналацэажэо ашышьыхэа,
Итрыс иаатуеит ихтыскэа рѣарда.
Зегъы иреиѣыишон икэыѣшра азыхэа,
Ашла ироль даныхэмар ихата.

Ишышэхэара, аѣареи ажэреи рхэаа,
Иахьызшьхэада уи иеиѣш атэаѣэа?!
Ахьышэтхэа исабрада ааиѣихуан, аа,
Дычкэынан, дтэын насыѣла дхыхэхэа.

Дыхэмаруан асценаг ауааг ырззан,
Знык ихэаѣшыз иткэаны ишанхеит.

Уи асценае шэынтэ дыршьхъан игэыдтан,
Дшыцкэыназ дѡатѣон, ус дагыыхейт.

Уажэ данныкэло уи хтеатр аштэхь,
Хара дыпъшуейт, ихэыцрагы ѡакхейт.
«Ашлахэа сара хакалакы сашьтан.
Уажэ сара сышлан — иара ѡахейт.

Длафуейт: — Сара ус кэзшьас исыман,
Акэлацэа аѣхъа исышьтуан есымша.
Урт зегь саѣхъа иагыцейт, акыр цыма?!
Уажэшьта са ишыстэу ахэойт сылша».

Аѡар рышка днеилауейт хэарада,
Урт рыбжьы ссир данаткэо иахъа,
Игэы инаѡойт ихихрашэа исабрада,
Дагыыцкэынхарашэа уи ѡаѣхъа.

«МАП, ИМПҢСЗЕИТ УКРАИНА»

Мап, импңсзеит Украина, уи ахақәитра хадагы.
Сашьцәа қыпшцәа, еитагылап аразкы-мра ахатагы.
Амра азаза шканарбо еипш, убас хаҗацәаг тахап,
Сашьцәа қыпшцәа, хартгы хадгыл хапшәыман хкалап.

Ахақәитраз ххы ақәахцоит ари адгыл гәакыа хазкәу,
Шәаи сашьцәа, зегы идхарбап хара ххыштра ду закәу!
Сиан инаркны Дон аҕынза ақәҗараз хгылап зегы,
Хтәыла гәакыа азә ахра иурц дақәитахтәуам зынзагы.
Ипшәырччап Амшын Еиқәа, Днепр-шлагә иахәап агәы
Украина аразкы-мра гылап, хгәахәо хаззыпшу мыцхәы.

Ахақәитразы ххы ақәахцоит ари адгыл гәакыа хазкәу,
Шәаи сашьцәа, зегы идхарбап хара ххыштра ду закәу!
Ахьамтра — уи гыпҗра дууп, хымҗада иара атәы иагоит,
Украина ахақәитра ашәа хымҗада акаббыжгы гоит.
Карпаттәи ашьхақәа ирхыпҗраа ицап акаршәрақәа ирны,
Украина ахақәитра днархап, ирахап
ажәларқәа еигәны.

Ахақәитразы ххы ақәахцоит ари адгыл гәакыа хазкәу.
Шәаи сашьцәа, зегы идхарбап хара ххыштра ду закәу!

Тарас Шевченко

* * *

О, ишѣастаху срықәѣшырц
Адәкәа, акаршәра шәтышқәа.
Уака Анцәа ду дысхылаѣшырц,
Сара сажәымтәыха.

Украинака сымцози,
Сара саб ион-ашка.
Сзааз ргәы касымцози,
Санынтало аон-ашта.

Сыѣсы сшыон мацк иадамхаргы,
Уа сара исызгьаман.
Анцәа сихәон... Иагьа схәаргы,
Уи калашья хәа амам.

Аѣстазара хакәитрада
Башоуп, баша ишѣазуеи.
Ашызцәа, ишышәхәара, гәыѣрада,
Хакәитрада ишѣазуеи?!

Иван Франко

* * *

Акаршәра атыхәан — қытак шытоуп,
Акыта — анакә ахатәоуп.
Акыта атыхәан — хәык убоит,
Ахәә — жьира дук ырбоит.

Уака ажьира ажьи даәуп,
Инапқәа цыруп, игәы шуп.
Иашәа еихсыҕуам зынзагы,
Ишқа дрыпхьоит уи зегы.

«Шәаи, ашызца, шәыццакы,
Абра иахчаҕап аразкы.
Хамч еизахкып.. ишәмахаи,
Анакә шәалибахәан шәаи!»

Аха анакә уака ихантоит,
Асарыжәпазоит, еимдоит.
Инархахауеит арха, азы...
Ауаа рымәәкәа акрацы.

Ианчылазоит, аха ишпә,
Ажьирахь игоу амәапа;
Ажьира — ашьамтлахә ацынхәрас.
Абцяр ахырызрыжәуа иас!

АГАЛАГАН*

Фышықәса зхыцуаз Иван,
Ғааитит: — Сан, базыпшы,
Аа, иббоума агалаган,
Иахыску са снапағы! —

— Иузтада, сгәыҕырта,
Арахь уеицасуеит хазы?!
Ушьапгы хтын, ҳаҕеита,
Абас уагғылазма асы?

— Ари ситеит ҳ-пан иҕа,
Асағы сиеисарц игәапхан.
Сшьапы хҕақьан, нас ишҕа?!
Иара имагәкәа мыцхәы ипхан.

— Усыхьозар, агалаган
Устоит! — ихәеит иеырчы.
Сара сагьихь... ихъзеит, сан...
— Аа, нан, иухъеи, схәычы?

Ицхахә еихамгыло Иван,
Дышрыхьташьуаз деицәахеит.
Импытшәеит уа игалаган.
Абәра дныкәхан — деицәахеит.

Ицеит мчыбжык такәкәа,
Уи иан дтәуеит деицәқы.
Лылабжышқәагь лҕыкәкәа.
Ицагәшьоит есқынгы.

Дыцәоуп акәыбағ Иван,
Пҕхызк ибарцу, мап, ишҕа?!
Инапы иакуп агалаган,
Хамтас ииҕаз пан иҕа.

Агалаган – австриатәи абәатә җарағырпы.

— Лесиа Украинка

АГИМН

Украина, — сара сан, илахынтцадоу,
Сгэы арахэыцкэа уара ухызала исырххоит.
Мап изшэахэом уара узыхэан агэы имцадоу,
Агэы иеилашуа абжкы зеггы-зегь иргэафххоит.

Атэылақэа ирхысуа ицоит уи ашэа халан,
Аразкы агъшаарц, — иагъазынкылом акы.
Зеггы ирыхьзо ирызцаауеит уи, ргэатца италан,
Нас, иабакоу ажэлар зызгэакуа прразкы?

Издыруада, зхала иныкэо сара сашэа,
Афыцэа азыпшаар, — уи насыпс исыпхьазон.
Рыбжгыгы духон, иааныркылон усқан ажэа,
Рыжэаа еибытан, ихьатцазма, пхьака ицон.

Ицон ашьха дукэа ирхысуа, амшынкэа ирыруа,
Инымтэазо акаршэра еиужкэа усс имкы.
Цэантэы ихалан хара импъыруази, икоу рдыруа,
Издыруада цэа ианиар уи аразкы!

Издыруада, иузааргар уи, рымч аншэало,
Аразкы лаша — уызгэакхьоу уара акры,
Украина, сажэа иалоу, сашэа иалоу,
Сашэа уеипшхан, уарггы убасқан пхьака упъры!

1896

ГӘЫҖРАДА АГӘЫҖРА

Җагалантәи схәыцракәа, шәымҗа бзиаэ,
Иахьа ааҗынроуп — иеырбоит зегь уа.
Сәара шықәсқәа царцу баша иниас,
Сышлаҗырзышо, са сышгәынқәуа?

Мап, сыштәуагь, сшәахәо сыбжы еитцысхуеит,
Аламалагь истахым сыҗсырц.
Сара гәыҗрада, хымҗада сгәыҗуеит,
Ахәыцра еикәатәакәа, наҗ шәысҗырц!

Асаҗы ашәтқәа еитахан гәыла-җысла,
Ацәхәыра игәаку сылша асырбоит.
Нас, урт снарыдтәалан лаҗырзыла,
Ицоу лаҗырзышла искәабоит.

Икалап, адгьыл гәаҗ амкәыл иахажьу,
Убаскан ахы иакәиттәуа изытыр.
Сышәтқәагь гәылтыр инхар ишкакачу,
Ааҗын саргы иаасәаччоит, идыр!

Ашьха скыдлоит усс имкы ашадара,
Ахахә хьантә сацалан җхьа сцоит.
Аха ичхауа уа абри ашыза аидара,
Ашәа лахәых шызас иҗастчоит.

Атцх еикәараз сыблақәа еихмырсыҗьуа,
Алашыцара жәпа-хьантә усс имкы,
Ажәшан сацаҗшуа исыҗшаауан хыхь уа,
Имәакәцагоу аецәа-аразкы.

Атцх җаха-дагәа уа ахра ауазаргь,
Иқәиан ицәарц залшом сара сгәы.

Ап̄сра еик̄эат̄эа абжы сахауазараг̄,
Ишэаны итрысырц залшом сара сгэы.

Уи ап̄сра са с̄ы ап̄шэымара ауазар,
Алашара ам̄а иакуеит ашэшы.
Сара сгэеисраг̄ ускан иаха иб̄эб̄азар,
Ап̄сцэаха дагеит ауп уа̄а дшы.

Ааи, сшыг̄эыр̄оог̄, сшэах̄эо сыбжы еитцысхуеит
Аламалаг̄ изалшом сып̄сырц.
Сара г̄эыб̄рада, хым̄ада, сг̄эыбуеит,
Ахэыцра еик̄эат̄эак̄эа, на̄к шэысп̄ырц!

1890

САРА СЫМ̄А

Аап̄ынран сара абри ам̄а санык̄элаз,
Сшэап̄ырхап̄уа сыбжыг̄ы насыргеит.
Абри ам̄а санык̄элаз исыхтыг̄элаз,
Схы найк̄экны г̄эык-п̄сык ала исх̄еит:
Хаз-хаз харт̄ м̄а хзып̄шаауам бзанцы,
Уааи, а̄ыза, их̄ах̄этоуп х̄аиццарцы!

Ох, ари ам̄а х̄анта ду г̄эып̄цэагоуп,
Иц̄эг̄оуп зхала ик̄эу изы иахаг̄ы!
Аха ӣтац̄ым — уах̄ з̄ыр рышьта нагоуп,
Алашарах̄ схала сцом сарг̄ы.
Схала ари ам̄а сшых̄к̄бауа аг̄эра згоит,
Х̄анеицык̄эу уи хара х̄агоит!

П̄х̄а̄ка снеиуеит, аш̄эак̄эаг̄ ап̄ыстоит,
Урт̄ р̄ы ассирг̄ ж̄эбом, сыг̄эра ж̄эга!

Мап, изхэада, са абжы-саца тысцоит,
Аха сышцо уа атэуабжь анга,
Исхэоит: «Сыза, суцэуеит саргы!»
Атэуабжь иацыз сашэа ахатагы.

Имчыдахоит ианхзеипшха агэырша хышэашэа.
Амша хара сахыкэу саргы.
Цэара иааспылар зхы иакэиту ашэа,
Сыбжы анышып сара схатагы.
Агэакрагь снахан сгэатае истэахрын,
Агэакра-шхам ашэа цыеи иасыркрын.

Санатапшуа сара ажэоан еиужьра,
Аетэа ыыц сашьтам ихэзырку.
Ахакеитра, айшызара, атынчра,
Апта злэчкэа ырылызбаарц стахуп.
Ирылызбаарц убас исгэапхо,
Х-етэак ажэлэр ирразкны икапхо.

Урт ах-етэак зны азэыр ихэлэччозар,
Ашэа рзихэап иаргы игэапханы.
Са урт збашам, атых иалмыцьцэозар,
Гэыбжан истом уеизгь схы изырханы,
Избанзар уи алашара зынгы,
Амша саба иузалбом зынзагы.

Нас ишшэартоу ус сымша нхарыма,
Ашэт ма исзыпшу — акакачкэа зёоу.
О, исазоума, сгэыхэтэы сахьзарыма,
Са сымша хьанта ма абжара ипцэоу?!
Акоуп сзыхэо: сара амша сызкэу,
Интэарц сшалагаз — ашэа шысёаку!

1890

* * *

Ацыр узеипышым арбан сара сажэа,
Акэпэрае изымцой амца уёкэа?!
Ахэа узеипышми, узыкой уеикэхьшэашэа,
Изумгой аба хэымга ихы ихкэа?!

Сара сгэатца утасыршуа усызрыжэит,
Утра утысцаарц азыхэан сыхиоуп.
Узипымлиой аба дмышьтуа ашэи-тышэи,
Уара гэыс узтало сара сгэоуп.

Ачархэае усхып, ахра ахынзэадыруа,
Сара сахэа, иузыскып сылша.
Нас атзамцае укнасхап уцырцыруа,
Зегь рылапыш укэшэалартэ есымша.

Сара сажэа, сабцаар, сара сгэыбра,
Сантахо усыцтамхан, хапхашьяп!
Иулиршап аба хэымга ихы ихыхра,
Иахзымдыруа, изызхауа, хашьяк.

Ашьамтлахэкэа цкэап, абахтакэа еигэнышып,
Шэы-шыкэсала изыонажью ашэшьы.
Акэпэрае, уара сахэа, убжыы рхышып,
Ахатцарахь ирапгылап убжыы.

Афырхацэа ззыкэпэо аус пгара акэым,
Ашьоура дугыы ргэы ахэоит акыс.
Сабцаар, уара анап псыдакэа ракэым,
Ашьоуцэа рнапы бэбэакэа уркыз!

1896

* * *

Ахэы иацэа, ахэы-пшза,
Абахча ахьсырбо икэыпшза,
Уа аецэара асаыцрак,
Апцацха гылоуп ашыцаф.

Зан илзыпшу сабишэа,
Изцэыцыпшуа закэи, мшэа?!
Ссирк, амш иазаанагозар,
Уи агэыбырта абозар?

Ус, ан лцеи дшипшыло,
Абар, нахьхьи иахьгыло,
Амра, ашэахэакэа хха-ччо.
Апцацха ахафы ахаччоит.

1895

* * *

Апхын мыш-ссиркэа ццакит,
Адэқэагь асы ихнаршлааит,
Ахэычкэа афны ифнанакит,
Иахэеит: «Убра ихэмарлааит!»

Аха ргэы фыфьеит афны.
Еизцаауеит абасгы:
«Асы злеиуеи ас ирхэны,
Ахьта зыкои насгы?»

Асырхэы ихнакьеит адэқэа,
Асы – адгьыл арцаага.
Нас иаалахеит, ахэычкэа,
Апценцьыр гэыпцаага.

Атцаа рысын — иканзоит,
Ашэткэа — адэы хызкуа,
Ахэычкэа цэуоит: «Имхынхэзои,
Уахагь амыш-ссиркэа?»

Иаашэычха, ахэычкэа, лассы,
Лассы исуеит аҗша-хаа.
Амрагь халаҗхап хазы.
Ашэахэакэа еимхэахаа.

Адгьыл ду амч танатап,
Итрысп акакачкэа...
Ааҗын, адэкэа қенатап,
Зегь уи халатхацьюа!

1887

АШАМҢАЗТӨИ АМЦАҚӘА

Атцх тынч, ашьал еикэатэа ахаршэны,
Ицоит, амцэыжэақэагь арххауеит.
Ауаа ааҗсақэа ыцэоуп акэа ретаршэны,
Ицэоуп ирахатза, рыгэгьы каршэны,
Атцх — аҗсабарае ахра ауеит.

Итаҳэахаа ицэоу анасыҗ шэымоуп,
Насыҗ шэымоуп — аҗхыз ссиркэа жэбоит.
Сара сзыцэом, аха атцх аҗшэымоуп,
Ижэпа-хьантыцью ари атцх лашэымоу,
Афымтра гэыҗцэагагь угэы агоит.

Атцх ахра ауеит, саргыы схэычушэа,
Исмырбазакэан ацэа сазоит.

Сазоит, ак сыкэхауеит пта злачушэа,
Исыхан акгы сагоит жэџантэ мчушэа,
Пхыз џаастакэак сырбо, сама ицоит.

Ацнышкэа сгэы италан исыџрыхо,
Ишыртаху, абар, сдырхэашоит.
Урт иракэџартэ амч абакоу исыхо,
Аха убаскан атхарцэхэа сырџыхо,
Ашамтазтэи амцакэа лашоит.

Ашамтазтэи амцакэа зеггы ирыцкыми,
Хара илашоит атх еикэара пјуа.
Амра макъана аблакэа ацэа рхыми,
Ашамтазтэи амцакэа ххаза иакыми.
Иазыркыда? Аусуцэа рнапкэа!

Шэгыл, иџыхаз, ари атх амч намжэан,
Иаамтоуп, шэнеины шэнахагыл аус!
Ашамтазтэи алашыцара шэацэымшэан,
Ашамтазтэи амцакэа, мап, шэџымцэан,
Амра мгылац — шэыххаза шэакыз!

Атх еиџырссо урт сышэхымс иаахыцуеит,
Сгэаца рџыхо исыхоит адэахы.
Ашамтазтэи амцакэа лацэкэысуеит,
Изхэада амџа харбара иакэыцуеит,
Ихаџхьоит алашарахь, ацбахы!

1892

Олекса Иушьченко

РИЦА АМЩАҢЫ

Рица амщә ахра,
Ащызцәа уи гәашәт,
Ахра аилаҭәахра,
Иалиааит уаҕа ашәт.

Уи макъана иқәыңшуп,
Ианизгъы уажәоуп.
Аха зынза ибыбшуп,
Ишыкоу уамашәоуп.

Ааңын амрахәага,
Агәыштә аанартит.
Ашәтыш гәазырхага,
Фыла зегъ артәит.

Адац ахахә иалхәхәа,
Ицоит агәахы.
Ахра иалоу алхуа,
Иқәңоит бҭарцахы.

Цаҕа илаңшыр — зыжьми,
Икәац-мацо ицәкәырңоит.
Хыхь — ажәсан еиужьми,
Еитәаңбаа еырбоит.

Зынза ишэты-какачзан,
Нахьхьи иаѳарѳоуп.
Лшаралагы имачзам —
Ахра ду иаѳоуп.

Ашэтыш агэы тынчуп,
Абасеиѳшгы ахэоит: —
Сара абрака исцынцъуп,
Абрака сынхоит.

Ахьта, асытэхэа, атаа
Сыргаргы схата,
Сдацкэа срыѳхит заа,
Иркьоит аката.

1964

Витали Коротич

АЖӘЫЛАРА

Ачымазаа дахышытоу джэылоит,
Дышжэылоз айбашьра адэаеы?
Итбаахоит, нас ашьа рхылоит,
Уи иблақэа, ахара ипшы.

Ихыза иқәпаан ибжы еитихуеит:
— Ахыбеар, атанкқэа аауеит!
Уи ахауае абцар шьтихуеит,
Иагьшимчу шапхьа дхэауеит:

— Еи, шэангыл, шэабаци шэжэылан
Ари адгьыл зтәу ха хауп!
Гэышпыла ихахьчоит хазгылан,
Ишэахтом, алақэа, ишэахау!..

Дцоит апалата дышнысуа,
Ақәпарае дышцоз еипш зны.
Иихэцыз айбашьрае дышхысуа,
Уи дагькахауеит дыпсны...

...Сара исымбеит аба ихақәкны
Дышхысуаз ашьа каршуа.
Аба итанкқэа, хқытақэа ықәхны
Ишаауаз, уа зегь шыаеуа.

Аха избоит: ачымаза® дбарцьеиуа
Дшалоу айбашьра хьантаза.
Есены ажэыларахь дагышнеиуа...
Иахьа дагыжэылт ацыхэтэанза.

Иан Раинис

АХАХӘ

Уи, акәтан ласын,
Ипҗкьан зымәа ицеит.
Изыниаз агәы иалсын,
Ахахә ус ахәеит:

— Иарбан изсыгәтасуа,
Саазбо ескьынгы?!
Иагьагы схьантаз уа,
Исиаиуеит зеггы.

Ахәира сныларыжъуеит,
Саадырбуам адәы.
Агәам насыкәрыжъуеит,
Абриоуп хәа уа утәы.

Иазымхазар уаха
Ачарта цәкәырҗо,
Уа уоуп рхәеит уака
Лашара азмырбо.

Уи акәраанқәа ахалоит.
Зегь рыц иадыргоит.
Аеуардынқәагь талоит.
Ачарыцгы ргоит.

Аха са сыпхарцоит,
Саазбауа зегъы.
Сыпхарцоит, сыббарцоит.
Исзеилкаауам акгъы? —

Мап, ахахэ закэыцуам.
Иаеуп иара атэы.
Аха ахахэ зазхэыцуам,
Изыкэырмажыло адэы.

Еи, ахахэ гэатэажэпа
Уа уфызцэа, ихатэа,
Рымхы итырцоит ажэлэр,
Ахара ипхатэа!

Альфонсас Малдонис

АШЬХАҚӘА

Шәара миллион-шык шәыхәәпшуан,
— Шәышпҭассиру! – рхәон зеггы.
Шәара, аамта шәазыхәәсуам,
Шәцыхза шәгылоуп ескьынггы.

Избан, шәыхракәа ргәы зәыҭьуа?
Аха ашықәсқәа такә анца,
Урт инарықәгылоит хыхь уа,
Ацақьа иалиааз апҭса.

Иагырыднацоит атакпҭхықәра,
Ирыпҭсахуеит рказшья.
Урт уажәшьта иазхәыцуам рықәра.
Инацагылоит аҭья.

Иахуеит рнапаҭы инкылан:
Атынчра, аччара, агәрагара.
Амәасыҭгы уа даатгылан:
— Закә ссирузеи! — ихәоит иара.

Урт адунеи иакәлацәами,
Ех, ирызхәозтгы рҭахәы.
Аха ашьхакәа гәыла иҭами,
Икәашккахазаргь рҭахәы.

Уи ҳардыруа арѡашқѡа леиуеит,
Еибафауа, ишѡахха уа.
Ашьхақѡа, ашықѡсқѡа ирызнеиуеит,
Аха иасааира иѡахауа.

Ажѡѡан иатѡѡа атынчра нкылан,
Ирыхѡаѡшуеит рхаѡы.
Амшын иатѡѡа аѡѡкѡрѡѡа ргылан,
Еилашуеит ршьапаѡы.

Иоханнес Барбарус

АБАХЧАҢ ХЭЫЛБЫҢА

Ахэса хэычкэа неиуеит ашэа хэо.
Аапынра ааит ашэт ашытэрақэа нкылан,
Рыбла-хаакэа тыпхо, ргэышпкэа ргыла
Ахэса хэычкэа неиуеит ашэа хэо.

Ахэса хэычкэа цоит илас-ласза.
Аапынра ахаара пхьака ирыхоит.
Уи, ргэацаґ абзиабара арґыхоит,
Ахэса хэычкэа цоит илас-ласза.

Ахэса хэычкэа цоит ипыр-пыруа.
Иахьа аапын иннакылеит ажэа,
Иахьа зегы-зегь ирхыуеит ашэа,
Ахэса-хэычкэа цоит ипыр-пыруа.

Ахэса хэычкэа цоит ырба-ырба.
Ршьапы ахьынеихырго — аапын пшыми,
Абахчаґгы, аилабыцра иаґыми.
Ахэса хэычкэа цоит ырба-ырба...

Зульфиа

ААҢЫНРА ААН, УАРА ИУЗЦААУЕИТ

Хамид Алимцъан ихъзынфылоуп.

Иамазамкэа уаха аҥшыха.
Қаршафыла адэкэа зэзэаны,
Ааҥынра ааит, зегь ҳарфыха,
Иацыфф аҥсаа рацэаны.

О, ари аамта уҥсы шҥалаз;
Амра ашэхэа ахра анауаз,
Ицон ахаа-ффы ахауа иалаз,
Апыткэырқэагь цон иткэац.

Ахэцэы цкаауа азын хьшэашэа,
Ахьча иуасархэыга кны,
Иархэо, уара уҥсы злаз ашэа.
Иушьталт ааҥын ццакны.

Иҥшаласхеит иара шнеиуаз,
Лассы уаҥшаарц атахын.
Ацэхэыра ианылт игэатеиуа,
Уамбеит абаҳча интаххын.

Уамбеит, аҥстазара иазгэааит,
Иуыууа митэ канацеит.

Адэқэа ирныст, ашьхақэа иртааит,
Иаңца ахахэқэа бџанацеит.

Ирыдгьежылт ахышыцаа ирџылан,
Иагыцааит: — Дыжэбазар хпоет?
Агэырџа жэа-хаа ахэома, игылан,
Реымтрагы иаанагон: «Дхамбеит!»

Нас имра-шэахэан ашышыхэа,
Иааџналеит ҳара ҳаџны.
Имыргазо сара сыбжыхэа,
Ицон сылабжыш тыџрны.

Еимдеит, еиџхышышыуа ирхалан,
Са схэычқэа – уара ухэычқэа.
Уамбеит, ҳааизаанхеит ҳа ххала,
Иагьсазцауан уи гэыкуа:

– Дабакоу амџа еихагалаџ
Исзыџшыз ес-уажэааны?
Даман сыбзиабара далаџ,
Сагьибон дсыџгэхэааны.

Ашэа ззихэоз карматцышэа,
Изынижзеи аџшахэақэа?
Изцазеи икалам импытцшэа,
Инамгзазакэа ицэахэақэа?

Исзикуаз иажэа ссиркэа абакоу,
Сыршэтуа исхазцауаз аџсы?
Сеиџызтэуаз сара сызлакоу,
Ихэа, дабакоу, абааџсы?

Ашэы беылахэан, лабжышла,
Бышцэуаз, былаџырз беит.

Быхцэы изалахаи бара ашла,
Ихэа, дабакоу хпоет?

Сѳагылоит, анапы аанкылан,
Ап̄х̄а сгылан аап̄ын згоит.
Абахчаѳ, ѳымтзо снахагылан,
Уара унышэынтра асырбоит.

Убаскан аап̄ын, са схала
Сааныжъны, сгэырѳа агауеит.
Унышэынтраѳгы уахык ала,
Ибыбышза ашэткэа шэтуеит.

Аап̄ын, ап̄сабара рѳыха,
Уа узыѳхэараз зегь кэнацоит.
Акарматцысгы, иамам п̄шыха,
Уашэа иаццо абжы хнацоит.

Рамис Рыскулов

АПОЕТ ЛАШӘ

Апоет лашә ңшьяала дныкәоит,
Зегь игу аблакәа идырбоит.
Уи ажәала — ауаа дрыхәоит,
Игәы итихуеит — агәра ргоит.

Адгьыл, рыбақәа цырцыруа,
Икәыда шакаә лашәы,
Изтахым, иагьызымдыруа
Икало-иныло уажәы?!

Адунеиаә шакаә лашәыда,
Амшгьы атхгьы еипшны изшьо?!
Ишқәыңшқәаз шакаәгьы ажәыда,
Ауаа антәыуа — дара ччо?!

Аха ари ауаә дшылашәугьы,
Зегь ибоит, дгылоуп рыгәта.
Идыруеит ргәы итоугьы, иршәугьы,
Ихәатәугьы ихәоит рыхәта.

Ашәа аңитцоит, ашәа имызуа,
Аамта-лас алашә даңыс.
Ааи, амузагь Гомер дузза,
Баша даушьтнах абыс!

Олжас Сулеименов

УСЫХЪЗА!*

Аеуаф-хаца, усыхъза,
Аеыбѣа-каза, усыхъза!
Сутахызар, агѣра згоит,
Уеы џсуазаргъ исыхъзоит.

Аеыбѣа-каза, бзиа узбоит,
Нас, ахы, усыхъза, сыгэзы!
Икыць-кыцьуа убжыы гоит,
Хай, уџхамшьан, абааџсы!

Аџшалас сара исыхъзоит,
Сыкѣа иџалоит иџхаза.
Уи сгэызуа сгэы канатоит...
Хайт, унымхан, усыхъза!

Усхымзазеит, схала сцоит,
Иаххыччоит амза лбааџшы.
Уеы надиуп, иџырзоит
Ашѣакъа зыкѣчуа са сеы.

Ауаа гъангъашкѣа сгэы ншѣырхеит,
Аеыбѣа-каза, мыцхѣы иџшзаз,
Аеыф-чкѣын, знапкѣа ѣѣѣазаз,
Са сыгѣзра даџшѣырхеит.

*“Усыхъза!” — милаттѣ хѣмарроуп. Аеырыфрѣ аџхѣызба илыхъзаз арџызба, хымѣада уи дигѣзырц ихѣтоуп.

Бзиа зымуа цэгъа баны,
Иахыччарц амш иахъатэи,
Уеы-ццышэ зымѡа иганы,
Ушѡакэдыртэеи анади?!

Италмаз Нуриев

АЕЦӘА АТАК

Рапһхязатәи исахьа тыхны,
«Уф, гәышһа!» — хәа уи днатәеит.
Нас ашышыхәа ибла аайтцыхны
Даанапһш-аапһшит, дааимдеит.

Абнақәа гәырһьан ихәхәомызт,
Ашһхәқәа шыпһшыц ипһшын.
Акаршәрақәагь ажәа рхәомызт,
Арфаш шцац иазцон амшын.

Дақәгәыһуамызт ас, аиашаз,
Ашырхәагь дфатцкһан иара,
Ажәфәан датәпһшуа, аетдә шаша
Ихы нақәикит абра:

— Иапһыстеит афымта иссиру,
Аха ғымтроуп иахьабалак.
Ақәза, данеицгәартә дыруп,
Акы затцәык — уи данпһслак.

Ус анакәха, сиетдә шаша,
Сара сыхиоуп апһсразы.
Сызлаухәо, исәхә аиаша,
Сеицгәартару нас лассы?

Атак ахәеит аетдә цәажәан,
Уи дахәо ишһамхы анаирс:
«Ицәгһам зынгһы апһсра хьшәашәа,
Аха уиазын иахәтоуп уирц!»

АГХА

Исгэалашэоит аарлахэа, скэыпшы́н сара,
Ихэландаз хэа сахгэакуан бара ббара.
Ашы́жь санааилак хашны саапса́ха,
Гэыбжан схы иастон: «О, исыхы́т агха!»

Иаахэлар, ашы́цаа хайтсеикэ́шон, хкэашон.
Хайцлабуан, кэашарыла атых харшон.
Сшы́ацакэа пы́ххааса уахы́т саапса́ха
Санааилак схы сазгэауан: «Исы́хыт агха!»

Схахэ иахы́а изы́ршлаз урт агхакэа роуп,
Зегь акоуп уи аамта са сае́хэароуп.
О, иахы́а ишпы́астахыз убас саапса́ха,
Исы́хыазар убасеипы́ш, убасеипы́ш агха.

AKΘA

Ақәа ауеит,
Ақәа пұсақьойт.
Ҳа Ҳмашьына
Ахышә ианқьойт.
Убла зхьымзо
Апұсаатә иахьзоит.
Ҳа Ҳмашьына
Цойт, ицоит.
Ицоит еицлабуа
Аәбагы, —
Ҳа Ҳмашьынагь
Ақәагы.

Дарбан, дарбан
Нас ишэхэа,
Рагъхьа ианысуа
Агъшахэа?
Урт еицлабуеит,
Игъырзоит.
Иагъкъаз имѳа
Наигзоит.
Акъа ауеит,
Иауеит акъа.
Хмашьынагъ цоит
Иццакуа.

Ус, абар,
Ақәа ҳаҗысит —
Раҗхьагъ
Аҗшаҳәа ҳанысит.
Ацҳа ҳақәсит,
Нас ҳаихеит.
Ҳа ҳаҗысит —
Иара нхеит.
Ҳанхацәи
Ҳашьта азырхеит
Измырит,
Азы итахеит.

Мап, ирыцҳарам
Ақәа!
Ақәа бзиоуп,
Аха иаба?
Унаҗши:
Адгьыл шабоит,
Аарыхрақәа
Ргәы иагоит..
Убра ибзиоуп —
Зегъ калап.
Аха амҗан —
Ақәа мап!

Михаил Сеспель

АМШ ЁЫЦ АЦӘАБӘАРСТА

Амра игылаз ацәеиха инаншылан,
Ирызрыжәит уи ашәахәакәа.
Амш ёыц рыхан ачувашцәа еинчылан,
Адәы иныкәлеит ахәхәа ицәабеауа.

Анышә арффоит, иамазам еидарас,
Ацәеиха уажә ажъакца аеҳәаны.
Ачувашцәа ршәышыкәса ахъантара
Ацанажуеит уи анышә аархәны.

Амш ёыц иабоит, аблакәа тырхахан,
Адәзақәа ргәыштца шдыркацо.
Азыхь шәахәоит, ахьхьахәа абжыи иоахан,
Иаргьсахәоит зегь гәахәас икацо.

Амш ёыц анап цыркәа инарныгьсалан,
Аразкы аетәакәа еилыгьхаауа,
Ахәитцәхәа иакьоит ахәыста ихыгьсалан,
Игәыргьбатцәа илатоит инхауа.
Ачуваш дгьыл кәырттоит мыцхәы еинаалан,
Абырфын рахәыцкәа наҳауа.

Амш ёыц аеагьхәа зынза аеырҕеыцны,
Иузынкылом ианааи аеҳәара.
Адгьыл еикәатцәа иалсуеит итрысны,
Агьстазара шкәакәа, аҕиара.

Уи цоит адэкэа ирнысны, ахра иафысны,
Ишэахэап нас ажэларре иара.

Ачувашгы амш ыцкэа игэы тырган,
Апъстазара ссир мыцхэы игэапъхо,
Маџэас амра шэахэа ишэитцап дгэырџбан,
Ипъстазара рфыцзан дахьынхо,
Ажэџангы инкыдлап аџиара иадырган,
Аешъара аџаакэа еилыпъхо!

Иван Скуратов

САРА СМУЗА

(Гугов итетрад акнытэ)

Мап, уи сгэы иауам,
Са смуза сѳиуам.
Аѳырмакыахь ажэинраалакэа згом,
Аѳырмакыаѳ урт аазхэо хэа дызбом.
Смузагь саргыы маза,
Хшэахэоит ихааза.
Мачзак иадамхаргыы хааибажьар,
Хгэы иауама хааиѳапшны хмыччар —
Хкыадкэагь уа иркэычы
Иаагоит иблы-ичычы.
Ѳапхыа атема ѳытц ахь хаццакуеит,
Ѳапхыа идуу еак хнапы ахаркуеит.
Ацэгъаршѳы иѳаѳы
Ха даагоит дѳапъеы.
Иахыарыхуа ауаа апхзы рхытцэцэо,
Атырбел еипш урт ршыа зыцэцэо,
Зегь рапхыа даабоит,
Хивсуам, дбэых даагоит.
Ажэлар гылар — рыкэпъара рхэаеуеит,
Урт хара алашарахь ихарпшуеит...
Мап, мап сгэы иауам,
Са смуза сѳиуам!

Сергей Данилов

АПОЕТ АХАРА ДЫҢШУЕИТ

Иван Тарба ихъзынфылоуп

Аҗсны ссир, Аҗсны абла қаруа
Уара иузыскуа сцәахәақәа,
Ирызхәарыма амшын шыхәмаруа,
Ишыхәмаруа амра ашәахәақәа.

Са сгәатцагъ шеилашуа ирџашха,
Ирызхәарымашь икказа?!
Сәаҗхәа игылоит Аҗәатәи ашьха,
Ламысцас иҳаракза.

Лбаа акалам-тцлақәа җшахьырслоит,
Рбызшәала ирцәажәо аҳауа.
Аршынк иахьеи уахеи ирыцлоит.
Убас ҳлоетцагъ шәызхала!

Сара сутаахьеит акырынтә,
Уаазбеит — җыц сеилауршуеит.
Ари аҗсуа шьха аҳаракыра,
Ахара апоет дарҗшуеит.

Габдулла Тукай

АЦЬНЫШ

Апоема

I

Казан ааигэа Кырлаи хэа
аул ссирк азбахэ рхэоит.
Абри аул акны иеицлабуа
акэйтқэатқьагь ашэа рхэоит.

Мап, сара сахьиз убра акэзам,
аха абзиабара сгэаҕы исхэит.
Сцэаҕэон, слатон, срашэон уақа,
иара убракагь исызхэит.

Нас ари аул кыр идуума?
Мап, иагьдузам омазак.
Зегь злаехэауа азгьы — зыхьуп,
зиаск иагьеипьшым зынзак.

Ари атэыла — абна иатэылоуп,
иаазбаз игэгьы канатцоит.
Ихьзырку ашыац иатцэарагь
итлаз ссирны зегь қэнатцоит.

Ашоура ҕэҕэа ара иаздыруам,
убас ахьтагь рхэауеит.
Ианатаху ҕшахьык асуеит,
ианатаху ақэагьы ауеит.

Атцламшэыр шыамхахы икажьуп,
убри абнараѣ цаны,
Абырсаатк укатцкэыр шытхуеит,
зака утаху нтацсаны.

Ашыац снылаиан абрака,
ажэѡан ахь сыпшуан саргы.
Аибашыцэа реипш сыбла ихгылон,
абарт атцлакэа зегы.

Ргэышпцкэа тыг ашэ-ццлакэа гылоуп,
ацъ-оумажэкэагъ иара убас.
Рымтца – праскьиоуп, кэалмитоуп,
акэыкэбаа цоит зегы ирацас...

Пштэхэы-хкылоуп ишыѣырбо
уака ашэт ссиркэа изызхауа,
Ма афшы хэа ирхылцуа закэызеи,
иалхэхэа иалоуп ахауа.

Иеицлабуашэа абыцкэеи дарей
рапхьа еилало, нас иеилыц,
Ицон – иаауан, ицон – иаауан
апырпцалыкь хэычкэа еилыс.

Ишэахэон, апсаа чырчыруан,
хыхь ихалан ипыруан.
Урт рыбжы-хаа сцэа-сжыы иналсны
сгэатца италан, ахра ауан.

Ашэахэацэа, акэашацэа,
акъачакыцэа арака иубоит.
Атеатр акны уааз цушыап,
убас апстазара цэкэырцоит.

2

Хапхын бна ссир са сыхнахын,
 уи сыткэангы сагазеит.
 Ха хтагалан, хара хазын
 рызбахэк зынза исымхэаеит.

Азбахэ сымхэеит хгэырбья-ччара,
 хааптын ныхэа Сабантуи,
 О, избан, са сажэеинраала
 угэалашэаран ас узтэуи?

Уажэ хакэытцп агэалашэара,
 уи акэзаргь ха хгэы зыртэы.
 Са ишэасхэарц стахуп абрака,
 ацныш ихтыс ссиркэа ртэы.

Сахьехырцэажэаз лахь сумтан,
 апхьаө сгэы итоу ескынгы!
 Аха Кырлаи азбахэ анысхэо
 са нак исхаштуеит зегьы.

3

Хэара атахым, ари абна ссир
 амшын еипш уака ицэкэырцоит.
 Уахьнылало абга уцылоит,
 уи уахьнаоуа амшэ убоит.

Амсахэастае ажьа цэыркьоит,
 итрысны инеиуеит аеацэ.
 Зынгы-пхынгы зегь ззеипшу
 иссируп ари адгьыл асацэ.

Ирацеоуп рхэоит амаза-мөө,
 цьаргы ахы амоушэа рхэауеит.

Агыгшэыгкэагь рацэоуп рхэоит,
адаугьы дамоушэа рхэауеит.

Зака лакэ ссир уи иаххэаузеи,
закагь шэа ыкои иагцаны,
Аџстаа, ацъныш, акачаа —
абартгьы ирызкуп цаны.

Цабыргума нас ажэџан еигъш
ари абнагь иакэмшэа нтэара,
Иара убри ажэџангьы инеицэамкэа
ацъшьахэкэа ыкоушэагь абра?!

4

Истахуп са шэхы азысышьтырц
урт ацъшьахэкэа рахьтэ акы,
Ажэеинраалала ишэзеитасхэарц,
рифмагъшзалагь ихыркы.

Абахэ иавтцны амза ангыло
уа адунеи иабаразы,
Иеааибытан, аргъыск ддэыкэлоит
абнахь амѣы ааигаразы.

Ёуардынла абырсаатк днеиуеит,
иагъаашьтихуеит нас иеиха,
Атцла мѣыс ибзиахаша
иналаитцоит агъырхэа ирхха.

Ацых тынчын, ирахатын,
иѣыхааза агъшахы суан.
Ацар рзын игарашэан,
ашьшьыхэа абыгъкэагь цысуан.

Имахэса пхьартцэан амёы ылихуеит,
дузыртэоума амёыпхаы.
Ус, бжыы ссирк илымха итасит,
ихы азыштны данзырфы.

Уи абжыы ҕааста изааигэахон,
иааиуан ахгы икэк хаха.
Мѳабжара ишнеуаз иаатгылеит,
имѳанитахъаз иеиха.

Ииуа изымдыруа, иихэо иҕамшэо
аргыс дахыгылаз дшанхеит.
Дагыуаѳымкэа, дагыпстэымкэа...
иблақэатцэ́кыагы рыгэра имгеит.

Дабрагыума, днаурума —
уихэапшаанза угэы уагап.
Анацбалбеит, дзакэ ҕаастоузеи,
убла ааихъушыр пхыыз дубап.

Атцэгэыр еипш ипһынца еикэрхэоуп,
нас атцэахэ еипш еимҕапзоуп.
Ишьапкэеи инапкэеи узеилыргом,
адацкэа реипш иеиларпзоуп.

Иблақэа агэаҕ рхытцэало
алашьцараҕ уа ицэкэыншьоит.
Уахынла акэым иара ынлагы
избаз хымпјада ддыршэоит.

Уахыихэапшуа уаѳ-фархык диеипшуп,
деилѳаа-еилыпсаа иоуразоуроу,
Илахь хэцы тэыѳа мацароуп,
нацэкысуп даргы закароу.

Инапкэа кьахэуп, инацэкьаракэа
аршьынк-аршьынк иназоит.
Цьоук цэиуп, цьоук зашэа ицаруп,
урыхэапшыр ухы еилапсоит.

5

Амри ҕааста ибла уарцеикэа
амҕыпҕааы дкылкаа дыргоит.
“Иутахузеи сара скынтэ? — хэа
игэы аапсахны ибжыгы иргоит.

«Арҕыс қэпыш сара усцэымшэан,
уа угэы ишаанаго еипш зынза
Саҕабрагым, аха аиашаз
Саҕмаалықцэҕам, ихатца!

Нас избан, уара уанызба
са сыбжы зсырга ихцаны?
Ауаа сшыуеит са ишсырчихэчихэуа,
убри саҕашыцылт цаны.

Арчихэчихэра снацэкьар азшоуп,
уи ианаҕым — искэыпсауеит.
Сара ауааы дышсырчихэчихэуа,
ичча наҕ днахыпсауеит.

Ахы, сара ссыза гэымшэа,
унацэкьаракэа аархэмаришь да.
Инасылата – иаасылата,
сырчихэ-чихэ сара схата!»

«Ибзиоуп, са усырчихэчихэуеит, —
ҕааитит уаҕа амҕыпҕааы, —

Амала, аказыхэан сухэоит,
иҕалозар уаазырыҕы?!»

«Ихэа, иутахкэоугы урыхэа,
умшэакэангы ихэа, ухацкы!
Зеггы-зегь са срыкэшахатуп,
о, сырчыхэчыхэ, уццакы!»

«Уахэаҕы! — ихэеит, егыгь дгылан,
уа иблакэа хэа, ихты, —
Ишакароу, иагышыхантоу
хаҕхэа икажы ари акды?

О, кыр зымчу, ус умҕшыкэа,
уаасыдгылар хус хтакны,
Сеуардын акды нақэахцап
уи ахи-атыхэеи кны.

Унахагылар, акды атыхэа
уаҕа ишейкэышышьоугы убоит.
Убраауп уара уахыстаху,
уи умч шақэхогь агэра згоит!»

Ацныш уаха дымлакакуа
уи ихэатэы хацаны,
Иёынеихеит уахь дласкэантраза,
ицэа дынтасшэагь кацаны.

Уа инацэкэара цэрыҕса дукэагь
акды еикэҕара иныбжашышьуеит.
Амёыҕкафы чкэына абыстаауп,
анцэиныс ацныш дишьуеит...

Уахагь уи имырбазакэа
иeixа анымэанитца ирхха,

Акды иалаз асал алџеит,
ақыр-қырхэа иччон аиха.

Адъныш иблақэа камкамуа
дизыџшуеит амџыџкашы.
Иабейдыруеи уи зегъ реиха,
ааи, дышкэыџоу Ауашы?!

Асал иалџаз аршэаа иасуа
нак аганахъ иццакит,
Адънышгы ихъыз хэа изымдырзо
инацэкъарақэа акды иакит.

Абырсаатк дышжъаз идырит,
уи акэхеит артэаахэагъ дыхэхэеит.
Ацхыраараз иашыцэа дрыџхъеит,
махэи-цыси еикэимыртэеит.

Нас дџьацэы-џьацэны диашьапкуа
арџыс дагъихэеит лассы:
«Соужь нак, Анцэа уишазар,
о, са срыцхашья, абааџсы!

Соужь, ахаан сулакьысуам,
силакьысуам уа уџаггы,
Мап, шэа шэымацара шэакэым —
уа укьар зкьару азэггы.

Иутахызар, сшьамхнышгылан,
абра ишьтастцойт атоуба.
Ишутаху абна улаз,
ишутаху ухггы итарџа!

Са снацэкъарақэа ашья рылхъхьойт,
са сгэы икылахойт сыџсы.

Са сыргэафра уара иунатои,
сухэоит, соузь, абааҕсы?!»

Адьныш дгэакуеит, адьныш дтэуеит,
адьныш даѳуп атысра,
Арҕыс акҕы имахазоушэа
иеазикуеит наҕ ацара.

«Акды сахьацоу срыцхахэха,
сахьҕьацэы-ҕьацэуа мыцхэы,
Ихэа, узустоу, уанаҕьалбеит,
уаха акы аламкьякьо згэы?

О, абас сышгэакуа здыруада,
ма сашьцэа аҕшэмахар сыҕсы,
Сгэы нзырхазхэа усзымдырзо,
блас ицэырызгой, абааҕсы?!»

«Ибзиоуп нас, судырузааит,
сара исыхьзуп: «Шықэсымѳас...»
Сара уажэшьта аһныҕа сдэықэлоит,
уара умѳагь шыта изымѳаз!...»

Адьныш дыхэхэоит, адьныш дгэакуеит,
имч иирбарцҕы итахуп.
Дагьахьирхэуан, аха иабакоу
уи деимлахэа акды дакуп.

«Шэабакоу, о, абна адоухамчкэа,
цэгьаҕсышыһала сцоит сымѳас.
О, шэабакоу, шэааины шэсыцхраа,
сиртаслымит Шықэсымѳас?!»

Иеизан адырѳаены ашьжымтан
уа цьнышс иаакақаз зегьы:

«Ҳаит, иухъзеи, уанацъалбеит,
уагъзыртәыуеи уеитцәқы?

Ҳлымҳа цнахит убжы ғааста,
улабжышқәагъ неиматәа,
Ашықәс мѳас азы урҳәынчазар
иарбан узыртәуа сынтәа?!»

Александр Пушкин

АБԳАԹԸ ԵԿԿԱԹ

ПЕТЕРБУРГԴԵԻ АПОВЕСТ

Апхъажэа

Абри аповест акны иаарпшу ахтыс аиаша шыатас
иамоуп. Азхыцра атэы нартбааны усканти ажурналкэа
ркнытэ иаагоуп. Инткаацэкыаны аилкаара зтаху ирыл-
шоит В. Н. Берх икаитцаз адырратара иадцаалар.

Алагарта

Асакара цэкэырцакэа рыпны
Уи дгылан хэщрала дытэны.
Хара дагыпшуан. Аееиужьны
Азиас цон; шхэакгы ласны,
Изацэза инеиуан ашыта ныжьны.
Ашыцламшэ зкэышышыз акэара,
Акэацэкэа ыкэубон ана-ара —
Ачухон рыцха ихыцакыртаз;
Абнагъ, амра змаз уа пшыртас,
Уажэ апта иацэдырзын хара,
Оума амшын.

Дхэыцуан иара:

Ашвед ха хзакэу ихарбароуп,
Хгэыла игэаф азынгы абра
Қалакь дук ашыапы кхароуп.

Пҗсабаралагъ иҗахәтоуп хара
Европака амҗакәа рартра,
Җаҗәҗәза амшын җаеҗынгыларц,
Цәкәырҗа җыцлагы иҗшаауа
Абираккәа сасра иахзаауа,
Җгәырҗатәа абрака җарҗыларц.

Ицеит уа ашәышыкәса цәкәырҗо,
Акалакъ кәыҗш — тәыла җшзара,
Азбаарра, убас абна еикәара
Иаарылыхәхәеит иеырбо.
Уаанза афин җсызкы дзатәза,
Аҗсабара аҗаҗса хлахәада,
Аҗшахәа җша иҗасуа итәытәза,
Иаххиршәлауаз имч зегъ наҗа
Иттахъаз икаҗ, уажә убра
Аҗшахәа җыхан, азхара
Иаеуп иҗшзаза реивахала
Ахытәцаракәа, аҗбакәагъ уа
Зегъынцәарантә ишькыруа
Иаауеит, аскыала реадхала;
Нева ацакыаш ашәнатцеит;
Азкәагъ аҗа дукәа рхылеит;
Еижәхашышылоу бахча хкыла
Адгылбҗахакаә кәнатцеит,
Ахтныкалакъ еитҗы аҗаҗхыагъ
Еицакит иахәаахъаз Москва,
Ишлыхъуа ахәынтқар-җа лаҗхъа
Ахәынтқаршҗтра аҗхәысеиба.

Бзиа узбоит, Пиотр иреиамта,
Бзиа избоит уеиҗкаашы сара.
Аҗшахәа цакашла ухкыамта,
Ихыш-хытәан Нева ацара,
Утхкәа итәу хәыцра мацаран,

Икэыршоу утыць гэара қэцаны,
Мзада ацырцырра, атых цэцара,
Са суадаҕ схала стэаны
Санаһхьо цэымзада ашәкәы нкыло,
Избоит амәа тацәкәа ирхагыло
Абынкәа ыцәоуп, илашоит зынза
Адмиралтеитә хагыла царза.
Уаха иаамышьтуа атх-лашыцара,
Саатыбжак нәтангыи уи амч,
Ишахагылоу жәәан хытыцәара,
Ашәаһшь иаһсахуеит ашәаһшь².
Бзия избоит узынра изырһьеуа,
Еәжәа ианцаауа амца аркы.
Нева ацъанахкәа авкәа ианнеиуа,
Атыһхацәа рхы-рәы еибакы,
Еилаарцыруа абал лахәыхкәа,
Ачара енырсла хәычкәа рәы
Ацһхь зтаһысуа аәа шытыхкәа,
Ианымцабзу апунша ахы-аәы.
Бзия избоит мыцхә илахәыху,
Ицъашәхә-ссиру Марс адәкәа,
Ашыакар-уаа, нас аекәа
Еицеиһшыны аһшзарагь ирәыкәу,
Ацәахәа реанцал, әада ирхха
Рбирак — аиааира узырдыруа,
Рыбәатә хылһақәагь цырцыруа –
Ақәһараә ахкәа иандырһа.
Аибашьра ақалакь фырхатә,
Бзия избоит ухьчага абаа,
Ахәынтқар һхәыс цхыбжьон лхатә
Хамтас данилтауа аһа,
Мамзаргы, аға ихы хырһа
Иангәырһьо әаһхәа Урыстәыла,
Мамзаргы, атааршә еикәырһа

Ианаго Нева ацэыкэрџа,
Ааџынра аныруа гэыртэыла.

Пиотр икалакъ, о, уџшзаза
Указ Урыстэылеиџш џгарада,
Уеаџхъа итаслымхааит зынза
Аџсабара узиааиз цэшэарада;
Ажэытэ еиџара — хыс икамџа
Афин цэкэырџкэа уи рхаштааит,
Ацэамџа-хаагъ тынч иртааит
Дахыцэоу Пиотр дџахэхэа!

Икан гэытшъаага аамџа бэбэак,
Уажэгъы згэалашэара ыыцу...
Уи атэы салагоит абра
Шэа шэзыхэан, схэыцракэа ирыцу;
Илахъеикэџагахоит иара.

Актэи акэша

Петроград еикэышышыы иахыгылаз
Ноиабр џшоуп ахра аанызкылаз.
Игэрымуа, ишьтууаан иеитас,
Аџае иасуа, ацэкэырџкэа ргыло
Нева гэатеиуан чмазаџџас —
Ачымазае зиарха изыламгыло.
Аџх лашэ агэахыы инаскьоит:
Акэа-хага аџенџыыр ианкьоит,
Аџша гэытшъаага уыуа икыдкьоит.
Убаскан сасрантэи дхынхэны
Дааит Евгени кэыџш афны...
Ха хфырхатџа абас хагыиџхьоит,
Ихааза иааниуеит уи уеаџы;
Уи адагъы, иара са сџы
Акалам иашыцылеит џымкрыда.

Ихъытѣкѣ ара изтаххарыда,
Ихаѣсхѣоу аамтазгы, икалап,
Уи ихъыз хара игахъазар,
Карамзингы зны икалам
Иапѣтамтаѣ иаирхѣахъазар;
Аха адунеиггы ауааггы
Уажѣ уи рхаштхѣеит зынзаггы.
Хфырхатѣ дынхоит Коломна;
Матчыкгы цѣа имуа дѣалоума,
Ауаа нагакѣаггы итахым,
Атынхаггы ажѣытѣрагъ ихым.
Абас, иѣны дааит Евгени,
Ишнел ршѣшѣа, иеирых диеит.
Аха ацѣа имѣынѣа имнеит,
Гѣтыха-шѣк игѣатѣа иазнеин.
Нас дзызхѣыцуеи? Уажѣ абра
Аѣарра дарцѣомызт иара,
Ирхатѣын цѣала мацара
Ахыѣшымрагъ, ахъз-аѣшаггы;
Анцѣа иитар агѣыхѣтѣхъзара,
Иоурын аѣарагъ, ахггы.
Насыѣ змоу ус, дыррада,
Амшгацѣа ыѣаами, хѣарада,
Аѣстазаара ззымариоу зынза!
Аус иуеиѣѣтеи — ѣышыѣѣса ракѣын,
Уи дагъхѣыцуан, ѣааихак аѣѣым
Амш иахнарѣѣауеит цѣгъаза;
Азиас хыѣуа аѣышѣтнахуеит:
Абар, Нева аѣѣакѣа хнахуеит,
Парашагъ иарггы уи инаркны,
ѣымш-хымш иаанхоит еиѣѣганы.
Дѣѣыѣсычѣа Евгени игѣы аѣынза,
Поетѣас дхѣыцуан уажѣ иара:

«Апхэыс? Избан дзаасымгара?
Иашоуп, ихъантоуп акырза;
Аха сычкэыноуп, сгэы цкьоуп,
Уахггы-еынггы аус сазхиоуп,
Изулак схазы исыргылап
Схы назтаскша цъара акы,
Парашагъ дныѳнасыргылап.
Ицарггы шыкэсык, аеакы —
Атыѳ соуп, иас Параша,
Хтаацэара ахыз ѳхьяака изгаша,
Лнапы ианыстап ххэычкэаггы...
Хнапкэа шейкэыршоу ѳсраенынза
Хѳыцьегъ ханнеи аѳсра аѳынза,
Хматацэа хдырееип харггы...»

Абас дхэыцуан. Гэытхакгъ иман
Уи ауха, насггы итахын,
Аѳша амысларц игэыѳцэаган,
Акэаггы аѳенцьыр хтакы
Игэаан иамысларц...

Ацэа зхылаз

Иблакэа аарла инеикэыѳсоит.
Атх-бааѳс амчраггы аанызкылаз,
Ашара ѳшшэыда ааныжъуа ицоит...
Уи мыш-мыждан!

Нева иаха

Шаанза афыртын иаѳагылан,
Амшын ахъ иахон ижэылан...
Аха афыртын ииааит иаха...
Ашыжъ акэараѳы еидгэыѳлаз
Ицъашьо ирхэон уи атызшэа;
Ацыѳхъ ыршэуа аѳшахэа ишыкэлаз,
Икэашза ишыхнатаз аз-шэах.
Адгылбжъахалахътэ иуыууа
Аѳшацэгъа Нева амѳа анакы,

Ахышытра иаакәлеит игәрымуа,
Изааркәрыло, уа ахәцәы кы
Адгылбжъаха мыш-мыждатәкъан,
Нева хышхытәа игәан уатәкәа,
Амца атартазшәа еилашуа,
Уа азаара азааны ишыәеуа
Ақалакь иажәлеит. Иапъыкъан
Зегь еибарсит; нас уахьпшлак
Иаатаәит уа иахьабалак,
Аихатә-гәарқәа ирыдыееалеит,
Ихәйтшәаа афынқәа ирыналеит,
Петрополь еипшхан Тритон,
Мақсахәара азы еимнадон.

Ацәыкәрпәкәа акәшан еижәхысуеит,
Бъычцәоушәа аңенцьырқәа иркылсуеит.
Анышықәа хыла асаркәа рыцкьоит.
Адәкъан хәычқәа азқәа рәыккьоит.
Афын-пъеыхакәа, ақыдқәа, ахыбқәа,
Ахәаахәтра атауаркәа акымкәа,
Рыцхарыла абар уа ирхаз,
Ихкәыцәаан ацхақәа иагаз,
Анышә итнахыз акәыба —
Зегь зсоит!

Жәлар азпшуп абас
Арыцхара Анцәа ирзааигаз.
Зегь ыцабгоит: усс иакума!
Иабантәааргой?

Ихьантаз
Уи ашықәсазы, Урыстәыла
Ахәынтқар, хьызла ахра зуз,
Ибарта даакәгыл ҕааитит ус:
«Анцәа иахзааигаз даҕагыла
Ахәынтқар илшауам акгы».
Днатәеит. Ихаз гәак блақәамзи,

Арыцхара дазыпшуан иарггы.
Азыткэакэа зеипшыз зиакэамзи,
Амѡакэагъ зиас тбаакэамзи,
Аесеахэа ирныесеал иахьцоз.
Дгьылбжбахак иеипшын иханггы.
Адцаггы итиит – зегъ ирыхьзоз,
Аулицакэа, хараз атахарггы,
Усс имкы амѡа цэгъагъ, азггы,
Агенералцэа амѡа ианыларц⁴,
Рыпсы иапшэмахан игыларц
Изаакэрыло афынкэаггы ауааггы.

Убаскан Пиотр иашта пѡагъае,
Афын ыыц ахыгылоу акэакъае,
Уа абарца харац акны,
Рыпсы тоушэа зшыапкэа нкылаз,
Ѧ-лымык карула иахыгылаз
Руакы дакэтэан имч цаны,
Инапкэагъ игэыцапса икны
Иаацоушэартэ, уи зыпшшы зхахаз
Евгени. Дзыцэшэоз, игэггы зкахаз
Ихазы акэмызт. Ма ибозма, иба,
Ишитцацэоз уака ацэкэырца,
Ишыапггы цызэзэауа ишымѡасуаз,
Акэа ишагоз ихы-иѡы дырны,
Апша иуыууа атрышэ иасуаз
Ихылца ама ишцаз ипшырны.
Ибла таакэа уа икыдхалаз
Еихымкэысзо цъара ипшуан.
Ашыхакэа реипш ѡада ихалаз
Хара агэахынтэ иеиладуан
Ацэкэырцакэа, ргэафгы хыцуан,
Анаатэ рыцан — дара еижэхысуан.
О-о, Анцэа, Анцэа ду! Уа —
Ижэыло ацэкэырцакэа ахыцауа,

Адгьылбжбахала ааигэара —
Иубоит иеилаҳаз агэара,
Ақэацэ кылыхха, иџноуп иаргьы
Ани п̄хаи — иара и-Параша,
Игэыџра... Мамзаргьы, зегьы
П̄хызу? Ҳаџстазаарагь баша
Ма п̄хыз тацэу изеип̄шу,
Дгьыл хыччароу ажэџан зэу?

Абар, иаргьы, дыкны ицазшэа,
Амармалташь уа даларсазшэа
Дзакэцуам! Икэыршан зегьы
Зы мацароуп, уаха акгьы!
Уи иахь изқэа рха, иееитцыхны,
Ани аҳаракыраџгьы, абар,
Згэы еилашуа Нева инахыкны,
Уа дгылоуп инапы шытыхны,
Ицыр рашь дақэтэан аҳэынтқар.

Аџбатэи ақэша

Аха иарбгаз рыла агэы кычны,
Ип̄хамшьо ишжэылоз иаап̄саны,
Нева ашьтра иаақэлеит, цаны,
Ахьымзџ иацаеырбо еиужьны,
Акашэа имп̄хьазо, иааныжьны
Иахькэылоз уи иаџацахэахаз.
Иџызцэа шытых ацэгьауџы абас
Ацута данакэла еимитцэоит,
Ирџэцэуеит, ацыхэтэы п̄итцэоит,
Аҳэҳэабжь, ақаабжь иарганы,
Еизыркыз ачангьы еидаран,
Ирыхьзархэа ршэарагь хьантаран
Ишцо еип̄ш ақэылацэа еиханы,
Рчан еип̄хьытта амџа ианып̄сало.

Итыкэкэеит амѡаду ианеелало
Азы ицоз, с-Евгенигъ дласны,
Агэыѳреи ашэареи игэы итало,
Иагыиакэѳауа бѳарцахы
Днеиуан иааикэтээз азахы.
Аха аиааира гэырѳа рхалан,
Уажэгы ацэкэырѳ шыкыкэа халан
Ицон, азы амца ианаршуеиѳш,
Макыанагы ашэах рыхчалан,
Аѳсгы еивнагон Нева мчыла,
Аибашьрахынтэ иааз аеы еиѳш.
Евгени дыѳшуеит: нышык ибартоуп;
Ѳшаахкгы ибазшэа уахь ицартоуп;
Анышь-хьча ишка ибжыгы иргоит —
Уа анышь-хьчагъ дыкамзи уса,
Ѧ-кэрышык хэа иимгара дызустда,
Ацэкэырѳкэа дрылѳэщэаа дигоит.

Ацэкэырѳа еилашкэа дырѳагылан
Анышь-хьча днеиуан дыкэѳаны,
Ацэкэырѳакэагы рыѳае иаанкылан
Азсацэа рѳэахырѳ иазгылан,
Аха, абар,уа аѳыхэтэаны,
Акэара иазнеит.

Анасыѳда

Дзышыцылоу мѡала дыѡ дцауеит
Иидыруа атыѳкэа рахь. Дыѳшуеит,
Аха изеилыргом. Ѳыз-ѳыѳда
Уака иныжуп, зегъ рыбгоуп;
Ѳьоук еилажуп, ѳьоукгы гоуп;
Аѡын хэычкэа ынаахеит, насгы
Ѳьоук еилахаит, иара убасгы
Ацэкэырѳа иартынчт ѳьоук рѳеиѳш;
Аибашьра ахышуаз адэаеы еиѳш,
Ѳсыбаѡлагы ихкьоуп. Евгени

Ахыткѣа еипѣш, изымдыруа акгы,
Ахѣаа ҕѣѣа игѣатѣа иазнеины,
Деиханы дѣаеит иаргы
Иразкы иеилкаам ашка, дгѣатеиуеит,
Уи ихыртлам шѣкѣуп иара изы.
Абар, авѣалагѣ уи днеиуеит,
Абар, азыбжѣаха, аѣынгы лассы...
Ари закѣызеи?

Уи даатгылоит.

Дхынхѣуеит, ѣаѣхѣа иеааникылоит.
Днаѣшы-ааѣшуеит... дѣоит... дыѣшуеит.
Абар, рыѣны аѣыѣ, ибауеит;
Абар, аѣслыш. Агѣашѣ ѣан уаѣа —
Иагеит, убама. Иабаѣоу аѣны?
Иачаѣан уи игѣы ашѣаѣѣаѣа,
Дакѣшо иѣоит ѣаѣхѣа дхынхѣны,
Ихгы даѣѣажѣоит ихала,
Нас уи дасуеит инапала,
Дагыѣѣоит.

Аѣых-лашѣ уа

Қалакѣ гѣыткѣа иазѣеит уажѣ уа:
Аха краамтагы имыѣѣазакѣа
Ауаа ирхѣон иааѣымѣѣазакѣа
Ирхыргаз амш аѣы.

Шѣыжѣ шѣахѣа

Аѣта ѣшшѣыдаѣа еимырпуа
Иналаѣхеит аѣтны қалакѣгы,
Аха иабаѣаз уа шѣта-мѣак
Иаѣтѣи агѣѣаѣратѣ; уахѣыѣшлакгы
Шѣаѣшѣла аѣѣгѣаура хѣан уажѣшѣта.
Рхѣышѣтра иааѣѣеит зегѣ еита,
Аулицаѣѣагѣ уа зхы иаѣѣитхаз
Ауаа хѣшѣашѣѣаза ирнын иѣѣѣитхаз.
Уаѣа аѣын-уаагы еиѣрыхѣхѣа,
Рѣѣаѣурѣта ааныжѣны, имыѣѣаѣуа

Рускэа ирыззон. Игэ мыштьыкэа
Ахэаахэтѳы хатца иааиртхъан
Нева иеимнатэаз идэкъан.
Апъхаста инатазгы дымпъшыкэа
Ааигэа еизикырц. Цьоукгы еимдо
Анышькэа еизыркуан.

Аграф Хвостов,
Апоет, Анцэа исасу, дымпъшыкэа
Пъсра зкэым ажэеиираала азикуан
Нева ирнатазгы апъхаста.

Аха, арыцца, са с-Евгени...
Агэаша! ишанхаз ихшыѳ,
Ахлымзаах иабаз инеины
Изаѳамгылт. Илымха итыѳ.
Ицон Нева абжы цэгъа гэатеиуа.
Ахэыцра ѳаастакэагы изыѳ.
Ѵымтзакэа днеиуан дгэеигэеиуа,
Пъхызкгы даман дыхтакы.
Ицеит мчыбжык, мызкы —
Уи дызбада иѳныка днеиуа.
Икэакъ хэычгы антацэы зынза,
Апъшэмагъ, уи аѳхэара анца,
Поет ѳарк кыралы дыѳнеицеит.
Евгени иматэагъ зтахыда.
Апъсабара дацэтэымуа ихы бнеицеит.
Дкыдыгэгэало ддэыкэын хыда.
Аскъалаѳы дыпъхон: имфози
Ахышэ изкылдырхэхэоз ѳатэыс.
Зыпъшшэы цаны аматэа ишэыз
Пъыжэжэон, иттон. Ахэыч бжыскэа
Ахахэкэа ишьклартцон дахыцоз.
Ашитцэхэа аѳайтонхышьыцаагъ исуан
Ркамчы апъцатагы ахыхьзоз,
Избанда уи мѳа еилихзомызт;

Иблақэа ирбом хэагы угэы
Иунаџон. Дардагэон мыщхэы
Ѧнуцкэтэ шэарак — уи дзацэцомызт.
Абас уи иаамта мыждазы
Дгэагэон, уи диесиџшымокэа аџсы,
ДагыуаѦымкуа, дѦымкуа-дзымкуа,
Дагынаурымкэа...

Дыцэан зны
Аскьалаѣы. Аџхын мыш ссиркэа
Ѣагаларахь еихон иласны.
Аџша суан. Ацэқэырџа мчны
Аскьала иааѣасуан лымкаала,
Ицон ахаларта иадџыххаала,
АхэаѦ ишихьуа еиџш — усс дымкы
АзбаѦ ишэ уа ианаиркы.
Дааџшит амыжда. Амш еимахэлан:
Икэасуан, аџша уыууа игэкуан,
Уи иацырџызуа настха
Акарулгы ибжы гон уаха...
Евгени даакэтэеит; ахымзѢ хтыскэа
Ааигэалаиршэеит: дыццакы-трысуа,
ДѦагылан дгэеигэеиуа дцоит,
Ус, даатгылоит, ибла ахэзоит
Икэша-мыкэша, уака ианыруа
Бнеикратэ шэарак ихы-иѣы.
Днеиуеит, дышцо деинкьа-еиныруа,
Ѧын дукаѣ. Абартцахь данџшы:
Рыџсы Ѣоушэа, ршьапкэа нкыл уа,
Игылан алымкэа карулуа,
Итыџ харак лашьцаѣгы, абар,
Икэыршаз ацакьа инахыкны
Инапы неитцых ишьтыхны,
Ицыр рашь дакэтэан ахэынткар.

Даатрыст Евгени. Мацэыстцас
Мбатэшэагь уака ихшыѦ ааимкьеит.

Атыңгы идырит, агэра игеит.
Ацэкэырҕакэа ахьжэылоз гыгшэыгтас,
Дагыахьырхэынчоз иеитас,
Аштэ, алымкэа, иара убас
Имтысзо зышштыхуа игылаз
Атх лашэ зхы алыңшуа хара,
Уи, згэаҕхаралагь абра
Абаарра цкэа, акалакь зыргылаз...
Атх лашыцае, уицэшэартэ дуамоуп!
Ахэыпра цауыла акэа дтоуп!
Закэ мчузеи уи иагылоу!
Закэ мцоузеи иеы иалоу акыс!
Ае-ңагыа, уабацои ас ушътхыс,
Иабькэушь ушыаңгы ахьургыло?
О, хразкызбае, иңшуа хара!
Ахаракырае удыр-ҕэра нкыла
Ушгылоу еиңш акэзами, Урыстэыла
Ашыапы ишыкэургыл, ура?⁵

Зегь зашыапкуа уа дзыкэгылаз
Сыхшыеца рыцха дакэшо ибоит,
Ибла бнеиккэагь наизирхоит
Адуinei абжа уа инызкылаз.
Игэы ааицьит. Итууа иблахат,
Днадиаалт ицааршэыз аихац,
Иблакэа ашэшы рхылеит раңхьа,
Игэы былуа амцагы азцысит,
Ишыа еилашит, нас деихаңсит
Уи аихатэ гэарагы аеаңхьа
Итачкэым рацэа, ицкэа еихарҕэҕэа,
Мчы еикэатцэак иткэа иааннакылаз,
«Итабуп, аказа, ассир зыргылаз! —
— Даахэытхэыт гэаҕла дцысуа, —
Иусырбап!...» Нас ахткэа еиңш дласуа

Дыфны дцоит. Иагыбоит усшәа,
Ахэынтқар меыѳ дейбакны,
Абырсааткалагы уа игәаѳ кны,
Уи ишқа ашышыхәа днахәызшәа...
Аштә тацә дықәлан дцауеит
Дыфны, ишьтахыгы иахауеит
Улымха цнахуа идыд-бжьюшәа,
Ирхыц-хыцуа, азҳара иаеушәа,
Аеышьтыбжы ишьталан иаауеит.
Икәыччауаз амза цшшәыдан,
Инапгы шытых ахә хәчы афы,
Абшатә еуаф уи дагыишьтан
Дахыцалак, итцпраауа иеы;
Арыцха, иагы ирзыргы ишьта,
Ауыхак дааицрымшәо зынза,
Абшатә еуаф, уи дагыишьтан,
Иеы ашьапышьтыбжы хьантаза.
Убри инаркны уи аштала
Ацара аникәшәауаз, мыцхәы
Шәа-зызarak игәы итала,
Ихы-иегы ианыцшуан. Игәы
Еырхәцаа икуан инапала,
Ихәаа уи еикәнакуазшәа цшьаала,
Ихылца шаза ихых икны,
Ибла цхашьақәагы ларкәны
Дцон ганха.

Адгылбжыха ахыказ
Амшын ахтә иубартан. Зынгы
Изхыцуеит икатагы иаргы
Ацсызкөы, ацсызкра изцәахыцаз,
Иуаххәа уака икаитцалоит.
Мамзаргы чын-уафк дазаалоит
Меышала, нышьла цшахырсра,
Итацәу адгылбжыха. Уа
Тәыцкгы ыкәмиаит. Азхыцра

Ибжъанагалт акашэа имкуа
 Иажэзахьоу кэацэк. Азы иххалан,
 Чыкъ еикэатэан уи зейпшыз.
 Ицаз аапынраз еидырххалан
 Шхэала изхыргеит. Уи итацэыз,
 Прыххаа ицахьан. Ашэхымс уахьхыцуа
 Сыхшыџ-цагь дырбеит дара.
 Ипъсыбаџ хьшэашэагь иара убра
 Анышэ инамардеит импшыкэа.

1833

Азгэатакэа

1. Альгаротти цъара ихэоит: “Petersbourg est la fenetre par labuelle la Russie regarde en Europe.”
2. Шэахэапъш атауад Виаземски аграф-тыпъха з*** илзикыз ажэеинраала.
3. Мицкевич ацэахэа ссиркэа рыла асахьа тихит Петербургтэи азхыцра ашытахьтэи амшкэа руақы, иажэеинраала каиматкэа ирейъу Oleszkiwicz акны. Амала, рыцхарас икалаз, итихуа асахьакэа цабыргым. Асы шытазамызт, Невагы ихтааланы иказамызт. Хара асахьа итаххуа иаха ииашоуп, уи акны аполиак поет исахьа ссиркэа шыкамгы.
4. Аграф Милорадовичи агенерал-адиутант Бенкендорфи.
5. Шэахэапъш абака асахьа Мицкевич икны иштыху. Уи, Мицкевич ихата ишазгэеито ала, Рубен икнытэ иаагоуп.

*«Петербург — Урыстэыла Европака излапшыуа пьенцьыруп» (Франц.)

Михаил Лермонтов

АГҤРА

Агҥразатә алпҥшуеит икәашза,
Амшын ихчылоу анакә убра!
Изышьтои уи тәылахара ашка?
Иннажъзеи тәылааигәә иара?

Ацәкәырҥ хәмаруеит агәы тыҥгы,
Агҥша амызгәыт мхәацәар аузом...
Мап, иара ашьтам уа анасыҥгы,
Аха, анасыҥ ныжыгы ицазом!

Цака азырффақәа цырцыруеит,
Хыхь ахышәахәа ахачҥоит.
Иара афыртын ашка иуазыруеит,
Афыртынаә тынчроу цынашьоит!

Сергей Есенин

АЦАА-ЦЛА

Ацаа-цла кэашза,
Са сѣенцѣыр аѣны,
Иазыѣшуа ажэѣан аштѣа
Игылоуп ихѣзыркны.

Сыла амахэқѣа хыбуп,
Сырхэыла ихырчоуп.
Ашьашѣалқѣа рыѣхуп,
Чыхэқѣан иахѣыкзоуп.

Атынчра иазыѣшушѣа,
Ицѣоит иѣахэхѣа.
Ахѣы-мѣа рыншушѣа,
Иѣхоит асырхэқѣа.

Ус, ашѣаѣшыгыы ѣшьѣала,
Ахѣы-шѣахѣа ахѣыгѣа
Иқѣнаѣоит ақѣазшьѣала,
Иқѣалоит игѣыкѣа.

1913

* * *

Шагане, бара са с-Шагане!
Иқѣалап сахѣѣадатѣуаз акѣзар,
Азѣбахѣ зѣбасхѣо ахѣатыр акѣѣпан

Ачарта шыхэмаруа амза аназней
Шагане, бара са с-Шагане!

Икалап сахьфадатэуаз акэзар,
Амза хара хёы уа шэынтэ изеихау,
Шираз иагъа ипъшзазаргъ, ибахау,
Риазан акаршэрақэа изреиъьхо ақэзам,
Икалап сахьфадатэуаз акэзар!

Са ибасхэап ачартаз издыруа,
Ахцэы исықэугъ уи иснатейт, иба!
Ибтахызар бнацэкьар реы ипъа —
Икалоума ахъаа хэа ак сныруа,
Са ибасхэап ачартаз издыруа!

Ачарта шыхэмаруа амза аназней
Ахцэырхэ исықэу ала уи гэати,
Сыхаара, быхэмари, багылафи!
Мап, схэыцрақэа бмырфыхан, аиеи,
Ачарта шыхэмаруа амза аназней!

Шагане, бара са с-Шагане!
Уа аада пъхэызбак, ба беипъштэкъа
Дыкоуп, уи дыкоуп ба дбеипъштэкъан.
Икалап дсызхэыцуазаргъы, аиеи...
Шагане, бара са с-Шагане!

АЕҢЫМ

Маша дётымуп, дтынхадоеп.
Лыпъстазара хъантоуп, илбоит
Ланпъса длеишэацэгъоеп,
дпъырхагоуп,
Харада ацтэы далыргоит.

Ма дзакэызеи илымоу аңхахаа,
Маша даалбаны лузом.
Уи лэы иаанаго зегъ лахаа,
Длыртэуеит, лгэы былзом.

Илымазоузеи ачхарахаа
Маша гэак, зегъ лцэахуеит.
Арңар иеыжэцуа лхэарахаа
Лахэшьаңса имѳахкѳа илгауеит.

Ланңса тахак лылтом Маша,
Нак илцэылгеит лышэцатэы.
Дныкэоит Маша зынза баша,
Дыкам арңыск дибартэы.

Дызланыкэогъ баша цкыми,
Цъара икэыршэуп, цъара иңжэоуп.
Лахэшьаңса, абар дыхъзыркыми,
Хы-матэала уи деикэшэоуп.

Ус, гэакрала илзахит Маша
Сарафан цкык лхазы,
Иагъылхалцеит абла тшаша,
Ижэѳанңштэалоу акасы.

Илтахуп уи лэынеибыта,
Ауахэамахъ дцарацы.
Длыхэоит ланңса, лмаршэа лыта,
Ла лзын еимхэыцк лыхэхарцы.

Анңса леишэацэгъа, илахазеи,
Лцэа аахэын иналхаңеит.
Маша рыцха, дызлахазеи,
Илхэоз лажэа налѳабейт.

Нас дындэылтцит дцэуа Маша,
Аха илымам дахьцара.
Анышэ дамазар лтахуп, башан,
Нышэ-напггы лымам лара.

Анаатэ аст агыпцэа ргыла.
Асытэхэа еилаггыжь анцысы,
Такэа-таҕара еипынкыла,
Ахэылыхэа илеит асы.

Абартцахь Маша дындэылтцуеит,
Хьаа-цэггала лгэатцагь шэуп.
Анаатэ иасуа оума ахылтцуеит,
Абжыы цэгьоуп, атдых лашэуп.

Дцэуеит уи деитакыыз-кызуа,
Дахыкэгылоу ахыҕэра,
Алабжышкэа лзамоа ирхысуа,
Алалрыцкьоит лмабра.

Дцэуеит Маша, аҕаа
иарҕьёеуеит.
Асаргэаазоит уи абар.
Бырлашушэа уаҕа илеиуеит,
Лылабжыш кэазкэа рцэыкэбар.

Аҕта ирылсын амза шаша,
Аҕсабара аахнакьоны,
Ус, лҕаҕхьа игэалтеит Маша
Азэы абырлаш икьоны.

Уи дызкэымгэыҕзоз насыҕын,
Лылабжышкэагь налҕышэшэеит.
Бырлашыла ахыҕэра хыбын,
Нап ҕысыдалагь урт лыкэшэеит.

Дук мыртыкэа уа лэынкыла
Дшыпшыз Маша, хэыч-хэычы
Асы-еикэыцэашь дылагыла,
Дааит азэ ипџатца иџачы.

– Еи, апџхэызба, уа баагыли,
Зегъ асытэхэа еманапсеит!
Абра абартцаџ, ба бахыгылоу,
Сара абырлаш сыцэкапсеит.

Лхы дџахан, Маша уаџа,
Ашла днаиџапшит ус хэа:
– Сара исыкэшэит урт араџа,
Абра илоуп сыпџрахэа!

Дыпџхашџа-пџхатџо уа дгылан,
Напыла ихџауа лхы-лџы.
Нас ашышыыхэа днышыамхгылан,
Уи ныкэлыпсеит аџэраџы.

– Икабымпџсан, бакэытџ с-баба,
Ари абырлаш — еимхэытџс оуп! –
џапџхџа џааитџт аимасаба:
– Ари, Маша, бара бзоуп!

Маша, абар, лгэырџџа хытџуеит,
Уи дтџэуа дычџоит хэытџџас.
Аџахмада дгылан дхэытџуеит,
Нас иажэа наигџоит абас:

– Избон, сыпџшџа, изаџаразгџы,
Иахџџоз былабжыш тџырны.
Бара бантџса, иара убасгџы,
Бышдэылылџџаз иаха аџны.

Иагъызбон бахэшъаџса лхала
Лхы деиеырбо, нас ғытуа
Дшыбхыччоз, лан дналыдхала,
Лыхцэы ацыхэа рхэуа, иџыртуа.

Анаатэ иасуаз асырхэаан
Бцэуа бангэаџуаз хазы,
Былаџырзкэа са исырцаан,
Абырлаш рылсхит ба бзы.

Бара бзыхэан, са сгэаџхара,
Иззом, исыхыт сыгэгы.
Сыџсыџ, иансзымцэах сгэыџжэара,
Ицаанаршэит ангыы џхагыы.

Абар, абриоул сара схамта,
Бара былаџырзкэа рзы.
Мшэан схалалми! — дгылан хамтак
Ацаа-Бабаду асы ихыссы.

Нас уиакэхеит, уа изырџаџуаз,
Ацаа аеацэахт, аеазеит.
Абырлашкэа, зыбжыы хьаџуаз,
Маша иаалыкэшэеит, дагыцеит.

Адырџаены, ацэылашамтаз,
Дцон рнышэынтра лжырцы.
Аха ахтырџар, иара убриаамтаз,
Илышьтан аџшза дрыџшаарцы.

Ирыдимтцеи ахэынтқар џэџэала,
Атэыла еимырдарц урт лассы.
Иџшзоу, икаџхогы шэахэала
Дрыџшаарц џхэысыс иара изы.

Урт дагырбеит ара Маша,
Изышътазгы уака ирхэеит.
Аха идмыргакэа аамта баша,
Зны уи лыпъсцаа лжырц лызбеит.

Илцэуеит, илхьит урт иаша,
Лгэафгы ахьаа еикэтэеит абар.
Аетым, уи атынхада Маша,
Пхэысыс дигеит ахэынтқар!

Анна Ахматова

АЦЫХ ШКӘАКӘА

Ажәәан агәы аацьоушьартә ишкәакәоуп,
Адгьыл рацәоушәа еикәатцәоуп уеизгьы.
Амза ағьштәы ахыгга, ишьадан ишҗакоу,
Еилаарцыршам уи ацака акгьы.

Җхәыск лыбжы гоит уака аарла итахәәе,
Шәәхәарам, җытроуп изеу уи абжы.
Ацлаш сааигәара уа аҗымтра иахәәе
Бҗыцк мырцысзо игылоуп еикәышышы.

Абриазоума узгәыдскылоз, сыхаара,
Сагьызгәәкуаз уа бзиа убаны,
Уажә абрака тынч, нас сааҗса-скара,
Цәымҗрала усгәаласыршәарц стәаны?!

— Васи́ли Лебеде́в-Ку́мач

АҢСАДГЫЛ АЗЫ АШӘА

Итбаа-тыцэуп стэыла, сылашара,
Ипъшзоуп арха, абна, азыпъшахэа.
Уаа дахьынхо ас иазха имч-илшара,
Даа тэылак ма иабакоу, ихэа?!

Москва инаркны стэыла акэакькэа ркынза,
Убас ашьхакэа, амшынкэа инадыркны,
Ауафы дныкэоит ышэымас ибла рхымзо,
Уи игэазхара изымбо игэцаракны.

Ҳафтазара аҷоит ҳара ҳамра,
Волга ҳамаруа ихалоит аҷқәырға.
Ағар рзыҳан иаатуп ҳара ҳғы амға,
Ашла иакәзар пату шикәу жәба!

Итбаа-тыцэуп стэыла, сылашара,
Ипъшзоуп арха, абна, азыпъшахэа.
Уаа дахьынхо ас иазха имч-илшара,
Даа тэылак ма иабакоу, ихэа?!

Зылапъш рыхъзода хеафра дгъылкэа, хытыа...
Изыпъхъазода хакалакъкэа рхкы.
Ацакы бэбэоуп хара хажэа «Ашыза!»
Ажэа-пъшзас хэа иаакоу зегъ рыцкы.

Ари ажэала хахьнеиз хапшэымоуп,
Ха хзы дыкам акапшь, айқэатэа...
Ари ажэа – зегьы ргэағы ирымоуп,
Ирыцнатойт ха хөызцэа, хтынхацэа...

Итбаа-тыцэуп стэыла, сылашара,
Ипшзоуп арха, абна, азыпшахэа.
Уаа дахьынхо ас иазха имч-илшара,
Дааа тэылак ма иабакоу, ихэа?!

Аапшын пша-хаа сует ххы-хғы ианыруа,
Игэыкатаган уи хгэатэ астахэа.
Икоу дарбан ха хаткыс издыруа
Агэырбша-ччаша, абзиабаша ухэа...

Аха хтычра еилазго зэыр дкалозар,
Иара убрака хижэлан дхархэашойт.
Ха хапсадгыл хан леипш бзиа иаабозар,
Хаблагэка реипш хымшада ихахьойт.

Итбаа-тыцэуп стэыла, сылашара.
Ипшзоуп арха, абна, азыпшахэа.
Уаа дахьынхо ас иазха имч-илшара,
Дааа тэылак ма иабакоу, ихэа!

Сергей Михалков

СТЕПАН АГАРГАЛАШЬ

Апоема

Цкэынак дынхон хара хкны,
Доуны, мыцхэы дхаракны.
Хьыз-чыдас хэа иара изгы,
Агаргалашь рхэон зеггы.

Ихьзыцэкьа хамхэарцу, избан?
Абар: Степанов Степан.
Ххаблае дыкан уи дымчха,
Адоумыжьхакеа рдоумыжьха.

Мыцхэггы дауназ иара,
Зегь бзиа дырбон абра.
Аусурахьтэ данаауа, абан.
Зегь рапхьа дубон Степан.

Иласза иахьейхиго ишьапкеа,
Изакароузеи ишьаекеа!
Амагэкеа хэа ишьоуггы жэба,
Ашэага — ыншажэи жэба.

Ацбырмыкьяеггы шьацакеас
Дрышьтан зеггы ирейхакеаз.
Аикэагь дашьтамзи, зынзас
Тбаарала зейпш камлазац.

Къаѣк ааишэитцон ихэханы,
Асаркъахь днеиуан деиханы –
Иааизахыз уа атеразы
Итланы ицон хаз-хазы!

Иагъа иаандазаргъ, дуамаха
Дхыхэхэо дтаѣшуан амзырха.
Алақэагъы, уи дѣычу цышъа,
Иеишуаиг рыѣсахы еикэычча.

Акрыфартаѣ уи дцаны,
Ифон ыцъа рхэы еикэтцаны.
Данио, ишьапкъагъ рыѣсыргартэ,
Даахан икэитцон акэардэ.

Аоны агэта дыштэоу лаѣы,
Ашкаф итигауан ашэкэы.
Акино ианахэаѣшуаз жэлара,
Утэа хэа иархэон асаара.

Аха астадион ахь данцоз,
Блетда днеиртэ карымцоз.
Дчемпионыз цыыршьон зегъы,
Дгаргалашъза дцон иаргъы.

Дырдыруан уи ахэычы, аду,
Ахаблаѣгъы икэын пату.
Ирдыруан уа дахьынхоз,
Дызтаххоз, данатаххоз.

Ахэычы хэмарга ател иакыр,
Иуазма иаамх идимыркыр.
Уи ус башан иара изы,
Далхэхэа далан дара рыѣсы.

Апарад лахёыхза ианцоз,
Ахэычзагы ибартэ каймцоз,
Дхареикуан. Хар рыцэкэыргэ
Зегы ирбароуп, нас ишпэ!

Уа зегь игэра ргон Степан,
Зегь бзиа дырбон Степан.
Деицырзеипшы ахэычкэа,
Иеицылашон рхы-рэкэа.

Даарбар — рыхэмаргакэа еилажь:
— Уа, ушпэакоу х-Гаргалашь? —
Иарах атыкхэа деимсон,
— Агэабзиара! — атак картон.

Уи, игаанза ауаа рыбжы,
Заа дгылауан шыбыжы.
Апёенцыйр днахан иааиртуан,
Зыхышэашэала ицэа идыруан.
Ирыцкэауан ихапшыц,
Икэиршэуамызт абабыц.

...Азэ дёыжэлан днеиуеит, шэыпшы,
Аарлагь дышътнахуеит иёы.
Уи Степан иоуп, ссиршэа дцоит,
Ишыапоукэа шытахэазоит.
Ипшылауагь ус баша ипшым:
— Уара иуатэоу махеуп, цым!

Уажэ амахе дакэтэан дагыцоит,
Даазбауа акыркырхэа иччоит:
Цым, макьаназын ушътнахшт,
Аха иуцапсуеит амахе!
Уара уеипш адоумыжхэ,
Аслан дакэтэароуп дёеиха!

...Уажэ акъан дхалан Стеџан,
Дыџарц дмазеиуп, абан!
Апарашутггы ижэџа иахшыуп,
Уи дџашьо зегь изыџшуп.
Иаггыччауеит рыбжы еитцых:
— Акъан дыџоит — акъан шыџых!

...Ус, ахысыртагь, абан.
Аарла дныџналоит Стеџан.
Ихггы изырха зегь ирхыз:
— Икалозар сарггы сырхыс,
Цџкъарас сеихсуеит абни аџыс!
Аха ашэымџакггы змырџыз.
Ари ауаџ дылбан уа ссирс,
џаалтуеит ус акассир:

— Акыр иаџсоу, ха хџелуан,
Ушьамхгылароуп, уаџа иауам!
Унапџэа, џым, нахьхынџа иџоит.
Шџаџда аџџъараџ инаџоит!

...Абаџча шыџказ еиџэшъшы.
Шаанџа еиџэтџазом абжы.
Уахыџџшлакггы зегь лашоит,
Уахыџџшлакггы зегь кџашоит.

Акарнавал аџы акассир
Дналыдгылоит ауаџ ссир:
— Аџы сизымдырыртџ абра,
Асабрада сџахуп сара!

Зегь чџо ишџа инаџџаџан:
џым, џабаахџа аџахџам,
Уа удырра зынџа имариоуп:
Зегь ирхыхџџџ — уара уоуп!..

...Азә дыхәхәауа атәыла ирбоит:
Уа-а, ахәычы азы дагоит!
Аҗаа далкыан дцеит хагәха,
Уа-а азәыр шәыказар шәеиха!
Иеаилҗәыцәан уа лассы,
Стеҗан дналаҗалт азы.

Җаргалашь зегь ссирс дырбоит,
Нас уахь рыбжыгы надыргоит:
— Иагъа идузаргь, цым, азбьы
Уара иузаануеит шыамхахы,

Азбьы иалашәз иҗсы тин,
Аха Васиа Бородин,
Стеҗан, зегь рыба ишабоз,
Деикәирхеит азы дшагоз.

Ифырхатаразын Стеҗан
Зегь имаға ркуеит, абан:
— Ихәа, иааутаху акы,
Җа хмазеиуп, ухацкы?!
Ус нараҗеикуеит иаргы:
— Ауааы деикәхаз, уаха акгы!

...Икәха апаровоз аауеит,
Амашинистгы җуха дыҗшуеит.
Ихы найкәк акочегар,
Амашинист иихәо абар:

— Ари амәа шаҗантә саныс
Са исыздыруам, анцәа иныс!
Аха асемафор җыц җаца,
Аа, иахьдыргыл, ихаца!

Иааиуеит, уа рыгэкэа бжъажьоит,
Иааиуеит, рыбақэагь иржьоит —
Семафор хэа ыкоума, абан,
Амџа дангылоуп Стеџан.

— Аихамџа ақэыршџы итџнашэан,
Машэыр шэыхьырхэагьы сшэан,
Шэеикэсырхарц сара исызбеит,
Шэымџа аркуп! — абасгьы ихэеит.

...Уа, изакэызеи алџа хэа ицо?
Закэ бжъузеи амитэгьы кэзцо?

Амџабз ақэџашоит аџны,
Ауаа гылоуп еизыџџны.
Иалахэнарц акьыба ааргоит,
Бџарџахь амџеи дарей еикэџоит.

Амџа иамеханакт атуан,
Уака ахэыхэкэа џырџыруан.

Ахэычкэа икэаџџан, абан,
Ашџаџ иаџэажэон Стеџан:
— Абра зегь шгылоу ираџэаџны,
Иалаблырџу ахэыхэкэа аџны?

Алџа еилахэашь зымџа иџы,
Стеџан дџахоит инапы.
Атуан акынзагьы иназоит,
Хэычгьы-дугьы рыџсы рзоит.

Ахышэ днахан иааиртуеит,
Ахэыхэкэагь уахьынтэ иџыруеит.
Ажэџан иалалт еиџрыхэхэа,
Ирышьџоуп баџыркгьы какэкэа.

Апсаатә еикэзырхаз Степан,
Зегь ааикэафбеит, абан:
Угэы ишпаанаго, урыхэо жэлэр,
Быллацэыхьчафыс укалар?

Абасгы реихэоит урт ацкы:
- Мап, шэгэы иалымсын, шөхатцкы!
Са соуразы ргэы сназар,
Истахуп хафлот ахь сцар!

...Ашә асапхьа ауаа еизаны,
Иччоит уа рыбжы хцаны.
Адкылартае уажә абан,
Ахакым дихэапшуеит Степан.

Дшбапцдыркьякьоит уи иеизкы:
– Мап, хзыаазом, ухатцкы!
Амедехэшьагь уа даалацәкэы:
– Икалозар, цым, уаалакэы!

Акакала, ахы инаркны,
Зегь гәахтоит игәцаракны:
Улымха бзиа ишахауа,
Убла бзиа ишабауа...

Зегь рыла дгэартан Степан,
Дыркапануеит уажә абан!
Игэы зеипшроухәа изырфоеит:
— Асаат еипш аусгы аеит!
Уоуцәоуп, аха егьаурым,
Ухадахкылоит, аферым!

Аха утанкистхар аузом.
Избанзар атанк уакзом!

Ашыакаррагъ цэгъам, аха
Атабиа утибаауеит аџа!

Изеиџшроу ала уара уплан,
Уара уахэом ахаирплан:
Уа ианыкамла иахъакуа,
Иааџсоит хымџада ушыапкъа!

Уа уеиџш икоу изы, ихатца,
‘Еыкгы узыџшаауам зынза.
Иагъиашоуп уа ухы зызку,
Уара афлот ауп узтаху!

— Иахышэтаху, са суал џшыоуп,
Абжы иго Стеџан ибжьоуп. —
Исеиџшуп амцагъ азгы,
Сшэышыты нас иара абыржэгы!

...Мап, уаџ дхубаалом амшын.
Аибашыраан мыцхэ агэы шын.
Уахгы-еынгы уа инеиџшны,
Абзарбзанкъа гылан иџшны.

Дыџшыхэуан, ишэхарџа иплашь,
Уа Стеџан — агаргалашь.
Хара џшыгадаггы абра
Амшын зегъ ибон иара.

Ус, дахымгэыџзоз, абан,
Ак илаџш нақэшэеит Стеџан.
Илинкор азиаша, ихаран,
Кэаџ еикэатцак иакаран.

Убас, ашыза, уџшла хаха,
Амшын аца дтоуп аџа.

Ашәакъымцакәа: акы, җба, хпәа...
Алемскәа арбылгъоит ацәкәырпәа.

Иаакалакәаз зегь ибан,
Уа даапъышәырчоит Степан.
Иеыларкә, нас инапы лаг,
Амшын итигоит аба ифлаг.

Икын ашыракәа анпыкка,
Абри датазсон аба.

Нас уа җааитит: — Ура-а,
Уалгеит фриц иматура!
Аха укаҳажьырцу, мап,
Уахьхәартоугъы җба икалап!

Азы унзааршәылан узәзәа,
Икеикеиуа иухыхны уцәа.
Укаҳаршәыр ашәхымс аңны,
Хшәапкәа урыцкәалап есены.

...Амшкәа цеит — ихәлеит, ишеит,
Азыни аңхыни еикәшеит.
Уабакоу, ушпәакоу Степан?
Салам шәкәык уаха иааумыөзеит,
Уцеит, уцеит, уцазеит...

...Степан иоура иоуран зны,
Азә ацха даакәсын дласны,
Аҗны аномер акахы
Дцон асы пәуа шәамхахы.

Ахы, нас, дыздыруа, абан,
Уажә инеиуа ани акапдан?

Иара дцоит — асытэхэа ахэоит,
Имагэ ацака асы шэахэоит.

Иформа еикэа акант ахцоуп,
Имакеи ишнели еикэырқацоуп.
Инаптырҕақэа, ихылҕа, ичын
Дыргас аҕырсалкэа рнын.

Акаҕдан днадгылоит аоны,
Ахэычкэа изыҕшуеит еизыооны,
Нас иагыртоит азцаара:
— Иутахыдаз, цым, уара?

Ус, иеаидыҕсал Стеҕан,
Ихгы инапы адкыл, абан:
— Зегь рыхэта саргы исыхэтан,
Җсшьарахэа сааит, акаҕдан!

Иаха сыцаамызт, сшьапкэа цкьан,
Урт усгы адгыл иацэыхкьан.
Сыҕсы ааитак снахэап ачеи,
Шэысхасырштып шэара цьей!
Нас шэаасыҕхэоит, ахэычкэа —
Ишэзеитасхэоит аҕыһахэқэа!

Исхэап: абомбақэа шыҕжэоз,
Сара сшырхэыз, сзыцадыршэоз,
Иалшаз алинкор «Марат»,
Ианахэхьчоз Ленинград.

Ргэы издууп уажэ ахэычкэа,
Ирхалашоит рхы-рөқэа.
Фызас дрымоуп игэра рган,
Рызхара ирзымбо акаҕдан.

Уи Арбаттэ аоныка дцоит,
– Уа ушпжакоу? – рыбжькэа гоит.
Хыыз-чыдас хэа иара изгы
«Хлашарбага» рхэоит зеггы.

СТЕПАН АМИЛИЦИОНЕР

Ха х-Степан дызымдыруада?
Степан дырдыруеит зеггы!
Урт иргэлалашэоит, хэарада,
Уи амшын дышхыз зынгы.

Дшынхоз акыр шыкэса рышьтахь,
Аоны аномер акакны.
Степан – гаргалашьхэа ишишьтаз
Зеггы-зегь бзиа дбаны.

Апсшэа хаа ишызцэа инарахэо,
Иахьагь Степанов Степан
Дынхоит-дынтцеит аьарахэа,
Уаанзатэи хара хкапдан.

Штак акнытэ штэагы дынталоит,
Рыгэггы дахэоит дыззауа.
Уи ичынкэа ашэахэа рныпхалоит,
Ижэахыркэа еилыбзауа.

Ихылпэа кэыршоуп капшь пштэыла,
Ишнел иакэуп амака.
Ихэынтэракэа зегь хара хтэыла
Агерб рнуп ирныкка.

Акэшакынтэи дцоит уажэ хэдака,
Аха дызбаз апионер

Иҫы ахьяаихихыз дынхеит уаҕа:
– Ка-а-у – ами-ли-цио-нер!

Уи ргэарата данташыла,
Иеигэырҕоит ахэычы, аду.
Данцо днаскьаргоит лаҕшыла,
Зеггы икэырцоит пату.

Иаггыхэоит: Иоура зоуроу
Цьа дыкам ауразоуроу!
Аа, ас иҕоу ахаттарҕыс,
Аформагь инаалоит акыс!
Ма ҕшыхэра дангыл иара,
Иааимбо хэа ыкам цьара!

...Зны асветофор амц ахэсит,
Амашынақэагь еивцахеит:
Аҕаҕшы ыцэар — иаатцысит,
Аха аиацэа — уаха умҕсит...

Шэмашынак рыбжы еицдыргоит,
Икалаз зегь ссирс ирбоит.
Аминутқэаггы: акы, ҭба, хҕа...
Амҭа хэа ыкам — ари шҕа?

Ихы наикэк уи знап ианыз,
Уаҕа ҕааитит Стеҕан:
— Уусқэа хэартам, анцэиныс,
Асветофор амкит, абан!

Егьигь деихо хыма-ҕсыма,
Ус наиаҕеикт: — Ухаткы,
Стеҕанов, ахэмарха сымам,
Ишҕазури, исахэ акы?!

Нас Степан уаха дымпышит,
Инап наргза уи дтапышит.
Уа инацэкьарақэа ццакит,
Акы ауишьтит, ак икит...

Али-пysi рыбжьара еибытан,
Алашара иатэагы акит.
Амашьынқэагы амға рытан,
Доусы рус ахь иццакит.

Хэычык дкамлеит уи змахазгы,
Амалагы рыпсеипыш дырбон.
Хьыз-чыдас иртеит абасгы
Уи: Степан — Асветофор!

...Икалазеи уа авокзалае,
Ахэычы дцеуеит деицакы?!
Иан дицэызит уи азалае,
Икэшан дыржажоит зеггы.

Амилиция рышкагы ирхэан,
Уа даакылыххит Степан.
Нас хгаргалашь дымцакы,
Уи даашьтихит дхаракы.

Ихагэда дғагангы дикуп,
Ахэычы илапыш зеггы ирхуп,
Убас иагықэиргоит ибжы:
– Умыццакыкэа цкба унапышы!

Дшикыз атуан датакысуа,
Илапыш налыкэшэеит дыпышын:
Аптека асапыхьа, дкыызкызуа,
Иан атэуара дафын.

Ус иагылыкэситит Никэала:
– Сан! Аа, сахыыкоу сара! –
Шьта Степангы имам гэала:
«Еикэырхоуп, цым, шэтаацэара!»

...Дцон ашкол ахьтэ ацааы,
Цэгьамзар бзиа камцааы.
Уажэ ихалт уи азаара,
Аха ибом нап шаиркра.

Ус, ыцъа азбабцаагь аауеит,
Рыпърахэашкэа пырпыруеит.
Урт шэкэыла, тетрадла еикэшэоуп,
Рнапы еибаркуп, ршьааа еикэшэоуп.

Дагьаарываххит зынза,
Уа «бала итэу зымшынца,
Емблемакгы зхылъа ианым,
Змака пьыцьдоу «аферым».

Уаха азбабцаа акы изахьымзеит,
Ицкъа-цкъаза ус иагьзымцеит.
Ишимчыз урт данрыгэтас,
Ахэынцэа иаалгеит «атаз!»

Иагыыаагылт рыпъсахы ыфан,
Нак-аак рылабжышкэа «халт.
Иарах днаткъан, дшыуауаз дыцъан,
Атрамваи шцоз днахьынхалт.

Дааагылан уа амардуан,
Дгэырбьатцаа инапы икьауан.

Мап, уи зынзаск агэра игомызт,
Харантэ сибоит хэа Степан.

Ибла итархэаргь изхатомызт,
Сыкны сигоит хэа Степан.

Иёааихоит уи атрамваи ашка.
Ишьапышьтыбжь: аёак-аёак...
Абырсаатк дахысит ашта,
Ианеихихэа уа х-шьаёак.

Ахэычы амардуан иаёагылаз,
Дааёигеит инапы рххо.
Ус дагыiazцааит иааникылаз:
— Исахэ иужэлоу, уахынхо?

Апъшыхэшы — абас аурас измоу,
Узицэцомзаап, цыым, мамоу!

....Азиас акны ацаа пёын,
Хэчы-хэычла ацара иаёын.
Атақэажэгы азы лхыцтэцэон,
Ашьаршьафқэа уа илызэзэон.
Аха ацаа аныпёеы — ицеит,
Атақэажэгы дыхнатцеит.

Атақэажэ дықыеит, дбызуеит:
— О, сызэзэатэкэа сцаагаеит.

Агэакра сақэшэеит абаапсы,
Уа зэыр шэыказар шэласы!
Уа Степан — агаргалашь,
Дыпъшыхэуан ишэхарпја иплашь.

Уи капданушэагь абра,
Апта дрылыпъшуан хара.
Дыпъшызар — ацаа зсоит,
Тақэажэыкгы дама ицоит.

Ус, атызгэара днадгылан,
Иеынхирхэхэеит дук мырцы.
Атақэажэ лымахцэ аанкылан,
Уақа дамихырц азы.. .

Лгэы шттыцуаз атҳара.
Уи дагылымтасит иара.

Атақэажэ лызэзэатэ лышьтуам:
— Азы иагарцу, мап изуам!
Уи лызэзэатэггы ларггы абас,
Хгаргалашь иоуп иеикэзырхаз!

...Ашта Каһшь иқэсны ахэыцқэа
Ишцоз иеибакны рхы-рқэа,
Инаһшызар дгылоуп, абан,
Рыһсы ирзалымхуа Стеһан.

Дыцшыаны иагынеиһылоит:
Стеһан уоума, мшэан, уара?
Уара иукэшазам, ара узгылои,
Иагызынужьи уи хара? —

Ихы инапы надкыл Стеһан,
Даалацэкэит абасггы ихэан:

— Абри ижэбо ахан хытцэцара,
Иаакэыршан зегь снапы ианцоуп.
Мап, сагыыкам сымацара,
Аха еснагь са сгэы сеанцоуп! —

...Иркушэа ачабра рхханы,
Адэышқэа шытоуп ихияны.
Ахэаһшцэа аилаҥырра иаеуп,
Ишырц итқьаз ирзыһшуп.

Иагъакэшауеит урт адэы,
Ахэагъшцэа уи иатэнатэы
Иаеуп: – Шэыпъшы, митэ каитцоит,
Зегъы иреихау — апъхьа дцоит!
Уа-а, шэихэагъш, ицашьа жэба,
Згэы икыду аномер жэба! —

Азэгъы дгэырџьан царта имоукэа,
Ичкэын иитэуеит атак:
– Ас еипъш измоу ашьапоукэа,
Хымџада датэуп «Спартак!»

Ан даеуп: –Ус икоу ахьамоу,
Цъара затэыкоуп – «Динамо».
– Рыцхароуп, – ихэеит лтак, –
Уи иахьзахьымзо «Спартак!»

Убаскан иагърылархэоит уака,
Аицлабра иалгеит хэа, абан,
Изыпъшуеит рыбақэа тхаха,
Уа зегъ ириааиз Стеџан.

Амилицияагъ рызхара,
Стеџан илаехэоит абра.
Стеџан хыхьтэ цака дыпъшуеит,
Апъхьахэ нагангъы идьркуеит.

Цас иауазшэа уажэ абан,
Иус ахь дцар акэхеит Стеџан.
Аха аамтала иус дахьзарц.
Уа имазеида уи дызгарц?

Қэыпъшыкгъы имашьына аанкылан,
Абас иеихэеит днаидгылан:

– Са схи сеигзом аказыхэа,
Цьым, иахьааутаху угара
Насыџ дууп сара сзыхэа,
Аха с-«Москвич» уакуам уара!

– Еи, Стеџанов! Умџа абахоу?
– Ёазэ џааитит ибжы хал,
– Сара исеиџьны узго дабакоу,
Уааины уақэтэа ссамосвал!

...«Ахэыцқэа рдунеи» — амагазинаџ,
Ахэчы хэмаргақэа рвитринаџ
Бжыск уа иблақэа цархэыл,
Ана ак иршэит, ара ак шьтихит,
Атэымыџгы иџьба итихит,
Икылитэеит адаул.

Атиџ, џааитит: — Ахэ ушэароуп! —
Иара иамеикит: — Исшэом!
— Амилиция рыкэшахы хцароуп?!
— Хцап, уиала сузыршэом!

Игэы итазаргь дицэыбналарц,
Илахь ааимацахэт, абан,
Уа асаркьа дахьадибалаз
Хара хгаргалашь Стеџан.

– Хакэшахь ацара утахзами?
– Мап, мап истахзам, сшэыцэшэоит!
– Ани ибжьухыз ахэ шэатэзами?
— Шака атаху сашэхэ, исшэоит!

Ахэычы бжыскэа рзын Стеџан
Еснагь абга-цэа ихарџан.

...Зны агэарп атыцхаг дахымзеит,
Ршэақыкэа ирѡахан, рыхѣақэа:
— Хгаргалашь, уаагыл, узымцеит!
Иааикэаѡеит ахэыцкэа.

Шака бла ссир уака ихузеи,
Ркомандир дыпшуа асаара:
— Хатамз аха...
— Ишэтахузеи?
— Ушка ихамоуп азцаара!

Балтфлот акынтэ уаан азэыс хэа,
Амилиция рахь узцеи?
Абри иеиѡу уаха ауыс хэа,
Уара узын икамлазеи?

Мачк уа изблак аатцакы,
Стеѡан ѣааиѡеит: — Шэхаткы,
Ианышэтахха шэарт аскак.
Ишэасхэап шэызцаара атак.

Амилициаре аматц зызуа.
Хабжьара инхааит, имазаз.
Амѡа сықэыз анаатэ сысуа,
Аха сгэы азѡоуп ишазтац!

Зынгы-ѡхынгы уа инеиѡшьны.
Игылоу дарбан хара иѡшьны?
Хмилиция иоуп — уаха азэггы.
Уи дыпшыхэуеит есқынгы!

Амилиция реиѡш дзыцэшэода,
Зыламыс кьашьу ха хкны?
Ишэхэа, ихэѡу дақэзыршэода,
Ацэгьа аниуцэкьа дыкны?!

Аха цьоукых,
 са сгэы пьжэжэоит,
Амилиция ирыцэдыршэоит
Хэатэы аахазымцо рхэычкэа.
Уи угэы унархьеит, газароуп,
Атаацэа рзы ипхашьароуп.
Абри ашыза ансахауа
Са сзын иаанаго рцъароуп...

Икэша игылаз ахэычкэа,
Степан ито азцааракэа
Дрышьтуамызт, рыпхсеипх дырбон
Мап, дрышьтуам уи данырцэымца!
Ианеипхырцуаз:
 – Нас уатэынза!
– Нас уатэынза!
 – Нас уатэынза,
Ха- х-Степан — Асветофор!

СТЕПАНИ ЕГОРИ

Ашызиэа, имхэакэан мыцхэы,
Ишиз шэасхэап абри ашэкэы.
Ахэыч бахчае жэаха зны,
Сшымтакэа срыпххон сцаны.
Сэапхэа итэаз, рыбжы еицдырган,
Уа исыхэеит: — Уахзапхэ “Степан...”
Сырзапхэеит ртынчра аанкылан,
Иагышааиныркъаз рнапкэа
Дсазцааит уа чкэынак дшагылан:
– Степан имоума ахэычкэа. —
Мацк сааеахазаргь калап,
Аха уи исызиамхэеит: мап!

Агэырбэа шналеит, ахра нкылан.
Иахэа ахшараеиурта ашы,

Инаргоит асасцәа ирапугылан,
Аха иддырбода еизыфны?

Итбаа-тыцәу уа апалатаә,
Иан длываиюуп акаруатаә,
Дгәамтагь цьей дынрыжып анс,
Апшқа ирымбац иахьада,
Аха ас саби дызбахьада,
Аакьылак имоуп капанс!

Ари ахтыс амцәыжәәа ароуит,
Иузынкылом, нас ишпә:
Стәңан агаргалашь диоуит,
Егор зыхьзырцаз апә!

Адныхәаларақәа еишьталоит,
Ахшареиуртахь, абан,
Идныхәалоит, идныхәалоит
Ҳа хмилиция зегь Стәңан.

Ателеграмма хәа иаазозей:
«Уа, дызуста ари адауы?»
«Уа икапан закароузей?»
«Ибжы дуумашь мыцхәы?»

Иреигәырбьоит ақалакь Горки,
Иаарыцхауеит ахәычқәа:
«Ҳара х-Стәңани х-Егоркеи,
Иаанахкылауеит шәнапқәа!»

Идныхәалауеит Стәңан,
Севастополь, Магадан,
Балтфлот акынтәигы абра
Аҳамтақәа аәуп раара.

Аскак дныхэалара аазгода,
Апшоштаныкэга ддоит, даауеит.
Стефан иакэзар тынч дзыртэода,
Деиашэан — иёы дакуеит.

Дхэычым, ддоумыжьхоуп аргама,
Алакэ жэбоит, ишэахауеит.
Ма уа икэыршақэа дыркуама,
Мышла акэым, саатла изхауеит.

Ақашь мхатэґы ааникылоит.
Уа ихапъыцкэа ирытцго аёёа.
Абар, ддыхзагъ уи днагылоит,
Еихго рапъхьатэи ишьаёа.

Абар, акласс-ґёы днадгылан.
Ашыга ахьiku инапаёы.
Абар, имшынтаґы аанкылан,
«Хэба» ахьаныртцо, шэазыпъшы!..

Уаха саатла уи дышьталоит,
Уара ухэара дазыпъшым.
Ашьыжь дгыл аоны дыёналоит,
Азэ ирёыхара даёым.

Ишоураз. ихьтаз — ихэатэуп,
Ипъенцьырқэа зегъы аартуп.

Таалым уы деитыт-сихалан,
Акэтаґь ифоит ихырпқалан,
Акартошлых, нас артэы,
Убас аатэцак ахыртэы,
Ақашьґы асаан азна убра,
Изыхалалуп зегъ иара!

Егор избахэык цазеит,
Уи зеггы-зегь ирыхъзеит.
Иара жэашыкэса дыртоуп,
Аха убас еицш уи имч тоуп,
Аиаша хамхэарггы ауам:
Ацелуан хаҭа, ацелуан!

Зыкшык дрылазаргь иара,
Уи дрылукаауеит хара.

Фыцъа еиҕыхауеит еидшыла,
Азэ ихэцэы ҕазэы иаанкыл —
Аха акггы рылшазам мчыла,
Урт Егор данрыбжагыл.

Аурыла диеицшымзаргь иаб,
Цъара дитцахарцу, мап!
Урт аадэылцын адэахы
Ианеикэцъауаз бҕарцахы,
Урт рышкол аҕтэи ачемпион
Зныккыара адгыл даирбон.

Уи аспорт мыщхэ бзиа ибоит,
Степанггы убри игэы тнагоит.

...Зны «Волга» ылахеит асы,
Издыруада шакагь цы?!
Егор иааимбазтггы убра,
Иабанзалахоз иара?!

Аныкэцафы ихырнаа дыцшуеит,
Баша абарбалкэа гьежьюеит.
Дагьябьюеит ицсы еибакха:
— Икэыфрны ишпәцеи ганха!

Егор даакылххын абра,
Уи дагыцхраауеит иара,
Аанда ишьапы аҕаршә икны,
Илыкәирҕәҕәоит амаршәа кны.

Аныкәцаә ссирс икаитцеит,
Асигналгы иҕан дцеит!

...Ршьапаҕ ашьац тәырцәыруа,
Рхаҕы ауарбақәа ҕыруа,
Амәахәаста рымч зегь ат,
Ицоит аныкәацәа ротриад.

Амәа изнылаз мәа әадами,
Шьаҕа рзеихгом аҕа мба.
Зегь реидарақәа хьантами,
Нас иауаттаху абамба.

Избауа ссирс икарцоит,
Ашьха ихаларц ашьха цоит —
Уи Егор иоуп, дызцоу жәба:
Ауеидрақәа, аплашьқәа әба
Урт рхыхь амәгы има дцоит.

Убас дацоуп уи аиа,
Аламалагь ус мариа
Дузатбаауам уи дызцоу.
Ас аотриад аҕны мчы змоу
Дыкам, дыкатәкьам, мамоу!

Аамта цоит, аха ишҕа?!
Изҳауеит Стеҕан иҕа.
Илан, цәа иҕамыжьуа ихәта,
Дгылоуп аҕәҕәкәа рыгәта.

Ма иҗызгода амахәҗазы,
Уи штангиступ уажәазы.

Иахъа абар аицлабра цоит,
— Шәаазырфы! — хәа абыжгы

гоит. —

Икәгылоит уа ахацәрҗар
Абжъаракапан змоу. — Абар,
Егор днеиуеит, игәы еилашуеит.
Зеггы-зегг дыҗышъа изыҗшуеит.

Абри азалаә аштанг аанкыл,
Уа арекордкәа шыақәргыл,
Агәырҗъара ргәатца итал
Иргахъои зака медал!

Уа арекорд ғыц шыақәиргылоит
Егор, дѳахангы иааникылоит
Зыкапан ас җъа иарбам:
Хышәи хнѳажәа килограмм.

Ари аиааира ссирс ибан,
Дтәуарц егыгым Стеҗан.
Иҗхәыс длахәытхәытуеит иаргы:
— Җхъызу җысшыауеит зеггы...

Ачемпион зеггы ддырба.
Иртеит амедалкәа ѳба.
Ателгы иасит, агазет
Иатахуп хәа уи ипатрет.

Мшыннырцәынтәи арепортиор
Иѳызагъ иаргъ икәшоит Егор
Уа роурышәа неилажәжәа:

– Шыкэсыла иухыцуеи?
– Ұажэа!
– Гэтакысгы иумои уара?
Акызатэык — атцара!
– Иутахыуи, нас, узакэхарц?
– Аецэ рахь спыруа скарарц!
Арепортиорцэа неицапшын:
– Угэтакы бзиатгы, цым!

– Ааи, ибзиоуп сыгэтакы,
Иагыназоит уи, шэхаткы!
Абас ихэыцуеит ха хэы зегы,
Уи иагыакэырцоит хатыр...
Ари саб иоуп шэеибадыр —
Дмилиционеруп иаргы!

Арепортиорцэа наиехырхэоит,
Дара-дара акгы неибырхэоит,
Рмагнитафонкэагь нарзоит,
Нас иныцаха иагыцоит.

...Иаадыртуеит хайртэ вокзалк хэа,
Ма закэзеи иамоу азал хэа!
Акэапей еипш уаала итэуп,
Урт зегь шыпыруагь хэатэуп.

Инышьтцраауеит агэырбьа ута,
Ахаирпланкэа уажэ абра —
Цьоук Гавана,
Цьоук Калькутта,
Адуinei атыхэахьгы цыара...

Ажэоан иазцо астиуардесса,
Дышцэалеипшу апринцесса.

Агэатацэа уажэ иахьгыло,
Иҕалоума зымса инахэыр.
Ипъыруа рпаспорткэа нкыло,
Уака иаадырхоит амхэыр.

Иааиуеит, иркуп абукеткэа,
Абилеткэа, аpaketкэа,
Ихэмаруеит, алаф рхэоит.
Ара икоуп атуристцэа,
Агимнастцэа, аштангистцэа,
Иара убасгы афутболистцэа —
Урт аадыруеит, бзиа иаабоит,
Зегь анхэыцкээз инаркны
Хрызэлымхауп игэцаракны.

Инаскьаргоит рани раби,
Инаскьаргоит чкэыни збаби.
Амса икэцо игэырбьатцэа, —
Зегьы ирымами атаацэа,

Зегьы рхэатэкэа рацэахоит,
Ианеипьырцуа,
абасгы рхэоит:

— Уаныоуа —
ушьаҕакэа еиххэа,
Уыоны уалгар —
уэтахэхэа!
– Апышэа атахуп, нас ишпа,
Умч нумхын уеыхэжэаны...

Дихлафуеит Степангы ипа:
– Иухамыштзааит уштанг аоны?

Хымчыбжь цеит.
Оапыхэа еизыоит:

— Уа шэхынхэыма?
— Ааи, ххынхэит!
— Иссирми ахаирплан анхал?
— Ааи!

— Иабакоу нас шэмедал?
Зегьынцъарантэ абжъкэа гон...
— Мшыбзиа сѣа!
— Бзиара збаша! —
Стеѣан иатеикт, игымхаша
Олимпиаэтэи ачемпион.

...Қалакъ хэчык ыкоуп ха хкны,
Ицэыргацэам, мацк итэахны,
Аанда җәҗәалагы ихкааны.

Арра-пъырцэа рыгэтаны,
Апъышэарае дахэтаны
Абрака дыкоуп Егор,
Уажә иеицырдыруа амаиор.

Дыҗәҗәоуп уи, агәбрагь имоуп,
Игэтакы назеит абра.
Аетэакэаре уатэ иаѣшэымоу
Иара иакэхауеит, иара!

Адтақәа еснагь дырзыпшымзи:
Уа аракетатә җба акны.
Идгьылтәым пшэымак дафымзи,
Уи адгьылае ихтакны.

Шьжымтанк, сишь, закәызеи, шаноуп
Абжы иго митә ахәауеит:
«Акосмонавт Егор Стеѣанов
Марс ахьтә салам ицхауеит!»

Ари ассир рахауеит:
«Марс ахьтэ Амзахь ицхауеит!» —
Зеггы ицваршьауеит, абан!

Абыжьбатэи акэша ахьзала,
Аминистр уа хатала
Дидныхэалауеит Степан!

СТЕПАН АВЕТЕРАН

Москва дынхоит Степан Степанов —
Идыру амилиционер.
Аха уажэы Степан Степанов, —
Иаабац апенсионер.

Ветерануп, кыргы ихыцуеит,
Ихахэы зегь кэашза ишлоуп.
Крызбахьоу ифызцэа еиццэырцуеит,
Зегь акоуп урт рацкыс деоуп.

Аоны дтэам уи дынкахэыцуа,
Ашэ ахь дыпшуам ихтакны.
Дрышьтам афызцэа дхысхысуа,
Адомино асра итахны.

Дызеузеи Степан Степанов,
Ифырхатан иацыз ххэычра?!
Убаскан еипш Степан Степанов,
Ахэычкэа дырфызоуп абра.

Астадион ыырпштэыс иаагозар,
Шэыпшы рыгэда дшэымбозар!
Азоопарк ахь цьоук царц иаеуп,
Урт Степан иаара иазыпшуп.

Ашта дықәлан аа дахьнеиуа
Стеҕан ейххэо ишыаҕақәа.
Уа иааикәшан, ргэы еицнеиуа,
Шәкы ирызцаауеит ахэыцкәа:
– Ишхаухэара, цым, Стеҕан,
Егор — уара уҕа дызёу?
Ишахурбара, цым, Стеҕан,
Аанда ихыхэхэан ишыпштәу?

Ҷааитуеит блала еимдо рхы-реқәа:
— Шәыпшла, ишәсырбоит ахэыцкәа!..
Урт иаархэауа зегь кайцоит,
Апенсионерцагь ус рхэоит:
– Стеҕан кэдыць иара уажэгьы,
Итахуп дхаитцбызарц зегьы!

...Ссиршәа аҕстазара еиҕартәами,
Ацэгьа шаапшуагь цәахтәым.
Рыбкин Петиа хәбарҕы дтәами,
Арахь дахоит ататын.

Уа ататынҕатца ааникылон,
Уи акалам ацынхәрас.
Ихгьы наикәае дҕагылон,
Цатәык ааитцомызт убас.

Уажэы-уажә аймхәа дакын,
О, изакәзаари ататын!
Уа Стеҕангьы ҕааитуеит ус: —
Ататын шытызхда ҕатахэыс?
Ус икоу са дыстахзам,
Цым, сара схы саҕазам!
Ататын иахо, схы узырха,
Иудыцоит: шыаҕак пхьаҕа!

Аара җазы идымҗакәә,
Дааҗаҗшыһазарҗ уа зынзак,
Рыбкин Петиа ус дымҗшзакәә,
Икаитҗеит җухаҗа шыаҗак.

Ибоит амҗхә ара ихәатәым:
— Уаха сахом аҗатын!

Стеҗан уи имаҗа аанкылан,
Илаҗш зеггы инарыхзоит.
Ишызҗә рҗаҗхә Рыбкин дгылан
Иихәаз иажәаҗ наигзоит.

...Ахәы-җшзә рымпыҗархалоит,
Уа иахьжәылауа ашыаҗар.
«Абыз» иман уахь азә дхалоит,
Урт аиааира ргоит, абар!

Ахә иҗсы лнапы иананитҗа,
Амедехәшы лзын хәазароуп.
Иҗоит ахәмарра «Зарницә»,
Ари иеибашьрам еибашьроуп.

Дгылоуп Стеҗан дгаргалашьзә,
Мачк аганахь, харақы.
Ирыгуп аиааираз амаҗзә,
Лассы иназоит рыгәҗақы!..

Аибашьраҗы уҗсгы еибакыроуп,
Вертушкин Митиаҗ абар:
— Стеҗан, җымхеит, уаалаҗәыроуп!
Иамуит наҗ-ааҗ урымбар!

Стеҗангы уи ссирс имкзеит,
Даачҗеит, аха инаигзеит.

Ибоит уи: зегъ дарароуп,
Ихэмарразаргъ — еибашьроуп!

...Иааикэшан Стеџан даанкылан,
Аштаб ахъ дыргоит абра.
Иазцаауеит уи инаиџагылан:
— Узыдгыладаз, цыым, ура?

— Мап, шэызцаара атак кастом,
Са аџымтра суалуп, иззом!
Са саанкылоуп, са сыткэоуп,
Аха схаџыцкэа еихарџэџоуп!

Шыбыжъяарамџан зегъ еилгоит,
Шьта аиааира азгэартаргъ калоит!
Антгыы аиааит, артгыы убас —
Ахэы ргеит зыбжыы еицзыргаз.

...Шыжжык ахэыцкэа даанкылан,
Стеџан абасгыы изцаауеит:
— Уабацои учамадан аанкылан?
— Европанза сџан саауеит!

Сара исымоуп аблет аахэан,
Ахаирплан — «Москва — Париж».
Амџа сыкэлауеит сгэы иахэан,
Хыхынтэи зегъ шэсымбаришь?!

Ахаирплан инталоит зеггы,
Ргэы тагылазом цьоукгыы.

Стеџан итыџ акны днатэеит
Имака еибаркы, шыжжыхъа ифеит.
Агазет аашьдихт...
Ус азэ дџааит:

— Изакэызеи?
— Париж ҳааит!

Блеихақэысракгы мырцы,
Париж итэеит заанаты.

Еифель ибашниагъ абрада
Иабоубои, Степангы ибоит.
— Уара мачк уеипоуп, ҳэарада! —
Аитагағгы лафк ихэоит.

Уа ҳтуристцэа идикылоит
Ҳатыр дузза зкэу амер.
Франциаа рныхэаға ааникылоит,
Атэца ахыку аимхэыц хылоит
Уа Степан — апенсионер.

Дрыдтэалан апартизанцэа
Ргэалашэарақэа рхы ркит...
Уа ыцья ацья аветеранцэа
Рнапқэа аҳамтақэа диркит...

Сасра днапъхьа инеидтэалон,
Ихлафаауа гэґыбъра муы.
Зегынцъара инеихырхэалон,
Францызбызшэала — «Адауы!»

Ус, абар, уи ичамаданоуп
Аренген зтаххаз, дыццакуа
Днақэтэауеит Степан Степанов
Аҳаирплан «Париж — Москва».

Апъенцъыр ааигэара днатэеит,
Имақа еибаркны шыжъхьа ифеит.
Агазет аашьтихт.

Ус азә дпааит:
— Изакәзыей?
— Москва ҳааит!

— Уа иубазей?
— Уа иуаҳазей?
— Уа Европа узеилаҳазей?
Ртак ааркыағны ихәоит иаргы
— Цьым, ағны ирейбуп зеггы!

...Уи ахтыс агәцаракра ат,
Иеизеит ахәбатәи аотриад.
Алахәаразы азә дөеихеит:
— Ха х-Степҭан дычмазөхеит!..

Ахьта илалан Степҭан,
Ихы дзамыхәауа дагыиан.
Аха ифызцәа аара иағуп,
Цьоук өналеит, еа цьоук ҭшуп...

Азә афатә неигоит. Бжь-таала
‘Еазә дизаҭхьоит иажәеинраала.
‘Еазәых ирмазеит ачеи...
Хлаҭшыда дынрыжып цьеи!

— Умшәан, ицоит, баша хыхьын!
— Аат, Степҭан игәы шәмырәбьын!

Ус, мчыбжыкгы мцит, абан,
Ишьапы даақәгылеит Степҭан.
Уи днеиааиуеит, имчгы талоит,
Ус, ашҭа иҭа Егор, дааталоит.

Ианеипыла уа аби-ҭҭеи,
Игәырҭа-гәырҭа имеибабеи!

– Ыха дсыдныхэал, хтаацэадухеит! –
Хкосмонавт ус цьеи дыехэап!
Ха х-Степан абра дабдухеит,
Харгы ихаргылоит ақэаң.

1935 – 1981

Константин Симонов

* * *

Уажэ иаахаун аҕсшьара,
Атынчра хазызрыѳеит.
Ѳ-хтыс дуззак рыбжьара
Асалам шәкэы бзызыѳеит.

Ирыѳеит ашәкә гәыҕекаагәкә,
Ирыѳеит ашәкә қыақә,
Уа алабжыш аагагақә,
Ахьантақә, абзиақә.

Шәкә-бҕыцкае зегь уазхәода,
Угәы итыхо инақәыршә.
Шәкәыла зегь еиҕазхәода,
Акәзаргь — иубоит акәымшә.

Знык схынхәны саныкала,
Истахума хцәажәра?!
Стахар — иеицәоу крыкоума,
Сышәкәкә ибырто гәжәажәра.

Брыцхан бхы бамыхәауа,
Баҕамларц иеидараны,
Ибыцзааит бахьныкәауа
Ихәычзоу еилахәараны.

Хаҕагь бца баныкала,
Саныбтәуа ибҕахыц —
Иаацәырыбгап зныкала,
Зныкала иагьыбтәахып.

Ибхыбаауа җәҗәалашә
Уи бхатә бейцәыцәахуа,
Җшеипылақәоз бгәаларшәа
Баргы-саргы хгәыкы-цәыкуа.

Иагыбхәап иныцакны
Бгәы кажо абасала:
Аибашьра ләа иеыцакны
Исиҗгәышьон асалам!

Михаил Светлов

КАХОВКАЗЫ АШӘА

Каховка, Каховка — игэакьоу авинтовка...
Ицахә-цахәу ахы-затә, уҗры!
Иркутск нас Варшава, Ориол нас Каховка —
Аҗстазарае иҳазтаз акры.

Ажэылара еикэтэомызт, ицэаа-цэаан еишьтала.
Апулемиот иарыҗхуан ахқәа.
Дагэылсуан хаҗхэызбаҗ — деикәҗах бцъар-матэала,
Каховка уа амца ахьакуа.

Амра-ца атцака, атх-лашәе хәатыхла,
Җарныси харт шака мөа.
Җа атынчра хәхьчоит, аха бцъарлагь еикәныхла.
Уи хдәыҗбаҗ уа игылоуп зымөа.

Иугэалашәо, сөызга, җа хөыцбаҗ хашжэылоз,
Иагшхакәшоз ахымца лакьуа?
Убасқан алөа-хәашь иагэылҗхо ишахҗылоз,
Уи аҗхэызба лыбла гәыккәа.

Нас иахгэалашәоз хқэыҗшра шыкәҗоз гәышҗыла,
Иаажэып җхьака хусқәа рызгы, аха!
Иаажэып нас хтэылаз. Каховкаҗы еинтэыларц,
Уи аҗхэызба дахьиз, иахьлызха...

Амра-ца атцака, атх-лашәе хәатыхла,
Җарныси харт шака мөа.
Җа атынчра хәхьчоит, аха бцъарлагь еикәныхла,
Уи хдәыҗбаҗ уа игылоуп зымөа!

Иарослав Смелиаков

САН

Дхалалуп са сан. Дхалалуп, дразуп.
Лыѳны унеир – лажэра лхаштуеит, дласуп.
Лхьаа цэахны, иуалхэоит дзыргэырѳьаз мыцхэы.
Ачаи узыршуа уаххьа азыхэа дгьагьоит,
Дтэаны дузызрыѳеуеит, унага улыриоит,
Уара — акаруатаѳ, лара – ацэартаѳэы.

Дажэзахьеит, аиашаз, кыргьы лбахьеит;
Амцхэара, азыпшра — уи дагахьеит.
Аха ашэ ихылымгеит – лгэы лкажоит.
Алашарақэа ыцэоит — атх еикэаза,
Аха, абар, унапшыр — атх агэанза
Хуада затэыкаѳ уа аѳенцьыр лашоит.

Лара лоуп итэоу уа лхы рызцаны,
Илхамырштыкэа, даашьап ма цаны,
Даѳеуп зегь рзыхэа атакқэа рыѳра.
Азэы игэы ихалырштэуеит, азэы игэы калцоит.
Аеазэ уи дилабжьоит, зегьы дрыхьзоит.
Ауаажэлар рыламыс — сан-затэ бара.

Акыраамта дрыдтэалоуп урт дрызгэыкуа,
Днахан лыхцэ ашьыцэра нак иеизакуа,
(Аус иазгэышьуа — аѳымтра заауп уи лзы),
Лыблақэа ацэа зхылаз уаха иамыркзо,
Харатэгьы ааигэатэгьы лыбзиабара рхьыкзо
Агэытбаара рзылшауеит, деигзом лыпсы.

Лымч хозтгы уи зегь бзиа еибалырбон,
Лымч хозтгы арѣар зегь ахэса рзаалгон,
Лыстолаѣ даарыѣхъан урт зегь лыртэон.
Нас лара, дымцхэушэа, наѣ днаскъаны,
Дырзызырѣуа ашышыхъэа, ашэак тырѣканы
Иахыгэырѣо, дрыхэаѣшуа лызхара илбон.

Шаѣа истахузеи сзахымѣо бхэатэы,
Бзамѣа акыцыра инахысшыр снапы.
Уи акэхап, ашэаѣаѣ сара зхы скуа,
Сгэатѣа издырѣыхо ахатѣ мчы-ѣѣѣа.
Бгэатѣа сныѣэбгон — бгэатѣа стахэхэа.
Убас саргы бныѣэызгоит, сан, сзызгэыкуа.

 Леонид Мартынов

* * *

Асахьатыхшы лсахьа
Тихуан ипъха.
Аха апх ауп итытыз
Ипъха дгылт настха.

Итихырц далагеит
Нас уи ипъацэа.
Аха ианылеит уа
Ацар-шэахэацэа.

Убаскан уи иархэеит
Имшэа-импъхашъа:
— Иахзеилкаауам, ашыза,
Уара указшъа!

Дказан данырымшъа
Ишызцэа, итахы:
Итихырц иакэикит
Уи иара ихы.

Сахьак хэа аацэырцит
Убас, ишэахау,
Зегы-зегь еицеыртит:
— Ари хара хауп!

Константин Ваншенкин

АЧКЭЫН ХЭЫЦЫ

Ххабла зегъ хамштыхэ итаиргылон.
Ачкэын хэыц, уи хгэылара дынхон.
Ахэыцкэа зегъ иеигэырбъатэа ипъылон,
Иара ицэшэаны ипсуан, дагыргэапхон.

Уи изыпшыын еснагъ бзиабарала,
Урт зегъ напхгара рзиуан азы.
Ахахэ иршэуан убас казарала,
Ампыл еипш ихызсалон азы.

Амш-цэгъа, амш-бзиа хэа камтакэа,
Акы дацэымшэо дазнейуан азыжъ.
Атэым хэыцкэагъ рхабархэа умбазакэа,
Итибахэаны ицон азыжъ ааныжъ.

Зхы икэызтцоз ифырхацэа ицны,
Азбабцэа рыхцэы ианкы ирхэазон.
Иааимпыхъашоз ачкэын дипкон дисны,
Атетрад цкъакэа рцэигауан, дагыцон.

Абахчае «Аибашъра» хэа ахэмарра иаеызар,
Идырын: дызхадаз аиааира ргеит.
Ус, зны, абрака ишыхэмаруаз днапшызар,
Уи иимбацыз збаб хэчык дибейт.

Абахча гэара ажэхъан, ахэыцкэа кылпъан
Ианыртахыз имцози «ршэақыкэа» кны.
Дкылымсыкэа, уи ацгэеипъш днахыпъан,
Дналыпъгылеит азбаб лымѳа кны.

Лытцкы шкэакэа пъшзаза иапъхъа дгылан.
Аапъынра апъша-хаагъ лысуан ахэхэа.
Ўымтзо дгыламзи лшэыра пъшза нкылан,
Уи лмаркъафтра хэычгъы лкын ирбэбэа.

Уажэ лышэкэкэа зегъ ирныкькыашт абъыщкэа.
Баша ахэыцкэа ауицэшэахуа иара...
Ус, ѳаалтит: — Абнака, ахэыч бжыскэа...
Уара сымѳапъга, сухэоит сара...

Ицъеишьеит, мап, имахацызт аиуа,
Ихаштит иагышимаз агэы бэбэа...
Иѳынеихеит, лапъхъа дыпъсны днеиуан,
Лара лыгэыбъра дагеит дыткэа.

Нахъхъи, аанда иттахъаз икэгылан,
Иара дзеихабыз ргэы еилашуа.
Иагышпартыхыз дахьдырхэырц даанкылан,
Рфырхатца, дахьнеиуаз изыпъшуа.

...Амра шэахэа икэнатон зегъы цырцыруа,
Азбаб длыццеит урт зхэатэы наргзоз.
Мап, икамызт иара иѳызцэа ирдыруа,
Уажэ ихэычра ааныжъны уи дышщоз.

Анатоли Поперечный

АССИР

Шака амра халоз акара ицан,
Меигзарахда иакьо ашәахәа.
Атәа шлырхуаз уака аҭхәыс дааҭсан,
Дахынатәаз дагыцәеит дтахәхәа.

Азиас ақәыҭсычхара иартысуаз,
Инеидыкшалон аҳаскынкәа рхы.
Атәартае арцуқәа аҭшәымара зуаз,
Уи лнапқәа инарныслон ирныххы.

Деиҭхызуан тәыла ссирк дазцаны,
Дахъаниалаз адгьыл агәышҭы.
Убаскан уа ашышьыхәа аҭсы заны,
Амат самсал нанылт лнапы.

ҭхызла ҭышәырччаран уи дызәыз,
Илбон хатқакгы лнапы ишышьуа.
Насгы гәырҭбак лзааигагшәа ҭыц,
Уи иагагшәа лхәаақәаг ныхеуа.

Адгьыл ақәа иазыҭшын лассы,
Хәычы-хәычлагь ақыршоура хеуан.
Дыцәан уи иласза еивыго лыҭсы,
Амат лгәы инықәтәан илҭаҭшуан.

Илҭаҭшуан уи лыблақәа аахтны,
Илзымбатәабаран артәаа аатлыргарц.

Нас ицарц уи лыбжы аамтцџааны,
Ицарц, лыбжь аќынтџгы ажџа агарц.

Лара дкахџхџа дыцџан, иччаны
Ашџткџа гџырџон, уи усс ирымкџеит.
Амат абарткџа ссирс ишџаны,
Ашышыџхџа аџхџыс иналхытцны ицеит.

Римма Казакова

АҢҢРАЗЫ АШӘА

Михаил Светлов иахь

Амазгәыт бирак амца ахылтцуеит,
Цәымзаркыроушәа иара.
Уи зны изуеит,
уи зны изуеит,
Алаҗш хәаакны хара.

Амшын сахьа-хкыла итәыми,
Мшынхәоушәа ашәахәа кәашоит.
Уи цышьатәыми,
уи цышьатәыми,
Цьа ирхәло, цьара иаршоит.

Ус, игәаан, абахә сыпра
Ацәкәырҗкәа ажәлоит еикәахәы.
Уабацей сыҗра,
уабацей сыҗра,
Лассы ухынхәы, лассы ухынхәы!

Аха сыҗра, еинкәа-еиныруа,
Ицәыркәа-цәыраст — уаха акгы.
Са исыздыруам,
са исыздыруам,
Икоу, икаму иаргы...

Убаскан иахэтоуп шәхаҕы иназарцы,
Аурысқәа иртахума еибашьрацы!

* * *

Иван Тарба иахь.

Ашәыр сфон,
са сдәықәын,
схы сапызан,
Есышыжь амшыын еиҕыхуа стан!
Сыблуза ҕраза,
схылҕа аҕта иаҕызан,
Аҕырмакыаҕ изжәуан аҳардан.
Сара сыкан уа ҕхәыс хәычык дсыцны,
Уи лыҕсшьарақәаҕ илзалымхуа акы,
Аолеандрақәа рымта лгәы цо итыцны
Иеиластауан убас лыҕсахы...
Ахырцәытиҕы ибжыы ашара иацагылон;
Асахьатыхцәа цон рқыцқәа кны.
Ахәылбыҕеа аскрипка ахра ннакылон
Аресторанаҕ,
нахьхы ахәакны.
Нас,
амҕа цон икҕатцәиуа,
ихалан,
Акәараш еиҕш архака иааҕшуа.
Еихатцәиуан,
еихыцуан,
еихалон
Ишылбаакыо еиҕш
арҕаш згәы шуа.
Игәырҕьатцәа шыжымтан ақыта анҕыхоз.
Атаҳмада
цкәынтцас згәы ҕоу,

Хара хашкагь акэын уи иахьихоз,
Агэшә ҳзаairтуан
ахьзы зхьыршоу.

Нас,
ишиказшьоу еипш,
днаххьынҳалан

Днахапъзон ионыка анхафы.
Акэтыжь аффы-хаа цон убас ихалан,
Атәцакәа иртахысуан хаз афы.

Апјатхь тсыркәкәон
онапыкла ишьтыхны,

Атама ахьыскыз амреипш илашон.
Исеилымкаауаз ашә сагон сыххны,
Урыстас са сцәуон,
сагькәашон.

Лпахәы абырлаш рахәыцкәа алахәмаруа,
Лыхгьы ларкәны,

даашанхазшәа абра,
Дсыхәапъшуан уи апъхәыс хәыч бла қаруа,
Дсыхәапъшуан цкәа илзымдыруаз сара.
Ххынхәны хаауан, убас хамгәырбьози,
Зны,

инхажьыз рзынггы хгәы пшаауа.
Атәа-цлақәеи

ара-цлақәеи мнапкьози,
Хаауан харт лапшыла амшын пшаауа.
Сқышә сацхауан,

сгәырбьа лабжыш хыцуан,
Уи схәаакәа зегь ахәаеырц иафын.
Абар, уажәшьта лассы агаға цәыртуан,
Абар, хапъхәагь иахзыпшышын амшын.

ҲИҚМЕТ ИГӢЫ

Амци ахӑахӑеи,
ана-ара иахӑыло,
Сшаӑагыло
сагӑааӑсоит азын:
— Мшыбзиа, сашӑа! — хӑа
снапы нкыло
Убаскан сыбла даахгылоит Назым.
«Хайт, иухъеи?
Иарбаи укъышӑ злеиз?
Апоема уамышьту?
Хайцнахап, уааи!
Аӑара акӑзар?
Имсхуеит зыкны снейз.
Ма аӑхӑызба?
Убригь дӑаӑшаап, ааи!»
Арахъ ихата уака акы даргӑакуеит,
Илахъ акычырагъ уи арбоуп.
«Зегъ бзиоуп,
аха агӑхъ сыӑсыг тнахуеит.
Ихахъуанацгы,
иудыруаз;
хӑӑскӑа тоуп».
Апоезиа рольны ирымоуп,
цӑоук ираан,
Цӑоук крырхагас ирымоуп рхазын,
Аха иара,
рольны акӑым,
иман хӑаан —
Убри азын игӑгы ихъуан Назым.
Енак,
рацӑакгы уа сыгӑра мгацӑакӑа,
Уи ихақым исалхӑеит иара изын:

«Атема цхафыркэа —
хыс имыркцэакэа
Дшэыхчалароуп
игэы имыхьырц Назым!..»
...Ех, аҳакьым...
Уи идуней иҕсахит
Бабжьгарагь имыхэит зынзаггы.
Аха уи игэы ахьаа шаҕхьа ишътнахит,
Дшыҕсуггы,
игэы ихьуеит иаҳаггы.
Игэы ихьуеит
иахьсхьаам сара исыду,
Игэы ихьуеит
атыркэ мѳа ахьеаку,
Абахта иахьтаку азын
зхы иақэитү,
Рхы иахьақэитү
абакта итаку.
Аҳакьымггы илзымдырит иаҕеиҕшу.
Бахтала иаазоу Назым игэы.
Уи ихьуеит
харт зегь анахзеиҕшу,
Уи ихьуеит
хара ҳаншэо мыцхэы.
Игэы ихьуеит:
“Мшыбзиа!”
«Бзиа убааит!» —
Зеггы иҕханы иаҳзеибыҳэом азын.
Нас зеггы рзын ҳагэкэа ҳахьуазааит,
Игэы имыхьырц азыҳэан Назым!

СИМОНОВ ИУАСИАТ

Ибжыы цыс-цысуа
уи ауасиат злеихэахъаз ала уанза,
Апоет ипъсыбаа аъша иартеит
инаган Могилиов амта.
Аъа инапы иахъаныз аццышэ,
уи дагъызмаз дырдысны,
Аъша шэышэыщъхъаза хэчы-хэычы
абггы дымцоз данытцны.
Лхатца ипъсыбаа аныхуа
ипъхэыс уи инапы дантэхэалон,
Аццышэггы шцоз
ѣа пъхэысеибак
уака лчабра инантэалон.
Апоет ссиршэа аъсра дахъацэцаз,
«амиссершмиткэа» ихагэжэажэо,
Аццышэ,
ахатгэынкэа ирықэтэо,
аъсцэеи иареи неицэажэон.
Ихагэежыыло апоет иццышэ,
зны ацець иазцон.
зны агара,
Ирыѣналон ақэацэкэа ашышыхэа,
иазыпъшуа аныха-бла пъхара.
Анапы абас изыѣгы:
«Уара иугэалашэо, Алиоша...»
Аблакэа хара ипъшуазгы —
ачыхтэ иазнеиуан иаша.
Аццышэ азцон асаба,
ашъапкэа ирыцны амѣа ианылан,
Игэы ахэтэкэа,
аъсаа ирымбакэа,
ирфон арыц иадкылан.

Иитѣуази изымтѣуази —

зегъ ахьышьтаз инышэны,
Уажэ дырзыхынхэт апоет
дразы-халалны,
ццышэны.

Амала дыказтгыи уи
иаххэап:
идны цъара аара,
Зегыи рѣаѣхьа иеипѣсаѣеит
ихы ларкэуа
ана-ара.

Зны-зынла ус иаеѣнырхэалон
уеупѣсаѣоит хэа ажанраѣ,
Аха иарах иеипѣсаѣон
акѣѣараѣ
уи амца шанаѣ...

Уи даныѣсгыи,
аха дшынхазгыи
зыѣсы тоу рѣкны дышэтышха,

Иеимѣсѣеит
ипѣа инапала
уи адѣкѣеи ахѣкѣеи рышка.

Мыцхэгыи зынеидкылан иѣоу —
уи иоуп иѣам,
иззахьоу...

Хьзы рымаз,
ауаа рзыхэан,
зыѣстазараѣ зыизѣсаѣо!

Нас иразу уи агэалашэара
хзахьчааит хэпланета:

Ианѣслак ашьтахьгыи
решырыѣсаѣо
хара хпоетѣа.

АХЭЫКАЦАЦЭА ШЭЫШЭУЕИТ

Н. Коржановски иахь

Ахэыкацацаэ шэышэуеит
ианырххуа ацымшыы,
Рылабжышкэагь леиуеит
рзамѳа иахыжжы.
Ахэыкацацаэ шэышэуеит,
уиала ирхырцарц нак
Ацымшь ашхам иалкьо,
уаха урт мыргэак.
Ахэыкацацаэ шэышэуеит —
рып̣кагакэа цхауеит:
— Хырт,
хырт! —
хырт! —
урт зегь ршьа руеит.
Ахэыкацацаэ шэышэуеит,
ирыххуеит ацымшыы.
Ахы, унеины игэат
изыкоу ус еикэышышыы.
Сарах, цым, сшэышэуеит
хьаас иансымоу акы,
Ари адггылаѳ сгьежьюа
ианысып̣шаауа схы.
Сарах, цым, сшэышэуеит
ип̣хастарц зымѳа:
Ахьаа сгэатца итоу,
исызтауа агэырѳа.
Ап̣шақэагь шэышэуеит,
ана-ара исасуеит,
Исзеилкаауам сара:
урт убас изсуеи?

Исзеилкаауам сара,
 хаха изжэыло иқэас,
Адунеи реахыгзо
 иахънеуа атрышэ иас?
...Ахэықатацэа шэышэуеит
 ианырххуа аңымшыы.
Рылабжышқэагъ леиуеит
 рзамџа иахыжжы.

ЧИҚОВАНИ

Чиқовани затцаaira иаха-иаха длашэхон.
Ача шьтихырц азыхэан ипъшаауа днапырххон,
Инаны агэра изымго атэца къаш-къашагъ икуан.
Аха иажэеинраалақэа рышка гхада дыпъшуан,
Избанда уақа данрыпъхьоз, иаргъ уи агэра игон.
Хымпъада урт алашара иблақэа иддырбон...

* * *

Амци ахэахэеи ансэагылоз,
Уаха ихъамтцауа цъара,
Аиаша змангъы иаасыдгылоз
Уи — Сыпъсадгъыл ауп сара.

Хъзи-пъшеи зыцныкэауа дшэартам,
Уи ала иагъзыкалом нтра,
Аха апъстазара зыда ихэартам
Уи – Сыпъсадгъыл ауп сара.

Азыхъ хэычгъы, аокееи дуззагъ —
Зегъы ирымоуп аџхэара,
Аха кырказар ахаан имыззо
Уи — Сыпъсадгъыл ауп сара.

Цъара ашышыхэа, цъа сласуазар
Сахъаџу анхар-нтра.
Акыр азынггы са сыџсуазар
Уи — Сыџсадггыл ауп сара.

Саныкам ахэы амра хшэозар,
Дггылггы уаагъ калоит убра,
Убаскан зэыр сигэалашэозар
Уи — Сыџсадггыл ауп сара.

* * *

Сгэырџом,
 стџуам акыжыхэа,
Акггы еикэатџастџуам цъара,
Аразкы сацэымџэуп азыхэа,
Бзиа ишызбауагъ сара.
Уи таха амтауа сазцэырцпы,
Иарбо: ишыстџу сара стџы.
Уи ашъамхы аеыџ хэа иасырсып,
Иханацартџ сара схэатџы.
Сымшкэа џыруаз имгэагэакэа,
Уахагъ ихнымхэуаз дара.
Ех, ицарцу ссирк сымбакэа,
Ех, ссирк сзыкатџоушь сара?!
Еснагъ агъшзара иакъоз ажэла.
Агъшза џыхыз иаабоз зеггы.
Са абзиа шэзеиџысшьоит, ажэлар,
Абзиа сзеиџышэшьа сарггы.

АМАРШАЛ ИГЪСРА

Апъсра дафын уи, маршалтцас дышжэылоз еипъш,
Маршалтцас уажэ дагъацэцон апъсра.
Ицэа-ижыы зегъ кэпъаны, зны дышгылоз еипъш,
Маеа-маеаггы аеахъчауан иара.

Ачымазара кэылаѳ митэ изнамуази,
Аха апъсра мыжда атыхэан цъарах
Ишьа-ида уи реамта импартизануази,
Икалозма урт рмаршал дрыпъсах.

Афымтраггы ыкоуп зны ауасиат ианаѳсуа,
Абыржэык уи: — Шэсышьтал! — мхэауа
Апъсра дафълеит, шьха харакк дазнейизшэа,
Зыкэцэахьтэ адунеи зегъ убауа.

АШӘАНҚӘА

Ашәаныуа дреипъшуп ашәан баашкәа,
Игәы иашәушәоуп ахахәлых харпъ кәашкәа.

Ичхараеҕы, аамта уи дыпънашәан,
Нацънатә аахыс ихъаа тәахуп ашәан.

Убаскак ашьа картәеит ргәы еицамкуа,
Ухата убаашны угылоит иутахзамкәа.

САРА СЛА

Уа ашьапкәа ахы рынтаны,
Азәы илзыпъшуп сла апъсы заны.

Са уи ахэда ашышыра саѳуп,
Иареиѳш саргы азэы сылзыѳшуп.

Сла иугэалашэо: дыгэбылэны
Ѳхэыск даныѳназ ари аѳны?!

Са сзын дзакэыз узхэоума,
Дсахэшъазу, дсыѳхэысзу ма?

Цхыраара зтаху ескынгы,
Сыѳха лакэу цыышыѳоит зынгы.

Хара дцеит... Уа убжы газом.
Ёа Ѳхэыскгы ара дкалазом.

Сла зегъ бзиа урѳоит цэгъала,
Ех, ма исыцужэуазтгы, сла!

* * *

Иауеит асы — амазара,
Иахьхэазошэа арахэыц.
Ех, назаза аѳстазара,
Аха иауоу, шэазхэыц.

Цьоукгы рыѳсы, лакэушэа,
Рышыта-мта иазцо,
Абар, исы шкэакэоушэа,
Ажэѳан иахъазцо.

Иауеит асы — амазара,
Сниасуеит саргы.
Сахьѳэуам аѳстазара,
Сазѳшым хъзы-ѳшаггы.

Сара ашана агэра згома.
Ссым, сецэаны збом.
Мап, са уаха скалома,
Ахаангы скалом.

Сагъазхэыцуеит аиашаз,
Исымази нас кэкыс
Ари аҕстазара рашае,
Еиҕысшы схи аткыс?

Бзиа избон Урыстэыла,
Гэыла-ҕсыла убас —
Ианцо азиаскэа еижэыла,
Ацаа ианамоу итаз.

Иара ааҕын, иара азын,
Җабнара изызха.
Пушкин ду, Степан Разин
Җашлакэа рдоуха

Иказаргы ихьантаран,
Сгэы меицажэ сеихон.
Сыкагь слада-фадаран,
Урыстэылаз сынхон.

Сгэы ашэа-зыза мазазар,
Агэыбра сазеит.
Урыстэылаз ихэычазаргь,
Исылшоз кастеит.

Иатаххап: сахаштааит
Иаармарианы сара.
Амала иара ыказааит
Иакэымкэа җгара.

Иауеит асырхэы иаан,
Ишауц ескынггы.
Ишауаз Пушкин ихаан,
Саныкам ишауаггы.

Иауеит асы еимагылан,
Амсыр кьаад шытацо.
Зегь хашьтақэа инархылан,
Ашышыхэа еимагсо.

Амыпсра — ауама мчыла,
Аха сгэыбуеит уеизггы,
Ианыкала Урыстэыла.
Скалоит хэа сарггы.

АШЭ ИАСИТ

«Уарбан?»

«Уажэымта соуп.

Са уара сутоуп.»

«Уашьтан,

Уажэ сеилахоуп.

Са сутэқэа рацеоуп.»

Стэаны сыоуан.

Ател сасуан.

Аамта цеит кырггы.

Ашэ аасыртын,

сындэылпшызар,

дыказам азэггы.

Икалап ссызцаа сылахэмаруа икарцазар ус цас.

Икалап ма исзеилмыргазар уи зыбжызынзас.

Сажэымта акэмыт —

уи стэымта акэын,

аха исымбазэит.

Исзымџшыкэа,

иаакэџсычхан,

иныкэхангы ицеит.

АѢЕНЦЫР

Аоны шкэакэа,

аоны ҳарак акны,

Ацэашькэа зегь ахьыцэахьоу убра,

Иаанхеит џенцырк

алашара акны,

Уи алашьцарагь арссоит хара.

Уа афызцэа инарылкаауа иаргы,

Ацых салыхэхэа са зымџа сцон.

Ахэыпракэагь сыжэлан иахагы,

Исызгэамтазакэа акы сазон:

«Иахылашо иалои уи хэартас?

Са издыруеи ма иара иазкны?

Мап, сара исыздыртэџкауам абас

Изынхаз уаха иххаза иакны.

О, икалап џхэыс кэыџак,

хара иџшуа.

Уа дтэазар лхатца дзыџшны?

Ма цьоук еилыцуазар —

еибаршуа,

Имааибуазар нас урт ааиџаџшны?

Зхала иаху азэ дтэазар ихы џеуа,

Ахыџеыга ихасабырцгы дафны?

Икалап уа азэ дзымыцэозар ма?

Икалап уа џхэыск дызэзэозар ма?

Икалап азэы атх дацэшэозар ма,
Лашарала игэгы икажозар ма?
Ма икэашозар?

Аамта ргозар ма?

Ех, ссазцаарыда,

измада уи хыс?

Цьоукгы тахан җхыз рбозар ма.
Ирхаштызар ус баша ишакыз?»
Снеиуан.

Схы иааташэеит зегъ зызкыз:

Мап, изэзэом,

иаггыкэашом убас,

Иагьеилыцуам,

атцых амца аркы.

Дук иазхэыцуеит,

уи ауп аамта згаз,

Иазхэыцуеит ихадоу са сзы акы.

АШЬЫЦРА

Сшыцуеит сара.

Ари амаза иахьанза

Иаасмыртыцызт цыарамзар цыара.

Са издыруеит чкэынак дыкоуп ихьамцуа,

Уи җэҗэала ситашыцуеит сара.

Сацашыцуеит

сара уи икэҗашья,

Са ус агэыҗьра сыламызт, мап!

Сацашыцуеит сара уи иччашья,

Са ус схаан сымччацзар калап.

Дныкэоит дшэытаха,

ихы икэыргыл абза,

Сара сеикэцаб,

схахэы ыкэҳэан еснагъ.

Са ашәкә аҥны ибжъасыжъуаз
 даҥхъа,
 икәаҥза
 Инықәитцит,
 сеиха дыҥәҥәоуп абрагъ.
 Аиашаз дықәҥоит,
 уа хъатра аҥахзам хәа,
 Иҳалалра аҥаҥхъа ацәҥа амч еитцоуп.
 Са скалам ахъышьтастқоз:
 «Иаҥсам!»— хәа,
 Икалам шытихуеит,
 иаҥгыҳәоит: —
 «Иаҥсоуп!»
 Иара изыҥмыртлазгы
 ҥиқоит агәтацәкъа,
 Исызыҥмыртло,
 иаҥсызхымтқәо сара.
 Бзиа азә данибагъ —
 уи иоуп дызбацәкъа,
 Сара азә бзиа дызбар —
 иамам нтҥра.
 Сшыцра стәахуеит.
 Сагҥоит сгәы мырҥыҥкәа,
 Уи хъаас искимшәа иахъагы,
 уацәгы:
 «Икалома, мшәан, нас азәгы агха имыхъкәа,
 Акалашәа дынхозароуп азәгы...»
 Сгәы скажозаргъ уи са абас сазхәыцуа:
 «Имами доус изыршаз разкыс...»
 Исхаштуам,
 чкәынак дыкоуп зус иакәымтцуа,
 Уи илиршоит
 хымҥада
 са сыцкыс.

АМШЫН

«Москва – Акэа»

неиуан «аҗста италан.

Уажэшьта амшын азбахэ рхэон еидтэалан.

Апрактикантцэа тэаны ишхэыцуаз җышаала,

Нак иаанрыжыт

ашахматгы

ахсаалагъ.

Аҗсшыащэагы аҗенцъыр инылагылоит:

«Абар, лассы,

амшын хабла иныхгылоит!»

‘Еа цьоук афын,

уа ршызцэагъ ахьрыдгылаз,

Амшын дарей

раҗхьа ишеипылаз.

Сара сакэзар

уи збеит раҗхьа асахьае,

Амузеиае уа асаркьа итасаны.

Сара уи атэы еилыскааит ашэкэ адакьае?,

Сагьаҗхьон уа схы-сыҗсы азцаны.

Азцаараакэа истарац снапы роузан,

Уажэ сгэыла даахьасырҗшуеит еита:

«Лассы избарушь?

Насгы уи зеипҗроузеи?»

«Иаачха, цым, —

нас иубахп ухаҗа!...»

Ус — аеитцых

хдэыҗба аҗшахэа ианылоит,

Адунеиае ухаҗа икамкэа акгы:

Акы затэык —

амшын хабла ихгылоит.

Абжы затэык —

инатцарз зегы...

сара убас исыхьхыз:
Ацэанырра җәҗәа сыхауа хара,
Уа абзиабара срыхташьуа иансыпхыз.
Арахь шәкәыла акәын ишыздыруаз сара.
Схы сазгәан — сызтаарақәа роузан,
Ашызцәа снарыдгылон еита:
«Лассы избарушь?..

«Иаачха; цыым, —

Уажә сзхьып̄шуа,

Амшын аҕушшэйтэкэ анаанахэо ашэшы,
Зегь ызит —

Акгы җенатуам —

ИГОИТ иара абжы...

Петрос Антеос

АЖЪА

Ап̣ша махэык аркэацозар,
Ушэан уцэа утазызозар,
Уп̣сы цозар, уп̣сы узозар —
Улымхақэагы ирызхауеит.

Аха уара ужьаны уизар,
Убас уп̣сырцгы улахь ианызар,
Уаха усанузеитамк, афыза,
Алымха дукэа утынхауеит.

— Фатула Ианнакопулу

АЧНЫР ИАШӘА

Ачныр хэычы ипсаса
Аагэарихын шыжыы,
Днамтатэан аҗса тла,
Иаатиркьейт ибжыы:

— Бзия избоит сара ашәа,
Ашәа җуха хазго,
Ипхарсуа азын хышәашәа
Ааҗынра хзаазго.

Ашәа, сышыха зышкәа,
Иакәитытәуа рхы.
Ашәа, сырәаш трыскәа
Иацызто ршамхы.

Ашәа, хкаршәра еиужкәа
Ирхазцауа аҗсы.
Ашәа, гәак дынмыжкәа,
Изыргәырҗьо лассы.

Ахышыцаагь хабла рхымзо,
Апсаса, ашәамака...
Иабыкәу сашәа ахымцо
Сашәа, сгәацаҗха!

Апстазарае мап, икам
Ашәеипҗи даеа мчык.
Стәылае сашәа аныкам,
Ихылоит даеа шәшык!

Мелих Цъевдет Андаи

АХЫ ИНАРКНЫ

Сычмазафны хымз аиарта сшылаз,
Апсра хышэашэагь шычапшыоз схафы,
Дыхаштит апхэызба сыбла ихгылаз,
Исхаштит ҳақалақғы ахы-афы.

Исхаштит апсабара, амра ацара,
Анард асра – исымаз ихтакны....
Ишпабзиоу, уажэшьта ғыц исцароуп,
Зегы-зегь аныкэара инаркны.

—————— ❦ —————— Назым Ҳикмет

ҚЕРЕМ* ИЕИҒШ

Арақа ағауа атсеиғш ихъантоуп,
Асытра
 ағытра,
 ағытра саеуп:
— Шәаи, ағызца,
 ус хара ихәхәтоуп! —
Атса хартәарц ауаа сырзығшуп.
Руазы:
 — Избан,
 изеутуа? — дсызцаауеит,
Уара избо иццышәутәуеит ухгы.
Уара убылуеит
 Қерем иеиғш,
 убылуеит,
Арыцхара җәҗәоуп,
 уахәом ара акгы! —
— Ҳлымхақәа агеит,
 хағсы акуеит хгәағы,
Ари ағауа ихъантоу, абар!..
Саргь атак иасхәоит иәағы:
— Сыблааит нас,
 Қерем иеиғш,
 иатаххар!

* Қерем – ажәлар рхәамта афырхаца, Асли лыбзиабара иаблыз.

Ассахэа са сымбылуазар,
Ассахэа уа умбылуазар,
Ассахэа ха хамбылуазар,
Дарбан алашыцара зыцкыау?
Адгыл еипш ара ахауа хьантоуп,
Асытра,
 асытра,
 асытра саеуп.
– Шэаи,
 аызцаа,
 ус хара ихэхэтоуп! –
Атса хартэарц ауаа сырзыпшуп.

АГӨХЬААГАРА

Сара амшын ахь ахынхэра стахуп,
Ацэкэырца неилахауа ргэаеы.
Ианызбааларц уа сара схи-сёы,
Сара амшын ахь ахынхэра стахуп.

Алапш хэаа аеныцгауа ауба цоит,
О, иалшозтгы схьаа-пърагы ус ицарц.
Са сыпсы злоу уи агаегы збарц,
Алапш хэаа аеныцгауа ауба цоит.

Сара амшын ахь ахынхэра стахуп,
Сымрашэахэан сналпхарц ацэкэырца,
Нас азаеипш сцаргы сынкаба...
Сара амшын ахь ахынхэра стахуп.

* * *

– Сара сышка уццакы, – лхэеит.
– Сара сырччара уеазкы, – лхэеит.

– Уара сара бзиа сба, – лхэеит.
– Уагъагаант уи ацэкэырџа, – лхэеит.

Са сыццакит.
Ачча дакит.
Бзиа дызбеит.
Уи сагъагеит.

МАП, АРА ИКАЗАМ СА СГЭЫ

Ахақбым, нухыт, цым, уара агха,
Ипџшқарах-кэымшэышэза икоу мыцхэы
Уара унапы аазақэа џшыхэуа хаха
Аимдара иаеуп, аха ирзыџшаауам сгэы.

Еснагъ ашыыжышара анаакэлауа адэы,
Ажэсан иаџсахаанза уака аџштэахэы,
Бырзентэылан кыршықэса, хэыцрала итэы
Инаргоит икыдцан иршыырц сара сгэы.

Атц аџсабара ианазыкоу иразза,
Аткэацэа тахан ианыцеоу мыцхэы,
Сан лахь, сыџхэыс лахь ицоит иласза,
Инеиуеит асас-дахь иеипџшу са сгэы.

Жэашықэсоуп ипџшуиыжытеи сыжэлар абра,
Хамтас иагърыстара хэеишь изакэу?!
Аихац интырхэхэан иагърыстоит сара,
Ацэапџшь иашызоу уи сара сгэы.

Сара ахэышэтэыртакны сиюуп схьантаза,
Алашыцара жэпагъы абас ианлакэы,
Аецэа иацэажэо иагъцоит хараза
Мап, ара иказам, цым, сара сгэы.

«Абахта, Аникотин!..» — шәхәахуеит шәара,
Ара иахьсыхәаҗшуа зегь лахә-лахәы...
Хәшәтәышьяхәа амоума, игәәкуеит иара,
Мап, хәшәтәышья амазам, цым, сара сгәы?!

ИАПОНИАТӘИ АҖСЫЗКҢЫ

АҖсызкҢы ихьамтүаз аказы ишәаны,
Амшын интаҳаз аҗстхәа дагеит.
Уи иыза исеихәеит са абас ашәаны:
— Хәлеит. Алашарбага амчрагь агеит.

Иахкит аҗсыз, аха изфазгьы — дыҗсуеит,
Җа хашка знапкәа зырххазгьы — дыҗсуеит,
Кәыба еикәатцәан ашхәа уака иласуеит,
Уи зшыапы нтазыргылазгьы – дыҗсуеит.

Иахкит аҗсыз, аха изфазгьы – дыҗсуеит,
Аха абырсаатк акәым, мап, хәыҗ-хәычы,
Амшкәа цацҗхьаза итталашт уа ижы...
Иахкит аҗсыз, аха изфазгьы — дыҗсуеит,

Җа хашка знапкәа зырххазгьы – дыҗсуеит,
Дыҗсуеит иркысыз хара хнапкәа,
Хара хнапкәа ицо амшынза зхыкәкәа.
Җа хашка знапкәа зырххазгьы – дыҗсуеит.

Җа хашка знапкәа зырххазгьы – дыҗсуеит,
Аха абырсаатк акәым, мап, хәыҗ-хәычы,
Амшкәа цацҗхьаза итталашт уа ижы...
Җа хашка знапкәа зырххазгьы — дыҗсуеит.

Сыбзиабара, сныжыны уца хараза!
Кәыба еикәатцәан ашхәа уака иласуеит,

Уи зшыапы нтазыргылазгы – дыһсуеит,
Иаххахаит аһстхэақэа уа ихъантаза.

Сыбзиабара, сныжны уца хараза!
Иугэйдумыхэхэалан уара амат аиа,
Иара аезаны иааиуеит уаткэарц мариа,
Сыбзиабара, сныжны уца хараза!

Кэыба еикэатцэан ашхэа уака иласуеит,
Сыбзиабара, сныжны уца хараза!
Хара хҕа наххыи абыда диуеит,
Акэтаҕь шакэа иааызоуп уи илахынца.

Кэыба еикэатцэан ашхэа уака иласуеит,
Иеиһнарффоит аһсра иаеу ацэкэырҕа...
О, ааызцаа, шэабаакоу, шэаызара зуеит,
Сара сшэыһхьоит, шэабаакоу, шэаба?!

Гарсиа Лорка

ИКАРШУ АШЬА

Истахым ашьа кашырц!
Шэтышла икэтоу аҭшаҳәакәа,
Истахым ашьа рыхышырц.
Иакьоз амра ашәахәакәа.
Иеырбоз уа аҭшаҳәакәа.
Истахым ашьа кашырц!

Истахым ашьа кашырц,
Амза халан икаччоз!
Истахым ашьа кашырц,
Ашәтыш еипҭш ахәычкәа ччоз!
Аетцәкәа кәалкәацьоз!
Истахым ашьа кашырц!

Дцон арҭыс дхьамцуа ҭхьака,
Аҭсра иҭылон — дымшәазеит.
Ашара дашьтази шака.
Аха ашара имбазеит.

Иман ахатца иказшьа,
Афырхатцараз дыкәҭон.
Дыкәҭон, аха абар ашьа,
Ашьа ихәлатцәо ицәкәырҭон.

Сара истахым уи дызбарц:
Арҭаш еипҭш ашьа кьасоит.

Аха амшын еип̄ш ицэкэырџарц,
Игылан ицоит, ицоит...

Аџсреи иареи ааиџагылт,
Игэы мтрысит, дымқәацеит.
Иан лсахъа ибла ихгылт.
Ан алабжыш лыцэкаџсеит.

Игэытшъаагахан аџша –
Еимнаркъеит аџшахэақәа.
Игэытшъаагахан аџша –
Еимнаркъеит ахэадақәа.

Нас итџеуеит, ишэышэит,
Игэыџшаагахеит мыцхэы.
Афрангъ ахэа ашъа аџашэит,
Аха еиџамсит игэы.

Ашъа гылан икъасоит,
Ицоит ашэабжъ аханы.
Икъасоит, ицоит, ицоит,
Ицоит ахра илбаақъаны.

Ахра шкэакэақәа қаџшьхеит,
Афырхатџа ишъа анкъаса.
Ахра шкэакэақәа шанхеит,
Афырхатџа ишъа анкъаса.

Афырхатџараз дыкэџоит,
Ахатџа ихатџа есымша.
Афырхатџа – уи дынхоит,
Инхоит убас ихъз-ип̄ша.

Истахым ашъа кашырц,
Амза халан икаччоз.

Истахым ашъа кашырц,
Ашәтыш еипъш ахәычқәа ччоз!
Аецәакәа кәалкәацьоз!
Истахым ашъа кашырц!

РОБЕРТ БИОРНС

ажәеинраалақәа

ПЛАТОН БЕБИА

иеиҥагамҥаны

Аңхәынҥтшәкәҥыжырта
Акәа – 2007

Роберт Биорнс

РОБЕРТ БИОРНС АПСЫШЭЛА ДЦЭЖЭОИТ

Нцэара зкэым аамтсикэшара апарда шкэакэа иагэылсны иахсалашоит доухатэ гэамчла еибытоу, апсра хышэашэа амцэыжэоакэа ирызхымоаз ахаес-сахыакэа. Урт мышьта бзиала абри адуней хынта-фынта иазынрыжыыз ражэа сахьарк иацоу руафратэ цхарра иахылцны цша ыыхаак асуашэа, убри апарда шкэакэа цхьанаршэтусит, аназарахь ицахьо аказацэси иахьа зыцсы таны адэы икэу, кэрала ирхымзас хаамтазтэи рыцнагаоцэси еисанарцшусит, апстазаара азхэыцыоцэа рыгэкэа мцарсны уацэтэи амш ахь иагоит. Икоуп згэаларшэара иацсам ахаесахыакэа, иахьынзаказ хсарахк зхылэиаапаз, рыцжэлак казмышшэыз, дара рышьтахь иртынхашаз цла зацэык еитазымхаз. Урт х-ажэак рызхоит: иит, икан, икам.

Насыц имоуп апоет жэа-шыкэсала згэацан арсиаратэ мца ыымцэаазо силашуа, аамта апарда шкэакэа знапала ицхьаршэтны, иара иацхьа зсахьаркыратэ жэатынхақэа зхэахьаз арсиаоцэа дукэа реидара рымдара зеазызкуа, уи ахьантара дацэымшэакэа ацалара иазхиоу, абызшэакэа рыцхатэры даныкэла нахыс, уи амаакыра кны, дмышбыкыкэа, ацашьа иакэшэо.

Абас еицш икоу ажэа сахьарк азказацэа каиматкэа дыруазэкуп апсуа литература ацхаша азказтэахьоу, зыхьз еицырдыруа апоет, апрозаик, аитагао, апублицист Платон Бебиа. Уи ирсиаратэ мехақы шака итбаау арцабыргразы иаазгар азхоит ыырцштэы зацэык:

ипосзиатә рсиамтақәа рымацара цшъ-томк аарлахәа иртазеит. Урт рсыҥхарақәа ракәзар, икәнызшъаша азәы дкалап хәа сгәы иаанагом. Ари даараза ицъашъатәу, хатырла изырганы зызбахә хәатәу, аамтакала инар-цаулан изызхәыцтәу хтысуп. Аха рыцхарас икалаз, ацсуа литераторцәа зда камлац абри ацәырцра иахәтоу ахәшъара арымтацт, изыхкьо аилкаара уадаәуп, аха акритикцәагы бжытгала иахымцәажәацт. Ус иагъа иказаргы, ацхәаццәа роуп хадара злоу. Анцәа ицъашъаны, урт рзы дашшыртә дыкам Платон Бебиа, – деицгәартахъеит, абзиара аганахъала длацшыкәыр-цахъеит, зеицгакам баәхатәрала зажәеинраалақәагы ирыцхьо апост иажәашътыбжь рлымхақәа кыдцаны иазызыроусит.

Ашәкәыооы ирсиаратә сыхъзарақәа инарчыданы, игәаҥит даараза нап злакра мариамыз уск анагзара: адунситә литература ахъзырхәагақәа руазәк, ашотландцәа зегъ рацкыс ишотланду хәа изышътоу апост Роберт Биорнс иажәеинраалақәа ацсышәала рыр-цәажәара.

2006 шықәсазы «Ацхәынцшәкәтыжбыртә» акны итыцит «Уи атәыла ссир акны» хәа зыхъзу ашәкәы.

Полиграфиагәама харакыла сикәыршәоу ари аизга иагәылалсит сиусицшым астатиақәси Платон Бебиа иеицеигаз Роберт Биорнс иажәеинраалақәа ргыраки. Инесидкыланы урт рхыцхъазара 131 ыкоуп. Ахш дзаацшыланы уи цъара ихыршәыло ак шцасымбари хәа дымхәыцзакәа, аиҭагамтақәа ирыцхьо иаразнак имбарц залшом ацсуа поет арсиаратә иааира шигаз. Ашәкәы иану астатиақәа рахьтә иҳакуп иалкааны азбахә хәазар иара айкәыршәаә, апрозаик Цьума Ахәба «Ацсни Шотландиеи реиоызара» хәа хыс измоу, инеицыху истатиа. Ахъз зеицшәоушәа иахбозаргы, ахатә ишаанагара икоу повестк иазхаша асиужеттә цәахәақәа

агəылсны иџоит. Абри астатиала ашəкəыџџы џацхьа агəра хиргеит ажуриалист ибла цар шихо. Шотландиа иказаара мышкəак ирылагзаны ирацəоуп уи зеилкаара дахьаз, ацас-кьабз аныкəгара аганахьала игəситаз акəама-цамакəа. Урт зегьы исахьаркны, бызшəа хыркыла иааирцшусит.

Ацхьаџ истол икəлараны икоу Роберт Биорнс иажəсинраалакəа реицага ашəкəы, кьрза игəылыр-тəааны иаанарцшусит ашотланд поет ду иреиаратə тынха.

Аитагаџ дьзвысыз, ма дьзхьымзас, мамзаргьы «Уи атəыла ссир акны» ианимцаз ажəсинраалакəси, асипиграммакəси, абалладакəси, апоемакəси рацхьаза акəны ацхьаџ идигалоит. Зыхшыџ рзышьтны урт ирыцхьо ибарцəоуп аитагамтакəа равтор шака инап-кымта дахьызо, ацсуа литература асацхьа иигаз ахьдца анагзаразы имоу арєиаратə гəсибафара.

Инымџатəны иазгəастарц стахуп дасакгьы.

Уаанзагьы ацсуа литература иаланагалахьан Роберт Биорнс иеицшцкəа икорифеины ирыцхьазо авенгр поет Шандор Петефи иџымтакəа реицага ашəкəы. Аџыцбагьы еснагь ахакəитреи ахьыцшымреи рзы икəцоз ртəылакəа рцєицəа дауацшыкəа ракəын, рыжəларкəа азəы инапацака икамкəа рлахьынца дара ирызбо алшпара роурц азы каламцынцала икəцон. Рыреиаратə гəсиц-хара злеицшыз рацəан. 1849 шыкəсазы анемец поет ду Хайнрих Хайне иџуан; «Петефи убас еицш икоу поетуп, уи иацлабра Биорнси Беранжеи рыда азəгьы илшом... Ицьашьатəзоу агəамч имоуп... Германия ивасыргьылаша дьзбом...»

Роберт Биорнс иажəсинраалакəси, исипиграммакəси, ибалладакəси, ипоемакəси еидьзкыло ашəкəы цы-шəала атыцра, лакџакрада, аитагаџ иреиара аганахьала иаанаго зегьы ирбарцаны цəкьарацас икьду асахьар-

кыратə ажəа акыдпаара ауп. Азəык ыыцбак адəахыы
ицəырганы ирымхəаргыы, ргəы иаанагар калоит.
«Платон Бебия англыз бызшəа издырзом, нас Роберт
Биорнс ирсиамта ситагашьас иаицəзеи» хəа.

Ари агəаанагара – сижьагоуп. Апое, абызшəакəа
рыцхəцəры дыцəсны, шотландиатəи алиитература
иагəадурахаз ажəа сахьарк азказа гəыла, доухала
дигəныцит, ицəа-ижьы ианырит игəатсира, итицааит
Роберт Биорнс егырт абызшəакəа рахь иыымтакəа
ситазгахьаз авторцəа рцышəа. Аицəао кырза зымехак
тбааз, ачхара зтахыз асазыкацаратə усура мəацигеит.
Абри ус шакəу арцабыргусит аитагакəа рхатабзиара.
Исхəарц истаху, абызшəа адырра зегьыцкəа азызбом.

Сара дыздырусит филологк, англыз бызшəахьтə
пост дук иыымтакəа ситаганы ацсышəала исырцəажəоит
хəа иалагаз. Иара итəала, ацьа рыдибалсит, шəкəынгыы
итижьит, аха ахахə азы ианалауршəлак изаакəкəала
ишцə еицш, иныбжьахəаша ицсит, избанзар убаскак
ицəышын, ихьысхан урт ацсшəа рзымхəсит, рсы акит.
Платон Бебия икəыблаауп уи абыза. Арака атыц амоуп
изыхəыцтəу даса тагылазаашьацгыы; Роберт Биорнс
ипоезиа ахата аицшцкəа Платон Бебия ипоезиагыы
еилыххоуп, адгьылтə уасхыр икəгылоуп, излафу
абызшəа ажəлар рəабызшəа иазааигəоуп, ахшыццак
гəылыршəоуп, ацхьао мариаала исасы иааиусит, ддыр-
гəакуам.

Абрака икоуп извыстəым даса хтыск... Кыр шыцəса
пусит Шотландиа акалакь Килмарноки хара хəтны-
калакь Акəеи аиызарей ашьярей рыбжьоижьтей. Уака
иргылоуп Ацсны Ацьынцьтəылатə сибашьяраан ицəхаз
хцсицəа рбака.

Ахацəитрей ахьыцшымрей рызхəыцрасы ацсуаан
ашотландцəеи хайдызкыло рацəоуп. Сгəы иаанагоит
абри аизыказаашьа Платон Бебия нап злеикыз аус
зырцыхцыхыз адоухатə хьцхьыртакəа ируакуп хəа.

Роберт Биорнс ишъхатэыла – Шотландия – акнытэи «дымцарсны» Ацсныка иаагара иеазикаанзагы Платон Бебиа деитагао шъахэны иеааирцшъан. Ибаохатэра илнаршеит зейтагара мариам, адунеиае иеицырдыруа афымтакэа хмилаттэ литература алагалара. Абар, урт рахьтэ акык-обак: Александр Пушкин – «Абоатэ еыуао», Сергей Есенин – «Ацаа-цла», «Шагане, бара са с-Шагане», «Аетым»; Анна Ахматова – «Ацых шкэакэа»; Васили Лебедев-Кумач – «Ацсадгыл азы апшэ», Сергей Михалков – «Степан агъаргыалашь»; Константин Симонов – «Уажэ иаахаун ацспъара...»; Михаил Светлов – «Каховказы апшэ» ухэа ирацэаны. Апост иоуаз апышэси уи иацсиоз агэахэарси днаганы днаддыргылеит цэанырра кэымшэышшэла итэыз апоезиатэ гэашэ асацхъа, – уи апоезиатэ гэашэ, лакэкас иааимкъан, Роберт Биорнс идоухатэ шта дынтанагалейт.

Иахэтоуп хэа исыцхъазойт, иаазыркъаены акэзаргы, Шотландиятэыла азышэахэао ссир ицстазарси иреиарси рымоа апсуа цхъао ирдыра.

Роберт Биорнс дийт 1759 шыкэса жьырныхэа 25 рзы Мраташэаратэи Шотландия акалакь Еира азааигэара икоу Аллоуеи ақытан. Уи дызхылцшъьтраз иана-кэызаалак зхала иказ фермерцэан.

Роберт бжы-шыкэса анихыц инаркны аоны дшыказ идырцон алитературатэ классикцэа ирейгыз рфымтакэа, иара убас анлыз бызшэала ииашаны ацэажэапшъа, ажэсинраалакэа ицшзаны ыырхэала рыцхъашъа. Ицсы ахьынзатаз игэацасы иаанхейт шотландиятэи ахархъуаа реабызшэала иан лашэакэа, ацнышкэси, азызланкэси, амамыршэагакэси ирызкны изеиталхэоз алакэкэа. Ускан урт иртаз анырра илитературатэ реиара ианыцшит.

1775 шыкэсазы ддалейт Керкосвалъд акалакь хэычы акны иказ адгылшэаратэ школ. Ибзиазаны ацара

ипон. Уака рацхьатәи илирикатә жәсинраалакәа рыџора напайркит. Иара убри ашықәсан ионыка дхынхәит царадыррала деизханы.

1777 шықәсазы итаацәа ақалақь хәычы Тарболтон иацәыхарам Лохли афермахь ииасусит. Арака абызцәа ҕыцқәа ирхаусит, иажәсинраалакәа дрызрыцхьоит, афилософиатә зпаарақәа хәыцыртас ихтеикусит.

Роберт ибзазаратә тагылазаашьа тыцкаҕ даргылом. Иаб Ервин ақалақь ахь дишьтусит, уатәи анаплаккәа рсы аусура далагарц азы.

Ацстазааратә зпаарақәа деимырхха дыркын, аха урт хьаас имкыкәа, ирацәаны ихы аус адиулон, абымта ҕыцқәа аципон, ажәытә шотланд апәақәси абалла-дақәси сизигон. Ииашаз англыз бызшәала иаха дзыкә-гәыцуаз ажәсинраалакәа раццара иешазишәозгьы, шотландиатәи адиалект ала итыцхьаз апоет Фергиуссон ишәкәы данацхьа, (уи ицстазара даналцуаз 24 шықәса ракәын ихыцуаз) оумашәа игәацхсит, иагьизбеит ихатә диалект ала дыоларц.

Иаб ицстазаара даналц, 25 шықәса иртагылаз Моссгил ирымаз аферма ҕыц дахагылар акәхсит. Тәамәахәк имамкәа аус иуан, аха хәылпазыла атыцантәи атыцхацәа хымкыхкәа дрыцкәашарц азы Мохлинка дпон. Уброуп дахьибаз Армор захьыз уаџ беиак ицха, жәибжь шықәса зхьыцуаз Цьин. Урт рыбзиабара гәгәалаза дацыкәслеит апхәызба лаб. Рыцстазаара еиларцарц азы мазала айкәшахатра шрыбжьарцаз анрыцырдыраа, Роберт уантәи дықәцыр акәхсит. Ицсатыџреицш бзиа иибоз Цьин иара икнътәи лцәа лтәымкәа дыкан...

Роберт ибымтақәа рацәаны напылаџырала Шотландиа зегьынцъара ицсакъаны иалацсан. Аха ихьз-ицша атәыла зегьы иахыџит иажәсинраалакәа рацхьатәи реизга антыц инаркны. Уи иагәылалейт џынџажәицшьба жәсинраалей рацәак идукәамыз

апосмақәси. «Кильмарноктәи атом хәычы» тыцит 1786 шықәса цхынгәымза 31 азы. Абри ахтыс ашытахь оымз аапуаны, ицхәыс Цьин ыыцә ахшара лоут, азәы – дычкәынан, егы – дызгабын, аха урт рымцынка қөлашә имамызт Биорнс. Апост Единбургка диасит. Арака зхы аамысташәаны избоз зегы рыоныкақәа днарцхьон. Атыцантәи ахкәажәцхәыс Гордени иарси сибадырит, игәапхейбашьейт.

1787 шықәса мшацымза 21 азы Единбург ирейгъу атипографиясы итыцит 6-томкны иказ ишәкәы. 1500 экземплиар напәафрала ишан, иаанхаз 500 экземплиар оымш рыла итин. Убри инаркны Роберт Биорнс дбеианы ихы ицхәазо далагейт. Апост Шотландиа дналс-аалсны ибейт. Нас аоныка дхынхәит, итаапәа дрыцхраайт, Цьини ихәыцқәси рыцстазаашәа силкааны, ацхәа Единбургка дгъежыт. Арака дааа цышәарак изыцшын; Ненси Мак-Лиоз хәа цхәызбаки иарси бзиа иеибабейт. «Сильвандер» хәа хыызшәарас ихы иатаны ажәсин-раалақәси асалам шәкәқәси лзиоуан, лхата лакәзар, «Кларинда» хәа длыштан...

Цьини иарси хацей-цхәыси рахасабала реизы-казаашәа шыказ ауахәама знык ианазханаца, Роберт итаапәа нхара хәа ионыка ииасит. Арака Цьини Роберти дааа хацарцыск дырхылтит.

Роберт Биорнс реиаратә гәаццыхәара дула аус иуан. Иажәсинраалақәси ибалладақәси атыжыыопәа ирыз-дәықәицон, ирытныцуаз агонорар мап ацәикуан. 1789 шықәса цхынгәымза 14 рзы излагаз франциатәи ареволиуциа ибжы ақәиргейт, аха ускантәи ацхын мшқәа раан ииоуаз асалам шәкәқәа рышьтамтак ыказамкәа ибжъазит. Биорнс ихата дназлоу ашотландцәа гәыцуан абри ареволиуциа ацәқәырца ртәыла акынза иаазаны ицегы азин дукәа рнатә икалап хәа. Убри аамтазы ауп апост ианапицаз ирейгъу шотлан-

диатәи абалладақәа руак «Тем О’Шентер», иара убас ицстазаара даналц ашьтахь акьыпхь збаз иажәсин-раалақәси ибалладақәси.

1791 шықәсазы Еллисленд имаз имазара зегьы тины, Дамфриз ақалақь ахь диасит. Уака итаацәи иарси еицынхон 1796 шықәса цхынгәы жәаа ркынза. Ачымазара хьанта зыбапы иқәнакьаз, 37 шықәса зхыцуаз апоет ицсы лапа ажәџан иазцеит.

Ашотланд жәлар реицш, адунеи егьырт ажәларқәагьы егьырт амилацқәагьы ирыцрымцуа ирыцуп уи ихаџ-сахьа. Ацыхәтәантәи аџ-шәыпкәсак рыџнупцка шотланд диалектлеи англаз бызшәалси ицәажәо ажәларқәа рахьтә дыкамзар калап даса поетк Роберт Биорнс иакара хатыр зқәырцо, рыгәқәа рықәымеыцгуа зашәақәа рхәо. Роберт Биорнс ацсышәала итыцуа иажәсинраалақәси, испиграммақәси, ибалладақәси, ипосмақәси реизга аатуеит апоет иреицгу иацпамтақәа рахьтә иреицгуоу иажәсинраала «Ашьхақәа рҕы сгәы ыкоуп» ала. Еиҕхарцшып аурыс поет ду, иеицырдыруа аиҕагаџ, Биорнс даурысызтәыз Самуил Маршаки шотландиатәи абард дацсыуазтәыз Платон Бебиси абри ажәсинраала, рбызшәақәа рыцсыщшьтыбжь ала ирцханы ацсы штарцо.

Самуил Маршак иеитагамта акнытәи:

В горах мое сердце... Доныне я там,
По следу оленя, лечу по скалам.
Гоню я оленя, пугаю козу.
В горах мое сердце, а сам я внизу.

Прощай, моя родина! Север, прощай,—
Отечество славы и доблести край!
По белому свету судьбою гоним,

Навеки останусь я сыном твоим!..
Платон Бебиа иеитагамта акнытәи:

Ашьхақәарҕ сгәы ыкоуп, са урт рзы сшоуп.
Абгаб шыта схылан, сара ахра сәсоуп.
Акыргы сазааигәахоит – иара харахоит...
Ашьхақәарҕ сгәы ыкоуп, схата арха сынхоит.

Бзиала сыпсадгьыл! Шьхатәыла, уаанха!
Ахацарей ахыз-апшеи ртәыла, уаанха!
Сама идәықәуп сразкы ахы старцаны,
Сахьцалак – саанхоит ура суцаны.

Сгәанала,аурыс еитага акала иапахо икам ацсуа
текстгы. Уимоу, тыцқәак рҕы иахаггы икылкааны
ихысуеит.

Аурыс транскрипциала иаазгарц стахуп аоригинал
акнытәи цәахәақәак, урт нбанцакыла рцакы еитаганы.
Абар урт рышьтыбжыгашья;

Маи хаатс ин зе Хаилендз, маи хаатс из нот хие;
Маи хаатс ин зе Хаилендз е-чеизинн зе дие
Е-чезинн зе уаилд дие енд фоллоинн зе роу;
Маи хаатс ин зе Хаилендз уереве аи гоу.

Нбанцакыла:
Ашьхақәарҕ сгәы ыкоуп,сгәы ыказам ара
Сгәы ашьхақәарҕ иоуа иашьтоуп абынеа.
Абынеа иашьтоуп иоуа, иара убасгы – абгаб,
Сгәы ашьхақәарҕ икоуп, уа сыкоуп еснагь.

Ацшәахь исахьаркны еитагоу абарта ацәахәақәеи Роберт
Биорнс ибызшәала ицәажәо ацәахәақәеи зеибамдыруа
икам, урт рцаки ахтысқәа рҕиашья адинамикей зегьрыла
еиқәшәоит.

Ахъз «Цьон» амхзар, уи ацсуаа хсы ишахцылогъы, цсыуа жэсинраалахоит Биорнс ишедевркэа ируакыу «Акъар рыц хэыч Цьон».

Арака иахцылом итацэу, ипсадоу, сидарак иапам цэахэакгы. Азиас ацэқэырцақэа реицш, ахтысқэа сихыс-еицысуа сишьтоуп. Иаахтнагозеи ақбар рыц хэыч Цьон рыцха. Акралцэа инадыркны зегъы агэаг рымоуп, иакэмақарусит, аха иаргъы сацахап хэа агэы итазам.

Хэцэымшэакэа цацхэа сиехарцшып айтагара аус асы зацлабра удадоу хэа ирцхэазо Самуил Маршаки Платон Бебиси ари ажэсинраала алагамта рбызшэакэа рыла ишдырцажэаз;

Самуил Маршак исеитагамта акнытэи:

Трех королей разгневал он,
И было решено,
Что навсегда погибнет Джон
Ячменное зерно.
Велели выкопать сохой
Могилу короли,
Чтобы славный Джон, боец лихой.
Не вышел из земли...

Платон Бебиа исеитагамта акынтэи:

Акралцэа ргэы ианаргсит,
Рыцсахы сикэнарччон.
Урт, итадырхарц рызбеит
Акъар рыц хэыч Цьон.

Адта карцеит иржрацы,
Цэматэалагъ иара.
Цьон фырхаца уа бзанцы
Изымгыларц цъара.

Аллегориатə кəзшə змoу ари ажəсинраала романк
ишəтнахша ахшыџақ аџубааусит. Иагьа мыкəмабара,
иагьа хымштыхə иақəшəаргы ацстазаара ахата ыка-
нац икоуп ача рыц хəыч Цьон, избанзар, иара ахата
– цстазаароуп.

Игəыжьжəбагаха, игəырцшқагаха Роберт Биорнс
илирикатə жəсинраалақəа иркəну ацəахаа шəытарак
рнымцазакəа ацсшəахь иеицеигеит Платон Бебиа.
Хьызхəала исхəозар, абар сгəаанагара шыақəзыргəгəо
афырцштəы:

Днсиусит уи агəашə акынза
Чарталагы дпоит.
Лхы иаркы лшəап пашə акынза
Убасгы дбаазоит.

Лоуразоуроу дбаазажжыроуп,
Дыкоуп дыхьтакны.
Аха ларцыс дизыцшыроуп
Уи ачартакны

Изхамоузеи хара гəтыхас
Изрылахцо ацəы?
Досу ишааитахугы дыказ
Дигəыцахəхəо азəы!..

Апоезиа иазəлымхау ацхьаџ иаразнак абарт ацəа-
хəақəа игəаладыршəоит Ацсны жəлар рпост Баграт
Шьынқəба иминиатуратə лирикатə жəсинраала «Иауит
ақəа кыдцəан»:

Иауит ақəа кыдцəан,
Аџарқəа кашит.
Ус ацта жəпа нкылцəан,
Цака амра лацшит.

Пхэызбак амѡа дықѡлан
Днеиуан дыщѡкуа,
Лыхцѡы баазажжыран,
Иахьыкѡкѡон ақѡа.

Арт аѡ-жѡсинраалак апыхѡтѡантѡи рцѡахѡақѡа
мажортѡ гѡалакарала ихьркѡшоуп, аха рхѡашьѡа зынза
ихаз-хазуп. Биорнс ифырцхѡызба лыхьтакра лыбзиабѡ
игѡы ацхарра илыхнацозар, Баграт Шьынқѡба ифыр-
цхѡызба амра лхацхоит, дрыцханашьѡоит;

Амѡа бықѡуп, амѡа,
Барбаазоит ақѡа.
«Быхцѡы аларбала» – хѡа
Иаршѡусит ашѡахѡа.

Асахьаркыратѡ ѡымтакѡа реитагараѡы зыѡцызшѡѡ
аѡар мыщхѡы иачычахьѡит Роберт Биорнс иажѡсинраала
«Уара са саанужьѡит, Цѡеми». Урт реитагамта авариант-
кѡа акымкѡа-ѡбамкѡа ацсуа кьыцхь ианылахьѡит.
Адѡахьала ирыхѡацшуа изы хар рымамшѡѡа икоуп,аха
ирыцклацшны урт тызцаауа ибартахоит ажѡсинраала
сидызкыло асиужеттѡ пѡахѡа арахѡыц шагѡылацѡѡ,
астрофикатѡ еѡѡкаашьѡа чьѡда иамоу ишацклацшым,
аритмика акѡзар, иштагѡтасуа.

Платон Бебиа абри ажѡсинраала иқѡманшѡаланы
иѡѡѡеигѡит. Ацхьѡѡ ҫырхѡала исцандаз игѡахѡыртѡ
псышѡала ирцѡажѡѡит:

Уара са саанужьѡит, Цѡеми,
Уара са саанужьѡит.
Назаза саанужьѡит, Цѡеми,
Назаза саанужьѡит.

Алаф ухѡон уѡыргызмалны,
Арахь амц ухѡахуан.

Убзиабара – иреихау малны
Сара истәүшәа ухәахуан.

Нас уара саанужьит, Цьеми,
Нас уара саанужьит.

Еицыкалашья хамам, Цьеми,
Еицыкалашья хамам.
Ахааназын ихамам, Цьеми,
Ахааназы – иуахама?!

Нас аамта атәы канацааит.
Атәы канацааит.
Сылацәа лассы сиқәыпсааит
Назаза сиқәыпсааит!
Назаза сиқәыпсааит, Цьеми,
Сылацәа сиқәыпсааит.

Анхафы ицстазаара иацу акыба-зыбси ахьаа-гәыпцхси
дхәычны данфыпшәа инаркны издыруаз, зыдгыл гәакьа
дап-пашәла иамадаз Роберт Биорнс иапицсит алитера-
тура хәа ззырхәо ыканац дунейхаан бжъазшья змам
инсицыхыу ажәсинраалақәа: «Ажәытә фермер ижәытә
сабаа апка иишптуа ашықәссыц азтәи асалам», «Скәатан
зытра ацкьаз ахәынап уахь», «Кәатанла искәахаз ашәтыц
хәычы иазкны».

Зықәрахь инсиз, азәгы иитахым асымакақәси
асабаақәси ирызкны, апсуа постцәа назлоу, шакафы
ирыфхәада, аха Роберт Биорнс исабааи уи апшәмси
реизыказаашья лымкаала игәырцшаагоуп, ирхәыпгоуп,
ажәытә фермер исалам шәкәы ацәахәақәа рышьтыбжъ
улымха итафусит. Мшәан, цпшь-шьапык зцоу,зымч
зылзааз апстәы акәым, иара ауафы ихатагы илимыр-
пашаз анилиршалак, нейхыркәа имамкәа даныкалалак,
дызтаххаша, ицгәаша ицшаара удафхоит. Ус икоуп,нас,

апстазаара. Платон Бебиа икыбао абзоурала асабаа
иазку абри абаллада англыз бызпәала ишоу ацсуа
цхьао ихаштуеит. Ажәытә фермер иара ижәытә сабаа
зтагылоу арыцхара силикаауеит, ирыцхашпоит, настгы
бзиарас имоу, ианкәыцшызтәи ашәмхыцбарареи иаз-
таз агәацгы ихеирштуам, игәалаиршәоит. Аха шыта:

Удагәахсит, нас улашәахит.
Аамта мыжда убао еиенахит,
Аамта мыжда уцәа ухнахит –
Уи камчын,–
Зны дланаркәит, зны дышътнахит
Уцшәмагь, цым!

Икан зны аамтак уи ладеи-фадеи аназеицшыз,
ашәмхкәа анацпраауаз, ахы ианахьехәоз. Аха абар
ажәытә фермер исабаахь ишоуа асалам шәкәы злахир-
кәшо ацәахәа лахьейкәцагакәа:

Уара уеицш сарггы сажәыми,
Уажәшыта аамта асар иртәыми,
Хцап иааныжьюа онытәи тәыми
Иазхоуп шытак.
Аха хцамтаз – хара ицатәыми,
Уцсы ааитак!..

Абасала, ажәытә фермер ихафала зуахта ааины
изыдгылаз асабаа ахатыр ауабытәыосатә хатыркәцара
акынза ишытыхуп,ажәсинраала зситахәара уадаоу
гәыбылра дук ацоуп.

Апост аиаша дузза шибо еицшцәкыа, уи илацш
хәаа ицигоит амачзаггы, цсы зхоу зеггы бзиа ибоит,
ирыцхашпоит. Ус акәмызтггы, Роберт Биорнс изац-
цомызт ажәсинраала «Скәатан зытра ацкыаз ахәынац
уахь». Еитазгаз апостггы уи иацоу апафос ацәмыркәа

изсеитагомызт, изныкымкәа ишысхәахьоу сицш, шот-
лан-диатәи апоет идуней иазааигәамызтгы. Аоымта
алирикатә фырхаца хтынхьаас имоуп дызлацәагәоз
икәатан машәыршәа ахәынац атра ахьарбгаз. Тында-
тышәда иаанхаз ахәынац алахьынца ахыгәыроаара
зылшо азәык-оыцбак ракәхап:

Утра сырбгәит скәатан асны,
Ацпа анаауа азынрагь ацны,
Излаургыло ыкоума иҫыцны
Шьтагы аоны.

Асаора ыкәпит адәкәа ныжьны,
Атәақәа рхуп адәкәа сиужьны,
Асытәхәа дәықәлар усыртынчны
Аамта угон...
Ианужәла скәатан хьантыцны
Зегь арбгон...

Авторирикатә фырхаца икәатан зытра арбгаз ахәынац
рыцхашьаны дацәажәоит, мпәан, ахәынаццәкьа ауабы
иакарситәыма хәа ушхәыцуа, зегьы ртыцаҫы иаргылоит
атыхәтәантәи ацәахәақәа иаадырцшуа ахшыоцак;

Насыц умоуп, цьым, ҳацкысгы,
Иахьа икоу ауп иумоу хысгы,
Ҳаблақәа хзакәымтхо изкызгы –
Инхаз шьтахька.
Ҳа хшаку ашәазыза усгы
Ҳацшуеит цхьака.

Ахәынац иахьугалак ихәынацуп, иҫычыргьы-
икәычыргьы, иахьатәи ахныкәгара мацара иашьтоуп.
Ауабы ишьтахька иаанхаз дырхгәықәцсаауеит,
иацхьатәи иҫеицш шыкалаша азы дшәазызоит.

«Скѣатан зытра апкъаз ахѣынац уахъ» мотивла иазааигѣоуп «Кѣатанла искѣахаз апъха шѣтыц хѣычы иазкны» хѣа хъзыс измоу ажѣсинраала. Шака игѣыр-
цшаагоузеи, шакагы апъхаѣ игѣатанза инеиуазеи
зыцсра аины иназыдгылаз апъха шѣтыц алахъынца.
Адунеиаѣ амацара изаѣѣза, изыхъчо дамазамкѣа
иазхауан. Ианыхѣычказ инаркны амч сизыркѣкѣаны
аеахъчон, имшѣазакаѣа апша иаѣагылон, есымпша амрахъ
ицшуан, ипыхътакуазгы адѣыцѣхѣы арццзон. Аха
амхырта ѣѣаѣѣатѣуп. Еилкаауп нас, апъха шѣтыц
зеицшрахѣо. Аапын афѣыхаа ихнахыз цѣхѣызбакгы абри
адѣаѣы лынасыц даршакъѣоит, гѣаныла салам цхак
азѣы изылшѣтуеит, шѣтыцшѣа ахѣынѣѣа дадыргаанза.
Закѣытѣ рыцѣхарѣузеи апъха шѣтыци апъхѣызбеи акѣатан
апѣшъхѣа ахърыбжъысуа, иахъеикѣѣнатхѣо.

Рѣберт Биорнс иажѣсинраалаѣѣа зѣгы лахѣыхуп,
ирццакуп, зѣсинзраало, аха зынза зускѣа хаз-хазу ахыци
ахѣымпали реицш, апцѣазааратѣ лахъынѣѣы зынза
иубартамшѣа иѣоу, кѣѣц хѣычзак иѣадыршѣеит.

Ажѣсинраалаѣѣа рритмикатѣ ццакра, рритмикатѣ
хакъ-цсыкъра, даара угѣусанымзар, зѣыѣ ахы цѣбарѣу
аеыбѣаказа уи ахы изнымкылакѣа дымѣахнагар шалшо
еицш, апъхаѣгы дымѣахыркъар калѣит. Акгы ыкам-
шѣа иахъубѣо ауп зѣгъ ахъыѣоу, зѣгъ мариѣушѣа иахъубѣо
ауп акгы ахъымариам.

Цышѣырччак унатѣит, иахъѣап, ажѣсинраала «Ро-
бин». Сцышѣырчча зыскуа апсуа цъхаѣ иѣоуп. Избан?
Избанзар Робин – зацъхака ихъзырхѣѣагахапаз – даниз
арыцхѣ шѣкѣыла иѣоны ипътызхыда? Дызтахыдаз? Аха
амзар ианымлар амуит уи даниз арыцхѣ;

Аха амзар ианылт, абар;
Дыкан абасгы ахѣынѣѣар,
Аацраѣ ипъышѣуан ианар,
Даниз уака Робин.

Итачкәым рацәа хәычкәа кны,
Ацшәы илхәон дыгәцаракны:
– Иеицшгы дкалом хара хкны,
Хьзысгы ишәта Робин!

Хрызхәышпи уажәы адунситә цивилизация ацә-
кәырца хамеханакит хәа зхы зыцхьазо, иахьатәи
агәеилашпа иалагылоу ацсуаа ханацәеи хабәцәеи ианиз
амш арыцхәкәа злашпакәдыргылоз Ацсны Асду анаузи,
нас уи ашптахьтәи аамтәи рыла шакәыз.

Уеизгы-усизгы еицшымрас икоузеи, Робин изы
– ахәынткар даниз ыкоуп, ацсуаа хзы – Асду анауз.
Дгьыл еацәс ршпаны ахьыкәгылазаалакгы, миләтс
изеиуазаалакгы, аилибакаашпә иакәшпәом акәымзар,
ауаа зеггы еикароуп, ацстазаарси адунсеибаркыреи
реацхәа ихәыццәоуп. Аха урт ирхылшусит ртоурыхтә
лахьынца зызбо, уацәтәи амш ахь изырцшуа жәлар
рфырхацәа. Злахьынца аилкаара иахыццакуа рацәазак
Анцәа дигәацхом рхәоит. Аха ихароузеи Робин ацшқа
илахьынца аилкаара иеихабәцәа ахыццакызар;

Итачкәым рацәа хәычкәа кны,
Ацшәы илхәон дыгәцаракны!
– Иеицшгы дкалом хара хкны,
Хьзысгы ишәта Робин!

Уи игәы нзырхаша калоит,
Ғас дызтаххаша дкалоит,
Аха деицырдыруа дкалоит.
Зегь зыригоит Робин.

Өацхәа дасә ғырцштәык: Роберт Биорнс Ацсны
дааазашәа, уи ацаскәа идыруазшәа хзырбо «-цәахәак;
«Уи игәы нзырхаша калоит, ғас дызтаххаша дкалоит».
Аитагаө «Ғас дызтаххаша» хәа акәымкәа «Ғас дышп-
тызхша» хәа иеитеигазтгы, ажәак иацанарзыр ауан

апсуаа ирымоу ажәаңка ахшыаңак: «Ауа баапс думазар аңкыс, аға бзиа думазар еиңуш».

Арыңхарақәа ррыңхара ахы цәырнагоит жәынгы-сангы сихсыңра зқөым Аңсадгыыл алахынца иамадоу азцаарағы. Аңынцә асырбеиаразы ианыртиуа, ма ианаархәо. Уеизгы-усизгы аңлызцәа – ускангы, иахьагы ирымүңкьозаап, цәзаарак рымамзаап еышыкыкыс Шотландиа рымамкәа. Абри аеышыкыккра Биорнс иааирцшуеит иацоу атрагедиа зегы хәаны, аха акымзарак имхәазашәа, инаимәатәны, ажәақәак неиышшәазшәа, бцарла сикәных еңәақәак сибарыоуа ишытоушәа.

Ажәеинраала «Шотландиа ахыз-аңша» акнытәи цәахәақәак;

Кырза зхыцуа ухыз-уңша,
Ишытаца назаза.
Уара, идуз зымч-зылша,
Атәыла фырхаца.

Твид ахьалалауа амшын
Сарк ахьнсиуа иаан –
Уажәы аңглиаа рнапәын,
Икалеит уа ихәаан.

Урт иаарылымшеит хгара,
Аамта ду иаркараз;
Ачархәаә хәитиит убра
О, уапсәык аңараз.

Аңгиаа рдыр, ижәбоит,
Ақәпарағы ихархәеит
Уажәы абзараз, ижәбоит,
Хыла дара хәархәеит.

Ари гəырса-цааршəны ауабы игəаца иҗахо ажəа-
кəоуп. Заҗа иахəачаца асы зырхəаз, зыынць ахақəит-
тəра азықəаоцəа ршыала иааргаз ахыпшымра уацс-
цəык ахызы ианаархəо – арыпхарақəа иррыпхроуп.

Сыбжы сырҗахьсит хара,
Еитасхəоит имзакəа;
Аҗа хайзымгазсит хара
Чархəаоык дахмаазакəа.

Икоума милатк рцынць ахызырхəагақəа инарывар-
гыланы акəымзаргы, ирзымдырзакəа, ачархəаоцəа
змаазац, уи зхы знамыркып? Мпəан, излалдырри ан
агара игарацаны кыкахшыла илаазо лҗеи жəлар рзы
дфырхапахо, ма дчархəаохо.

Апшамтлахəкəа зегыпцəкы ирыпшарцом. Урт зпшарцо
маха-пшахала иҗəгəоу, ахəынтқарратə мчрасы игылоу
ауаа реагылара зыпшақəо роуп. Аха ахəынтқарратə
лапшықəцара уацсахарц азы иааукəыршаны икоу зегы
злакам акы уалаказароуп, адəахыала узпшахарц зыпшо
азынцдыр ахата еиппцəкы онуткала уҗəгəазароуп.
Ауабы дыззықəцо аус пиапшоу анидыруа, аха деимлахəа
апшамтлахəкəа даныркыу, акнахартахь данырго,
азəгы дмысхəааит, ипəеижь мəхоит, аха иқыдбажəхом,
уи амсы аонутка итаныкəо апша асыхыпəашпəара
ишафугы, ахəыпштаара инысхəоуцар, апыркыхəа амца
акусит. Иоухəараны икоузеи кəашара дықəлоупшəа
акнахартахь ицо ахаца.

Уи ихы-игы алакан убас,
Акнахартахь дцон.
Кəашара дықəлозпəа дас,
Днеиуан Макферсон.

Изнымкəа аибашьра адəафы
Сапылсит апсра.

Уажэгы сыкоуп са стәәсы,
Уи сацәшөом сара!

Са спһамтлахәкәа нак шөнарых,
Исышәт уа скөылзгы.
Жәабык агәгәақәа шәаарых,
Сыриааиусит зегы.

Сеибашьоын, сапһуам сара
Ахәа апһа зәашу.
Ачархәаө сицсахит убра,
Шахоуп исзыцшу.

Макферсон ипһра асацхәа ихы-игәы ахьынзалаказ
атәы хакәыцпы. Ихы акгы иацаирхом, иерыцхатәны
иыкаипом. Уасиат хасабла (дызпһраны икоу ракәхап)
дрыхәоит ипһамтлахәкәа имгырхырц, икөылзы иртарц,
жәабык агәгәазақәа драцлабыртә еицп атагылазаапһа
иртарц. Избан, Макферсон апһа зәашу ахәала дзы-
рымпһуазеи, акнахартаә апаха зизыцшузси? Избанзар,
аибашьра адәәсы дтахом Макферсон, ачархәаө игьан-
гыашра ихәда апаха аханаршәусит:

Уажәы, ианысхыцуа сыцсы,
Ихьаазгоит кыргы;
Стәыла гәакьаә сара сзы
Ипһа иуам азәгы.
Саґамыз, уа ақәцара иаәу,
Чархәарала скын.
О, дрыцхауп ацсра иазыцшу,
Ахәта усс изкым!..

Уи ихы-игәы алакан убас,
Акнахартахь дцон.
Кәашара дыкәлозпәа дас,
Днеиуан Макферсон.

Ацсадгбылаз ахымшатар. Ашыакатэара. Ачархэара.
Акнахартых ацара аламталазы агэыргъара. Аа-куплетк
икоу абри ажэсинрааласы шака силагзоузеи, шакагбы
ацбынц ахычара иамадоу амотивкэа апсуа изааигэоу-
зеи, ддырхэышуази?!.

Омар Хаиам ду ихата дугэаладыршэоит ус иаинырсл-
лашэа иоу, ус иаинырсланы ситагоушэа хгэы иахнато,
арахь кэышпыла сикэатэы икоу абарт ацэахэакэа;

Изфо змоу – ирзыфом, гэыцжэагоуп,ишаноуп,
Изфо – ирфо рымам, итэоуп сикэынцэа.
Ха иахфауагбы хамоуп, излахфауагбы хамоуп
Убри азыхэа табуп хэа иаххэоит Анцэа!

Абар, алакэ! Измоу – ирзыфом, аха дара ирымоу
афашы ишақэымшэо рызгэатом,аганахытэ ирыхэац-
шуа уи ргэы цнажэоит, изфо ирфо рымам акэымзар,
идыргэыцэышан, изфаша зауз Анцэа исацхэа табуп
хэа хэаны афашы дақэшэароуп. Арт ацэахэакэагбы
рконтекст асы Анцэагбы дынцэоуп, аха ауаоґы
ацстазаарасы дацсаны ихы моацигозароуп.

«Бзиала» хэа леихэсит арцыс иццза хэычы. Зныза-
пэык дааигэыдихэхэалоит, лгэы ципцэарц итахым,
аха усгбы лныхэаса ааникылоит. Ари ажэсинрааласы
ацстхэакэа реиццэкэа о-цстазаарак силалоит, сиыц-
уеит. Алирикатэ фырхапа иеыргэара акалалашэа икоуп;

Хацацара ба ибтахзам,
Бхыцшыло агэыкра абла.
Саргбы убастэкэа сгазазам,
Цхэыск дызгартэ хасабла.

Бани баби дыртахуп,
Амалгбы змоу, амчгбы.

Са сымға зынза аеакуп
Быкәлааит нас моамшгы.

Сара сгарны срыцхъазойт,
Сара хъыда-цшада.
Изхъада сгъыхътэы сахъзойт
Са схақәйтра алппада.

Абарт ацѣахѣахѣа ырыцаѣахуи аѣахыы иаахтны ицѣыргам, аха ѣнукала сидызкыло, зсилкаара удаѣу мчык. Хацацара зтахым, «агѣыкра» абла ихыцшыло ацхѣызба илесиырбо арцыс ецныхѣас илиѣоит уи лани лаби, амалгы амчгы змоу арцыс динасыцхарц ахыртаху. Уртѣа зегы хѣркѣацшы. Ажѣсинраала аѣнуцка баахыргѣгѣартас иамоузеи? Ашана. Ацхѣызба агѣыкра абла дхыцшылоит,аха хацацара дашьтам, иагбылтахым.Агѣыгра уи ацстхѣа быбшѣа иааргѣылччаз шѣалкѣа мроуп. Лхѣыщра иалоу ахаѣѣтра заѣѣык ауи, уи мхѣырцас абзиабара аѣѣырчабзаргы. Дзырша-кѣозеи абас дѣкармацысха, дгѣѣыскаагаха ашѣа лзызхѣо афырхацагы. Ицстазаара леитмотив хадас иаѣоузеи? Ахаѣѣтра. Уи бзазароуп, ицстазаароуп, цсеикѣырхагоуп, иназазоуп.

«Финдлеи» – абас ахъзуп Роберт Биорнс адунсеит литература дахзырцѳаз иажѳеинраалакѳа руак. Уи шъха зиаспас ицъу аритмикатѳ цѳкѳырца еиликааит, дагъацсеит Платон Бебиа. Ацъхажѳатѳ статиак итахаг-зартѳ еицш атыц ыкамзаргъы, инагзаны иаагатѳуп хѳа исыцъхазоит абри ажѳеинраала неицынкыланы, избанзар аидара хъанта иацѳуп, арахъ зегъы мариѳуп, зегъ «рхала» имѳапысуеит. Убас икамларгъы – ииапшам, ацстазаара ахатацѳкъа зыкалома, настгъы, Анцѳа ихата даламцакѳа, ииапашацѳкъѳу хѳа ишѳѳаны-изаны, абри абас ауп хѳа ииацканы зѳыр изыпъацѳыргъылахъѳума?

Абрака ишеибгоу иаазгоит изыдоу, иңөыцагызмалу,
көыцшратө мцабзла итөу ажөеинраала «Финдлеи».

- Уарбан ашө иасуа цхыбжьон?
- Сара соу! – ихөсит Финдлеи.
- Ауаа зеггы ыңөоуп, рыцсырымшөи?
- Зеггы – мап! – ихөсит Финдлеи.

- Излоугөагзөи сышка аара?
- Изгөагьит! – ихөсит Финдлеи.
- Ус мыждак коуцеит абра...
- Икасцоит! – ихөсит Финдлеи.

- Знык агөашө узасыртыр...
- Исзарты! – ихөсит Финдлеи.
- Аацраөы иуршоит, идыр...
- Исыршоит! – ихөсит Финдлеи.

- Уөнасыжылар знык сыөны...
- О, сыөнажыла! – ихөсит Финдлеи.
- Шаанза сурцөашам, цаны...
- Бсырцөазом! – ихөсит Финдлеи.

- Уахык са суццхьар абра...
- Бсыщыцхьа! – ихөсит Финдлеи.
- Цацхьа иутаххоит сышка аара,
- Истаххоит, – ихөсит Финдлеи.

- Уара сышущыауа абра...
- Бсыщыцхьа! – ихөсит Финдлеи.
- Уөы иаатымшөароуп цьара!..
- Иаатшөазом! – ихөсит Финдлеи.

Акымзарак камлазопшөа, ахтысқөа рхала ицозшөа,
зда цсихөа ыкам ө-бзиабарак хра өкьарак иадыкна-

халазшәа, ианаскыагы, Анпәа иумхәан, аха ибғалоушәа
ауп абри ажәсинраала шеисартәу. Биорнс шәымтақәак
«даххарштны», хазхәыцып айтагаф абри ажәсинраала
псышәала иширцәажәаз;

– Ауаа зегъ ыцәоуп, рыцсы рымшьои?

– Зегъы – мап! – ихәсит Финдлси.

Абракоуп аускәа рхы ахьеиларсу. Уахынлаз-сынлаз,
иказароуп ицмышәхәарадоу агәатсеира. Иказароуп
аицыларси аицырцрси. Уи, хара, ишыцсыппа здыруа,
иахмызбеит. Уахынла, мазала, цхәызбак лышә иасуа,
дгъацәыгъацәуа, мазала уи изаазыртуа, дара ртәала
зегъ дырмазоит, аха зсилкаара амуа абри адунсиаф
иуцәахуа хәа мазак ыказам, ыцъа рыбзисибабара
акәзар, акәара икәыршәу ахахә шкәакәсицш ихтцәоуп,
алацш иадыргоит. Усгъы акәыз. Илацшыкәырцоз,
аха изынкыалакгъы изынцалакгъы, адунсиаф рыцсы таз
абзиабара аныкәгара зылшо агәкәа

Ахтыскәа. Урт ицәара рыкәзам. Ианымфәцысуа,
иахымфәцысуа, ишымфәцысуа реилыргара уадафуп.
Уахынлоуп ауафы ицәанырракәа иаха ианцәырцуа,
ихы далацшыртә даныкарцо:

– Убас ицхы ссируп ари,
Ихыхәхәо агәы хыцны.
Бышка снейргъ камлари,
Сара апенцдыр схицны.

Дара исыкәуцоит хатыр,
Аха исхәоит ирәыцны,
Моакоуп икоу сышка, идыр,
Ауахәама ионысны!..

Ацшәа тыци уи абырцкали иркылсыз моак сицыкә-
лсит иагъа уадафара иакәшәаргъы, рхы хыымзг адыр-

гом. Ахымзг схи иасмыргап хәа апсуа ихы гәаныла
ианазиҳәа, уи зегъы иреихау насыщуп...

Вилли хараныкәа амҭа дыкәуп. Ацәкәырцакәа
тынчым. Урт ацынцъ ахьаа зхьаау цәкәырцакәоуп.

Иахьа ара, уацәы ана – ауафы гәатеи, Вилли,

Иахьа ара, уацәы ана – ушьта сзырхазом.

Сузыщуп, лассы ухынхәы, сыхаара, Вилли,

Уааины ихәа: «Иббац соуп, саргыи бсызхазом».

Роберт Биорнс изныкымкәа дцәылихусит, хтыцщшас
дишьоит Вилли Ус иагъихәтоуп. Дрыцхашьатәзам.
Избанзар:

Ауафы хтыцщшас, Вилли,

Ацбармыкьахь дцоит.

Ихымаа тиины, Вилли

҂ак ихәхарц избоит.

– Ухымаа тиины Вилли

Арахь уаазыроы,

Ацшыгыи тиины, Вилли,

Ихамцаргыи афы.

Зхымаа зтиуа, ахьаа – гәыцха архәага – ацшыи зтиуа,
афы иахтнызцо уи имилат рдоуха итиусит, ус анакәха
– ицсадгыиыгыи. Ари ажәсинраала икәыроны иацхьаз
дрыцхашьау, иацацәаху ахшыюцак акынза изымназз акы
исилсыркааусит хәа асазкра иацсам.

Доухала еибарку агәы арахәыцкәа, ацшас сыхаа
еиднаркьыслоит, урт изыроуа илымха зыргәыбзыцуа
ашәакәа рхыицусит. Ацсуа поезиацгыи иахцылоит
Роберт Биорнс иажәсинраала «Индиакәа сцоума нас,
Мери» угәалазыршәо афымтакәа. Убарт иреиуоуп
Иван Тарба иажәсинраалак акнытә ацәахәакәа: «Бара
бныжъны сцоума, нас, Агәтацәыра згома нас...»

Индиака споума, нас, Мери,
Арака иааныжъны зегъы.
Индиака споума, нас, Мери,
Ихъантазаргъ сымѡа кыргъы?

Истоубоуп, ибдыруз, Мери,
Банызбаз амш инаркны,
Ба боуп сзырузыруз, Мери,
Сагъыкоуп уи амца скны.

Тоуба уны ишсыбтара хамтас,
Бнапы цкъа, бажѡа разза.
Сыпсадгъыл ааныжъны сцамтаз,
Нак хара, нак хараза.

Амшын уантало уи ацѡкѡырпаѡа нак иуханы
агѡахъы ургоит, аха уахъынтѡи ахыѡахъ схынѡеусит
хѡа уалагар, умаха-ушъаха аацсоит. Аха ацстазаара
– цстазаароуп. Уи сытк амжѡаны адуней кѡлашъа ама-
зам. Ахтысѡа ауаѡы дхыѡаа-сѡыѡааны дкарцоит. Згѡы
камыжъкѡа, псаатѡпас зымцѡыжѡѡаѡа сипцыхны адуней
ацацырра зылшаз, агимн изыѡтѡуп.

Оумашѡа икоуп апѡема «Ацбармыкъ цсыцкъа».
Мшѡан, изцъашъатѡузей, цѡоукы аамта иаркароит, аха
даса цѡоукых, макъаназы аамта иаласырбарц ртахуп,
успѡкъа мариалагъы ахъапра ргѡы итазам. Ишцабзиоу,
ишцархѡыцгоу ацбармыкъахъ сиццо х-ѡык аѡса рхаѡса-
хъаѡа. Анцѡа ицъшъаны, урт ацсышѡала игѡылыр-
тѡааны, рхаѡсахъаѡа хабла ихиргылоит апѡет.

Ѧыцъа сѡѡарала силахѡан,
Ианымаало ари амшгъы.
Егъи лыцкы асны иазхѡан
Уи ианаало амцхѡгъы,
Ацхын мшы асны.

Ант абыца убас еицшын,
Еицизшәа енакалагъ.
Итакәаха рхы-рҕы хәасын,
Уа шәцатәы лымкаалагъ.

Ани азәк дмыждан убас,
Дгәырҕацәан дышьтыцон.
Уажә дааины сацха дахьтәаз,
Җагәкәа тыца-тыцон,
Уи амш еилыкка аены.

Еикәарала силахәаз абыца ахәса гәыбган узрытом,
рыкәреи, ркәышреи, раацсареи зеггы еицнеибагоит, аха
« Ани амыжда, ани ишьтыцо», уи ләацха итәаны згәы
«тыца-тыцо» рыда ари адунеиасы цсыхәа ыкам, дара
рыда уацәтәи амш калаша амам. Аха уацәтәи амш
уапыларц азы асырбара мацара азхом. Ацырмакыас
дасу ишилшо ихы дахәоит, ауаа еилатыруеит.

Иааинырсланы штрихкәак рыла еилыкка хабла
иаахгылоит шыжыы инаркны хәлаанза еилашуа
ацырмакыатә цсәзаара.

Аиҕагаә апоема иацоу адинамикатә ццакра тагә-
тасрада ахы инаркны ацыхәанза агара илиршеит.

Рбырфын цыккәа рышәцаны,
Зҕабицәа-шьапхыркыакыа,
Иргон уа ачашәкәа кацаны,
Хазы ачацкәа ркыакыа
Уи амш гәтбаа аены.

Аҕал-пал ацзаргыы «уи амш гәтбаа аены» шака хтыс
калозеи. Шакаагыы рыгәкәа неибархозеи, шакаагыы
еибаргәыбзыгуада.

Зегъ реиха имоуп насыц,
Азә имҕо нызба.

Уака ианкылангы атың
Илыдтәлоу аңхәызба.

Инапы убоума, хәыч-хәычы,
Акы иаргәатеусит.
Уи лызкәа аңшара шышыы,
Лгәыхәңкәагы ирызнейусит,
Ари амш ссир аены.

Аңсуа литератураы ихамоуп поетчәак агәыхәңкәа
мычхәы ихтакны ашәа рзызхәо. Уи ашәа улыскак
иызылаауп, урт рыбзиабара ахатыпан, угәы ахдыр-
пәоит. Хых иаахгаз аңәахәкәа рсы асарей, анасыци,
амш ссири еибарцшзоит, ихеибартәауеит, гәыцрак,
разрак рыпубааусит. Мистер Смит иеицш икоу,
зырхыкәымцаны зхы моапызго, абадакь иасуа иха-
сахәа ашәшыра иңахнаоит.

Платон Бебиа апоема «Ө-лак» лымкаала икәсианы, аңсы
ахапаны иеитеигеит хәа сгәы иаанагоит. Уи цсышәала
арчәажәара имариаз усмызт. Алакәа – Цезари Лиуати
– рыцстазаара акала иааибыртә икам. Цезар (изакәытә
хьзузеи иамоу) лорд имаң аусит, уи дуао нагоуп, дбеиоуп,
иара ишааитаху адәы дыкәуп. Илагы ихыхәоит.
Лиуат рыцха, кыта лоуп, аңшәма иакәзаргы дынхаоуп,
ара изыхәан бгеицыхрак ыкам... «Ала патуда, шабалак
зхы моапызго Цезари «игәрагаразу» Лиуати ахәлара
иаарымнахаанза сиңәажәон, аңстазааратә зцаара
дукәа ирылаңәажәон, урт ирзымдыруа, ирзеилымкаауа
хәа акрыкоума. Аха урткәа зегы рейкәыпхьазара
саламгакәа, иазгәастарц стахуп акызаңык. Алакәа
рызхара сиңәажәаны ианеицырцуаз;

Рлымха дукәагы уа инаркьсит,
Рцыхәа дукәагы уа инаркьсит,
Ишуа: – О, ибзиатгы раңәа,
Хуааны хахымшаз Анңәа.

Азныказ мачк ачча уанаркусит алақәацәкәа ауааы дахьратәарымшьо. Уазхәыццәкьар, изыртаххарызеи уи ицстазаара хьанта, дызцо аидара архәазара. Цезари Лиуати рус мариоуп; имаашьакәа изшыр, изычацшьар амла иазмыргаша акы рымцадыршәусит. Дара рзын уи сицъу даса насыцк абакоу.

Ахәыщра гәыртшаагакәа узцәырнагоит Роберт Биорнс инейцыху исымта «Ачычиацәа лахәыхкәа». Автор ихата иаццамта ахьз «Акантата» хәа ацаиргылеит. Аурыс литератураы уи абалладакәа ржанр иахырцхьазалоит. Сара иахьынзеилыскаауала «Ачычиацәа лахәыхкәа», ииашацәкьаны, кантатоуп. Платон Бебиагы «Абаллада» хәа акәымкәа, ус ишыказ иаанижыт... Арака сицшьу, силарсу ахтыскәа рацәоуп. Ацстазаара акьышпә иқәнапаз, уимоу, азқәаиқәтаныиаршәыз, зцабааа хатыркақәзамкәа иныбжьахәаша ицаз ауаа рашәеи, руази, рыцсы штоу рхы иазырқәо амыткәмеи силазшоит. Асолдат хьыбжа-сыбжа гәак анкәа зны дфырхацагәышпан, аха шыта дызтахыда.

Роберт Биорнс иажәеинраалақәеи, ипоемақәеи, ибалладақәеи зегьы ркны уззыццзам цьашьахәрак уцигалоит. Ахьта сиднацалаз ауаа кьалақәа апәа рхәагәышшоит. Урт рыбжьы убриакара «ибзиазар» акәхарын, ахәынацкәа рытра итнаеит;

Уиакәхсит, ишәахәон убра,

Атуангы аарқәаеит.

Уа ҟ-хәынацык тыцт рытра,

Иныцабагы иеит.

Аскрипач хазыр дыхәхәсит.

«Ушәахәа сазнык!»

Аха уаха имырхәакәа игеит

Итахәаеыз са бжык.

Избан, Роберт Биорнс игәазырцхазеи ҟ-хәынацк рытра итыцырц, урт рдунситә цстазаараы иеицу, иеишьа-шәалоу роума, мамзаргы ажәытә солдати уи иашәа

имыздо ацхэыс ыкапшыаи абант ахэынацкэа ирыди-
кылома? Мап! Арака ашотланд поет ацстазаара амгэыр-
хакэа иргэгоит, иахынзалшо хыхьза дырѡаханы
еибайркусит. Убри ала Роберт Биорнс ихайхэоит:
«Абаапсы, ауаатэыѡса шэыкашэмыжын, шэы
шэшакегэыгуа, ишэымбазакэа, шэылашэмыркэын».

Елиссленд аупапоем иахыѡыз шотландиатэи арсиаѡцэа
ирицгоу роымтакэа руак, иажэеинраалоу аповест
«Тем О’Шентер». Биорнс ари абаллада цыапыхэ акны
ицэылхны иааирцшусит арыжэтэ цыбара асадцалаѡцэи
ацстазаарэы ахнацаѡцэи рхаэсахьакэа.

Апыхэтэаны, Платон Бебиа абри ицабаа ду
ахцэажэара иазку сажэакэа хыркэшауа, иазгэастарц
стахуп акы: ихамеигзаратэ усура цыа иалцшэаны
хапсуа доухатэ цстазаара иаланагалаз Роберт Биорнс
ипоезиа ацэкэырца абжы уи азызырѡра зылно зегы
харсыхоит,уацэтэи хдоуха аштэхь харцшусит. Идыру
амзыккэа ирыхкэаны аитагаѡ инапкэа зыназом акэым-
зар, Роберт Биорнс цсышэала итыцуа иѡымтакэа
реитага ашэкэы иагэылалазтгы англиз бызшэала иѡу
урт роригиналкэа, хапсуа сахьаркыра еитагаратэ куль-
тура хымцада даса ѡазарак апка ихалон.

Рауль Лашэриа.

Мап, 2007 ш.,

Акэа.

А ЖӘ Е И Н Р А А Л А Қ Ә А

АШЬХАҚӘАРҒ СГӘЫ ЫКОУП

Ашьхақәарғ сгәы ыкоуп. Са урт рзы сшоуп.
Абғаб ашьта схылан, сара ахра сағоуп.
Акыргы сазааигәахоит – иара харахоит...
Ашьхақәарғ сгәы ыкоуп, схаҭа арха сынхоит.

Бзиала, сыңсадгғыл! Шьхатәыла, уаанха!
Ахапарей ахыз-аңшей ртәыла, уаанха!
Сама идәықәоуп сразкы – ахы старцаны,
Сахыцалак – саанхоит уара суцаны!..

Абзиараз, ахрақәа сыла иҭахәхәоу,
Абзиараз, архақәа шәтыла иҭахәхәоу,
Абзиараз, абнақәа асымтра зхашышьу,
Абзиараз, аңсаа-рацәа ассир зыбжьу!..

Ашьхақәарғ сгәы ыкоуп. Са урт рзы сшоуп.
Абғаб ашьта схылан, сара ахра сағоуп.
Акыргы сазааигәахоит – иара харахоит...
Ашьхақәарғ сгәы ыкоуп, схаҭа арха сынхоит!

ИҚҢИОУ АҒАРРА

Иқьйоу, иғаррала убра,
Даныцхашьа убасгғы,
Зегь рейха дрыцхауп иара,
Дшәыргәындоуп убасгғы.

Уи ус шакәугь,
Уи ус шакәугь,
Аҭахызаргь ҳғарзааит,
Амал – мхәырны ахы ишақәугь,

Ахьыщәкыа –
Җара ҳакәзааит!

Җара ача хфоит, азы аажәусит,
Акьынтыжә матәара хзаусит –
Уртқәа зегы убаггы...
Газси кәыши уа ижәбаусит,
Абырфын ршәуп, аоы ржәусит –
Уртқәа зегы убаггы...

Уи ус шакәугъ,
Уи ус шакәугъ,
Аматәаз шәымхырхәан!..
Урт ахатә цыа ҳатыр ззақәугъ,
Исыңхьазоит уаа дыркәан!

Ари алорд алаф ихәоит,
Җамцахырхәоз иажәаггы.
Дцагъа-цъбараз,
аха инхоит
Ақьдбажә шқьдбажәуггы!

Уи ус шакәугъ,
Уи ус шакәугъ,
Иматәақәагъ хь-лыхзааит,
Ишықду инхоит ақды акәзаргъ,
Җамтала агәггы рыңхзааит.

Акралггы имацуоы убра,
Дкаипоит дгенералны.
Аха мыч имазам иара,
Ицхьазозарггы иуалны.

Уи ус шакәугъ,
Уи ус шакәугъ,

Хамтеи жәа-хаан
Убасгы,
Ирзыпсахуам
Адырра акәзаргъ,
Иара-иара убасгы!..

Аха аамта убас иццакусит,
Адыррагы, ахатыргы –
Адунеи аегы ртыц ркусит,
Иркусит актәи атыцгы.

Уи ус шакәугъ
Уи ус шакәугъ,
Ишәасхәоит,
Сагбахгәакусит:
Адунеиае, уи уацә шакәугъ,
Уа зегы сишыцаахасит!

АҚБАР РЫЦ ХӘЫЧ ЦЬОН

Акралщәа ргәы ианаргеит,
Рыцсахы сикәнарчцон.
Урт, итадырхарц рызбеит,
Ақбар рыц хәыч Цьон.

Адта карцеит иржрацы,
Цәматәалагъ иара.
Цьон фырхаца уа бзанцы
Изымгыларц цъара.

Анаарае ашьац каисит,
Азыхъ хыцны ицон.
Адгъыл итыц иара ҫеит,
Ақбар рыц хәыч Цьон.

Еицынчыла ицон хаха,
Аарѡара усс имкы.
Убасгы иѣагылон аға,
Ирмақаруа ахы.

Аха тагаларагъ ааусит,
Ус имцарц мариа.
Цьон абға шхәаз рбаусит,
Иазышьтымхуа аиа.

Иааины иаадгылт ауахта,
Азынра ааигәахоит.
Ағацәа рхы шытырхт сита,
Убасгы игәгәахоит.

Ицыркааит амагана рхха,
Ианааи аеҳәара.
Аҳазыр иеицш еимырхха,
Иргеит лаҳәара.

Уа Цьон акьат иадыргеит,
Иамсигза рылша.
Иршәны ажәәан иадырбейт,
Иадырсит ацша.

Ацець итарыцсейт хланцы,
Зацааира илашыцон.
Аха иацәшәомызт иара азы,
Ақьар рыц хәыч Цьон.

Ацәа иахырхыз, усс имкы,
Амца иадыргеит.
Агәы итырхыз, усс имкы,
Алуқәа ирлагейт.

Ақөаб иахьтаз ашыа шуан,
Ауадыхә рыхха.
Аға итыцо хара ицшуан,
Ауаа ргәы рыцха.

Бапа икамызт ацсы антаз,
Цсата бзиа, Цьон.
Ахацара арсыхон убас,
Ауаа ргәацәс, Цьон.

Уи ауафы ихы итнацоит,
Агәтыхақәа ршәа.
Ахацейба игәы канатоит,
Дшәахәо, дцыррашәа...

Нас есымшагь силашуаз,
Ауалыр ацәс Цьон.
Есымшагь хара харцшуаз,
Ақбар рыц хәыч Цьон!

АЖӘЫТӘ ЕИФЫЗАРА

Ажәытә бзиабара ажәзом,
Уи агәхьаагара ацуп.
Ажәытә еифызара ажәзом,
Уи агәрагара ацуп.

Сфыза, рныхәаса аажәып,
Насыц зцыз хамшқәа!
Сфыза, рныхәаса аажәып,
Ихацзарц иаххамшткәа!

Ацатхь хазтатәа ихыхәхәа,
Иаажәып хамч рғыцны!

Ихацзарц абзиабара гэгэа,
Аиызарагъ рыцны!..

Хаиызаразы уа итыркөкөа,
Ипатхыыз, ипөыцаз!
Ажэйтө ыцьбара, аы гэгэа,
Уоах, анасың ыцаз!

Сыза, иугәаларшәа хәара,
Закә мооу хазнысыз,
Ихаршоз апцкәагы шшара,
Закә иааируу ирыцыз!

Аз-жөылақәа рырра хәсын,
Хнапқәа сибаркуа насгы.
Уажөы ихабжәхаит амшын,
Хәарси хәрси абасгы.

Абар, хәхьсеқәшәаз ситах,
Ицазаргъ аамта моасны.
Ажэйтө бзиабаразы уоах,
Ажэйтө ызара ацны!

Слыгажә, рныхәәса аажөып,
Насың зцыз хамшқәа!
Слыгажә, рныхәәса аажөып,
Ихацзарц иаххамшткәа!

ФЕРМЕР ҚЫИАН САРА САБ

Фермер қыиан сара саб,
Изхарагъ имамызт.
Итахцәа ирызуа хасаб,
Еиқаамзар иуамызт.

Ауаѳра иақәицон хатыр,
Ицъыба акгы тамзаргъ.
Уламыс анызгы – идыр,
Еицъун уеилахәамзаргъ!

Адунеи сықәлеит сара,
Ак сымангы збада.
Амал ду сашьтамызт убра,
Ауаѳ дура – хәарада!
Абаѳхатәра шсымаз збон.
Уа дырра хәычыкгы.
Сымѳа шылсхыша сызбон,
Исцырхагамхо мчыкгы.

Уи сагъалагеит сара,
Аразкымѳа сеастеит.
Иагъа сеыскъазаргъ абра,
Ишбашахаз гәастеит.
Зны сагацәа стадырхеит,
Зны соызцәа срыцсахит.
Сгәы меицажә ѳада сеихеит,
Цака сшышьтаз збахит.

Снапы знысцаз аразкы,
Сара мап ацәыскит.
Хбыргцәа ирхәахъаз акы,
Сара сыхгы азыскит:

Иацы – иахнамтеит акаггы,
Уацәы – атәы здыруада,
Иахъа – унапы иакуп зеггы,
Иалоу алх, хәарада!
Гәыцрак ацәара збазом,

Избо гәтыхоуп, гәакроуп.
Цьым, уцсы таны узтәазом,
Крурала ухы ургәакроуп.
Уа цәағәарси лапарси –
Схәычра иазынхазгы;
Җаицырғын саби сарси,
Уиоуп уи итынхазгы.

Адъси агәакрси срыма ицоит,
Цсситакра... назазагъ,
Ааи, назазагъ уи сахъзоит,
Ани ахыб хәыч ацагъ...
Уацәтәи амш – зегъ зызку,
Са сагом исыхан.
Иахъатәи амш – снап иаку,
Са исымоуп игәтыхан!

Монархшәа сгәыргъоит зынгы –
Уи хан ду заузгы.
Сразк уа сымәа шакуагы,
Цхьака сеихоит усгы.
Аха, алсишәацәгъа уацәазы,
Иснатом ачапәкьа.
Мап, са сеиқәшәоуп иахъазы,
Сыхъчами, сыхъчацәкьа!

Гәакрси рыцхарси ссымша –
Спара хәычкәа згычуа!
Изхароу – схы итоу ацша,
Сказыагы изцапыщуа!
Иагъа убас акәзаргы сгәы
Иалнаршом зынзасгы,
Аамта хъантаргъ мыцхәы,
Алахъсиқәра убасгы.
Уара абсиа – мыч ду змоу,

Иумоума насың хәа?
Малуп җаңхәа ухы ызыхоу,
Указам сыңсың хәа.
Аңара иузаанагоз уа аңша,
Уаманшәалан жәйтәгъы;
Аха ахархъ-уаа есымша
Ибеиоуп, цъым, шәынтәгъы!

АБАЛЛАДА ХӘЫҘЫ

Аңхәызба хәа нңәахшак дыкан,
Длаша-лашон, дымра-ңеыхан,
Ҙкәына ссирк бзиа дылбон лара.

Ус, нақ-аак сиңырңыр акәхсит,
Ари адгъыл-ңыша ағаңәа акәлсит,
Аибашъра мыжда иалагсит убра.

Зны азы дыруа, зны ахәы дхыңуа,
Джәылон аға акәкәахәа дхысуа.
Аха аибашъоы игәы мтрысит ңара.

Зегъ рҗынч аңх агәы ианхыңәңәоз,
Ишәаны акәын игәаңа ак шыңәңәоз —
Уи иңхәызба дааигәалашәар убра.

РОБИН

Ақыңаҕ ашыжъ диит аңа,
Аха уи амш ңара иарба,
Ашәкәы ианырңарңу, ишңа,
Дызтахыдаз Робин?

Уи убас деилкѡан, дѡарын,
Уи бапагъ цѣси дуртѡарын,
Тынчгъы дныкѡомызт – дыцрын,
Аилкѡа-силѡѡыцѡаа Робин!

Аха амзар ианылт, абар:
Дыкан абастгъы ахѡынтқар,
Аацраѣы ишѡышѡуан ианар,
Даниз уака Робин.

Иѡачкѡым раѡѡа хѡыцқѡа кны,
Ацшѡы илхѡон дыгѡѡцаракны:
– Иеицшгъы дкалом хара хкны,
Хъзысгъы ишѡѡа Робин!

Уи игѡы нзырхаша калоит,
Гас дызтаххаша дкалоит,
Аха деицырдыруа дкалоит,
Зегъ зыригоит Робин.

Уи данѡыцхаха инаркны,
Убас иѣалоит ибыз хны,
Ахѡсақѡагъ мыцхѡы иѡахны,
Иааузеиқѡымкуа Робин.

Ахѡсахѡыцқѡа мырцѡо убра,
Убастгъы ирзишап игѡбыла,
Анцѡа ду, даѡоумѡан ура,
Уахагъ гра змам Робин!

Уи убас деилкѡан, дѡарын,
Уи бапагъ цѣси дуртѡарын,
Тынчгъы дныкѡомызт – дыцрын,
Аилкѡа-силѡѡыцѡаа Робин!

ИРЕИҒЫУ АРҘЫС

Иреигъу арцисун уи иахъа,
Арцис бзиа,
Арцис қиа,
Ижәәа иқәуп уи аххъа,
Ашьхаруа бзиа.

Убас ихылца ихаркацоуп,
Арцис бзиа,
Арцис қиа,
Иихәаз хәоуп, ииуз кацоуп,
Ашьхаруа бзиа.

Ибахауама абыкь абжъы,
Арха цхәызба,
Ага цхәызба,
Ахысбыжь атынчра шашъы,
Бара арха цхәызба?

Иара ицхьоит сибашъра,
Арха цхәызба,
Ага цхәызба,
Ахақөитра каларц абра,
Бара арха цхәызба!..

Амра гьежъраха шытахъка,
Арцис бзиа,
Арцис қиа,
Игәы ихан ицоит цхъака,
Ашьхаруа бзиа!

Ақәпарасы ирха хъзы-цша,
Арцис бзиа,

Арцыс кыиа,
Утэылаз указ есымша,
Ашьхаруа бзиа!

БРИУС – ШОТЛАНДИАА РЫШКА

...Бриуси Уоллеси шөнеидгыл,
Шөара айбашыцөа шөнарацгыл,
Шөхы шөамеигза аға даанкыл –
Дташөырхон шөымхьахөкөа.

Уажөы, аамта иацго хаха,
Хгөашө дазааигөахоит аға,
Едвард ир дрыцхьоит цхьака –
Иахзааго ашьамтлахөкөа.

Ахөа зымпыцкьаны убра,
Иштөу иацылоугы ацсра,
Иаамтоуп заагы ицара –
Нак ашьакар дрылцзааит!

Дынхааит – исагыло аға,
Ацсадгьыл иазгыло хаха,
Зхы зтаху – ацсра тарха –
Афырхацөа ихьз рыцзааит!

Аибашьра цоит иааигөаны,
Нас харгарцу хаткөаны,
Ашьа ихалоу ахы рхөыхөны –
Хажөлар зегьы ирзахшоит.

Ха халамыс цхьа хагоит,
Иахдырхагоу дгөых даагоит,

Ақөпарае хразкы хчапоит –
Ахақөитра ма ацсра ххөоит!

ШОТЛАНДИА АХЪЗ-АПША

Кырза зхыцуа ухъз-уцша,
Ишьтаца назаза.
Уара идуз зымч-зылша,
Атөыла фырхаца!

Твид ахьалалауа амшын,
Сарк ахьнеиуа иаан –
Уажөы англиаа рнапаёын,
Икалеит уа ихөаан.

Урт иаарылымшсит хгара,
Аамта ду иаркараз;
Ачархөао хайтиит убра,
О, уапсөык апараз.

Англиаа рцыр, ижөбоит,
Ақөпараёы ихархөсит.
Уажөы абзараё, ижөбоит,
Хыла дара хаархөсит.

Ех, иагышцастахыз сара,
Аибашьраё сынхазтгы;
Бриустгы Уоллестгы убра
Стөылаз срыцтахазтгы!

Сыбжы сыргахьсит хара,
Еитасхөоит имзакөа:
Аға хааизымгазеит хара,
Чархөаок дахмаазакөа!..

АХАҚӘИТРА АЦЛА

Уа шәшпырак хәа кәнацоит,
Парижтәи ацла, цымхсит.
Аныхәа азгәаҭо ауаа сизоит,
Исилоу дацла цымхсит.

Зхы иакәитү жәылоит жәлара,
Ашәшпыра иахьакыша,
Иац Бастилиа ыкан абра –
Франция атымитыша.

Абри ацла убасгы ишоуп,
Шәырк хәа җалоит, цымхсит.
Уи зфаз ихы-иҗгы лашоуп,
Ишпа-ида иҗалоит, цымхсит.

Иара аҗама ибар атәгы,
Дқыиахоит убасгы:
Иызак дыказаргь дытәгы,
Иҗеиҗишоит наҗгы.

Ари афранцыз шәыр са сзы,
Убас сибыҗоуп, цымхсит;
Амца уҗықәнацоит зназы,
Убас изыдоуп, цымхсит.

Уи ауаә хара дыңшуеит,
Имч-илшара иацлоит.
Ачархәаә ифар – дхәәсеуеит,
Ацсыжрақәа ак ацлоит.

Ныхәаңхыыз игмыз убра,
Зеггы ирыгу имбаргы,

Абахтае иназгауа убра,
Ахақәйтра ашыақьаргы.

Ашоураз ирцахео ахыз-ацша,
Ашыақьар шытнахуан, цымхсит.
Ашәшырагы иацлауа есымша,
Аеситнахуан, цымхсит.

Аха ацстазаара қәыпш абра,
Аарәара ақәмақарит:
Аадын быць-са ацәқәырцара,
Ахәацқәа алахәмарит.

Убаскан Бурбон итаххсит,
Инхарц дацда, цымхсит.
Аха иара ихата дынхсит
Карон-тазда, цымхсит.

Убаскан ажәлар сизаны,
Иртаххсит иқәыргы,
Ацла знесуамызт цаны,
Икалаанза ашәыргы.

Мацуарқәоушәа дара сизсит,
Азә даанымхсит, цымхсит.
Аха рус хырбгало исеит,
Рымч азымхсит, цымхсит.

Ирыцхьоит ацеицәа зегы,
Ахақәйтра қәыпш уа.
Даргы неусит абжы ахьогы,
Афырхацара рныцшуа.

Еыц иеицагылаз жәлара,
Ахәа иазысит, цымхсит.

Иаахэоугь иакәшэом иахьцара,
Убасгы иоит, цымхсит.

Британиа ац-цла гэгэоуп,
Ацслыш цшзоуп убасгы.
Ажә хаала дара рехэоуп,
Шә рызхэоуп убасгы.

Абна беиагь уа инцэазом
Уара ублае, цымхсит.
Аха зхы иакәиу цла убазом.
Уара убнае, цымхсит.

Уиада харт лашара аабом,
Игьамадоуп ачацәкьа.
Уиада хамч-халшара иазгом,
Илцшәадоуп ацьяцәкьа.

Хабга цыкәра икәхны абра,
Агьычцәа ирәхцойт, цымхсит.
Ацсрамәагь ханыкәло хара,
Аиа шытахцойт, цымхсит.

Агәра згойт уи амш ааусит,
Избойт сылацш наршәуа.
Ашәшыра абыцкәагь цшааусит,
Ауархал хазкаршәуа.

Тәрси гәакрси шырхаштуа збойт,
Жәлар рымч акны, цымхсит.
Зегьы рхәатәы сикәшәо икалоит,
Таацәаракны, цымхсит.

МАКФЕРСОН ИШЬРА АҶАҚХА

Уи ихы-игъы алакан убас,
Акнаҳартахъ дџон.
Кџашара дықџелозшџа дас,
Днеиуан Макферсон.

– О, атџџа рыргџакра иаџу,
Акрал бахтақџа шџарт,
Сара соуп шџаха зыщш,
Сыхџа иахашџартџ!..

Изнымкџа айбашьра адџаџы,
Сащылсит ацсра.
Уажџгы сыкоуп са стџаџы,
Уи сацџшџом сара!

Са спьамтлаҳџџа нақ шџнарых,
Исышџџ уа скџылзгы.
Жџаџык аџџџақџа шџаарых,
Сыриааиусит зџгы.

Сеибашьџын, сашьуам сара
Аҳџа ашьа зџашу.
Ачарҳџаџ сипсахит убра,
Шахоуп исзыщш.

Уажџ ианысхыщш уа сыщсы,
Ихьаазгоит кырггы:
Стџыла гџакьаџ сара сзы
Ишьа иуам азџгы.

Сатамыз, уа ақџара иаџу,
Чарҳџарала скын.

О, дрыцхауп ацсра иазыцшу,
Ахаҭа усс изкым!..

Уи ихы-игәы алакан убас,
Акнахарҭахь дцон.
Кәашара дыкәлозпәа дас,
Днеиуан Макферсон.

АИБАШЬҦЫ ИХЫНХӘРА

Аибашьра хҭадыдра сикәтәсит,
Адунеи гылт уа иеыцха.
Уи зегь аблит, зегь цнашәсит;
Ахәыцкәа цшааусит, рыцха!

Сара аоныка, ақыҭахь сцон,
Амцси аләси срылцны.
Сеибашьыгакәа ирызцон,
Сакын ахәра сылсны.

Снеиусит сеидара ласза,
Сгәырҭо, сгәы тых-тыхуа.
Сшәыра смырхәнтсит зынза,
Уа ахәатхакәа шытыхуа.

Снеиусит еихго шыаҭа гәгәа,
Сыхаара слызхәыцусит.
Ацх-лашәаз лыбла гәыккәа,
Алашара рхыцусит.

Абар хзиас, ссиршәа ишоу,
Абар уа хазлагара.
Аннагь ацла ашьапаҭоуп
Дахьхысхуаз дыркара.

Сыохацөрылсит сара ахэы,
Зхэычра абрака изцыло.
Сишь, длаша-лашо мыцхэы,
Абан ларгы дахыгыло.

Сылабжыш зымоа инкакъя,
Сыбжы псахуа убысгы,
Зпаарак лыстеит интыркъя,
Исгәалашөом закәызгы.

– Бара блашөит, – схөөит сара,
Иахъя хамш апкысгы.
– Насыц имоуп, – схөөит сара, –
Бара иалыбхызгы!

Ааи, сцъыба тацөуп абра,
Итацөуп са спөырагъ.
Аха дымоахыбгоу бара,
Аибашьоы уашөшөырагъ.

Лхы-лөы, лаша уака ишөшьуа,
Ацшзарагъ неитацит.
– Са сыхаарагъ деибашьуан,
Дыкоушь, анацбалбит?..

Уи дзыхнымхөит, аха сара
Сгөы дтами дыштацгы.
Хаонашөгөы кьякыза убра,
Изартуп, цым, убасгы!

Умцсыр адышьахөкөа умбари:
Деимаркуа шөти гөили,
Ғаалтит: – Уара уоума ари?
Иагынацылцит: – Вилли!..

– Ааи, сыхаара, сара соуп,
Ари ахамта цкыда,
Ашьа икастэаз иара апсоуп,
Ёак уаха изтахыда!

Аибашьрахьтэ сара схынхэны,
Бсыцшааит абра исуалны,
Хҕарзааит, ихамамыз аоны,
Ба бсымами ималны.

Убаскан ҕаалтит ларгы:
– Ёиароуп, уаха ак нымхсит.
Сабду иахзынижыит зеггы,
Уара иутэыми, цьымхсит!

...Атудьар иҕба азы ихуп,
Амал рацэа итахыми.
Афермер аеаора ду итахуп,
Асолдат – хьзы иразкыми.

Аибашьоы иоулааит абас:
Инхартоугь, итэартоугь.
Итэыла дамоуп гэыгыртас,
Иантынчугь, ианшэартоугь.

ЦЬОН АНДЕРСОН

Ссыза бзиа, ссыза гэакьа,
Уқэыцшрахь уаанахэы.
Иабакоу ани уцаца кьакьа,
Иабакоу ухцэырхэы?!

Иуқэнауит уа асы кэапза,
Кыр сытэхэагы убейт.

Иаггыкалсит уа ухы пашза,
Уи учкәыпра агсит.

Уарси сарси җада ххалон,
Сыза гәакъа Цьон.
Агәырғара убас иаххалон,
Изхәада хгәы хажьон.

Ахәахагъ хайбамтауа ажәа,
Уажә хтәами хгәыкуа.
Хәгъацылоит ацсра хышәашәа,
Ишеибарку хнапқәа.

АБЗИАБАРА

Абзиабара ашәт иафызоуп,
Ашәт абахчаф зызхауа.
Абзиабара ашәа иафызоуп,
Ашәа зегъы ирахауа.

Бара амра иаазаз шәтыщуп,
Убасгъы быщшзоуп бара.
Са сыбзиабара ба ибыщуп.
Мшыншәа иакәым табара.

Уи мыҗлыхны иузыргылом,
Ахреицш зацааира игәгәахоит.
Ашьха роаш еицш иузынкылом,
Бышка цсҗазаран еихоит...

Бзиала, уажә сыбпырцыргъы,
Избоит былабжыш бсыхәхәусит.
Иагъа адунеи сахысыргъы,
Бышка хымцада схынхәусит.

* * *

Днеиусит уи агəшə акынза,
Чарталагы дцоит.
Лхы иаркы лшəп-пашə акынза,
Убасгы дбаазоит.

Лоуразоуроу дбааажжыроуп,
Дыкоуп дыхтакны.
Аха ларцыс дзыщшыроуп,
Уи ачартакны.

Урт сибамбаргы камлозар,
Ачарта аханы...
Қыафлагь раамта ргалозар,
Рыцсы силаханы...

Изхамоузси хара гəтыхас,
Изрылахцо ацəы?
Досу ишаайтахугы дыказ,
Дигəыщахəхəо азəы!..

* * *

Убас сицшгы адəқəа шəтын,
Абна сишыл цəқəырцон.
Икаи-бзиуа рхы-рəқəа хтын,
Ацсата ргəы тнагон.

Нас иабакоу уртқəа иахьа,
Абнагь цсит, ижəбоит.
Мап, аацынра ааусит əацхьа,
Əацхьа абна цəқəырцоит.

Аацын шəтыш, кыргы иацсоу,
Əацхьа иаашт, аиси!

Сара срыпызхуада сызцоу –
Ашларей агәырәей?!

Уажәымтыеха икьаәхоит амш,
Ацх лашьцагь шазом.
Аацын – зегьы ихазтауа амч,
Шыкәсык ҫынтә иаазом.

АЦХЫНРА АНЦӘАМҢА

Иаабоит тагалан шаауа,
Ахысбыжкәа шгоугьы,
Ацсаа шнейуа ргәы цшаауа,
Хара рымәа шгоугьы.

Мшыншәа ицәкәырцоит ачарта –
Асаора агәырғьаәхәаша,
Абнагь сицшхсит ацәарта –
Абна – зегьы зхәаша.

Ахьажь абна бзиа иабоит,
Абагьыр – уа ачыккәа.
Азыцәагь халан симдоит,
Избозар хәа азыжкәа.

Ардәына арасаҫы инхоит,
Иамоуп гәыкацагас.
Абна ду зегьы иргәацхоит,
Ирымоуп уи аазагас.

Уа зегь рцас сикәдырхоит,
Иныкәгауа лыцхала.
Ңаацәара дуны акы нхоит,
Акы нхоит ахала.

Аха ауаабы баапс дазааит,
Ари абна тынч ду.
Ак иркыжит, ак ирцәаит,
Цсыртахсит рцбынц ду.

Аха атынчра зегь азоит,
Цсаатәкәак цоит иныжыны.
Азнырцә асаора зазоит,
Уа ихьәеижь еиуыжыны.

Бааи, барси сарси ҳаиццап,
Ҳнапқәа сибаркны ҳоыцъа.
Ҳгәы казцо зегьы ҳрыхъзап,
Иахьгылоу рыәоыча.

Ех, уа ибзиатгы ацара,
Атәархырста уқәлан,
Амза ианықәнацо абра,
Агәырғъарагь усықәлан.

Аацын-қәа аиапәара иатәуп,
Асаора ду – тагалан.
Ба была са сыхәхәо стәуп,
Бара – насыц пгала!

* * *

Уара са саанужьит, Цъеми,
Уара са саанужьит.
Назаза саанужьит, Цъеми,
Назаза саанужьит.
Алаф ухәон усыргызмалны,
Арахь амц ухәахуан.
Убзиабара – иреихау малны,
Сара истәушәа ухәахуан.

Нас уара саанужьит, Џеми,
Нас уара саанужьит!

Еицыкалашъа хамам, Џеми,
Еицыкалашъа хамам.
Ахааназын ихамам, Џеми.
Ахааназы – иуахама?!
Нас аамта атэы канацааит,
Атэы канацааит.
Сылацэа лассы еиқэыцсааит,
Назаза еиқэыцсааит!
Назаза еиқэыцсааит, Џеми,
Сылацэа еиқэыцсааит!..

* * *

Уи атэыла ссир акны, уа ахацасы,
Зегъы инарцэыцэахуа сгэырѳа хэасы,
Сазхэыцуеит слахынца,
Уа исеижъазгъы зынза,
Уахагъы имааизаз сара снапасы.

Иазхоуп, ацхэыс гъангъаш, бара бѳоуба;
Рыѳхэара ааит бажэакэа царц инкаба!..
Уа бцэыбза бидтэалан,
Аогъы ыжэуа ихтэалан,
Сразкы шэахыччала ус лабсаба!..

АИЦЫРЦРА

Хайбагэызны, ахаан азыхэа,
Хагъынеицырцуеит ашышыхэа.
Адунеи ацыхэа цъа сагаргъы,
Сгэыхъ быцууп, уаха бсымбаргъы.

Агэыгра цыцхькэа цыа итаахусит,
Изхэада уразкгы уаргэакусит.
Аха иаасыкэыршан лашьцароуп.
Сара убас мацара сцароуп.

Са сцэанырра сзамцахырхэом,
Аха сбаосны сцартэ ак сыхэом.
Ба бызбаз – бзиа бибсит ауп,
Бзиа бызбаз – ба бигсит ауп.

Хаинымиазтгы, хаибамбазтгы,
Хыщыгь бзиа хаибамбазтгы,
Хаицымло – хаицырымцуазтгы,
Хьаа хазцэырцуазма абастгы!..

Бара бныхэаз – бага дшэизаит,
Рацхьа избаз – бцыхэтэантэизаит,
Аразкы мраггы бхашеишеиуаз,
Атынчра мсаггы бама инсиуаз!

Хаибагэызны, ахаан азыхэа,
Хаггынсеицырцусит ашышьыхэа.
Адунси ацыхэа цыа сагарггы,
Стэыхь быцуп, уаха бсымбарггы!

АЧАРТА АНАФЫС

Ачарта анафыс чыкк убон:
Игэылымцыц агэил еырбон,
Мач-мач алабжышггы бон,
Алабжыш – шыжь заза.

Ашарагь ыкэлеит ус адэы,
Агэилггы иканацсит атэы,

Убас игәйлцит сикәтәы,
Хаа-фыоһсит шыжь заза.

Иразныцсаран уака апрыцә,
Ацх ахнагазшәагы имыцә,
Абгы-рацәа илаҳәан аныцә,
Ихьшәашәан шыжь заза.

Уацәы убас иаапшып шыжьы,
Ичырчырп ахәыцқәа рыбжьы,
Агәилгы нахап нак ашәшы,
Икаҳәхәып ацхын заза.

Сәыза, уаамтагы ааусит,
Утынчра зыхьчогы убаусит,
Руал иукәугы ушәаусит,
Ианахәо шыжь заза.

Уара агәил, игәйлцыз ҫыц,
Уа инеитухып ҫыц убгыц,
Зуахтагы ааиуа ацх ирыц
Иарцхап уцхын заза.

АГӘЫЗРА

Амхәыр баазажжыра иафызәуп,
Агәыцра ду зцугы цәкәуп.
Иаапшәаз адәыкрын иафызәуп,
Рацхәтәи асеицш ицкәуп.

Уи ахәычы хәмарра иафызәуп,
Агәахәара зцугы убра.
Ахәыхәкәагы – иара улысоуп,
Насыц шырнато агәызра.

Алахьсиқәра зцу аицырцра:
Нас ианбеиқәшәуеи џацхьа?
Зәыр ибама рцәыркьа-цәырсра,
Рцәанырра зцәахуада иахьа?

АЗИАС АФТОН АХЫҚӘАН

О, азиас Афтон, аиацәара зхашьшъу,
Сузшәахәар сҭахуп, уара амитә зыбжъу,
Ухықәаҿ ицәоу Мери – ацшза, акахәхәа,
Убжы дамырсыхааит, дыцәаз дтахәхәа.

Абнахьтә игозааит уа ардәына абжы,
Абнахьтә игозааит уа архына абжы,
Игозааит ахьажыгъы уа абыжъ цәыцәы,
Аха дышәмырсыхан уа, дыцәоуп азәы!..

Усақьақәа ссируп, уцаргъы угәынқьуа,
Арџашқәа амч уртоит уака илакьуа.
Сгәатеиуагъ сахықәу уара ухәаҿы,
Сыбла сзакәгом Мери уа лыџон хәыҿы.

Иссируп ахаа-фџы зхылцуа ацшахәа,
Ашәт иркуп ихьџежыны рыкәа иҭахәхәа.
Ахәылпаз, иаххәап, ақәахәа ахы аусит,
Ларгъы-саргъ хыбрара ацла иахзаусит...

Унапқәа неицухусит, иухаччо ухы-уҿы,
Мери лынхарашка – уара уцшахәаҿы...
Абрака уи ашәтқәа, ршъыцәра синлыриоит,
Уара уи лшъапы цшза аҿацхьа укаиоит...

Агэгәахәа ицә азиас, иапәара зхашышы,
Усыртынч, уазызырәы, уҳаразкуагь ибжы.
Ухықәә ицәу Мери – аццәа, акахәхәа,
Убжы дамырсыхааит, дыцәаз дтахәхәа!

АНЫХӘАҢА

Изфо змоу – ирзыфом, гәыцжәагоуп, ишаноуп,
Изфо – ирфо рымам, итәоуп сиқәынцәа.
Ҳа иахфауагь ҳамоуп, излахфауагь ҳамоуп,
Убри азыхәа итабуп ҳәа иаххәоит Анцәа!

* * *

...Вилли ауарап иршит,
Ҳнеицхьсит ҳара ҫыңа.
Уи акәхсит уаҳа дымцшит,
Ҳиртәсит убас ҳоыча.

Ижәны ҳшыказам азәгы,
Ҳлымхәқәа иҫарыхоит.
Иаажәыр ҳтахуп иаҳагы,
Арбагь ацх арсыхоит.

Мыцхәы сиқәшәауа ххәатәы,
Хоык уалырк ҳадтәалоуп.
Ҳайқәшәахьоузеи закантәы,
Ҳайқәшәара маншәалоуп.

Изақәызеи уа амза узеу,
Амахәқәа урыбжыңшыны?
Аоныка шәңа хәан уцшуп,
Уара уца уаахцеиңшыны!

Цыхэтэантэины дшэыцхьаза,
Рацхьа игыла ицазгы.
Даиааит иштэоу ибагъаза,
Зшьапқәа ирыцалазгы!

АРАЦӘАТИҢЫ ИҢЫЗА

– Быхъз сыздыруам сара,
Исыздыруам бахыкоугы?!
– Сара сааицыршөом цъара,
Арацәатиҥ дахыныкәоугы!

– Ашьхақәа, ахәқәа, адәқәа,
Быблақәа аазыхбыжьюа зегъ –
Зегъ быстоит, сызгаз сыткәа,
Арацәатиҥ дынбыжьюазар!

Бырфынлагъ исөычап бцәа,
Бытк ҟаза кабыжьюазар?!
Ибыстап асқәа, амапуцәа,
Арацәатиҥ дынбыжьюазар?!
Иагъа уи рацәазаргы!
Дааныжъны цъаргы сцазом,
Иагъа деиқәацәазаргы!

Ҫынла убас арацәа аагоит,
Иаазхәауа уаа ҫыцқәаны.
Уахынла убас аамта аагоит,
Са сеиқәацәа дсыцқаны.

Абзиабара харт иахказшьоуп,
Иагъа хус рацэазаргъы.
Уи ибзиабара убас ицшьоуп,
Иагъа деиқэацэазаргъы!..

БНЫХЭАҒА ААНЫСКЫЛОИТ

Бзиала сыцшза хэыч бара,
Зныкацэ бгэыдыскылоит.
Бгэы цысцэарц стахым абра,
БныхэаҒа ааныскылоит.

Сцоит сыбзиабара сакэыц,
Сшамбылуазгъы баша.
Ашышьыхэа бтэаны базхэыц,
Бара бгэы зыбташа.

Хацацара ба ибтахзам,
Бхыцшыло агэыкра абла.
Саргъы убасцэкыа сгазазам,
Цхэыс дызгартэ хасабла.

Бани баби дыртахуп,
Амалгъы змоу, амчгъы.
Са сымҒа зынза асакуп,
Бықэлааит нас мҒамшгъы!

Сара сҒарны срыцхэзоит,
Сара хызыда-цшада.
Изхэада сгэыхэтэы сахьзоит.
Са схақөитра алшада?!

Схи-сыхшыои – аа, смал,
Са смахәҗақәагы цсыдам.
Сара исықәым азәы иуал,
Баша амч-алшагы сытам!

Ааи, ацыс ажәәақәа ақьоит,
Ицарц харацацәкьа...
Аха ашьауардынть мөахкьоит,
Иақәшәар амра-цацәкьа.

Бзиала, мөа-хара сагоит,
Уи гәыгракгы ацны.
Аха сынкылцшырггы калоит,
Бценцьыр хәыч уахазны...

**АЖӘЫТӘ ФЕРМЕР ИЖӘЫТӘ ҖАБАА
АШКА ИИШЬТУА АШЫҚӘС ҖЫЦ АЗТӘИ
АСАЛАМ**

Салам насышьтуам ахала,
Ақьаргы ацысцоит лыцхала,
Уара ссабаа – баә хаххала,
Ушцаказ зны;
Ашьабста уабызан уа акала,
Уцо уласны.

Удагәахсит, нас улашәхахит,
Аамта мыжда убаә сиенахит,
Аамта мыжда уцәа ухнахит –
Уи камчын.
Зны дланаркәит, зны дышьтнахит
Уцшәмагъ, цьым!

Убас усын – ахыз-апша уман,
Уара уцпəмагъ уа алша иман,
Са сухьехəртə алша сыман,
Снаузыцшыны,
Ладагъы-џадагъ уа иуман,
Зегъ сицшыны.

Ианысхəа уцха лнапы сыт хəа,
Ёакы спамыхəозгъы исыт хəа,
Шə-маркак уцпан анабзыт хəа,
Усиџеит, цьым!
Сыкамызт асцəкьа дыцсып хəа –
Цəгъа ихəычын.

Уи сыхаара санылцылаз,
Шықəсык акəын узтагылаз,
Уара уангъы уацхьа игылаз
Уацны уцон.
Аацын иамтан амч иулаз,
Уи уазон.

Исгəалашəоит сара уи амшгъы,
Ачарахьтə ханаауаз ухьамцшгъы,
Ихарбо уара иумаз амчгъы,
Арахь уаагон.
Сара истəын уа апцгъы амшгъы,
Убас узбон.

Љежəижеаба шықəса ухьпуеит,
Шəақыткьаран акамчы ухьсуеит,
Аха аарлагъы унахьыс-хьсуеит,
Уахьцо уа.
Иарбан еыз ма, уажə сазхəыцуеит,
Иухьзоз уа?!

Ацъырмыкьас ухэы тарпон,
Атрактир-уаагь акрусарпон,
Иулаз ааулхны унацхарпон –
Умч рымгеи.
Узбоз сицхахэхэо амца ацрарпон:
– Уабацои, си?

Хара хтэы-хацха ханыказ,
Игэазтодаз хара иахныкэаз,
Иахзеицшны аоныка адэныка –
Нак хнаскьон.
Уссимаа иацкьаз амца цыххаа,
Уа ицсакьон.

Асырыорахэа ускан х-рыртон,
Ирылахэхоз убасгыы сибыртон,
Уара уанныцкьа амца уртон,
Зегь цшын, ааи!
Ажэа аххэааны ацхьахэ уртон,
Уанаиааи!..

Усыза иашан уара угылан,
Иулшаз атэы зхэода итгылан,
Аацын уа ацыруа утагылан,
Уцо усапас.
Уара скэатан ацхьа угылан,
Счалтгыы убас.

Азын шыамхахьы асы анкажьыз,
Уаргы саргь хакрура анмачыз,
Ақьар устон – иахагьы имачыз;
Агэра га
Ацхын ишсүто, узлатхацьыз
Акара оба...

Упацәа аѡба скәатан иахоит,
Егъырт ѡба сеуардын иахоит,
Цабыргыцәкьангы сгәы иахәоит
Ианысти хца:
Жәаба-жәаба Фунт саарыхоит,
Аха ишца?!

Хара кыр хаапсеит, хәарада,
Акгы хәцааиуамызт кәцарада,
Гәытрагъ хазтодаз хразкада,
Усгы ахәтоуп.
Хәыщегъ хшажәызгы тынхада,
Хәпсқәа тоуп.

Амла ианаркуа азын хышәашә,
Уацәымшәааит апсра хышәашә,
Шьта ушысмыхәогъ, иустоит ажәа,
Изқәу ууал:
Исцәахусит, укамларц угәжәажәа,
Ақбар – амал.

Уара уеицш саргы сажәыми,
Уажәшьта аамта асар иртәыми,
Хцап иааныжьюа онатәи тәыми –
Иазхоуп шытак...
Аха хцамтаз – хара ицатәыми,
Уцы ааитак!..

ФИНДЛЕИ

– Уарбан ашә иасуа цхыбжьон?
– Сара соуп! – ихәсит Финдлеи.
– Ауаа зегъ ыцәоуп, рыцсрымшьон?
– Зегъы – мап! – ихәсит Финдлеи.

- Излоугәағъзеи сышка аара?
- Изгәағъит! – ихәсит Финдлеи.
- Ус мыждак коуцоит абра...
- Икасцоит! – ихәсит Финдлеи.

- Знык агәашә узасыртыр...
- Исзарты! – ихәсит Финдлеи.
- Аапраәы иуршоит, идыр...
- Исыршоит! – ихәсит Финдлеи.

- Уонасыжылар знык сыоны...
- О, сыонажыла! – ихәсит Финдлеи.
- Шаанза сурцәашам, цаны...
- Бсырцәазом! – ихәсит Финдлеи.

- Уахык са суццхьар абра...
- Бсыццхьа! – ихәсит Финдлеи.
- Цацхьа иутаххоит сышка аара.
- Истаххоит! – ихәсит Финдлеи.

- Уара сышупцхьауа абра...
- Бсыццхьоит! – ихәсит Финдлеи.
- Уәы иаатымшәароуп цъара!..
- Иаатшәазом! – ихәсит Финдлеи.

ШЕЛА О’НИЛ

Данызба длацшықөцан,
 Хатыр ду налықөцан,
 Ажәа лыцшаахқәағъ акымкәан исхәоит.
 Аха имырхышәашәакәа,
 Ирылылкааит сажәақәа:
 «Шела О’Нил, са сгәы бақәшәеит, бысхәоит!»

Сара уи даггысхәсит,
Сара уи даггызгеит,
Аха сҥынчра силалгеит, уа сҥы пжәаны...
Арра сҥеит убрацәкә,
Уи ацһныш мышһтацәгә
Шела О'Нил ҳа ҳаоны дыртәаны.

Сара азымшын сныруан,
Сара аибашһыһа здыруан,
Жәыларагь сҥон аға иахь схы рханы.
Абомбақәа ҳамшаға,
Ҳтадырхон хьзы-цшада,
Шела О'Нил уа лыбжы-цәгә рханы.

Уа Фридрих ир срылан,
Са аға сиеагылан,
Ахызацәгь ахымцагь срыцәшәомызт акгьы.
Аха адунеи ианымтуа,
Уа апһам назыпуа,
Шела О'Нил ләыза дыкам цьаргьы

НАСЫЦ ЗМОУ АХАЦЕИБА

Аацынраказ цхәыс дызгеит,
Сыцстазаара сихасхарц.
Уи дызгеит – сыткәа сылгеит,
Истахын ссыкнасхарц.

Уи дысиааит, сылкатәсит –
Аамта хьанта сацан.
Леырбаба ус дысхатәсит –
Аиа хьантагь сацан.

Аамта цеит, ашықәс цеит,
Ицеит сыруазыруа.
Лара хдунеи ныжъны дцеит,
Дахыцазгъы сыздыруам.

Исылшогъ сыкандаз сара,
Уа нарцә икоу здыршәа.
Сыцсыр, лареи сареи убра
Ҳаисамхарц машәыршәа.

Лықә-лцас касцеит, ижәбоит,
Зегъы сыџуа срышьтан.
Аха Аџыстаа, агәра згоит,
Цъаханым днаишьтуам.

Уи цъанат цъара дахусит...
Уажә ара иандыдыхуа,
Ла илыбжъушәа сахаусит,
Игоит сыцсы тыхуа!..

АХАПЦЫЦ-ХЪААЗЫ АОДА

Агәыр шыслауцауа збоит,
Ахъаа шыслуцауа збоит,
Нас ишкылуцәуа збоит
 Меушәа, сихоушәа.
Схәыцәыхәыцәуа сыцсы сфоит
 Ацәы сахоушәа.

Ахъаакәа убас ирацәоуп,
Ашыз ухъыр – убґа ццәоуп,
Агрыхъ ухъыр – иагъеицәоуп,
 Ахәшә змада?!

Аха ахапыц-хъаа реицѳоуп
Уа хѳарада!

Акыр ситаскит са сыцшра,
Са саѳуп акѳардѳ аѳера,
Агѳылацѳа ахъаѳу сзыцшра,
Убасгъы иччахусит.
Ачалт адгъыл шабыгуа убра,
Иарчыхѳчихѳусит.

Кыр гѳакра збахѳсит сара:
Заамура сус азыбра,
Амлакра, ауал, атахра –
Ак зхѳахъадаз?!
Аха хъаа сымбацт цъара,
Ас иахъада!..

Са хымцада агѳра згоит,
Сыцсыр цъаханым сагоит,
Зегъ зымчу убасгъы избоит,
Изкыда сгѳхъаа?!
Уа сганаѳ угылан збоит
Уара, схъаа!

Гарси сибашъреи рынцѳахѳы,
Уара Адъныш иеицшу такѳы,
Улбаархѳсит уахъыказ мыцхѳы
Уахѳѳатѳала.
О, стѳыла аѳацѳа ахъырхѳы
Хацыц-хъаала!

АШӨА

Азиасқәа рыбжьара убра,
Убас циаак сибырҕеит.
Сымшқәа иреиҕызыҕы сара,
Ахәсахәычқәа исырҕеит.

Аамта шыщакуа жәбоит,
Ицоит гәыцха ҳаҕан.
Азғабцәа анасың ааргоит,
Ихарҕоит уа хшаҕан.

Абсиара, ахьз-ацша –
Нацънатә ихагәтыхан.
Иахнатаргыы хамч-халша
Урт рҕы насың ыкам.

Зхы иакөитү аамта сыт,
Дсыт убас ацхәызба –
Сара схьаакәа зегы цсып,
Азәгы имто нызба.

Асада-цәа иану азакәан,
Сахьнархәааит снаган.
Соломонгы дрызгәыкуан,
Азғабцәа дырзгаган.

Рацхьа Анцәа ахаҕа дишеит,
Ддишәарц дааигы-днеигы.
Нас цхәыс дишеит, илашеит,
Илашеит адунейгы!..

* * *

– Убас ицхы ссирун ари,
Ихыхэхэо агэы хыцны...
Бышка снейргы камлари,
Сара аценцъыр схыцны?

– Даара исықәутоит хатыр,
Аха исхәоит ирсыцны:
Моакоуп икоу сышка, идыр –
Ауахәама ионысны!..

УАХЫНЛАТӘИ АИЦӘАЖӘАРА

Сыццыз быцәоума, баацшы!
Жәәан ецәдоуп, баанацшы,
Цхъара хәа сааит бара бсы,
Икалозар снашьты!

Цыхлапәык хәа хтоуп уаха,
Моахъантак хәа шытоуп уаха,
Снабышьтырц быхәтоуп уаха,
Бгылан ашә арты!

Сара убас уаха саацсоуп,
Сара сымч-сылша кацсоуп,
Сзымоахыцызгы убри азоуп,
Уаха аоны сырцхәа!

Игәанатоушәа амч-алша,
Уа аценцъыр ишасуа ацша,
Бышә сасусит, Анцәа дбызша,
Сбыхәоит сгәы тыцгыа!

Са сбыхэоит уахак снашьты,
Срыцхашьан уахак снашьты,
Уахак, уахак, уахак снашьты,
Бгылан ашә арты!

ЛАРА ЛҢАК

Иусуа ақәа, акырцх, асы,
Уаазар ухьамцуа аказы,
Иулшоит умәа уцшааразы,
Уца, цьым, уцакы!

Убас ацх лашәуп уаха,
Убас ацх ажәуп уаха,
Маҟәажәқәак ашәуп уаха,
Сатамыз ухацкы!

Атахызаргь ахьта уакыз,
Атахызаргьы амла уакыз,
Анцәа ду илацшгьы ухыз –
Дуцыз зегь рыцкы!

Абахчакны азәы ашәт ибсит,
Ианҟиршәа – ашьапы иагсит,
Уи ацхәызбагьы илнарбеит
Ишымәацгатәу лхы!

Ацыс цшқагьы азәы ибсит,
Игсит – анапы иаиргсит,
Уи ацхәызбагьы илнарбеит
Ишымәацгатәу лхы!

Убас ацх лашәуп уаха,
Убас ацх ажәуп уаха,
Маҟәажәқәак ашәуп уаха,
Усзаашьтуам ухацкы!

АПАП ИҖЫ ПЕГ НИКОЛЬСОН АПСРА ИАЗКУ АЕЛЕГИА

Уара иуман ахыз-ацша,
Аха иказ гөоүтеит.
Азы унталан еибырсеа,
Уара нак уеоүтеит.

Уансаз угәгәан, уразын,
Укәаруан убға тынчны.
Аха уажәит, убри азын
Уцеит укыбао ныжны.

Уаныказ уара угәгәаза,
Җабуп рымхәагәышьсеит.
Уаныкал убғагә хәаза,
Амшын уазцагәышьсеит.

Узырмашьцаз аразкы,
Акырынтә уацсахит.
Ацыхәтәан имшата ухы,
Ацсызқәа урызцахит.

АЗЛАГАРАХЬЧА

Уи ибжбы-хаа баша иҗицон,
Ауаа алубжь рахауан.
Уи имапура шә-маатк ахтницон,
Иусура маатк архауан.

Асаба даганы даасцылон,
Иқәнаузшәа иаха асы.
Уи дыргәгәаны дгәыдыскылон,
Ашылагә саиргон хазы.

Азлагарахьча – саба шкэакэа,
Аацэак ирххон есқынгы.
Азлагарахьча – уабы шкэакэа,
Ргэы кайцон уа зегы.

Ицыба иаатыган ашышыхэа,
Ацара ситарц ицхазоит.
Сара азлагарахьча изыхэа,
Игэы иатаху зегь касцоит.

ТАРБОЛТОНТЭИ АХЭСАХЭЫЦҚЭА

Ара чкэынцэак хэа ыкоуп,
Ара згабцэак хэа ыкоуп,
Убас сизгэыкуп, цымхсит.
Аха инхауа Бенналс,
Итыцхацэа уи Роналдс,
Зегы ирыцкуп, цымхсит.

Раб убас дуаокьякьоуп,
Алорд иеицпгы дпагьоуп,
Аха уи изсыжэцуа, цымхсит;
Издыруа уытгы, сытгы –
Ирицоит уа анабзытгы,
Ахыгы ицэырцуа, цымхсит...

Ара рхагы, ыцагь,
Дыкам Цынни лэызагь,
Убастгы дгэыкуп, цымхсит.
Лыцпра, лсахьа, лдырра,
Илымоу ма ацэанырра,
Зегы ирыцкуп, цымхсит.

Ашэтқэа лэацхьа имчыдоуп,
Ацсаа лэацхьа ибжыдоуп,

Зегъы ирбаусит, цъымхсит.
Аиаша лѣацхъа ицѣырцусит,
Изхѣада ицѣыркъа-цѣырсусит,
Убас иазхъаусит, цъымхсит.

Цъинни ухала улышьтам,
Шакаѡгъ хыда лышьта,
Зегъ моахылкъсит, цъымхсит.
Амалуаѡ ескваиргъы –
Уа изтѣу Блекбаиргъы,
Ижѣѡа тылкъсит, цъымхсит.

Бреихед – мал ду зкугъы,
Дсимлахѣа дызкугъы –
Лшьацхѣа даѣоуп, цъымхсит.
Форд – ани адугъы,
Илыкѣпауа патугъы,
Лара лзы дшоуп, цъымхсит.

Лара лахѣшьа Анна,
Лыкѣлацѣагъ даарбама –
Икѣыщсычхъаусит, цъымхсит.
Уи лгылашьа, лтѣашъа,
Лыплан, леиѣартѣашъа –
Умчымхъаусит, цъымхсит.

Саргъ бзиа дызбахъусит,
Аха имхѣазо сгѣакусит –
Агарра иснатом, цъымхсит.
Акытангъы аус изуа,
Ажѣсинраала изыѣуа –
Акгъы снаѣом, цъымхсит.

Ус акѣымкѣа, ихымѣа
Исалхѣар устахым хѣа,

Иахаггы ицөгъан, цьымхсит.
Са саагарты мацзаргъ,
Са сышьтамта мацзаргъ,
Азэггы сисицэам, цьымхсит.

Ауафнага ицпра сытан,
Акьандьсицп сеейбытан,
Аеыо сзакэтэом, цьымхсит.
Аха ыыцъа ахьцэырцуа,
Сара сцэыркъа-цэырсуа,
Акгы сацэшэом, цьымхсит.

Уа ажилет ыыц сытоуп,
Сыцкъаза сеибытоуп,
Скъафгы ыыцууп, цьымхсит.
Скалпадкэа ма икэыршэым,
Сталстук зымэа иршэым,
Сеикэагъ ыыцууп, цьымхсит.

Иахьаауртуа ашкафае,
Итоу са сышлиапагъ –
Ашиллинг иацсоуп, цьымхсит.
Иахьа иаастаххарггы,
Саарыхойт хэ-харцкгы,
Убасггы ицпказоуп, цьымхсит.

Сабду иахь сынхьахэуа,
Сизцшымызт тынхьахэа,
Андуггы дсымбеит, цьымхсит.
Рпатара зтахыдаз –
Ианцсуазггы ус хьда,
Ацсэаха игеит, цьымхсит.

Исылан ыыстаа мусхэкгы,
Цара смьрхаит усгы,

Счахә са иаазгоит, цьымхсит.
Амач инысхуа настгы,
Сахьцәыуам убастгы,
Аха пенс сырзуам, цьымхсит!..

САРА СПАЗКЫ

Салазоит амач, сазгәыргәоит аду,
Аха пырхага роур сымшқәа итәу,
Ацәца шытыхуа ашәа тсыркәоит игәыкха,
Аостәа ихәхааит уи, ицааит хагәха!..

Схацыц сихасыргәгәоит иаар агәырәа,
Ацстазара – кәцароуми, умгылан зымәа.
Ацареицш сузцыргом, сказшәа – сказшьоуп,
Акралцәагы ахәом уи, убас сицш ицшьоуп.

Агәырәа настәауеит: сафоит, сазоит,
Аха соызцәа ансыкәагта – иныщаха ицоит.
Шьаәса-шьаәсалагь хәхьзәзар хгәыхәтәы,
Ихәатәума, нас, ант атышақәа ртәы?!

Иатахума арххара асабаа – спазкы?
Уи царгы-иааргы – иннамкылоз акы.
Агәырәеи агәыргәарси атаалоит сыонгы,
«Бзиала шәаабейт!» – хәа сырпылоит саргы.

САРА СЦОИТ САЛДАТРА

Ари кәыцсычхара атахым,
Цәызгы згәастои, дадраа?!
Са соура – уаха зтахым,
Сыкапан – уаха зтахым...
Сара сцоит салдатра.

Са җабаала аоны сырғылт,
Аха сбеиамхеит, дадраа!
Уа изхәада сҗабаа сҗылт,
Аиа сшапаз сара сҗылт...
Абар, сагыңоит салдатра.

* * *

Ихыхәхәо аоы татәаны,
Ахраҗ ааган уа исыркы.
Моа санықәло атдыхәтәаны,
Дысныхәоит сыңшза, сгәыкы.

Ағба амызгәыт пыс-пысуеит,
Иамчу гәанатоушәа аңша.
Адгғыл нхажьяанза изжәуеит,
Сыңшза Мери бныхәәса!

Уа ақәцара фыртын хзыңшуп,
Аңша иарцыруеит хбирак.
Абыкьбыжь хапхьара иасуп,
Аңсақәа гылоит нак-аак.

Саңәшәом ажәыларә, аңсра –
Ааха шхауаггы жәпакы!
Аха сызлабцырпри бара,
Мери сыхаара, сгәыкы?

АШӘА

Иахьа ара, уаңәы ана – ауаоы гәәтеи, Вилли,
Иахьа ара, уаңәы ана – ушыта сзырхазом.
Сузыңшуп, лассы ухынхәы, о, сыхаара, Вилли,
Уааины ихәа: иббаң соуп, саргыы бсызхазом!

Анаатә асуа, апша шөышөуан, азын агөта, Вилли,
О, угөы каца, моа хара укәсымпози, ихә!
Сааусит умхәази схынхөны, апхын агөта, Вилли,
Апхын зегь агөы итахөхөоуп, уааи сыкәа уөтахөхөа!

О, хагоугы иахалааит аоксан абыжь-пымцәа,
Апслымзра ахы нылацан, ицәаит имоахыц.
Ацәкөырцакәа шөыешөыртынч, силамгыло шөгыг-цәа,
Хараныкәа дшөыман, уа ашышыхәа шөызхыц!

Ус акөымкәан сипсахызар са сыхаара, Вилли,
Ацәкөырцакәа хагахан ихалааит цәоанцөы.
Схы тасырхоит дызтоу агба сазымпшыкәа, Вилли,
Цабыргыцөкьан дшысымаауа здыруазар уацөы.

Иахьа ара, уацөы ана – ауаоы гөатси, Вилли,
Иахьа ара, уацөы ана – ушыта сзырхазом.
Сузыпшуп, лассы ухынхөы, о, сыхаара, Вилли,
Уааины ихәа: иббац соуп, саргыы бсызхазом!..

АБНАКӘТЫ ШКӘАКӘА

Абгызра шөтит уа, атәакәакәа сизсит,
Арцарцәа нагакәа бназара ицсит.
Бааррей хөыпшзеи – имеимдар калазом,
Абнакәты шкәакәа рымбар калазом.

Абназарае, дад, уццакыр калазом,
Удырөатә амаршәа умкыр калазом.
 Азөы иштөоу ишыусит,
 Азөы ишыцыруа ишыусит,
Аха изыршөаз итөык уахагы иакзом.

Уи абгызра ацшзара абоит ицаны,
Уи ана абнарае итэоит ицаны.
Ашкэакэае – ишкэакэаны аеунарбоит,
Цьаргы иказамшэа агэра унаргоит.

Феб уи дацлабырцгы уака итаххеит,
Уа ашэахэа ахэақэагы ашка ирххеит,
Аха урт рацкысгы иара аауарцеит,
Уа асахьарцхоз, нас инықэпраан ицеит.

Арцарцэа нагақэа, издыруа ари атыц,
Зрычареи збаарреи симырдон ргэы тыц.
Ацыхэтэан, абнакэты шкэакэагы рбеит,
“Цыр...” – аргеит уа иагынышаба ицеит...

Абназарае, дад, уццакыр калазом,
Удырөатэ амаршэа умкыр калазом.
 Азэы иштэоу ишыуеит,
 Азэы ишыцыруа ишыуеит,
Аха изыршэаз итэык уахагы иакзом.

СКЭАТАН ЗЫЦРА АЦКЪАЗ АХЭЫНАЦ УАХЪ

Ахэынац хэыч уабацои уасны,
Ухьамцшзо агэыткъара уацны,
Ашыз ухьызшэагы уеицасны,
 Уацэшэоу ацсра?
Умшэан, сжыга рхха сусны,
 Успьуам сара.

Сара иамаскуам – жэа нагоуп;
Ауабы ацсабара дазгагоуп,

Уи дахьнеиз агэырѳа нагоуп,
Ашэара иазоит.
Аха харт зегъ хазну моакоуп,
Хниас хцоит.

Уара иѳоугалоит иламцакэа,
Аха исхэоит хара удымцакэа,
Унхар ауми нас... Иафымцакэа
Угыч иугоит.
Са сгархом, исхэоит имзакэа,
Уиазы иубоит.

Утра сырбгеит скэатан асны,
Ацша анаауа азынрагъ ацны,
Излаургыло ыкоума ифыцны
Шьтагы аоны,
Ацша анасуа ахьтакэа ацны,
Умтэо улахэны?

Асаѳра ыкэцит адэкэа ныжьны,
Атэакэа рхуп адэкэа сиужьны,
Асытэхэа дэыкэларгъ усыртынчны
Аамта угон...
Ианужэла скэатан хьантыцны,
Зегъ арбгон.

Бгыжэ-хаскьынуп уака инхазгы,
Абар, уоны-цха закэхазгы,
Цьабаа цэгьала ушынхазгы,
Уа уццакы.
Икоума ацаа иацэынхазгы,
Иахьуго ухы?

О, изхэада ас икоу дазэыми,
Ха хцеицшгы хжьара иафэыми,

Ҳафны ишыфнаҳара ицшыми,
Агәакра уа.
Ҳарт анасыц ҳазыцшыми –
Аха иаауа?

Насыц умоуп, цыым, ҳацкысгы,
Иахъа икоу ауп иумоу хысгы,
Ҳаблақәа ҳзакәымтхо изкызгы –
Инхаз шытахъка.
Ҳа хшаку ашәа-зыза усгы
Ҳацшусит цхәака.

* * *

Ахра сиоыцәкәа, ацтақәа ахыцәоу итахәхәа,
Ароашқәа асахәаша, иахыго рыбжы гәгәа,
Ача апацәа ирыцхьо уа цхәака иагоит,
Афатә иашытоуп, уа ашьхарацъае симдоит.

Амшын ацшахәа, ма акаршәрақәа рцкыс,
Ароаш ахыцо абгарра иасахәаша, ихыс –
Зегы-зегы иреицуп уи сара сзы,
Уа дынхоит сыхаара, сыцшза, сыссы.

Бзиа избоит ароаш кеикеиуа силашуа,
Амоа ылхуа иахънсеиуа, амшын ахь ицшуа.
Аамта сахәамцшуа, абжы ссиргъ сазо,
Бзиа избоит сыхаара слыцны санцо.

Уи схылхуа дыказам цшзара дук сыт,
Убас сыхнахуа иказам илыцу анабзыт,
Аха бзиа дызбоит данызба инаркны,
Бзиа сылбеит азы санылба инаркны.

Лзамоақәа тыцәраауа, лыбла агәыкра,
Ацшза дукәшәар – тынч узгыло ура?

Нас лыхшыџи лказшьси синаало мыщхэы,
Убла хылкусит, аисрагъ иацлоит угэы.

Лыбла цаулақәа – уака ргэыкра,
Малс икоу иреиғасшьоит уака сара.
Дансгэйдсыхәхәало уи сшьа еилашуеит,
Аха лыбзиабара исыхо хара сарцшусит!..

АЖЪА ЦЫРКЪЫЦА ИСАФСЫЗ ИАХХӘААНЫ

Уцхашъа, уаџра злам зынзагъы,
Нак икажъ уа указара имыщхәу!
Рыцхашъара злазам агэы згәу,
Таха ааунамтозааит есқынгъы!

Уара, ахәқәси адәқәси ирықәыз зыцсы,
Умшқәа инхазгъы абоугауеи шьта?
Агәырџа шумоу – иузааиуа ууахта,
Хыпакырта ецәара ыкам уа узы.

Ахымхәа рыцха, асымтракны цъара:
Ачықъқәа рыла ихкьоу ацшахәафы,
Ма азы ахықәаф – апкыз шәахәафы,
Ухәра ашьа афыхъхъа уцсуеит убра.

Нит ахықәаф – уа анакәгъы ахачы,
Знымкәан санацыло ашарккара,
Усгәалашәап ахымхәа рыцха абра,
Дагъышәилап уара абас узшьы!..

КӨАҒАНЛА ИСКӨАҒАЗ АШЬХА ШӘҒЫЦ ХӘҒЫҒЫ ИАЗКНЫ

О, ашьха шәҒыц хәҒыч уара,
Иаины иааудгылеит апсра,
Зеггы зхарацәкьоуггы абра –
Са скөаған.
Иахыңар калозма асхәара
Сымхырта!

Ашьхарцыс – иказцо угәы,
Уаргь бзиа иубо мыцхәы,
Инауқәтәан ухы ааларкәы
Ғынч абра,
Зазала иарцсахәон агәы,
Иңарц хара.

Уара умчыдан, уа ухәычын,
Ашьхарбжьара азхара уағын,
Ухы ышьтыхуа хара уңшын,
Амца ухкәы.
Аңша уағагыл ақәңара уағын
Убас ускәы!

Абахча шәткәа кыр илашоуп,
Урт баагәарала икәыршоуп,
Уарах уа рыцхәрыла ушоуп,
Хьта усахәы;
Аха уара арцңзара улшоуп,
Адәыцәхәы!

Уара цәычала ускәырша,
Амрахыггы уңшуан есымша,
Иуоуа апхарра, амч-алша,
Уеикәәтәы:

Издыруадаз асггы ирхэаша
Иргап хэа удэы?!

Ацхэызба деилашуеит убра,
Лашарак дзыцшуеит убра,
Салам цхак лышьтуеит убра
Дгэыргъацэа;
Шэтыцшэагъ дадыргаанза убра
Ахэынцэа.

Цэгъа злам ашэахэафгы абас,
Цышэа змам азсафгы абас,
Гэы-цха ззымдыруаггы абас,
Уакагъ ышц,
Руахта аарыдгылоит абас,
Гэыцра иацшыз.

Абас зэырфы ироуеит разкыс:
Уа ацагъара симлахэа иакыз,
Уа ахъаа гэгэа исахэа иакыз,
Ак камца;
Уа ацахыггы дагоит акыс,
Имч кацса.

Уара, спэахэафэагъ рывба,
Усыргэгэа, ууахта шааиуа ба,
Уацбал хъанта шааиуа ба,
Бзиакггы умбеит:
Ушазцшыз аацын ацэкэырца,
Скэатан уагеит.

АСАЛАМ ШӘКӘЫ АҢАК

Ахкәажә!
Уи ашықәс убас ихароуп,
Саргь анацәкьыс сакароуп.
Азлагарахь сцон лагара,
Ацәкәа ачын рхыскьон,
Сшыапқәагь хыркьакьан убра,
Зегьа акоуп са сгәырғьон.

Сгылоуп анхацәа рыгәта,
Ацәмаае – дара рөызәгь.
Сцыруа здыруеит – са сыхәта,
Ани иқәыцшы соызәгь.

Сара лафла,
Уа қыафла,
Асбыгабжы ахьгауа
Сынхыцшыло уи абла,
Снеиуан акыруа.

Акакәын исымаз гәтакыс:
Са стәыла сымч-лша азкыз,
Атахызаргь уи псадаз!
Ауаа рыцстазаара ацакы,
Еигьтәуа ирзыкасцарц акы,
Ашәак схәартәгы исатәаз!

Санафыз ақьар архра,
Исыхьчон уа ақәыцгы.
Емблемара ауан иара,
Шотландиаз усгы.

Илагала,
Ицгала –

Алорд дарчит убра.
Сахьуафу,
Сахьынхафу
Салаехэон сара.

Сыпқәыңшызғы уа сара,
Сахаәызғы уа акрура,
Цәхәәкәәк насзааиуан.
Хы астоытзт уи зынзагы,
Ани сқәыңшра адыза зынгы
Илмырехәар сыпқа дааиуа.

Уи дысхаштуам цхьакаггы,
Мышк цом сылзымхэыцкәа.
Лыбжыы кафуаз закаггы,
Ирхыюуа сгэы арахэыцкәа.

Уа изгәыңуа,
Исзымгәыңуа
Уи лышкагы адшра,
Асахәара
Еилахәара
Ачыхцә скымзи сара.

Атыпхаңға изкәу нағзара,
Ианамам ахытағы лазара,
Кәашара дума уанықәло,
Уа ухьаақәа наухаштны иңоит,
Уа пхарра ссиркғы уазоит,
Ухы-уғы амцабз ықәло.

Бзиабара зымбац гыз-хәыз,
Изаазари дрыңхауп.
Уи уажәгы иан данлызхәың,
Лара лзынгы дгәыңхоуп.
Дагыгәыдоуп,

Дагъхыдоуп,
Дыгәнахауп, о, дыгәнаха –
Бзиа дзымбаз
Зҕабкгы убас
Ари адунеиае уаха!

Бара ахкәажә, хара браазеит,
Рацхарақ цыа ибымбазеит,
Анхацәа бахкәыган;
Ибымбацт хара хбоура, хца...
Аха хжәытә ашәақәа хааза
Брыман бгәы тыган.

Итабуп бысалам пхазы,
Салаехәоит уи афыза.
Бчабразы итабуп хазы,
Иарҕыхоит са смуза.

Уа ахамы хьантақәа зшәу,
Ахаззалақәа рцкысгы,
Стәыла ацәыча бапа зшәу
Бзиа избоит акысгы.

Бзиала!
Қбиала,
Гәырғада есқынгы,
Кык-қыкда,
Жәа-меыгда
Быказ нас баргы!

САРА САРЦЫС

Убас дразуп, убас дуафуп,
Иеицшу цыара дыкам.

Убас нхаѿуп, убас круѿуп,
Уаха сагы игѣдыхам.

Уи имаздеит сара сыхы,
Имаздеит уи сгѣахѣа.
Иеиѣу ыкоума асагы,
Данылаѿо ахѣхѣахѣа.

Хѣылпазы, иус нагзаны,
Дааусит даапса-дкара.
– Умаѣа цѣаѣа ушѣцаны,
Уаины крыф, сыхаара!

Акриѣаспарѣ сыѣцакусит,
Иѣѣарѣа ырмазеины;
Исызѣзѣоит, нас иззахусит,
Имаѣѣаѣа рсеины.

Са сиеиѣшымзарѣгы дук збаз,
Убас дук зхѣоггы;
Абас иѣѣапоѣ дсымбаѣ,
Абас ишѣахѣоггы.

Даныѣѣапо дшѣаѣхѣртѣны,
Ахѣсахѣыѣѣа сиеиѣгоит.
Ма алаф анихѣо дѣѣаны,
Зегѣ аѣѣаѣшѣ рызнеиѣгоит.

Сара сѣѣуп, сара сыѣхоуп,
Срыѣѣам аѣеиѣыѣказ.
Са сзеиѣѣыргѣауа сразѣоуп,
Абас иахѣеиѣикааз!

НАСЫЦ ЗМОУ АИФЫЗАРА

Ихамоуп аамта, ихамам хбаа,
Асхәа асацхәа хаикәагтоит.
Уа ахьта ишамамыз хагәхбаа,
Харт аифызара харцхоит.

Хаибаркыра гәгәахо есааира,
Иахалозеи шака ацсы!
Арыжәтә халсуазаргь зацааира,
Афызә дхаусит шыкасы.

Уа акачбеи, рыцха, деицасуа,
Дахатәоуп ичыкьмацба.
Издырзом, рыцха, ишымфасуа
Хгәырғара аблақәа тыццба.

Уи ацыгцәа ихәда иахызгьы,
Рыцха убас деиланахәоит.
Аха уи дгаруп ха хацкысгьы,
Иламыспәкба амц ахәоит.

Ацхәахә ара игъежьуа ихәлоу,
Азәи-азәи симхаркьоит.
Ацхәахә ара игъежьуа ихәлоу,
Акафхәа ашәа тнаркьоит.

Уа амч силымшәәс хара хакан,
Аифызара хьзы-цша агейт.
Уи аифызара ацхәахә хахан,
Харт зегь абра хаизнагейт.

ХАРА ИКОУ РЫ

Уа ахара икоу рныхәәса ҳкусит,
Арака ҳастол акны итәам.
Абзиа ҳзеигъзымшыо ацәгъа дакусит,
Ҳаргъы бзиа изаххәарц ҳахәтам.

Абзиа лахәсыхны икәышзароуп, цым,
Апабырг ахьчароуп нак-аак.
Абзиа Шотландия иахачхароуп, цым,
Гәшәмхны иазгыло ҳбирак.

Уа ахара икоу рныхәәса ҳкусит,
Арака ҳастол акны итәам.
Хара икоу Чарли арахь дыццакусит,
Даххәарштырц ҳа иҳахәтам.

Ахақәитра нацънатәгъы иакәуп хатыр,
Акәышпа уи амоуп хьчатәыс.
Атиран ицыхәтәагъ ццәоит уака, идыр,
Изымдырзо изыкал митәыс.

Уа ахара икоу рныхәәса ҳкусит,
Арака ҳастол акны итәам.
Темми фырхаца алашарахь дгәыкусит,
Уи бапа абахта дтәтәам...

Нагзара ақәзаант нас апхъара, аора:
Аиаша зхәо ақбаадгъы цжәазом.
Ақбаад асы изылшауа аиаша ахәара,
Ахаан акгъы дацәшәазом.

Уа ахара икоу рныхәәса ҳкусит,
Арака астал акны итәам.
Ашьха цааршә иацну ушқа ҳаццакусит,
Ҳаибашыо – аға дызмәтәам!

АИБАШЬРЕИ АБЗИАБАРЕИ РЗЫ ЦӘАХӘАҚӘАК

Уа ақәылара, ахырцәара,
Иацсоума ауаа рнырцәара,
Уи ехәацхыыз шацугы?!
Иахтнысцауеит сара сшыа,
Изырсио ацстазаара цшыа –
Абзиабара захьзугы.

Атынчра – сзықәныхәо абриоуп,
Ханхарц, аибашьра ацкыс.
Азәы иаццара иаха имариоуп,
Уа жәафык рышьра ацкыс!

СӨЫЗА АПОЕТ ИАХЬ АШЬҢЫМҢА

I

Анаатә уыуагь оума ахәоз,
Хәәнашәә асытәхәа ахәоз,
Сахьысхәатәоу асхәа;
Аамта аласхызгарц абра,
Саәуп ажәсинраала аәра,
Ирцәажәауа аҕацхәа.

Ацша рыжәлаусит зегы,
Амчгы цышәо кырқәа.
Сшәыцашпыцзом зынзаггы,
Шәара, ауаа дырқәа.

Шәәындуггы,
Шәыпатуггы
Са сзын зегь акоуп.
Ихәатәуггы,
Ихәатәымггы
Шәасхәарц са сыхиоуп.

II

Уара аганахьтə уаныцшуа,
Ианубо ишырго зегь шауа,
Узгыло угəыѿ-сыѿза?!
Агəакра ибга архəоит азəы,
Цьабаа мбазакəагь уацəы
Дбеиахоит ахшыѿ-ца.

Мап, Деви, хцєицшаз абра,
Иатахым агəрымра.
Мла ҳакуа ҳкалом ҳара,
Ҳагəгəанацы, цьымраа!

Агəырѿа,
Иамта мѿа
Ажəра хьантагьы,
Ацьагьы,
Ачагьы –
Ҳариааиусит зегьы.

III

Ихьшəашəаза уа ацакəа,
Апх анцыреуа ахьта иакуа,
Ршья шəыргьы иагьа;
Иашоуп, рыцҳара хатоуп,
Аха иахтааусит ихадоу,
Агəыргьарагь ѿацҳа.

Уа згəы цқьоу, ицшуа ҳара,
Убас ламысла инхазгьы,
Аамта-аамтала акəзаргь убра,
Агəыргьа итааусит настгьы.

Усимда нас,
Еита нас,
Уа ицшаа алшаггы;
 Агәәкра уххәаз,
 Агәрҗа узхәаз,
Уара есымшаггы!

IV

Ацсаатә мөас реицш абра,
Хыцакырта аазмам уара,
 Иудыруз хуцгәәкусит.
Адәы цшзақәа, икашьшьу абҗы,
Уа икеикеиуа илеиуа азҗы –
 Ауаа иртәынҗы ирбахусит.

Аацын ианыцшзахо адәқәа,
 Ардәына аншәәхәо,
Ихыхәхәа иантәу хәгәқәа,
 Иарбан урт змыхәо?!

Анаара
Ианаала
Ашәа җыц ииусит,
 Арифмаҗ,
 Аритмаҗ
Инашьтахх иааусит.

V

Ачын ду, ма ицаҗьоу аранг,
Мамзарҗы Лондонтәи абанк,
 Мап, узрылатхаҗьуам.
Абын дуқәа, абахча ииацәоу,

Ма атомқәа зыбгыц рацәоу,
Удыршәты-какачуам.

Тыц анамам уа аразкы,
Ианытбаам угәгы,
Иуқыргы адунеи ацскы,
Гәырҕа убом цьаргы.

Уцашьарагь,
Уцсшарагь
Иацсам уа акаси.
Уи цоума,
Уи мцума
Угәы иархәа, аиси!

VI

Девы, иамеигза зымч-зылша,
Анышә иахо харт ссымша,
Избан хазреицәоу
Ант силахәоу кьанцьяцас,
Хара хгәазымто зынзас,
Акрураә зыбга ццәоу?

Ауаа – уаас ирыцхьазом,
Ирывсусит усс имкы.
Цьоукых – рыкрура нцәазом,
Рқьафура – цьоукы.

Оыжәрами,
Мышгарами –
Уаха сак рбом.
Цьанатгы,
Цьаханымгы
Акгы агәра ргом.

VII

О, Деви, ишсоухәара абра,
Хтацәыха анхамам хара,
Изакеи алахьсеикәра?
Зны рыцхарақ ханиар калоит,
Зны бзиарақ аабар калоит,
Ус збахьсит акырқәа.

Арыцхара хьантоуп, ижәбоит,
Аха ак агәра згоит;
Уи цәгьсеи бзиси силнаргоит,
Мци цеи силнаргоит.

Рыцхарей,
Гәыцхарей
Хзаанхо сырцштәыс.
Апықәсқәа
Хабымскәа
Инхоит хахатәыс.

VIII

Разкыла исеицшу апоет,
Узырөи, иуасхәарц сызбсит,
Изцөымгу сәгәыбзыгра:
Арака агәырғара аабейт,
Изьцсахуа ыкам, агәра аагсит
Ахьыцкәагь, зегь хызхра.

Убасгы хәрбоит хаикәатәы,
Ицъанатхатан, цым!
Мегги лыхьзуп ура утәы,
Са стәы илыхьзуп Цьин.

Исызхами,
Сырцхами
Ианысхәауа ахыыз Цьин, –
Са стәыми,
Слашами,
Схалагъ сыкам, цьым!

IX

Ауаа хшамкәа абас хазша,
Абзиабара иазтаз хьзы-цша,
Ишәасхәаусит зегъы;
Зегъ агәыргъа рыцны збоит,
Уи ассирқәагъ сзаанагоит,
Уиоуп цхьа сызгогъы.

Ашхам сеигрыблаа сызго,
Аиааира цәгьоуп, избоит.
Сналәацшыр бзиа сызбо,
Абырсаатк уи сыхгоит.

Амш шәшпызааит,
Амш бжьысааит,
Мамзаргъы амра цхоз;
Угәы лызкуа,
Ухы лызкуа
Лара дугәацхоз!

X

Са сзы ахамтақәа рыцкы –
Уи лыбла хаақәа рцакы,
Уи лыччацшь лаша.
Сара амәан иагъарааны,
Ацсра хьшәашәа сзаараны,
Сахнарцози есымша!

О, скэыцшра афыза бара,
Исыцызго зеггы,
Хфызара иачыданггы абра,
Мчык хацуп харггы.

Ас ишоу,
Илашоу
Ёак сара исымбеит,
Бызбом барггы
Узбом уарггы,
Деви соыза, апоет.

XI

«Цьин!» – иналаёыстуеит ацх,
Ацёахёақёагъ уа ацх реацх,
Ишеишьтагыло збоит.
Феб – амуза ду анцёахёы,
Уа иситазшёа ёацахёы,
Урт сыткёа сыргоит.

Ашьапы ацнашьуаз с-Пегас,
Амахмыз анаба,
Ахьыткёытра ахаштны убас,
Ицап сырба-сырца.

Аха исырбап,
Ацсы асыргап,
Ацхзы умырбар ауам.
Шьта иазхоуп,
Ёыжёпра ахётоуп,
Ирыцхауп ахаиуан...

АҢХЫЗ (Аңытпааха)

Ажәси, ахшыһи, ауси рзыхәа
азакәан хәхьнархәусит зегьы,
Аха ихытхәау аңхыз азыхәа
уи дахьнархәзом азәгьы.

1786 шыкәса, ииун 4 рзы, акрал имшира иазкны
ахан хытцәцаракны агәырғьаратә дкыларә имҗацгаз
иаххәааны, апоет-лауреат агазет ианицаз аода данацхьа,
автор адкыларә ихатә далахәны абри адныхәаларә дац-
хьозшәагьы цхыз ибеит:

Ахәынтқар, иудкыл абра,
Умширазын хажәагь.
Ишудукылоз сицш уара,
Апоетцәа рапшәагь.
Ацәагәаф, сажәоуп мамзар,
Сызлоу зустда, цымхсит.
Снесины снахәацшит амзар,
Нас аоны саанымхсит,
Амш каимат аены.

Ихалоит аңыцхькәа качча,
Адукәа ражәа хдыртлоит.
«Анцәа ду ххәынтқар дыхьча!» –
Акәукәукәа сиқәсыртлоит.
Жәсинраалан умшкәа хыркуп,
Уа апоетцәа аапхьан.
Умш лашарақәа реакуп,
Умш лашыцакәа рацхьа,
Амш лашаза аены.

Ода мцы зхәоз аасымгеит,
Зегь реицш саргьы саапхьан.

Настгы уал сықәны сымбсит,
Сара уара усацхьагъ.
Иуасхәарцггы стахуп абра,
Избом гха ахьсыхьызггы;
Иузеицәазггы ҳаман ҳара,
Иҳаман иусиғьызггы,
Амш мѡас аены.

Абжы мкаѡуаз, ихәасыз,
Сара сажәа башагъ;
Аха аиапа аарцпуа иаҕыз,
Иадгылаз аиапагъ.
Утыц-тышә кажьуп ирбганы,
Иаҳа-иаҳа иуцәызусит.
Ҳакоуп ҳара агәра ганы,
Ҳара уи ҳарсыцусит,
Амш иссиру аены.

Уара ажәлар ирымоу хыс,
Азакәанқәа тзыжьуа,
Уа уларкәра сывам хыс,
Утрақәагъ аанмыжьуа.
Ачынқәа рутсит уара,
Аҳамтақәагъ – аиапаз;
Иалымшоз жәлар рнапхгара,
Абоурақәа зыцссапаз,
Амш хьантаза аены.

Иааугаз атынчра хартәусит,
Асыхәшәтәра хыс ишьтырхусит.
Аха ауасеицш хуркәыдусит,
Ауалқәа ҳацсы тырхусит.
Са саб ишысирбаз сынхоит,
Аха исымоуп агәыцха;

Сшымгэыгзауа зны стахоит,
Сеицшны ауаса рыцха,
Амш лахьсиқәра аены.

Гәсарас дыскуам зынзаггы,
Сара Вилиам Питтгы.
Ауаса сыркәыдусит сарггы,
Иара хиркәыдусит ынтәггы.
Уара ауал уапоуп хәцәахы,
Иааукәыршан, цымхсит,
Аикәырхара шыта ижәгәаггы,
Хәфлот хәа акгы нымхсит,
Амш симахәла аены.

Бзиала! Икалааит убас,
Унапае зегъ азәыкны.
Рхәрси гычрси уа иаххапаз,
Нак рцыхәтәа аныхны.
Аныхәашка спаазггы сара,
Спаазггы исахәазамкәа,
Акрал пхәыс илышпәт убра,
Сыхызала асаламкәа,
Амш каимат аены!

**АУАХӘАМА АМАЦЗУРААН ЦӘҢЫЧАЛА
ИЕИБЫҘАЗ АПҘӘЫС ЛЫШЛИАПАКНЫ АПОЕТ
ИИБАЗ АМАЦА ИАЗКНЫ**

Уабакәз уара ахәычынзара,
Узлақәлси ахан хыщәцара?
Уацәымшәакәан ари ацшзара,
Аш уаныс;
Ара иуоуам гәыхәтәыхъзара,
Нак уаныц!..

Кади́фа цшза, бырфын шкәакәа
Иабы́чаз, рыбагъ уамбакәа
Цашъа уам, амеси умтәакәа
Уцароуп на́к –
Амлеи ахътеи удмыргәаккәа,
Иахъымцо ена́к.

Уца, цъым, мѳа хара уанылан,
Уа уѳызцәа рыщәакәа урылан,
Зегъы урыщәауа сицынкылан –
Еа́кы зхым.
Ачалт дәыкәларгъы уа ихылан,
Усс изкым.

Уара ашпиана укәла уцозар,
Угәеигәеиуа уи усахъугтозар,
Ма еыщхьакрак уеиѳазозар,
Цъым, убра...
Аха ақәцә акынза, игәоутозар,
Ухалт уара.

Уара арантәи зегъы убартоуп,
Зегъ убартоуп – цъара ишәартоуп,
Зегъ убартоуп – цъара итәартоуп,
Уа́ха акгъы.
Уара узыхәан ара ицсгартоуп,
Иа́хагъы...

Ацхәыс лхашәа хы-лымбозааит,
Лхылцагъ лыхцаа илымгозааит,
Бла-рацәа икарцогъ лымбозааит;
Ргәы силшуа,
Ауахәама атааѳцәа дырбозааит,
Лы́шка ицшуа...

Ех, ххатақәа ххы аабозтгы,
Ааигәақәа ирбауа аабозтгы,
Ахарақәа ирбауа аабозтгы;
 Ха хагәкәа –
Икалозма ачҳара иамгозтгы,
 Дара ткәа!..

ТЕМ ГЛЕН

Сахәшпаду, сныбмыжын хыда,
Сара ашпацхәа саҭашәсит.
Зтаацәа ргәы нзырхарц зтахыда,
Аха Тем Глен дысгәацхәит.

Уи иоыза дахыкоу ак шәартам,
Анцәа дануита разкыс.
Изхәада аҭаррацәкыа хәартам,
Тем Глен дануоу уара хыс.

Алорд ихы икьоит: «Уи дпылхатун!»
Скырмыгә ишцоухәои абас?
Акызацәык арака ишахатун:
Тем Глен уа дшыкәашо дас!

Са санггы уа сгәыссанылцоит:
– Уа ахацәа рыгәра бымган,
Амшгао уа ажәа ссир бницоит!.. –
Тем Глен сижьарцу, избан?

Шә-маркак ситоит сара сабгы,
Уи дуззоуп, иара – дуаокуп.
Шә-маркак – иазыжәуи ҳасабгы,
Аха Тем Глен ихә ҳаракуп.

Валентина лымш аены акөын,
Сцеицшаз сацшырцы стахын.
Хынтә амаца ыкәуцсар акөын:
Тем Гленгы даанагоит хынтә!

Абар, тагалара аныхәа,
Закөи слапыкәшәа иахәауа:
Ус, агәашә дталан ашыпыхәа
Абар, Тем Глен дахьяауа.

Сахәшбаду, сызгода пхәысс хәа,
Бысзацшы, нас, уажә баргы.
Хакәтсеикәацәа быстоит ианысхәа,
Аха Тем Глен иакәыз иаргы!..

АТӘАРХРААМТА АНЫНЦӘОЗ

Атәархра амшкәа харахон,
Ицәкәырцон ачартагы.
Атакар жәылагь асарххон,
Иссирын ашәт ырбагы.

Абжы цәамхәа уакә симдо,
Абжы абахчаф ихнацон.
Ажәгәара анафыс инсимдо.
Фыцба реицәажәара цон.

Бесси лыбжь уа иналыргейт,
Агәыла пхәыс лахь даалакәы:
– Хаца сцарц сара исзбейт.
– Цәгъара тамшәазейт бгәы.

Бзиа бызбашагь рацәафуп,
Бкәыцшуп бара бхатагы.

Брылацц, аамта мапуоуп,
Крызку бихэацц ситаггы!

Биццар Баск-Глентэи Цьон,
Аказы дапшуам зынзаггы.
Амал ахыкоу – быцхашьом,
Хэоусикэшэароуп есқынггы.

– Цьон бхэама, уи сгэы игоит,
Сызихэаццуам, асадхэыс.
Уи ицакэа мыцхэы бзиа ибоит,
Бзиа дызлеибари ицхэыс!

Робин далнахусит са сгэы,
Игэы сатахуп иарггы
Уи иихэо – ажэлар рсахэы,
Иацсоуп Баск-Гленаа зеггы.

– Цьым, ацстазаара хьанцоуп,
Амал ашка амѡа хэахэоуп.
Анапы тацэггы – ацьыба итоуп,
Акрызку анапы гэгэоуп.

Ахы змоу уа амал ихьчоит,
Инызхуа итацэуп ихы.
Ацха бзиа – зегь арчоит,
Абаацсы иузалхуам акы.

– Ацара ахтнуцар уа игэаггы,
Иааухэоит арахэ, арха, ахэы.
Аха аразын, мамзарггы ахы,
Ирзаахэом ауаѡы игэы!..

Сара сразкы – итацэу ѡныз,
Ицаз, иѡураз – агэра згоит:
Хнапы ансикэхарша, Анцэа иныс,
Акрал иеицгынггы ханхоит.

АЧАРҢА

Убас иссируп ачарҗа,
Ицойт агы тыцны.
Ақаргы еицшуп ацарҗа,
Сыкан Анна слыцны.

Кыркыаз адгыл еикыицон,
Са сцон уи слыцыларц.
Ача цыкыицон,
Ақар цыкыицон,
Са сцон дгыдыскыларц.

Уа хылыцазы атахыз,
Мамзаргы шарцазыааит.
Агара лсыргон сзызгыкыз:
Акызацык хайцыааит!

Ажыан иацамзи ххакны,
Ачыхцэ цхакэа збодаз!
Лара даазгон снапакны,
Даазгон – сак збодаз!

Убас еилацон хакэка,
Еилацэа-еилацэапэка.
Дгыдыскылон слызгыкуа,
Уи ачарҗа агэацэка.

Уа еихышытыз ха хнапкэа,
Убас еибаргэгахуан.
Зыбжыгы хахауаз хакэка,
Убас еибаргэакуан...

Уижытеи кырцара избахьейт
Ачаракэа еицшымкэа.

Уижьтеи кырцъарагъ искхъсит,
Ацара зызымккѣа...

Аха исылтаз ахаара убра,
Ишѣасхѣоит абрапѣкѣа,
Ахаангъы исхаштуам сара,
Уи ачарта агѣтацѣкѣа!

АЖӘЕИНРААЛАҚӘА РЫШӘКӘЫ АҚӘҢЫРА

Сыбзиабара крахыцуеит, зегъ акоюп
Сгѣы иқѣыѣуеит ишгац ба быбжъы.
Аиѣызаратѣ саламгъы бышкѣа ихоуп,
Ааи, аиѣызара ихнаѣоит ашѣшъы.

Ари ахамта хѣыч ааитыхны иббар,
Дыбгѣаларшѣа зхѣыщрақѣа бызку –
Иарзышо шъыбжѣагѣымра атакар,
Ма аоксан ицааршѣоны иаку....

ДЕВОН АЦШАХӘА АШӘТ

Шака укеикеиуазеи, лакъы-лакъ Девон,
Атиаа цшзақѣа иқѣырѣоит уара уцшахѣа.
Аха ашѣтқѣа зегъы-зегъ иреиғъу, Девон,
Зны Еир ахықѣаѣ игылт ицшзаха...

Ирыцхашъа амра ари ашѣт цышқарахгъы,
Амцабз иаѣызоу, азаза ахъыкѣкѣа.
Хѣылпазтѣи ацтақѣагъ хылан ианаахгъы,
Уака ицстацаган илсеиааит ақѣа.

Мтәыжәәашла ацшагы уца нак умәасны,
Аацын ашыжь шара уака амәа ашәт.
Игъамадоу ахәақәагы ирымфааит иасны,
Афәы-хаа, ацштәы-цшза – аракатәи ашәт.

Бурбонаа алаехәоит ашәт гәыкацаган,
Британиа цагыәс уи иакәуп хатыр.
Хара аиапәараә, иазхауа рцшзаган,
Девон ахықәәс игәылцуеит, ижәдыр!

АИЦЫРЦРА АЦХЪА

Ельза, сыбцырцуеит сгәыкуа,
Тәыла хара сцоит.
Уа баргы саргы хразкқәа,
Амшын сикәнашоит.

Агәакра иафозаргь хәгәқәа,
Нак-аак сизыцшны –
Ишеилацәоу иаанхоит иткәа,
Ишыказ мпаены...

Бааныжьны хара сцаусит,
Смалқәа рмал бара.
Бжы мазакгы сахаусит,
Ухынхәзом хәа уара.

Исилацәоу хара хәгәқәа,
Иштамгыло ббоит.
Ацыхәтәан – снапы рыцәгәа,
Сахыцо апхара згоит.

АНЫДА ИИЗ СЫПШҚА БАХЪ

О, сыпшқа, ихаңа бара,
Рыпхарақ сақәшәаргы абра,
Ғыпныҳәак соут ҳәа ңара,
Сгәы ңнажәозар;
Уа абызқәа итыпуагъ зытра
Са срыңәшәозар.

Сымш ссирқәа ҳамтан иааргаз,
Бан леиңшгы – сытқәа сызгаз,
Сгәы быңалоит бара убас,
Оума сымшуп;
Ауахәама иахәаргы абас:
Хәычы ңынышуп.

Маза-аргама сара сзы,
Ирхәалааит: ани аңсы
Акалт иазыңғәан иңсы –
Ирхәалааит;
Атақәажәңәа иказоу уиазы –
Лагалааит!

Зегъ акоуп – бзиа бызбоит,
Маза бышизгы агәра згоит,
Ауахәамагъ амәа снарбоит –
Ҙаҳанымка.
Ас бахъиз са исхаран збоит,
Сара гәымха!

О, сқәыңшра анасың бара,
Шьта моа ыкам уахъ сызгара,
Адуinei бықәымлеит бара,
Зегъы брейңшы.

Аха хсаапахэы ыкоуп хара,
Абра иахзеицшны.

Напеимдахьа кахамцеит, мап,
Гэыргьынгьы ххамцеит, мап,
Бангьы саргьы. Сзакөхо ббап,
Бара бзыхэа.
Цла цар-царшөагь бызхалап,
Бгөы азыхэа.

Иагьа исыгхаргьы сара,
Исымоу акы сеигзом цъара,
Бөыццөа брылан уа ацара
Ибкырц агьамагь.
Бөыццөа – зтаацөа ргоз убра
Ауахөамахь.

Ибзеигьысшьоит баазырцшра:
Ба ибоурц уа бан лыцшра,
Са ськынтө ига нас схаөра –
Сказшьа хьаада,
Амала, агөнахаз сьыцшра –
Мап, хөарада!

АБЗИАБАРЕИ АГАРРЕИ

Агарреи абзиабареи сыркын,
Рыкатагь шцаьыцу:
Сара агарра уссгьы искым,
Абзиабара ансьцу.

Аха абзиабара какатөыс,
Аразкы изамои насгьы?
Абзиабара зрымой төыс,
Амали ахьзи убасгьы?

Амалгы уа ахыз-апшагы,
Есқынгы иразкыдоуп.
Атрыси агазеи есымшагы,
Амчракны имчыдоуп.

Быблақәа амца рхыла ицоит,
Саргы дара сырхызааит.
Аха урт зегь ртак карцоит:
Есымша угәуеанызааит!

Схы сызлаиануеи сара,
Сеацхәа баагылозар?
Схы сызлаиануеи сара,
Быбла схыблылозар?

Насыц имоуп ауаџ-ғар,
Зыбзиабара мызуа,
Иагәа дбеиаз атаххар,
Амалуаџ ицамшыцуа.

Сразкы шазныкәауа гәашәт,
Сыбзиабара мшата!
Изхымшәои абзиабара ашәт
Қәпарада, хьзы-цшада?

ИЗУРИ ЗҒАБ МЫЖДА?

Изури амыжда, исхәари амыжда,
Сицнымхар амуит тахмада кырмыгә!
Апилинг азықәан Цьини хәыч-амычда,
Сицымцар амуит адагәа кырмыгә.

Дуаруаруеит, дкәаркәаруеит,
Ихалагь уи дцәажәоит.

Еснагь аказыхэан игэы назазом.
Ацаа еицш дыхышэашэоит,
уажэы-уажэ деиҥашэоит,
Шаанза дхэархэарусит, цэа дагазом.

Уажэы-уажэ деилашэоит,
уажэы-уажэ дзыг-зыцусит,
Иоызцэак ибарггы дуафымусит, дуафым.
Ицхэыс дахькэыцшу
дылхыбаан дыцсыхусит,
Уаха акы дацсам уи, уахагь дуафым.

Такэажэык дыкоуп уа Кетти хэа агэыллара,
Табуп иахьсабжьылгаз уи сгэы рыцэгэа;
Убриижьҥей схамцуа саеуп исагыллара –
Иажэымҥа иахарцаанза уака азахэа!..

ДУНКАН ГРЕИ ИЦХЭЫСХЭАРА

Дункан Греи уа дцон дбылны,
Қырсан аныхэазггы, ааи,
Цхэысхэара хэа дааит хэоны...
Ари цхэысхэароуп, ааи!

Аныхэасха дааит исазкны,
Ацшэма цхэызба ихы лызкны,
Аха ддэылдырцеит имахцэ кны,
Ха-ха! Цхэысхэароуп, ааи!

Илахь апхзы ықэшит иара,
Ха-ха! Цхэысхэароуп уи!
Мегги ддагэоушэаггы абра,
Акы лхэазом, закэи?

Иара уа длацэажэарц дасын,
Ихы-иёсы былуан, игэы шын,
Азы ихы айтарц уахь дыцшын,
Ааи, цхэысхэароуп уи!

Абзиабара – ацэгъа цханацеит,
Цхэысхэароуп абри!
Уи ихэрақеа симапшышы ицеит,
Цхэысхэароуп абри!

– Сара, – ихэсит, – усцөкъя сгазам,
Зегъы исзырхэартэ – ак иацсам,
Сылтахымзар – дыстахзам! –
Ха-ха! Цхэысхэароуп, ааи!

Ахақымцэа Мегти илмацуоуп,
Ари цхэысхэароуп, ааи!
Иара – зөыдоуп, ла – дычмазаоуп,
Ари цхэысхэароуп, ааи!

Уа ахъаа-цэгъа зёу закэи,
Уа лгэы амца закыз закэи,
Уа лыблақеа ирхэо закэи...
Ари цхэысхэароуп, цым!

Уао гэыразын – Дункан Греи –
Ари цхэысхэароуп, цым! –
Уи дагърыцхаишьсит, аиеи,
Ари цхэысхэароуп, цым!

Ан цхада дынижбырц – мап,
Уа агэнаха дапаларц – мап,
Аха деитацоит – иалцуа ибап...
Ари цхэысхэароуп, цым!

ВИЛЛИ ГЪАНГЪАШ ИШЪАПКРА

Уара иззымдыруа цынгыла,
Хатыр рыкѣцауа инсидкыла,
Жѣафык дѣыкѣуцоит хыкѣкыла
Цъаханым.
Цъанатка – азѣы, унаицгыла,
Имѣагъ цкым.

Инужът алашыцараѣ инаган
Жѣларак, урт сара исцырхаган
Удырра сахъазшѣахѣо иѣаган,
Измоу мчхара.
Сагъынужыт слашарбаган,
Сара абра.

Ас еицш гѣытбаара збахъада,
Ихарцомызт сѣызцѣагъ иахъада,
Изхѣахъада ма акыпцхъ ада,
Мычра злоу –
Ма шѣицхъызгъы иагахъада,
Гѣнаха змоу.

Уара цѣымгъыс скоуцар улшон,
Адуней саныкѣла – иулшон,
Сахъымаауа сушьтыр улшон,
Зынзагъы.
Амца мѣа анысра мап илшом,
Уака азѣгъы.

Аха гѣшацара иамам шѣага,
Са сацѣцан амца гѣыцжѣага,
Сдухан, гѣрахацара нага
Гѣнаха спъусит.

Цсыцкъара ҕырцштөыс инага,
Рымац зуеит.

Исацысеусит сара гәгәала,
Итхашуа уака ҕагәгәала,
Арыжәтә ихугы ихыхәхәала
Асаргы убас,
Аныхәахь иныкәо гәыркәкәала.
Зхы заңас.

Слацшцашәара – сара сухәоит,
Исумтан шәара – сара сухәоит,
Гәнаха сызцоу – самцаныхәоит,
Сымч ашеит.
Адуней зпазгы – сара сухәоит,
Харгы хаушеит.

Сара иацы амҕаду снанылеит,
Мегги хымкыхгы даасцылеит,
Ғатахьа сықәца саатгылеит,
Анцәа ибап.
Снап уаха ишьтымхуа иныскылеит,
Лышка – мап!

Даса тамзааракгы шытасцоит,
Ачгьахьаены, са уи х-астоит,
Лиззи днаган дсыщышьтасцоит
Мазала.
Аены сашьын, ара иазгәастоит,
Уа цәгәала.

Икалап сцәеижь зезыцсахуа,
Еилашуазар сгәеисра псахуа,
Гәнаха саңамкуа цхьа сцахуа,
Игоу мҕакоуп.

Ус анакәха, сказыһа псаһуа
Сцарц сыхиоуп.

Амала сухәоит Анцәа дугы,
Утәцәа иһакәуцарц патугы;
Насгы асарацәа имитәугы,
Блапырхәы
Изхәо иһәатәымгы иһәатәугы,
Иахьырхәы!

Ус иһьякәкьоу ара ирацәами,
Гамилтон зегы дреицәами,
Мацасоуп, уи ибга пцәами
Акрураҫы;
Насгы имоахикьо рацәами,
Урзыцшы!

Уи хәыч-хәычы ихы итагала,
Җанилабжьоз уа қәнагала,
Даххыччон убас бжытгала
Итыцо игәы:
Анцәа ду, иһазша қәнагала
Җсацахәы!

Иахьырхәы Һа иаһсагәыбзыгуа,
АҺа инаскьаны Һцәа Һхызхуа,
Уа иудырусит ус зәы сыхызхуа,
Ишһаму згәы!
Иахьырхәы нас рыцсы тыхуа,
Иахьырхәы!

Еикен Һәа дыкоуп, ацанда,
Убри ила напгы ауркуанда,
Убас утәцәа дрысусит избанда,

Хнато азы –
Итаххар халеишшусит уи аанда,
Ихалхуа ацхзы.

Хара хзыхәа зсеикәызыкызггы,
Ахамтақәа уа иахзыкызггы,
Хумазааит цхьакагъ хысггы,
Угәы хтаҳәхәа,
Нарцәггы хуртхацырц убысггы...
Амин шәхәа!..

ИАРА ИЗЫНГЫ АЦЫХӘТӘАЖӘА

Ацкәа ицсыбаф рыцха уа,
Атыц карцеит, Вилли.
Ицсы рымбеит хыхь ицауа,
Аган ахь ицсит, Вилли.

Даабсит, аа дахьрыбжьоу,
Дгъыли Цьахаными.
Ицугъ дарбан ас ицшьоу,
Анышә цшраггы ицшными.

Даадырит дызустоу ари –
Аостаа ицыхәа хьарены.
– Акы хуазцаар камлари,
Милорд, хажәа ркьафны?

Рыцхашьараггы ыкам, мап,
Цьаханым – хатә цкарроуп.
Гәшәтарахәагъ ыкам, мап,
Анажьра – ус ицароуп...

Нас дырхөазо – цыханым
Дзугои цюук рхэхэсгы?
Уи дгазан адгьыл данын,
Иухыччап, цым, убасгы!

* * *

Аостаа дыкөлсит көашара,
Ишбамхы көаркөар ихан.
Ахазалхыюгы моабжара
Ханижт, уаха дыкам.

Хасуп ауарашгы аршра,
Уа хкьафура хроузеит.
Итабуп, аостаа көашара,
Ахазалхы дыбноуцеит.

Көашарахк рацөуп абра,
Аха ари иеигу ыкам;
Ахазалхы дагеит хара,
Дагеит цыханымка!

АФЫЗА ИШКА АШЬТЫМТА

Адгыч гызмал, са сдахы
Ааигәа уаамыхаңт акы.
Аха итагьежьюсит ухы,
Иагьхөатөуп:
Уанца – уннакылом акы,
Уара иутөуп.

Схы сызнымкыло саргы,
Спшап усс имкы зынзагы,
Ушка сышцоз ескьынгы

Сара схеит.
Шьаца җажәа уа җангы,
Са исырхеит.

Уара баша Анцәа уимшеит,
Баша имыхәлеит, баша имшеит,
Җшәышкәса уа узы илашеит,
Шакаҗгы,
Уаарбеит рхы-регы лашеит:
– Аа ауаҗгы!

Җым, уажә сара амуза стоуп,
Сгәы бзиоуп, схы хьантоуп,
Ацәахәа анысдеит, сгәы рдоуп,
Сгәы рда.
Урт урыцхьарцгы ухәтоуп,
Уара унатәа.

Акьаад нихырц, азә дыҗуеит,
Азә деихихырц, азә дыҗуеит,
Исалашьтихырц азә дыҗуеит,
Инапы даф...
Сгәыцха тысхырц, са сыҗуеит,
Уа сеибаф...

Зымҗа исыцәгылоит сразкы:
Сцәашәцатә – ибапазоу акы,
Схашәала – уазбом мызкы,
Ауал саҗоит.
Аха сбаҗхатәра хьзыркы,
Цхьа саҗоит.

Аха сычкәынра сапас,
Сыгхақәа сытауа вбас,
Сыхшыҗ исанахәоит абас:

Ущакусит?!
Ианузеикәмыршәа угәы иҗаз,
Ччархәс уркусит.

Апостҗәа абакоу иахъа,
Алатын зырҗәажәоз ахъхъа,
Шәышықәса иаңыларҗ зхәахъаз.
Зыгәгы иҗаз,
Аамта иамгеи зегъ какъкъа.
Цьым, убас!..

Иааныжъуа исымоу гәтакны,
Апоезиагы амаршәа кны,
Уа ажъахәеи амаганеи кны,
Аңәмаагъ кны,
Срызшәахәап хадәкәа хтакны,
Игәцаракны.

Агагеиңи аамтагъ сазоит,
Али-ңси рыбжьарагъ сцоит,
Цьым, аамта атәы канацоит –
Сжьо саргы;
Убас абицарақәагъ цоит –
Ишҗаз зегъы.

Аха азбахә хәатәым аңсра,
Аңстазарае хакам сасра,
Аңра-ңжәагъ хәахан хара,
Аңша тачырҗ.
Хазго анасың ңшагъ хара,
Уа имгъежьырҗ.

Ханхоит соыза ахтынраеы,
Уа абҗар зку анапаеы,

Ма уа ахь иалху алабаҫы,
Икалар адца,
Аамта убас ицап, уцшы,
Убасгы ица...

Ха ҫаамта кыаҫуп убас,
Шәышқәса рыбжаггы збаз,
Ианизымхәа уа игәы итаз,
Изхәом бзанцы.
Ани ицәажәо – иажәа дас,
Дагеит иацы...

Иазцшу уа амра аташәара,
Агәсыҫ дагоит, агәыпжәара,
Ишиқәымггы уа шәара,
Аоы дагоит.
Ибзиабарагь, шәазхәыц шәара,
Харантә ибоит.

Рацхәа ацстазара шәшы хым,
Агәыцрагь – уаха назтахым,
Ҫдырусит, бжәагара хтахым,
Харак ҳазоит.
Ахәыцқәа акгы усс изкым,
Хреицшыны ҳцоит.

Амоан ашәтқәа ҫгәых иаагоит,
Игәамто – дара ргәы иагоит.
Ма изхәада ишхалало аабоит,
Ақәыцқәагь ааи!
Алабжыш мра шәахәа иарбоит,
Аацын мааи!

Цьоук моак хәа иануп убас,
Урт роуп кыафурацәкәа збаз,

Шака ртаху – згыама рбаз,
Илацшуеит.
Еырхықәымца, акрура иагаз,
Ирзыцшуеит.

Егъырт ргәыф, егъырт рыцсыф,
Ма ханхароуп, ма ҳацсып,
Азықәцара иаеуп насыцк,
Уа зеггы;
Уаха иазышьтымхуа доуцсыцк,
Зынзаггы.

Цьоук амџа бзиа иананыц,
(Сара сеицшәкьа, Анцәа иныс!)
Ихкьеит амџахәста изныз,
Цшаара иаеуп.
Цстазара мџабжа иананыс,
Ргәакра цшуп.

Еицгуп узыркарауа аус,
Амшгара уанаалар апкыс,
Хыхьынтә амза ахра иахыс,
Итааза,
Гәахәара аусит зеггы рзыс,
Ихааза.

Абра инышьтаца скалам,
Спшамхы нарсны мазала,
Сара сухәоит, амала,
Уара сҗеицш,
Са сахьцо – уарггы уцала,
Апшьытә реицш.

Алорд изын жьыхәтак анца,
Ицсата кыдицартә зынза;

Агвардиауаҕы izaхaцa,
Уa aкaитaн.
Акaзa рыжәтәлa икьaф тaцa,
Уa шьжьымтaн.

Демпстер дзыхәо атитул ит,
Ахәбдхaцa – апрeмиер Питт...
Иазырхa убасгы икредит
Негaциaнт.
Сaрa еикәырхaгacгы исыт
Атaлaнт.

Сaрa атынчрaз мaчк cтaхуп,
Рaцхьa агәабзиaрa cтaхуп,
Ишaанaгaрa aфaтә cтaхуп.
Згьaмa мчым.
Ахa исхaцхьaлaрц cтaхуп
Смузa, цьым!

Исықәмaқаруaз cа cрaзкь,
Млaк cакьп хәa, мa хьтaкь,
Зьынзaгьы cацәшәом aкь,
Алaф cхәoит.
Cәымтaгьы ихьхуa aғa ихь,
Инсихьшәшәoит.

Шәaрa цкaррaдa инхaуa,
Мaриa зьыхьз-зыцшa азхaуa,
Дхaгoуп хәa cа cзы изхәaуa,
Блaцрхәы,
Зьткәoуп, aкгы змaхaуa –
Шәaрa шәгәы.

Акгы зьмхәо шәa шәхь-шәфь,
Убaс иeицшуп зьнзa aмфь,

Оыла ихыхэхэо урзыцшы,
Еилапшусит.
Итыцуашәа ауарған асы,
Хашәхәасусит.

Баҕыа-баҕыа шәшәапқәа ргыл,
Шәыхарззалауа шәаатгыл,
Шәангыларцаз шәара ашыкыл,
Гәнаҕа змоу,
Шәырзыцшусит шәыхқәа нкыл,
Шәтыцгыы уоуп.

Са исыздыруам сахыцара,
Цыанат гәашә, ма сацбара,
Аха сашәа сахцәауа абра,
Иуасхәоит, цым:
Иаҕацбара сцаргыы, уара
Суцуп, цым!..

АШӘА (Актәи вариант)

Атрышә уасыр – сдәылшусит
Суцыларц сара.
Атрышә уасыр – сдәылшусит
Суцыларц сара.
Сангы сабгы аҕааит –
Уссгы исыкзом,
Атрышә уасыр – сдәылшусит
Суцымлар зузом!

Уаха хадмыргәамцырц
Сангы сабгы убра,

Уааи нас сара сышка
Егъи абарцахътә уара.
Егъи абарца гәәт нас –
Уи аган ахь уцшы,
Умааиуашә уааи нас,
Аха угәусанны!..

АШӘА

(аобатәи вариант)

Атрышә уасыр – сара уаха усырцшзом,
Атрышә уасыр – сара уаха усырцшзом.
Сани саби аҕааит, уссгы искзом.
Атрышә уасыр – сара уаха усырцшзом.

Сара сышка уанааиуа, уа угәусаныз,
Абахча гәара уанхыцуа, уа угәусаныз,
Амза шәахәа анцәырцуа, уа угәусаныз,
Уааи, сышка умааиуашә, уа угәусаныз,
Уааи, сышка умааиуашә, уа угәусаныз.

Ауахәамас хаикәшәарггы, уа угәусаныз,
Са сакәымкәа, сәыза лажәа уазыцшыз,
Аха хамтас улацш-хаа сутарцгы уағыз,
Уахаггы – иудырузааит – сышкаггы умцшын,
Уахаггы – иудырузааит – сышкаггы умцшын.

Ирахәала, хамаза уака ицәахны,
Укамшәа зынзаскгы са сутахны,
Акызәцәык умаз уа утәаца ицәахны:
Азәы суцәимгааит, цым, мазала,
Цабыргны симгааит, цым, мазала!

Атрышә уасыр – сара уаха усырцшом,
Атрышә уасыр – сара уаха усырцшом.
Сани саби аҕааит – усгыы искзом,
Атрышә уасыр – сара уаха усырцшом!

АМҢАН АЦХЪАРА

Зегъ уа алашьцара рхацеит,
Асы рөынтуа анаатә суан.
Ааигәа-сигәа ҕнык сымбсит,
Амҕа сықәхсит, сҕанасуан.

Насыцшәа цхәызбак дсынисит,
Амҕа сахықәыз убра.
Нымҕахыц лыҕоны слырбсит,
Сагымҕахылгеит лара.

Слатабуан уа аоны ханааи,
Асытәхәа самгози цаны.
Уажә сеиталыхәауан, ааи,
Слыриарц сиарта кацаны.

Дааикәкыашан сцәарта калцеит,
Ибырфынцсараха, лымкаа.
Аҕы слыржәын, сқаф калцеит,
Нас исзеицҕалшысит цәамтхаа.

Аха изхәада арыжәтә схыссааит,
Уажәы исыхон даеа мчык.
Дсыцәцар хәа спәаны слызцааит:
– Иаабгар камлои даеа хчык?

Дааикәкыашан иаалгеит ахчы,
Инага инавалцеит са стәы.

Сналзааигэахсит хэйч-хэйчы,
Нас сара дыстэын, дыстэы!

Лзамѡақѡа сибакит, идыр,
Ашьа рѣықѡлсит имцаха.
– Исықѡуцозар мачк ҳатыр,
Спызгабу сааныжъ уаха!

Ибырфынцсаран лыхцѡырхѡы,
Хѡыцьегъ ҳакѡақѡа иртапсаз,
Уи лыхаафѡы – агѡил афѡы,
Уи сиарта абас иказпаз.

Ашѡыртата – уи лгѡыцхѡқѡа,
Убас ицѡқѡырцон, ицѡқѡырца...
О, ишцареицшыз ахѡ хѡыцқѡа,
Сыла итахѡхѡу ахѡқѡа ѡба.

Снапқѡа лыкѡыршан дыскын,
Абас изырхиаз сцѡарта.
Убас дхаан, убас дгѡыкын –
Ашьха ҳауа-цқѡа ахата.

Ак сымалкуамызт цѡара,
Уи лыблақѡа сикѡыпсаны;
Атзи сареи ҳабжьара убра,
Дагъыцѡсит ацхыбжьон зны.

Хѡыцьегъ ханѣыха шыжъы,
Ѧацхѡа иҳахсит ҳагѡтакы.
– Ах, сушьит иаха, сушьы!..–
Абас лхѡсит сыццза, сгѡыкы.

Лыбла цѡаакқѡа уа игѡызуа,
Лыхцѡырхѡы саахауа сита,

Иласхәсит: – Сгәацан ахра зуа,
Кырынтә ибырхиоит сцәарта!

Нас, ицшаа агәыр-арахәыц,
Сара сзын мыщхәы илтәхны,
Ианар ашьжымтан, уазхәыц,
Испәылцсит ахарц захны...

Аамта цоит: иаусит асгы,
Ашәтқәагь гәылцусит сита.
Аха дысхаптуам зынзагы,
Зны изырхиаз ани сцәарта!

* * *

Уа ақалақь-уаа изыргәацхой,
Хәылцәзтәи ашәацшь абра?
Амра убас сицшгы имкацхой,
Ндатлао дамазам иара.

Ашәацшь наскьаго хәыч-хәычы,
Уи абахча иацәа дазцоит.
Ашәт-гәылц аблақәа ркәычы,
Лылацш ахарагь иазоит.

Ашәа лыцырхәоит уа ацсаа,
Еитацылоит саацынрак.
Еикәахәы-сикәацса ианырзаа,
Рыцсгы иалахсит иарак.

Зегь анапқәа рыхьнашьын,
Иаеун амра абла атаара.
Илеигу дыказам уа Цын,
Ари ақалақь цшзае абра.

Ашөткәа Цьин лыдагъ ишөтзом,
Цьин лыда икалом цбанат.
Са уи лхала цба дсышътзом,
Иатаххап слыццоит Лапланд.

Атыора слыццалоит сымшөа,
Ицбанатыстөусит уа ахацы.
Асытөхөа ахауа анаго ицжөа,
Илыкөсыршоит уа снапы.

Қалақь-саатк абжбы хцаны,
Амра цбаз-лагъанха ицоит.
Абри аоыза ацшзара, цаны,
Изхөада амцагъ иацнацоит?!

ЕБЕРФЕЛЬДИ АЦААЦЛАҚӘА

Нас уазцома, сыхаара,
Сыхаара, са сыхаара,
Нас уазцома, сыхаара,
Еберфельди аиацөара?

Ахөқәа цышөырччо инаскьоит,
Азыхь бырлашқәа цсакьоит,
Гөырөси хьааи ухнаркьоит
Еберфельди аиацөара.

Ацсаа силацыруа ишөахөоит,
Игөыргьо абнараса рыкөшөоит,
Зегьы-зегь уа еиланахөоит
Еберфельди аиацөара.

Ахра иалкьа ихөаш-хөашо,
Ароаш цоит ана-ара аешо,

Ацаатцлақәа апсата рызшо,
Еберфельди аиацәара.

Ашәт асақьаҕы ипытусит,
Ацшзарагъ убла хнакуеит,
Ашоуразы цстацара аусит,
Еберфельди аиацәара.

Иунатоз хамтасгъы уразкы,
Гәынхәцыстала иукәк ахы,
Саргъы сзеигәырҕауа акы –
Еберфельди аиацәара.

* * *

О, бсыццоума сара, Тибби Дунбар?
О, бсыццоума сара, Тибби Дунбар?
Асыуардын ҳақәтәап, ма ыла ҳцырзап,
Мамзаргъы шыапыла ҳоыцьегъ ҳаиццап.

Сашьтам амал имоу алсишәацәгъа баб!
Сицахатәар стахым аишәацәкьа, баб!
Ҳеалагзо иаҳзеилаз исымоу ахәычгъы,
Цкы мацара бдәылц нас, уаха актгъы!..

АЗҒАБ ШЬАПХЫРКЬАКЬА

Абри азғаб шыапхыркьякья,
Сгәы даатыцәом зынзагъы.
Ахахә цыыха, ахахә кьякья,
Уи дырхацалоит зегъы.

Арт ашыапқәа неилахәазтгъы,
Уа бырфын қалцадла убас...

Ма уи днаган дақөүртөазтгы,
Асыуардын – ицо ихацас!..

Лыхцөы хөмарқөа рсилассара,
Лгөаасы убас ицөкөырцарын...
Лыблақөа ирхыцуа алашара,
Агбақөа амөа днарбарын...

Аццзақөа зегь лыцямзуази,
Дунеи иамбазац лара.
Лыццзара мацара иауазси,
Леиццггы дыкацөкьам цьара.

* * *

Уа ақөа укөнауа, зны асы,
Сөыза рыцха,
Сөыза рыцха,
Са уацөысхьчарын лассы
Азын гөыцха,
Азын гөыцха.

Агөакра узишазаргь Анцөа
Лахьынцасгы,
Лахьынцасгы,
Иуцейөысшон сгөырцгацөа
Иара убасгы,
Иара убасгы.

Акаршөра лашьцарагь саныз,
Ацых ьыцны,
Ацых ьыцны,
Уа амра азааргон, анцөиныс,
Уара суцны,
Уара суцны.

Адунеи зегъ соухыр разкыс,
Сгәырҕа хыцны,
Сгәырҕа хыцны,
Закә насыцзеишь снап иакыз
Уара усыцны,
Уара усыцны!...

АИЦЫРЦРА

Кто доблестен, тот может ли страдать,
Или, вернее, замечать страдания?
Но если он умножит жизнь свою,
Включив другие дорогие жизни –
Судьбу любимой хрупкой красоты,
Судьбу детей беспомощных,
чье счастье

Зависит от него, – увы, тогда
Почувствовать он должен неизбежно
Занозу, разрывающую сердце.
Его судьба испуганно заплачет...
Так и со мной случилось. Я погиб.

Томсон. «Эдвард и Элеонора»

Бзиала сара стәыла,
Шотландиа накәтәыла,
Ибаҳчароу соыца.
Бзиала са стаацәара,
Сан, сашьа, нас бара
Зылахь еиқәу соыза!

Бхьааган са бызгәызуеит,
Сыццша, сыбла гәыцра.
Инапгы банца сцауеит,
Сашьа, сара сгәыцра.

Уара, са
Сыхаара
Сқәыцшра ыызан иаңыз,
Ихьтахозар
Даара
Сухәоит хәәны урцхарцаз!

Сыцшза, бымгәырәан бзанцы,
Стәылеи барей шәсыхьчарцы,
Сықәлоит амәа шәарта.
Амлеи ахьтеи хашка сихоит,
Абар арыцхара ааигәахоит,
Ахәанхәахгы азбарта...

Сәызцәа, игәакуа нырцә хара,
Икоу уа иахыган;
Шәа шәгәалашәарагь сара,
Сцәахусит имәахыган.

Еилашусит,
Акы иацшусит
Ани акаршәра сиқәымтәа!
Хыцакырта змам
Сашшусит
Сара ауаәы гәымтәа!

ШОТЛАНДИАТӘИ АПОЕТ РОБЕРТ ФЕРГИУССОН ИПАТРЕҢ ИАЗКНЫ

Шәипхьыз рықәыз уашәа иалатхацьюаз убра,
Аха апоет узшьыз амла уарганы.
О, разкыла исейцшу, сашьсихаб уара,

Амуза харагы абжы зыргазгы хара,
Слабжышоит узнысыз амѡа баны.

Ассиркѡа ирылхѡартѡуаз уа ескынгы,
Излаулшеи рыццшара хаутартѡ зеггы?

АПОЕТ РОБЕРТ ФЕРГИУССОН
ИНЫШѡЫНТРАКНЫ БИОРНС
ИРГЫЛАЗ АБАКАЗЫ

Урнагъ ыкам, жѡакгы убом ухызхуа,
Уи ихатѡынаѡ, статуиагъ камлеит.
Абриакоуп ахахѡ хышѡашѡагъ ианухуа:
«Шотландиа! Ахахѡ дацоупupoет!»

АҚБААД ЦАРА АҚѡѡЫРА

Шѡицхыыз уѡѡзааит аѡныш цара,
Ескынгы иашьѡоу сыцсапара...
Сыцхѡызбеи сареи уара хаилухит,
Уара уацшѡыман аѡѡа шьѡухит,
Уара ауаа аѡоуцсит имшата:
Амлакра, атѡра, аус хызы-цшада.
Дгыыл ѡаѡаказ урт ныгѡнысуеит,
Рыдгыыл гѡакы дара еицхызуеит.

Аѡѡгъаршѡы дызбахъеит знымкѡа,
Игѡырѡара адунси иазымкуа...
Са исылшѡѡтгы, убас инмыжбуа,
Уѡагъаѡѡа аѡѡынѡѡа иласыжбуан.
Аха ани уа укѡылзы хышѡашѡа,

Хшъа хнаруам, иахнатом ажэа.
Саргъы агарра сархыць-хыцьуа,
Ссынаскоит стэылагъ ааныжьуа.

* * *

Ашэшъы хылеит, ахъта асоуп,
Мрадагъ ха хагэкэа лашоуп.
Хара хуараш храккэа – мзоуп,
Хара хомжэга хпыккэа – мроуп.

Игэат хацэцакэа, ацхэызба,
Баагъагъа бымтэа!
Ацхэызба цшза, ацхэызба,
Оацхъа аомы татэа!

Абсиацэа ныхэоуп усизгъы,
Агарцэа млагоит ескъынгъы.
Ара уажэ хашшуам аказы,
Иашъызгъы дахауп ихазы.

Игэат хацэцакэа, ацхэызба,
Баагъагъа бымтэа!
Ацхэызба цшза, ацхэызба,
Оацхъа аомы татэа!

Сара сацэца цшбоуп мыцхэы,
Иахэышэтэусит уи сара стэы.
Агэыргъарагъ аоаеы избоит,
Иреидъугъ уи ацаеы инхоит...

Игэат хацэцакэа, ацхэызба,
Баагъагъа бымтэа!
Ацхэызба цшза, ацхэызба,
Оацхъа аомы татэа!

АУАҒЫ ХҒЫҘШША ВИЛЛИ

Ауағы хғыңша Вилли,
Аңармыкбахь ддоит.
Ихымаа ғиины Вилли,
Еак ихәһарц избоит.

Уи аниғиуаз Вилли,
Дңәуа игон ибжы.
Ауағы хғыңша Вилли,
Аоныка угъежы!

– Ухымаа ғиины Вилли,
Арахь уаазыры,
Ағшығы ғиины Вилли,
Иҳамңарғыл ағы!

– Ах, сара уи стизтғы,
Хғыңшшас снәыңхәзон.
Иарей сарей убысғы,
Зәыры рғәы кәхңон!

...Сңоит ақалақь салсны,
Атрактир аартуп.
Дыкам игәы ак алсны,
Вилли ақбаф датәуп.

Иыызңәа рығәта Вилли,
Убас игоит ибжы...
Ауағы хғыңша Вилли,
Уажәшьта ма угъежы!..

АЖӘЫТӘ РОБ МОРРИС

Абар, ажәытә Роб Моррис. Дызуста ихата?
Астол акны – ахәынтқар, абыргцәа – рхада.
Арахә рацәа изануп, уаџ беиоуп убасгъы,
Ацқа ссир димоуп, са слеиыырбоит насгъы.

Шыжъ заза тыцьцъара – лыбла иатыцьцъароуп,
Хәылц пәәцпъ акаччара – ла лхата илкаччароуп.
Убас дыпшқарахуп, уи убасгъы длаҳәыхуп,
Сара сзын мыш-лашоуп, сара сзын мра-ңеыхоуп.

Аха лаб мыжда амал дарцагъеит, дарцагъа...
Алорд иеицш дканаңеит дзықәгылоу дгъыл гәакъа.
Са рыцқа исымоузеи – исызгылоу ҟын хәычыкоуп,
Са рыцқа исымоузеи – сыбзиабара заңәыкоуп...

Зеицш ыкам ашарцаз – хаарадоуп са сзыхәа,
Зеицш ыкам ахәылцаз – хаарадоуп са сзыхәа.
Сгәәцәа иану ахәра – хәрабгъыцк иазыргъашам,
Са сгәәхәра – са исгәәкроуп, ишәасхәап аиаша!

Аңцәа ду сиашьанкуа – са уаҳа сзыхәөзеи:
Мачзак лара дгарзар – сгәыргъацәа дсымхәози!
Ускан, сыңәгәаза амш ҟың сапылон саргъы,
Мап, гәыңрада аңстазаара аңсам акагъы!..

АШӘА

Гәымбылроуп урт злашо,
Рыцҳазаңә – рмал ду
Мчыла диртоит кыр зылшо,
Знапы иаку амал ду.

Лан дкалеит даныцсаны,
Лабггы абыцса иакөхсит.
Рыоны ааныжыны уи дцаны,
Ахәура дталар акөхсит.

Ана ашъауардын гъежъусит,
Ахәыхә хәыч лацпықөцан.
Амариа абар – иарцыпусит,
Атыц хәыч уа инықөцан...

...Лара рыцха цба дыцшуп,
Гәыграгъ лымазамкәа.
Гәымбыльбара инапы цшуп,
Уахагъ дасак амкуа...

АЦХӘЫЗБА ЛАШӘА

Уи убас сгәыдыкылт абра,
Убриижътеи сеиладуеит.
Шъхатәылака дцеит иара,
Убриижътеи уахъ сыцшусит.

Ушьтамхысын уака акырцх,
Ақәаршафгы ухкәа лассы.
Уаламган хъта дауркырц,
Имфәгъ умшәахан асы!

Асытәхәа умгылан цхыбжъон,
Иара дугарц дыткәаны.
Ихәааит убас сыцсы спъон,
Дгылааит убас дыцәгәаны.

О, сгәы тамгылоишь зака,
Иахантәарак цхыз дызбоз;
Уи имѡагъ – дагоз цхьака,
Шьтахька сразкы даанагоз!

АЛОРД ГРЕГОР

Абаллада

Ацх сикѡа штынчугъы абра,
Идыдусит, идыды.
Уѡны ацхьа сгылоуп сара,
Алорд, апѡ арты!

Стаацѡа рышкагъы, ихаца,
Исылшом ацара.
Иулазар уаѡ-шьак цхаза,
Срыцхашьа сара.

Ашьха акалт абна агѡафы,
Иугѡаларшѡа убра,
Аикѡпара шпозгъы сгѡафы,
Сьеустеит сара.

Абылра уафымзи, избон,
Дгъыли жѡѡани ныкѡ.
Сара рыцхагъ угѡра згон,
Саакѡургылт ахыкѡ.

Сгѡы итыцуа ацсара-цсара,
Ианумаѡа абжы,
Уѡнапѡ аѡацхьагъы сара,
Адыд-мацѡыс, сшыы!

О, хыхь икоу Анцәа ду,
Исатәашьа ацсра
Алорд ионацхьа – аара зду,
Атамзаара – сара.

* * *

...О, иссируп леди бышәца,
Ибшәуп бырфын лыхла икәца.
Цьенни лыцкы – ибашоу цкуп,
Аха уи зегь рыбақәа ахуп.

Милорд уа шәарьшара дцоит,
Хьшпыда, лада, акгы дазоит.
Ашьабста дашьтам уи деиха,
Длышьтазар хфермер ицха?!

Миледи уа мрада дкацхоит,
Аха изхәада уи дигәацхоит;
Ма лышьтра ду ахьз-ацша,
Ма иабхәа ду имч-илша...

Ашьхараць амца игәыргьацәа,
Уа ача иахьыхнахуа ацацәа,
Ааигәа цхәызба ссирк дынхоит,
Ашәт сицш амрагь дагәацхоит.

Ашьабсташьап – уи лшьапқәа,
Ашьац-уархалгы иазгәыкуа,
Лыччацш – бырлашха ицсакьоит,
Лыблақәа – амра шәахәа ркьоит.

Атеитцш цьбара – агәы зыртәыз,
Агьамагь иамоуп уа ҫырцштәыс.
Абартқәа зегь агәра удыргоит:
Зегь рсихагь бзиа дибоит...

АЗИАС АХЪАЛАЛО АМШЫН

Азиас ахъалало амшын,
Убас ицкъан, еилашын,
Уа са сарцыс сизыцшын,
Сара сарцыс – анхафы.

Аз-нырцэынтэи рыекынца,
Быжьыок избо слахынца,
Саадырцэажэомызт зынза,
Са стэы истон анхафы.

Сани саби рыбыз хуп,
Махэ беиакггы дырсакуп,
Мап ицэыскырггы ртахуп,
Сара сарцыс – анхафы.

Ишыкамыз саб икыт-цсыт,
“Ибыстом, – ихэсит, – анабзыт!”
Сара сагыхэом ак сыт...
Исымоу истоит анхафы.

Амшын ахь азиас цонацы,
Апшэт ахь апшьхыц цонацы,
Ачыхцэ ахь ақәа цонацы,
Сыбзиабара ицун анхафы!..

* * *

Афызси цэыщак аои, ааи,
Иарбан уаха, сашыцәа?!
Изытлааит гэыцхей хъааи
Алашыцарае, сашыцәа!

Агэыргъа хамфатэны иаагоит,
Шәа-зыза анасыцггы.
Уи зны изуеит, зны иаабоит,
Убриоуп анасыцггы!

МРАҢАШӘРА АЦША

Ацшақәа иреиҕыны избоит,
Мраташәра ацша.
Уи иагәыцак иаанагоит,
Бызбахә есымша.

Абнара убас ицәкәырцоит,
Шәзыхьбыжыгы хәычым.
Ахәыцрагь зыхышә сагоит,
Бара бышка, Цьин.

Уа исгәалабыршәоит бара,
Адәышәт игәыку.
Абна тынчгы ацәкәырцара,
Бара была иҕкуп.

Уа азаза иаанагоит ацсы,
Амра-ца ашәт ашыын.
Шәтгы цсаатәгы бара бзы
Еицышәхәоит, Цьин.

Кланд азиас уа ацшахәа,
Ассирқәа нцәазом,
Аха Цьин илеиҕу, ихәа,
Цьаргы дубазом.

Цьоукы иршәырцауа хцароуп:
Бырфын, крыбдашыын.
Зегы иреиҕу сырбароуп
Цкыласыла, Цьин!

Убас дхаауп, убас дыцшзоуп –
Асыс-мкаа адәаҕы.

Шөтыла доычоуп, мрала дзоуп –
Тынчрам лгәәсы.

Мроушәа лыблақәа тыцхоит,
Лгәытхагъ зацәуп, цым:
Са гәытбаала сылгәацхоит,
Бзиа сылбоит Цьин!

Мраҭашәара цшагъ усла,
Амахәқәа симданы.
Ашьхыцгы аоныка уцала,
Аматиқәа сизганы.

Сыбзиабара ырыхнхә иаага,
Амшгы баша ишәпшын.
Зегъ лырлашоит сыгәра га,
Бзиабарала Цьин.

Ишыбхәара иарбан тоубоу,
Ҳаибызтагы абас?!
Ишыбхәара нас изхьантоу,
Ҳаицырпрагы абас?!

Ргәацақәа иртацшуа зегъы,
Ааи, ргәацақәа, цым;
Убри ибартоуп ескьынгы
Са сзы дшыкоу Цьин!

* * *

Сыцхәыс длеисырбом азәгы,
Азәы слеисырбом саргы.
Уа азәы исылеитом ацәгы,
Уа ацәы иласцом саргы.

Схата исырхаусит зеггы,
Уи нысхуеит са схатаггы.
Мчыла ак сымимхыц азэггы,
Азэы итэы сымгац сарггы.

Цшэымас симазам азэггы,
Азэ ихэура стам сарггы.
Ахэа кныхтэхозар зынггы,
Ихы ихысхуеит аґаггы.

Абас сынхоит есқынггы,
Аацсара зқэым зынзаггы.
Хьаас симама сара азэггы,
Азэы сиеихырхэом сарггы.

АЗЫНРА МҢАСИТ

...Азынра нымґасын, аацынра ааит,
Ацсаа уи исигэыргыо ишэахэоит абра.
Сгэалакара ибжбысыз уахаггы имааит,
Сыцшза сылцэымгхсит, исхэои сара?!

Ашэтышггы гэылцын уа ашыхыц азцсит,
Аацын иазгэыргыо ашэа неиусит хара.
Ң-хэыхэк еицыхтэаларц рытра карцсит,
Сыцшза сылцэымгхсит, исхэои сара?

* * *

Сара сгэыргыон уака аса анысхуаз,
Сгэыргыауа ашыц мхацэггы кастон.
Сгэыргыон кыгалагь акыра аныскуаз,
Нас схэыцрақэа Кетти лышка ицон.

Ажъахѳа аныскѳоз, исызгѳамтѳо амшкѳа,
Сашѳа каѳуан, иннамкыло акы.
Аха знык амш анцалак уа ихѳамцшкѳа,
Даасгѳыдсыхѳѳалон Кетти сразкы.

Аѳстаа итаххейт са Бесси дызгарцгы,
Изгаз сыхаара-бзаара зегъ шыы...
Сара истахуп иахъейцш уацѳгы игарцгы,
Уи лнышѳынтраѳы аѳыс хѳычы абжы.

О, бхынхѳы, Кетти, бииаины Ацсѳѳахѳа,
ѳацхѳа хшыказ хайтакало абра...
Адуней аѳы уаѳгы ийтахузей уаха:
Ахаѳейтра, атынчра, нас бара?!

НЕНСИ

– Сыцсы уфарцу, хаѳалажѳ,
Сара сугейт цхѳысс хѳа.
Тѳыс скоуцарцу, хаѳалажѳ,
Ажѳа-наак анысхѳа?!

– Амчра бымоуп бхѳаѳгы,
Ненси, о, Ненси;
Аха, нас, хѳѳны ахаѳаѳгы
Дызустаѳа, Ненси?

– Уа уакѳзар мычхара змоу,
Цъым, убас сузѳѳырцуейт...
Ухалагъ уакѳыз аѳны иѳноу,
Сара наѳ суѳырцуейт!

– Сара сныжъны ба бѳара,
Ненси, о, Ненси;

Мап, сақәшахатхом сара,
Сылашара, Ненси!

– Суахта аасыдгылан абра,
Са сыда шыжышара
Уацыло уналагар уара,
Иухәои, сылашара?

– Сара сихәоит Анцәа ду,
Ненси, о, Ненси;
Иситарц уи ацсынцыр ду,
Сылашара, Ненси!

– Ацсцәаха мчымха сиганы,
Иаххәап, са сыцсыргы,
Снауәагылоит сгаганы,
Цъара уаапысыргы!

– Пхәысс дызгап зеицш даным,
Бара ибеицшу, Ненси –
Уа анаурқәагь цъаханым,
Нак итылцап, Ненси!

АЦСЦӘАХАИ АХАҚЫМ ГОРНБУКИ

Шәкәкәак амц рхәоит мыцхәы,
Аха икоуп амц – ианым апәкәы.
Цьоукгы зхәапшуа рынцәахәы,
Иара ани апапгы;
Мци цеи теибахәоит уа игәы,
Аиаша инавакгы.

Аха исхәарц истаху сара,
Аиаша сацәхьамцуа цъара,

Цсцәаха дахьацшәымоу убра
Дублина амтагы,
Иргәакыз рацәафуп жәлара
Уа назазагы.

Хәылбыхак сқаф кацаны,
Исылсны сыкамызт цаны,
Тыцк збап хәа сназаны,
Ахәы схалауа;
Ус чықкк напкәсит ихцаны,
Сышцоз схала уа.

Амза гылан иаацеицит,
Камнок ахәкәагь аауарцит,
Уи итәыақәагь сыцхәзсит
Сышнеиуаз саргы.
Рацхә хца сыбла рыхьзсит,
Нас иаацшит сакгы.

Ацыхәтәантәи ацәа сырғәгә,
Макьанагь спакыз сыткәа,
Сырзааигәахон урт ахәкәа –
Ахәеибаркырақәа;
Кыргы исымаз сгәы итахәхәа
Вилли изхкырақәа.

Ус, абар са сымәа ацны,
Уа ичаала цхафыруа икны,
Амза ахьақәыччо ихьзыркны,
Дцәыркыа-цәырсит уа:
Ижәәа цсыдақәагь хьыорны,
Дагьаацәырцит уа.

Сыцхәа дгылан дымқәацо,
Ичалаагь сацбанк иназо,

Игра итамкәа, иңсы цо,
Ибгагъ хәамзи уа.
Идырды шыапкәа зымәа иңо,
Убасгы ипамзи уа.

Схы найкәскит сара убра:
– Хара ханаҫу алацара,
Уара уыказма тәархра?
Истахуп гәыкала,
Ачеиңыка ахьхамаз хара
Умәахыгара!

– Сыңспәахауп! – ихәсит иара, –
Аха уаңәымшәан уара аңсра!
– Мап, угәы итазаргъ сышьра,
Схьацуам усцәкьагы!
Раңхьа иубар стахуп абра,
Скама ткәыңцәаагы!..

Аңсцәаха ҫааитит: – Газа,
Укама нак атра итапа,
Хырхага шамамгы хаца,
Иңәахы ашышьыхәагы.
Аңтың башоуп, цым, зынза,
Аңсцәаха изыхәангы.

– Ибзиоуп, ианаххәа – ихәоуп,
Ари хаймакгы акы иазхәоуп,
Аңсабара ссиршәа силахәоуп,
Унатәа ашышьыхәагы.
Иухугахьоу ухәар – ихәоуп
Сара сзыхәангы.

– Ааи! – ихәоит Аңсцәаха убра –
Саәуижьтәи ауаа ырхра,

Дунеи дук цахъеит хара,
Анцәа игәнахагы...
Зеггы асызароуп крура –
Иара Ацсәахагы!..

Аха сыцстазара шыақәкьеит,
Горнбук избахә уахахъеит,
Уи кридырусит, крибахъеит,
Хәычла-дулагы
Са аецныхәа садыргахъеит,
Сырпатудангы.

Хаскыншәа рхы мыхъчауа,
Хақымк дзымбаңыз ауаа,
Реацарцсон са счалаа уа,
Ибзиан рлеишәагы.
Шьта счалаагы ажәит цәгбала,
Ирбом капеишәагы.

Иацы убас схысуан сара,
Схәымпалқәа асын ацара,
Ирызнаго бжьык ацсра,
Иналак-налакуа.
Рыцаррагы цагәит убра,
Схәымпал хиаалақәа.

Уа-а, закәызеи сыбла иабаз?
Горнбук икаитсеит дсапас,
Ицышәа аус ауит убас –
Сыхәа мчыдахеит.
Рыбаә иаламлеит зынзас,
Уи бафчыдахеит.

Ицсымкәа-ибзамкәа инхон дара,
Ахәшәқәа аармоуэртгы дара,

Ахақым даарнымиар дара –
Горнбукгы уа.
Зэырой ацэигахьсит ацсра
Амыч дуггы уа.

Ачымазара еснагъ ифкыз,
Ахъаа-цэгъа уака иакыз,
Уи хъаасггы имам акыс –
Убас дказами.
Ациаақэагъ ибла назхыс –
Аиа иацами.

Уи ихэҳазшэа амагазинас ,
Иааитаху уа амедицина,
Уи зегъ имоуп, spizitus vini¹
Сацхъа игэситаусит.
Урт ахэшэкэа зегъ алатынас
Ишахэо ситеихэаусит.

Sal marinum – амшын цыка,
Цъа уишътуама иод хэычыказ ,
Ахаскынқэагъ рыхкы еирикаан
Уа ирацэами нас.
Аqia зиржэыз игэы җикаап,
Убас ицкъами нас.

Имам арбан иара убасггы;
Ацшьрахэшэггы, ашьхардацггы,
Уа иатаххозар ашэкэ-тазггы,
Акэыбры ашхамггы...
Зеицп утаху аицарцхъа, настггы
Убас Et cetezagгы²...

Афы спирт (алат.)

Убас ицегъ (алат.)

– Цьон рышха! – саастит сара,
Хаха имазамкѣангы иара,
Даиааиуа дцозар апсра,
Ахьаагь мчыдахоит.
Апсыжраѣгы цѣматѣала убра
Ижѣлакьартахоит.

Апсцѣаха дааччеит: – Ицѣматѣам
Уа анышѣ аазырхѣуа шыжымтан,
Уи идгьылкѣа баша ишьтам,
Убас мыругаѣоуп
Инышѣынтрахо уажѣы-уашьтан
Ирхоу – жыгаѣоуп.

Уа азѣ днышьтаѣа ицѣартаѣы,
Ашышыхѣа иархѣо иг-иѣы,
Са дызгозтгы нас дхѣаѣы,
Дмыргѣак дукгы уа;
Ѧажѣаѣык ишьит, шѣыцшы,
Шѣа шѣ-Горнбукгы уа.

Абасѣы ицхѣыс дычмазаѣхейт,
Илылалаз ахьтагь лызхейт,
Дышьтѣаа аѣаѣам иахь деихейт
Лара лхаѣагы:
Уаѣа ажѣа-заѣѣк азлырхейт,
Уи назазагы.

Арцыск иаб дычмазаѣхейт –
Алорд беиагь ус иѣаххейт:
Уа Ѧ-уасакгы рхы ирхейт,
Аѣаѣым ишѣагы.
Аб дыѣсит, аѣа изынхейт
ИѦынгы иштѣагы.

Цхэызба қөыцшк дычмазаохсит,
Уа ахьта илылалаз лызхсит,
Ассир кайцеит, иеирххсит.
Ахақым казаггы.
Аха дахьымаауа лхы ирхсит,
Уи назагагы.

Абас икоуп ахэпшэтəфы ицас,
Ламыск имамкəа зынзас,
Ауаа нирцəоит уи дрызцас,
Есымшааираггы.
Са сəацахəггы сəихт абас,
Уи зацааираггы.

Са макьана зегь сычхахусит,
Аха аə иаəусит, ахггы иахусит,
Амəа иқəу иуахтаггы аахусит,
Имцшыкəа дукггы уа.
Зеггы ахьцауа – иарггы дцахусит,
Шəа шə-Горнбукггы уа.

Ицегь шихəашаз сирдырит,
Аха ацстазара аауазырит,
Арбагьбжьқəа ицəа ианырит,
Иафын ашарккара.
Апсцəаха апсрамəа асинардырит,
Афисарамəа – сара...

* * *

Уи арцыс сара сыццзара дыхнахусит,
Ханхарей хтаацəарей игəапхоит акыс.
Аха амыжда анабзыт иаха даргəакусит,
Ацара мыжда еигьишьоит уи са сыцкыс.

Ацѣатцлагъ сиѣишьоит уи ацѣазыхѣа,
Ацхазын ашьхыцгы убас бзиа ибоит.
Ахьи-аразни дрыткѣоит уацѣазыхѣа,
Сара сзын игѣаѣ тыц шыкам жѣбоит.

Уи иитаху цхѣысым, иитаху цароуп,
Ибзиабара цъармыкьуп уи игѣы згѣу.
Дабыстаазар, сарггы сышгазам ибароуп,
Ёсилашѣаггы ибааит уи иааихѣо закѣу!

Адац анбаау дарбан ашьакъар збартоу,
Амахѣ анѣо – рацхъа абггы канзоит.
Ас икоу абзиабара жѣдыруз ишѣартоуп,
Арахѣыц анеикѣхѣалам иумпыцкыа ицоит.

АНАБЗЫТ ЗЦУ АПХѢЫЗБА

Анабзыт зцу лзы изжѣусит сара аѣы,
Анабзыт зцу лзы изжѣусит сара аѣы,
Анабзыт зцу лзы изжѣусит сара аѣы,
Ахьи рацѣа зцу сара сзы!..

О, изааит аццзара – амитѣ зылпо!
Азара-па акѣзам снапы зыкѣсырпо –
Са исгѣыдымзало аццзара сѣахуп:
Аферма бзиа сѣахуп, арахѣ сѣахуп.

Ашѣт кацшь ухнахусит, уи уагъазоит,
Аха заа ишѣтуа – зааггы иканзоит.
Арахѣ ргѣарѣаггы – аназнаха адѣы,
Угѣыргѣо убас удырѣѣусит, удырѣѣы.

Иашоуп, абзиабара ртхацьгоуп пангы,
Аха илеикэыхыпəшə ицахусит зынгы.
Амал ду урцыруа угəы канациит –
Амал – алордцəкə итра дытнациит.

АХЬЧА

Амəа спыкəыз хəылпазы,
Рцыск дысцылан, дааласы
Сыжəəа иныкəыршə акасы:
– Сыхаара! – ихəсит насгы.

Хнафыс ирахə шыхəло рбон,
Хнафыс абнара цəкəырцон,
Хнафыс азыхь абжы гон:
– Баала, – ихəсит, – абасгы!

– Ааи, абрахь баалар стахуп,
Уака абнагы абжы еакуп,
Скьала ахафы иххаза иакуп,
Ха ихалацəкəуа амза!

– Иухəаз – уахагь назтахым,
Аха угəы итəу – сара исхым,
Шыкəсык сарцəуар стахым –
Уахык исуркуа амца!..

– Бырфын-бырса басыргоит,
Снапы быкəыргыл бызбоит,
Бызбоит – ахарагь бызгоит,
Аказын бсыргəакуам!

– Ус анакəха – Анцəа ибоит,
Цəгьагы ишызымбауа убоит,

Угәра згоит, са угәра згоит,
Иухәаз баша иухәахуам.

Исатейкт: – Амра цхонацы,
Азыхыгы абжы гонацы,
Ацта ацша ихнацонацы,
Ба бзы спыкоу настгы!..

Хнаоыс ирахә шыхәла рбон,
Хнаоыс абнара цәкәырцон,
Хнаоыс азыхь абжы гон,
Сагыицеит абастгы!...

ТИББИ БАХЬ

Тибби, бцагьамзи бара,
Ацспәа бхәомызт бхырхәан.
Уаоыс дыбшьомызт бара,
Агарра иакыз ирхәан.

Амѡан хааицылан иацы,
Бнахырхәсит уа бсывспәа.
Ибыхәтоуп, цым, ибхәарцы:
Издахыда бдәыцспәа?!

Уа бгәы иаанагон бара,
Агарра-моа саныхны,
Ба бцаратра абжыргара,
Са сагозпәа сыхны.

Ахьымзг сакакон сыкны,
Иара-иара убастгы,
Ба бызку ас бхаракны,
Саргы убас сагазтгы.

О, бгэы иаанагоит бара,
Ауаѳ иагъа деиѳамсзаргъ,
Иауам хѳа амал асаѳѳара,
Азныказын дхъамѳзаргъ.

Бара, ѳымхсит, дыбѳахуп,
Ибеиан ахъз змоугъы.
Бара, ѳымхсит, дыбѳахуп,
Ибеиан хыла иѳѳѳоугъы.

Сара ибасхѳоит, уи мыѳзам,
Сыказаргъ сымчыдан:
Бара акызаѳѳык баѳсам,
Быѳны иѳноу иачыдан.

ѳхѳызбак дыздырусит, иззом,
ѳкызаѳѳла дсырбозаргъ;
Ба быѳны дысахѳынѳом,
Амиллион сыбѳозаргъ!..

МОХЛИН АҚАЛАҚЪ АҚНЫ АЧАРА

ѳагаларахъ аамѳа сихон,
Иѳозаргъы ашышьхѳа,
ѳѳореи уааи рнапы силахон,
Ма игозеи абжьыхѳа.

Убаскан мистер Абас-Абас,
Аѳаѳа лахъ дѳоит дасны,
ѳхѳараѳѳѳа азгѳеитарѳ убас,
Иабхѳа иѳарагъ аѳны,
Уи амш бааѳс асны.

Амра мгылаѳкѳан ус, есс,
Анакѳ хны ишышѳшызгъы,

Дсыхеит Нелл, дытцеит Бесс,
Макъана ишпъыжъызгы.

Ауанта шусит, акамод къусит,
Акыдыршэылагъ цшадам...
Амуза рыцхагы гэынкъусит,
Урт рымаза гөатан,
Амш крызцазкуа аены.

Амра ацхарра усс имкы,
Рзарақәа тдырххахусит.
Рқалпадоукәа усс имкы,
Ршъапқәа тадырцахусит.

Иаанхсит, арака изатөым,
Рсаҳәага тапахқәа.
Уи ус акөзаргъ, ихәатөым,
Ак шазыруа имгәаккәа,
Амш леишәацәгъа аены.

Рбырфын цыккәа иртакаца,
Рыцсы акуа иеырбарцгы,
Зегъы ирылшом уа, ихаца,
Ас зегъы иддырбарцгы.

Рзара цшзақәа тырффауа,
Рыкөымшәышәра шатан...
Нас илхәои ан Ева уа,
Ртөартә цшзақәа гөатан,
Уи амешпа аены?

Аныхәа гәыргъа ду дазо,
«Хай-хай!» – дсыжәпусит Санди.
Аа, Нелли Бесси ыоны иахьцо,
Ироузшәа уа акоманда.

Аа, Цьон Трот леишәацәгъа уа,
Хазбао иеицш уи ицны,
Дцәырцуеит мацкәа-шәацкәа уа,
Асақә қаца игәы рәыцны,
Амш каимат аены...

* * *

Аацынраз арцыск уа цхәысхәара дааит,
– Бзиа бызбоит! – ихәагәышъеит.
– Сара ахацәа сцәымгуп! – иатаскит, ааи,
Цабыргны исцәымгыцкәыз цыишъеит,
Агазажә, ус акәцкәыз цыишъеит...

Уа исеихәеит сыблақәа дшырткәаз иара,
Дагышыцсуа дхымцуа дырхызар.
Иасхәеит: атахызаргъ уцсааит абра;
Изутаху рзы уцсы утахызар,
Цыинни лзын уцсы утахызар!

Анхара ду адшәымас дпамоу иаргъы,
Ачарагъ уацәыцкәа сицихусит.
Схәыцуеит: исырдыррым уи акагъы;
Ус марiała адхәызба дхихусит,
Уа нхара-нцырала дхихусит...

Ус, закәызеи уа? Даакәгъежъын, есс,
Ёазәгъы дицшааит абыржәыцкәа.
Сахәшәа харак дыкоуп, илыхъзуп Бесс,
Са дысзыхгом уи адгәыцкәа,
Адагәа хәыштәара цгәыцкәа!

Сгәаан, уа сшыказгъы неиааира сцеит,
Дельгарнок – ацбармыкь иамшын.

Ус, ссапхба сарцыс дышщөырц сымбазсит,
Науырцас, агъангъаш – схащшын,
Иара агъангъаш иакөын, схащшын!

Уа ахөымга ишкагъ схи кьа имазаны,
Дсымбазшөа сыщцакны сцахуан.
Аха сьбашьа, дыказшөа икъаф капаны,
Сыщсыкөара, сыхаара ихөахуан,
Сыщсыкөара, сыхаара ихөахуан.

Уи сиязцааит төамбашакө, хыс икамца:
Илахауоу ани сахөшьа рыщха,
Илзыщшаау шыаппнаалагъ уи ашьаца...
О, Анцөа дрыщхашьа, ьыщха
Дышьтацшуа дагъуан, уи ьыщха!

Дагъсыхөон уи сара сиццарц лассы,
Мамзар дыштахо – спахатуп.
Саргы уи арцыс уха дтамхарц азы,
Иагысхөсит: – Уи сакөшахатуп,
Уацөы акөзаргы – са сакөшахатуп!

АЖЫИ ИАХЬ

Пегас шыщыруаз иаапссит,
Феб иеы – измоу ажөа.
Нас адгъыл акны илазсит,
Иаакыдцын уи ажөан.

Аьыцыр зьуггы гөынкьроуп,
Икөпөырусит иахьакөшөаз,
Уажө иара зьуггы цыркьроуп,
Уа Аполлон дахьакөтөаз.

Асыуаҕы игэнигоит уи,
Дыжэцоит иеы ибарцаз.
Ажы Вулкан изигоит уи,
Ашпақға ичапарцаз.

Ажы ихылца ихыршөаны,
Ашпақға ичапахуеит.
Ашөахөаҕы ахө шөаны...
Ааи, сонетла ишөахуеит.

Уажөтөи Вулкан, унапы
Ахө шытысхуеит иныхэан.
Иузычацоума сөы ашпапы,
Өажөа цөахөа рзыхэан?

ШОТЛАНДИАТӨИ АЧЫСХКЫ ПУДИНГ «ХАГГИС» АЗЫ АОДА

Ашөа узысхөоит гөыла-цсыла,
Цьара унымхарц ушьхынцсыла,
Хаггис гьама, хаггис цсыла –
Ахых-шьых.

Ашөа узысхөоит гөыла-цсыла,
Скалам шытых.

Уара гөылтөаа, уфөы ркыргы,
Ахөы хара уеицшуп кыргы,
Асаан узну гөгөаны иркыргы,
Аҫҫа ахгоит.
Хөынкыло иагьа хмыщцакыргы,
Уахь хаугоит.

Амхурстахьтө анхацөа анааиуа,
Иукөша ианаатөо, ргөы риааиуа,

Ушсеихдырссон ма ирыцааиуа,
Уцахә-цахәо,
Алѡаѡә иухылыззуа иааиуа,
Уарѡсахәо.

Хлымха амхаѡәбыжкәа тахәмарусит,
Мѡыкгы гэжәажәо ихақәмақарусит,
Хамгәаѡәқәаг аауарчарусит –
Рыѡсы рган.
Тахмадакгы уа дхәархәарусит,
Акрифан.

Азә афранѡыз стол дыхнахусит,
Фатәы ссиркгы деилахахусит,
Зегъ уи афѡы-хаа рахахусит,
Ара иахътәоу;
Иаргъ илаѡш уа иназирхахусит
Ари астал.

Аччархә иифаз – дафеит, усоуп,
Шьапыс иѡоу амарса иаѡызоуп,
Имахәсақәа амачалка иаѡызоуп,
Рыѡсы рзоит.
Ақәпараѡгы дышѡо убысоуп,
Рышьтахъ дѡоит.

Аха узмоу фатәыс ушьтыхуа,
Иѡақкәымтәны асеимаа шьтыхуа,
Иахәаг шәышәуа атра изтихуа
Аға изоуп.
Дырххатәым шьта хыс дышьтыхуа,
Ихы хсоуп.

Уа саѡахә хазтауа– хзыхәаѡ,
Баша мшыз, мамзаргы ныхәаз,

Иахзааушытырц хара хзыхөаз –
Ха ихагыц:
Афатө ссир хара хгәы зыхөаз:
Ха х-Хаггис!

АҚЪАР

Знык – ақъар,
Ақъар – сазныкгы,
Ахынтө раангы – иара.
Уаха иззымфо ахәычы арныггы,
Абрынцъ абузаазгой сара?

Ибаргәуи пхәыс даазымгазгы,
Дыцсырггы цанат дцоит.
Ус акәымкәа, пхәыс даазгазгы,
Иахәа хынтө ақъар каицоит.

Агәакра цом иагәа касцаргы,
Сахынацысуа иссәхәусит.
Уи мчыла агәашө интысцаргы,
Исышталан иаахынхәусит.

Знык – ақъар,
Ақъар – сазныкгы,
Ахынтө раангы – иара.
Уаха иззымфо ахәычы арныггы,
Абрынцъ абузаазгой сара?

ГАМИЛЬТОН ИАХЬ АШЬТЫМҢА (Апост ихэыцқәа сициз ирызкны)

Шәахстала айбашьы дыхәоит –
Уи мхәырс хацара ақәуп.
Азә айбашьра рехәо дшәахәоит –
Уи ашәицхьызгы ақәуп.

Харада шәык тазырхаз,
Дызлоуцхьазои ахасгы.
Дхацоуп гәата-бгата инхаз,
Зышьтамта иаззырхазгы.

– Сара ахамтақәа шәзаазгоит,
Иаазгоит напыртәыла,
– Абас ацсабара абжы гоит, –
Иазшәырха нас шәтәыла!

Хацеи цхәыси рылшагы,
Иаман гәыхәтәыхьзара,
Исыцкоуп сара ссымшагы
Рхацара, рыцшзара...

... Арт ацәахәақәа зыфуаз
Постгы симасабан.
Зынгы ахәаҕы ибжы мгауаз,
Зынгы ацшахәа даван.

Уи ацсабара инатаз уа,
Икалозма ыльцшәадан?!
Зеггы рзыхәа игәатаз уа,
Дкалозма дашәадан?!

Уи ацсабара инарбаз,
Данын имәа шытыхны.

Уи абзиабара ихапаз,
Даман убас дхыхны.

Ирцәихьчон аацын ацштәы:
Акырцхгы, асырзгы.
Уи асаора иқәыргаз адәы,
Хамтан иара изынгы.

Даса хамтак ирбахеит,
Ицхәыс дшылзыщшызгы:
Абар, тагалан дабхеит,
Диит Биорнс ыцгы.

Уацә итәыла цшза каларц,
Убас сыхых-ситыхны –
Иаргь ибжы ахыг игаларц,
Иаб иеицш инеицыхны...

Ғиарси тынчреи рынцәахәы,
Хазегь хумцахырхәоит.
Азә дхәхәамцшуа блацырхәы,
Хайныларцаз хухәоит.

Ирыман хажәлар ахьз-ацша,
Игәгәахо инхалааит!
Биорнсаа рышьтрагь есымша,
Есымша иазхалааит!

АХӘУРА ИҢОУ АРАЦ ИАШӘА

Сенегал са стәыла гәакьәс,
Атакар тәыла, атәыла цагьәс,
Сара сыткәан мшын нырцә сырғаусит.
Уажәы исцәыхароу митәыла,

Игәхьяазгоит сара стәыла,
Виргиния аплантацияқәа срызхьусит.

Уа икадаз хьта сыңсып хәа,
Уа икамыт азын сытәхәа –
Асы ауамызт, цаа ыкамыт цьаргьы.
Уака арҭашқәа неижәылон,
Алшықәсанык ашәт еинтәылон,
Ирзымдыруа Виргиниас зынзагьы.

Акамч ццаца убас исысуеит,
Аугә исырхәазо сардысуеит,
Са сымш хьанта рыцхақәа гәынқыуеит.
Сара сқәыщпра ҫызцәа схәыцуеит,
Иансгәалашәо стәеисра иакәыцуеит,
Виргиния аплантацияқәа срызхьусит!..

* * *

Аугә хьанта – хабга цызпәа,
Убаскак ҳаргәакит.
Абцар ашка – ахы, аҫызцәа,
Ашьоураамта аахит.

Ицшьоуп акралцәа иаххагылоу,
Рнапы ашьа ахышым башагь.
Ҳа ҳауп атронқәа зыргылоу,
Ҳа ҳауп изырбгашагь.

Ҳадгьыл азын ашьа цхьаххәоит,
Ахақәитра, ма ацсра ххәоит.

Игаait идыргәакыз ичынгьы,
Ачкәандар – уаҫ цагьа.

Аперцәа ирызхоит гильотингы,
Алордцәа рзы – асахәага.

Ашьяжәцәа хәргәәкра иасыми,
Азбаөцәа – урт рабцар.
Аха шәаргы азбара шәзыцшыми,
Азбаөцәа рус иамжбар.

Ияхәтәи амш шәара ишәтәыми,
Җа хамшгы гәыграла итәыми!

Ашәышықәса ссир гылааит,
Икоу – тым-итыша!
Ауаө изы – ауаөы дгылааит,
Диашьан – згәы азыртыша!

Асаргы иахзырбо рацәаөыми,
Атынчра иакәнагахапа.
Ауаөы дахьугалак дуаөыми,
Ус дрымшеит уи баша!

Ешьара-чара зегы ираххәоит,
«Ахақәитра! Атынчра!» – сицаххәоит.

* * *

Иакобитаа – хәара згым,
Сшәызшәәхәоит, сшәызшәәхәоит.
Иакобитаа – хәара згым,
Сшәызшәәхәоит.
Иакобитаа – хәара згым,
Шәсапыссусит гәнахара згым,
Шәцара-дыррагь усс иским,
Исыцкьоит.

Аиаша ыкоума? Амц ыкоума?
Ма азакэан? Ма азакэан?
Аиаша ыкоума? Амц ыкоума?
Ма азакэан?
Аиаша ыкоума? Амц ыкоума?
Ахэа ду ахыгы шэхи хоума,
Ма ахэызба хэыч азшэырхоума,
Атра иакуам?

Уа фырхацаратэ кэцарас,
Ишэцхязои? Ишэцхязои?
Уа фырхацаратэ кэцарас
Ишэцхязои?
Афырхацаратэ кэцара –
Ацэибархэра, ахырпэара,
Аб игэацдагы асцэара
Захьзышэцои?

Иазхоуп ацэгьакэа рыршра,
Хаамта гэашэт, хаамта гэашэт!
Иазхоуп ацэгьакэа рыршра,
Хаамта гэашэт!
Иазхоуп ацэгьакэа рыршра,
Изыхэтам раацхэара, рзыцшра:
Иразкахы дасыз ацшра –
Ауабы дгэашэт!

АЦЫЦЦЭАХА

Бзиала апьхақәа, акаршәрақәа, азиасқәа,
Амра нахьхьиза иаеу аташәара,
Абызцәа гәакьақәа, ажьра-цәара бзиақәа,
Хамәа ханысит – шәынхажьусит шәара.

Зхачхара цсыеыз уа, алахьынца тәйс иамаз,
Изызоит ишааигәахо анырба руахта.
О, иахдырцахьада, аңсра амч амоуп ишамац,
Хацацас иацылоит игәгәоуггы згәата.

АШЬХАРУА

Сышьхаруа ауабы сибыта,
Иеицш зеицшуггы дубазом.
Аха далцоуп, рыцха, ақыта,
Аоныка уаха дзаазом.

Ус изызуз цсихәа рызтои,
Дызлаарызеи уи дхынхәны?
Хамтас хашьхақәа зегь рыстон,
Даарышьтуазар уи ионы!

Хгәылацәа ыцәоуп ирахатза,
Салахынхәусит ацх сара.
Сцәыусит ацла уа схы надца,
Дсыщым азын уи абра.

О, дыздырусит, са дыздыруа,
Икнахатәу апаха зхаршә;
Сышьхаруа – сзыруазыруа,
Сара дысзаарц игәы каршә!

АПОЕТ ТОМСОН ИГӘАЛАРШӘАРА ИАЗКНЫ

О, изаамтам унышәынтрае уцәоуп уара,
Аха ухәыщаччо урыхәащнуашәа збоит абра:
Иац узшьуаз амла уаркны – угра тыцгыа,
Ухьз шьтыхуа уцсыбаоггы симазкуа иахьа.

АХЫПШЫМРАЗЫ АУАХӘМА АШӘ ИАНУ АҖЫРА

Ихыпшыму ишьтыхуп ихы,
Ихыпшыму дацәшәом акы.
Зразкы изнаҗаз заамура,
Уаха изтымҗаз ахәура,
Убас изқәырҗаз акәада,
Зыламыс зықәзбо еҗта –
Умәа аиашоуп, убла хты,
Ацшәатыц – ушә изарты!..

ТАВЕРН АҖЕНҖЫР САРКҖАҖ АЛМАСЛА ИАНҖОУ АҖЫРА

Умыҗхәан – уара ажәра уиааины уағозар,
Агәаҗра – хьзуп, бзиабароуп, иубоит.
Ахаҗара – атынчра сиекаара аанағозар,
Агәаҗра – ацшәара ду уа иаанагоит.

АПОЕТ ИМШИРА – ИАНВАР 25 АШАМҖАЗЫ, ИАХАЗ АРДӘЫНА АШӘАХӘАБЖЬ ИАХХӘААНЫ

Ардәына, ушәахәа азынра убжы алыхәхәа,
Ахәрабҗыц иабызоуп, сыхаара убжы.
Иубома, ахәрақәаҗ цоит симапшышы.
Ркачырақәа ауанҗа рхьушьусит амахәқәа.

Азынра шәырҗаа ухала-запәык уалатәан,
Акы агәхәаа мкыкәа утыц хәычы уцшааит,

Лассы иухеарц: «Хэыжэ дырцыцын хэ-са ааит!»
Агэыцгра-шэа усыцакуп, дасакгы уаматэам!

Суатабусит иахьа абас амш аазырцшызгы:
Ицааршэу адэқэа инарсыкэыршо аххьа,
Сара сзыхэан ахы зышца иахьа,
Сацызгаларц иаёу уа аацынра сышгы.

О, агэтыхеи агэакреи ирхылцыз уара,
Уааи сышка, Анцэа иишо хэицшыз абра!

АТЫ

Уахылатэи ацсаатэ, игэытшыаагоуп убжы,
Цхыбжьон иузызырыоусит ргэы цшаауа.
Издыруада, иахыгылоу абнара еиқэшшышы,
Иубозар, рыцха, уа азын шаауа?

Издыруада абыцъ оежықэа уака ианлеи,
Хыбрада унрыжызар уа зынзагы?!
Ма ахьтақэа иааиуа – асытэхэа, ауеи...
Абна гэырсыцъ уазынрыжызар зынгы?!

Угэынқыбжы ацх еиқэа иаманы ицоит,
Алахь еиқэуп, изацэыми иаргы.
Уара азэы игэраганы иутом, иузоит:
Ухьаақэа, узмыцэара – ус шакагы?!

О, ушэахэала, ацых лабжышла изкэабо,
Уара угэакашэа – цсыршыагоуп са сзы.
Цхыбжьон асымтра убжы мцпаа иахьаго,
Аныобыжыгы иаханацоит уа сыц ацсы.

Нас адгбыл ахы-аҕы цпзамзарцу уаха,
Ацсабара анцэыуа уа симатэаны?
Агэырға зхызгаз агэггы рыцхаума уаха,
Ақәцара ианалц уа ашыа катэаны?!

Са сгэы иахэоит – агэырға ишарейазггы,
Изацэу уака ари атынчра ақыбжбы.
Анасыци атынчрей... реицшым убасггы,
Аацын абжбы иахылтуа уака шыжбы.

Еынла утрахынтэ уа убжбы мгаузааит,
Амшггы зацаaira икьясхоит, иубоит.
Ардэынагь абжбы-хаа уаха имгаузааит,
Уара умыцэа алашыцара уазшэахэоит.

Аҳаракырае уа асымтра ахьацшэымоу,
Уара усахьуцэахыз, угэггы уаго,
Ажэытэ тызқәа уа шә-лымҳак ахьрымоу,
Бжыщцхьаза аныобьжықәа уака иахьго.

Уара убыжь тахэасггы са исахаузаап,
Еиегэыхэаауа акармацар ирыбжыны.
Ауабы ирхаштыз, абжбы дамцас икузаап,
Ахара дызгауа аацынтэ шыжыны...

**АЗИАС БРУАР ЗГӘЫЛСНЫ ИЦО АДГБЫЛ
АЦШӘМА ИШКА ИАМОУ АГӘАЛА**

I

О, хьаас зегь змоу уара,
Саргь уи схы иасырхэоит.
Азиас зеаикэызкыз абра,
Саины сумцахырхэоит.

Шоурак хәа убас икалеит,
Азышьта аткьаб хылеит.
Акәарақәа уаха имлеит,
Арҗашқәа ааннакылеит.

II

Акалмаха азы рыффа,
Уака ишауаз ахра,
Уаха икам ацәкәырца,
Илахеит ахахәра.

Сара ысылшом акаггы,
Ихьантаза аҗы раха,
Иларшәуп уа акәараггы,
Ирыцхауп акалмаха...

III

Изхәада сылабжыш беит,
Иззыцшыз кааметггы.
Хацак уака дысзааигеит,
Биорнс – апоетггы.

Исзацицеит цәахәакәак,
Аодагъ амца ахылкьо
Иҗыр илшон, цәкәырцакәак
Ибазтггы ара ибылгьо!

IV

Ааигәоуп ашьха ашьапаҗы
Санцоз сгыг-цәа ргыла,
Бжы-рацәа ааго снапаҗы,
Исымамкәа цынгыла.

Сара спаулан убас,
Сымч-лша сахысхэон.
Истаауан бзиа сызбаз,
Са ацаоқға сырхыссон...

V

Сацахынхәуа уа ушыапы,
Ғакы сухәом уаха:
Ахы ацссоит уара унапы,
Схықәә ацла ситаха!

Убаскан уааир цспһара,
Ацсыз цап азы уқәтәан.
Акармацыс шәахәап абра,
Ухағыпәкыа инықәтәан.

VI

Ашһарцысгы харагы,
Абжы ныхнацахып.
Ғыц итыцызшәа ацыркы,
Уи жәәангәы иазцахып.

Ишрыхтәалоу рытрақәа,
Ацсаа ацәылашамтаз,
Инеиларцап уа рбыжықәа,
Шыри, исахаландаз!

VII

Урт хыхьчарта рыцшаауеит,
Иахьеиныло ацһра.
Ажыа шәыргәында цшаауеит,
Иашьтоуп излатхацһра.

Асуаџ хара дахьцауа,
Цснъара ицхъааит алгъы.
Ацъра дахьчааит ахъча уа,
Иканацааит ауалгъы.

VIII

Бзиа иеибабогъ урзыцшы:
Еикѣшѣазпѣа машѣыршѣа,
Аацын иааиусит сара сѣы,
Иагъызцом иеицыршѣа...

Урт ртынчрагъы хъчауа,
Азаза цѣыкѣбаркѣа
Рыкѣа италоит хѣыч-хѣыч уа
Ацаа-цла амахѣ хѣмаркѣа.

IX

Ѡацхъа апост дысзааусит,
Згѣы иацроу уа амца.
Сара схыкѣаѣ ицшааусит,
АмѠа изырбауа амза.

Уа адѣкѣа дрыкѣсуа дцоит,
Анаара даѣалан.
Азиас абыжъгъы дазоит,
Иахъцо анакѣ иалан.

X

Ацсацлакѣа сышка сихоз,
Рымахѣкѣа цѣафыруа:
Сара исхызсалогъ ирбоз,
Рышѣшьыра цырцыруа.

Атаа-тца бгы абыжгы,
Аҕакыкынза иҕозааит.
Ацэлаа акэа иҕаҕсо зеггы,
Агэакынза иназоааит.

XI

Ашэт еицш ҳар есымшагы,
Ҳтэылаҕ рызхалааит:
Иацлауа рымч-рылшагы,
Урт ахара ицшлааит!

Нас игозааит харагы,
Илахёыху агэырҕаз:
Чкэыни зҕаби рзхарагы,
Атэылагь аргэырҕарц!..

МЕИЛИ ЗЫХЬЗЫЗ СУАСА АҔСРА ИАЗКУ АЕЛЕГИА

Са сцэахэакэа сгэаца итысуеит,
Сылабжыш сзамоакэа ардысуеит,
Сара сразкы оума ахтысуеит;
Сымш сасит.
Арахэ шцац уа агэашэ итыцуеит,
Меили цсит.

О, изхэада мал дук сцэызит,
Аха гэырөөк ҳэа сызцэырцит ,
Сеимдо зегынцъара исылсит,
Сара сза.
Ауао иеицш сызбозгы сцэызит,
Са суаса.

Аицш убом иагъа усимдаргъы,
Ионы испылауан сабаргъы,
Сымѡа иагъа хара сагаргъы,
Исыцны ицон.
Агѡы иахѡо, сацсшѡа атакгъы
Канацон.

Уи иаман убас леишѡак хѡа,
Иаман убас ныкѡашѡак хѡа,
Избахъадаз аанда цжѡак хѡа
Иаракнытѡ.
Уиазы изхѡодаз инаау жѡак хѡа
Аханытѡ.

Хахѡырхѡы иара аца асыгъы,
Ача аѡацо исаазоит убыгъы,
Ма ишцеицшу уи ан ицсызгъы,
Ан – суаса!
Сылабжышкѡа сихъыс-сицыгъы,
Ицоит, ица!

Уи хара иахуасажѡламызт,
Сабду ажѡла имкыр иуамызт,
Уи ицсы адунеи иакуамызт,
Бзиа ибсит:
Ацша иааигоз ахала иаауамызт.
Атгъы ааигеит.

Зынзацѡык идмыркѡыдыцызт,
Изхароугъы уа ацсы итыщыз;
Ашаха гъалон – зцѡа итыщыз,
Имтѡа, имыцѡ...
О, ауаагъы усоуп ишурдысыз
Уара, аныцѡ!

Ашәахәацәа – иазказоу ажәа,
Ачамгәыр рахәыц мырхышәашәа.
Амза злаччо ацхгы рцәажәа,
Абра сизаны,
Нас Мсили иазырхәааит ашәа,
Рыбжы хцаны!

АЗЛАГАРАҢТӘИ МЕГГИ

Уара иудыруама Мегги илыцшааз ааигәа?
Уара иудыруама Мегги илыцшааз ааигәа?
Цкәынак длыцшааит, уа игазазгы мыцхәы,
Азлагарахьча рыцхаггы илырхыит игәы.

Азлагарахьча ииуз – уын, иихәазгы – хәан,
Леди леицш деиҥкаан, убастгы деилахәан...
Еггы ус даоцамызт, изхәада ихы итәын,
Аха ицаратра симгәамзо царала итәын...

Азәы ибзиабара шхыцыз агәра лиргеит,
Еггы уа дхызхышпаз кыркәа лирбсит:
Асызардагь уака ацыхәа ҕахцәа,
Акәадыр, агәра иахьнырхалан ацәцәа.

Ацара рыцкызаап икақәоу шанас,
Ацхәызба уара данухәха асаназ.
Ааи, ирыцкызаап, цым, анабыт:
Аха сымш, бара быбзиабара сыт!..

МЕГГИ ЛЧАРА

Уара иудыруама Мегги агәыргыназ илоуз?
Уара иудыруама Мегги агәыргыназ илоуз?

Илоуит ахэынаң цыхэа змоу уи асангы,
Цабыргыцэкьаны – илоуит уи асангы.

Уара иудыруама лара лыцсеиңи бзиа илбоз?
Уара иудыруама лара лыцсеиңи бзиа илбоз?
Мегги уа ацатлыка еснагъ лыхчы иаңан,
Уи абзиабара илымаз цэахын уа лгэаңан.

Уара иудыруама Мегги ларцыс цхэысс дшигаз?
Уара иудыруама Мегги ларцыс цхэысс дшигаз?
Апаң ижэны дыкан – ишбапкэа дыбгарцон,
Убаскан агэыргын тшэа уа Мегги илхарцон.

Уара иудыруама ауха уа ргэыргъара шынцэазгы?
Уара иудыруама ауха уа ргэыргъара шынцэазгы?
Амахэ дашыны дылахаит уака аиарта,
Абас икалсит уи агэыргъара алгарта!

АЧАРАШЭА

О, иссирун ахэса рказшэа,
Уаа гызмалкэоуп насгы.
Ахаңэа измоу ахыз-аңша,
Тэыс икарцоит насгы.

Иара убасгы,
Иара убасгы,
Иара-иара убасгы,
Убарт зеггы ирылыскаазгы,
Са дыстэхароуп насгы.

Аңшзара рыцкуп зеггы,
Ауааы цшэа – убасгы.

Уи иацэхьацуа зынзаггы,
Хьымзг игоит убасггы.

Аах, кэыгак дрылоуп убра,
Дгэыкуп, дхаауп убасггы.
Нас крысхароума сара,
Уи дахьрылыскаазггы!...

АЦХЭЫС БААПЦСЫ ЛЗЫ АШӘА

Сара сыцхэыс – митэы злоу,
Данцэажэо ацхзы сықәтэоит.
Уа ацхэыс ахақөитра анлоу,
Дааины ухәда дықәтэоит.

Сара атынчра сыцшаауан,
Уи лыкны, аха иамуит.
Сыччон, зны сгэы цшаауан,
Уи лыкны, аха иамуит.

Агэыцра сагоит мѳак санцо,
Иташәаз ауаѳымра:
Сара цъанат ашқа санцо –
Стыцц хәа цъаханымра!

АХАЦА ЛЫГАЖӘ ИЗЫ АШӘА

Слыгажә, улацәа еиқөыцсар,
Нарцәыка уахьымаауа уцар,
Уцхэысеиба лгэы каимцар
Иушам, ани ашьхақәа рца!

Адырган ф-кэтагк ану,
Адырган ф-кэтагк ану.
Ак – уара узы, ѳба – са сзы,
Х-кэтагк ашьхақәа рца изы.

Ақәаб иґоуп ауаса ахы,
Ақәаб иґоуп ауаса ахы.
Атәан – сара, акәац – иара,
Атәыѳақәа – слыгажә уара...

АШӘА

(Жәлар рашәа «Ишәыхәґа ахәымсагқәа»
амотив ала)

Ишәыхәґа ахәымсагқәа,
Ибзиоуп рәахәарақәа!
Ишәыхәґа ахәымсагқәа,
Шәырмеигзакәа шәцарақәа!

Сара хьаан дсыцзаит,
Цхәысда шыта иауам.
Акызацәык цхәысзаит,
Уа хаца дызмам...

Илыцзаит, илыгзаит –
Са сзын зегь аоуп.
Дәаастазаит, длыгзаит –
Уахынла илашыцоуп.

Дқәыцшуп, иаххәап, аа –
Сразкы дасакхоит.
Дтакәажәызаргь – заа
Са схаґеибахоит.

Уа ахшара лоуазар –
Лнапала илаазап.
Уа ахшара лмоуазар –
Сгәыпхақәа ирызцап.

Арыжәтә бзиа илбозар –
Дөыжәмыз зынзагы.
Арыжәтә бзиа илымбозар –
Са исзынхап зеггы.

МИСТЕР ГЛЕНРИДДЕЛЬ ИЗЫНЦЬЫР ИАЦӘЦАНЫ ИБНАЛАЗ АБГАХӘЫЧЫ ИАЗКНЫ

Ахақәитра иастоит ажәа,
Апостцәа иззырхәоз ашәа
Уа ахыци ахәымпали рақәын,
Ажәытә урт хатыр рзақәын.
Сәацхәа иаацәырцуа ҟацхәа,
Ахақәитрагь сакуп иахәа

Уи сыбла ихгылоит ихәмаруа,
Аецыс еицш апрышәкәа кыларуа,
Ацәакацш еицш иара гәгәахуп,
Ацыг еицш ахәыцшқагь ақәуп.
Аха цышәа змам сыҟчкәыншәа,
Изцарыма ахәдагь хымжәа,
Изцарыма уа амч мырха,
Агырә нахырго асырха?!

Абггыц аархәуа хәыч-хәычы,
Азбахә схәоит шыта абгахәычы;
Шотландиа ашьхарае хара,
Ашәарыцаө ишикыз иара,

Инага иштсеикызгъы ацыркы,
Иагъшицѣаз уи усс имкы.

Гленриддель идыру вигун!
Мап, изхѣада уака ак игун?!
Избан нас, ацсабара апацѣкѣа,
Ахақѣитра зацѣурзыз уацѣкѣа?
Абзиа иашьтаз, ак усс имкы,
Инага ишцадоуки ацыркы,
Зынцѣырла ахѣадагъ цырхханы,
Иѣоумхѣеи ацла ашьапакны?

Ақѣиа ду, сак шцаххѣои, ишца;
Уара ацсадгъыл ду аца,
Унеиааингъы хѣыч-хѣычы,
Унадтѣалан уа абгахѣычы
Уара уаамта ссиршѣа иугон,
Уѣызцѣеи уареи уа ишѣызбон
Ашѣышықѣса ду агѣтакқѣа:
Ауаѣы ихақѣитра азаатѣкѣа.
Уа инсylimхуа ахаца-ацхѣыс,
Дкалар шыкамлауагъ тѣыс!..

Ахахъы иааго хѣыч-хѣычы,
Изырыѣуан уа абгахѣычы,
Акралцѣа рхъз-цша, рразкы,
Ажѣлар рмч-лша, рразкы,
Иакобитаа, вигаа, тораа,
Урт ркык-ѣык, урт ршора...

Уи жѣабжък хѣа ахаит цаны,
Икалаз уа ажѣйтѣан зны:
Игылан амаалықѣцѣа мшѣа,
Ицсит ахақѣитра иахъышпѣшѣа;

Цбанат ааныжбуа дарггы,
Цбаханымка иагеит зеггы;
Зны Немвродггы ихы иаңыз
Ахақәитра теипахт убыс,
Семирамидагъ уа паны,
Ахацәа шыамтлаҳәылтәхьан зны.
(Анцәа, Семирамида дахьырхәы,
Ауаа ахьлыргәак азын мыцхәы!)
Убри инаркны иааныжбуа атрон.
Ахацәагъ рыхәсақәа ирыцәшәон.

Абгахәыцы иахауеит абар:
Ксеркс – Цьамтәыла ахәынтқар,
Ирбарггы зеггы оумашәа,
Игон рыхәдақәа цыжәжәа,
Иаанагоз лхәаанза Спарта
Абарт ажәақәа: «Maqna Charta»;
Ишыканапаз Римггы адца,
Аҳазалхцәа амч ҫыц рызтаца,
Еибак-сибафауа рхы-рҫы,
Ихәмарларц ахәа рнапасы.

Ус шакәуггы, ижәдыр зеггы:
Аҫырцштәқәа мачым зынзаггы.
Аха адукәа рахьтә – зегъ зтәу,
Билли Цитт избәхә ҳәатәуп.
Уи итәыла ашаха ахаца,
Аказна таирцәит зынза.

Ирхыбаауа уака зәырггы,
Абгахәыцы иахауан зеггы.
Шә-шәкәык ирхәазшәа ицшзаны,
Ацшәма иазситҫихәоит паны.
Абас икоуп ҳайбаркыра,
Ҳалакәра, ҳаҳаракыра,

Уи иахаит: убастгы ацөгъа
Кыр бзиа шауазгы абрацёкьа,
Избанда уи гыгчи гызмали,
Иааргоит ахақөйтрей амали...

АКАГЫ

Шәа шәйда са схәйпра ызкузеи,
Инасышьтусит Пегас – сыеггы.
Шәагьсазцаапт: уиазы иутахузеи,
Ишәатаскусит уака: акаггы!

Цъара дердк сымамкәа, сатамыз,
Ари адгьыл сануп есқьынггы.
Ацстазаара аилашра шыцөгъамыз.
Зны-зынла иацсам акаггы.

Нцәахәуп уи ицара зейцшуггы,
Еицаирсуеит уака есқьынггы.
Закәызеи ари амалуаф дызеуггы,
Иоузеи феидас? Акаггы!

Дреихырхәоит уа тахмада цагъак,
Иалкаан уи имоу цьоукгы.
Агәыргьын иоурц – аграф игәакъа,
Ианиоу закәызеи? Акаггы!

Злахь еикәу уа анапар игәйцроуп,
Уи уаха дашьтам еакгы.
Ҷазә игәыцха асарақь ихыхроуп,
Цакыс ирымои: акаггы

Уа абзиабара иацу закә гәузеи,
Атра итыцоит уи есқьынггы.

Цхэыс дигеит, данеилих закэызеи,
Иибазеи ссирс? Акаггы!

Апхьхыц сицш ажэакэа сизигаусит,
Уа апост рыцха ескьынгы.
Ахамта ду иапсаны сиѳибааусит,
Нас изыцшусеи? Акаггы.

Ацкьаѳ дукэмақарусит лшадагъ,
Ихашэа хы мбо зынзаггы.
Аха уи, лацэгьоушэа, ишрадагъ
Илазам уаха акаггы.

Апост игэра лгом уи ацхэызба,
Ибашалтэусит иихэо зеггы.
Лассы агэра лгап имтогъ анызба,
Икам ишэартоу акаггы.

Лгэы иахэон уи даниргэыбзыгуаз,
Апанда иаиргеит иара итэггы.
Иажэакэа абакоу дызлахихуаз?
Иказам уака акаггы.

Апап дыцкьоит, игэаггы хыцусит,
Ицшэартатыц есим зынзаггы.
Аха башаза уи азы дтахысусит,
Ресишэа амам, мап, акаггы.

Бзиала! Уа амшын шоумазоуггы,
Агба сазышыми сарггы.
Уа лассы стахазарггы сахьцоуггы,
Шэа шэзы изакэзеи? Акаггы.

Шэымац зуит адауацшэ сиѳызан,
Сыцсаанза, уаха акаггы!
Адуеиахь крыказар – сышэѳызан,
Икамзар – икам акггы!..

АЦХЭЫЗБА ЛГЭЫЦШЬААРА

Сзамѡақѡарѣ алабжыш боит,
О, есыуаха абра.
Уажѡагъ агѡра згон, убоит,
Убла-хаагъ агѡра.

Сзыцқѡа абакоу итыцны ицоз,
Цѡакацшышѡа, ицкъаза?
Смака абакоу, уа иказцоз,
Сзарах гъагъаза?..

Хгѡылацѡа схыччо хаха,
Са сеибадырбоит.
Даргъы хшла икѡабам, аха...
Уа зегъ Анцѡа ибоит.

Уажѡы-уажѡ дсыхѡацшуа абра,
Сан дцѡыуоит, дыхъуеит.
Ахъымзгъ зызхымгауа абра,
Саб рыцха дгѡынкъусит.

Саб ишыапы хъанта абжыы
Сахар нак спѡакъбоит.
Сан илхакѡахау апѡшпы,
Анызбауа сгѡы ткѡоит.

О, абзиабара-хаа лашѡы
Апахсит, ижѡбоит.
Игѡыкуаз аблақѡа – уажѡы
Лабжышла искѡабоит.

Мышшара имбааит убра,
Имбааит зынзагъы,
Абас срыцхазтѡыз сара,
Дрыцхазтѡыз сцагъы!..

АЗӘЫ ИЗЫҖӘАН

Сгәы тамгыло аисра иаҗуп,
Хәлаанза азәы сизыцшуп,
Сиаргы сзыцәом – ацх цәуп,
Уа азәы сизыцшуп, азәы.

Мап, дыказам уи азәы,
Ах, дабазбари уи азәы,
Адунеи ду сакәшон уацәы,
Сара дсыцшаарц уи азәы.

Уа абзиабара-цпһа ашацәа,
Ихәатәы шәахымцауа Анцәа,
Уаанагеит схәартә рацәа,
Дыспәырба сара уи азәы.

Аха мап, дыкам уи азәы,
Сылахь еикәнацоит акы,
Исымоугь сеигзауам акы,
Сара дсыцшаарц уи азәы.

АМШЫНУАӨ ИЦХӘЫЗБА

Схы ныкәсцар – цәамтхаа бзиа,
Аха иауам ацәкәырцабжы.
Мшын-нырцә икоу – ссыза бзиа,
Дахьчоз уара удоухамчы.

Шәа-зызарагь гәыгракәакгы,
Са сгәацәе убас еикәцоит.
Уа ахчы еицымае, гагакәакгы
Акы изеибырхәопшә збоит.

Изакәу ззымдыруагь аицырцра,
Шәарак имоуцзар калап.

Дейгәйргәусит амра аңәйрәра,
Насың имоуп, хьаа – мап.

Са убас цхыз бзиа збалааит,
Ихымцуазаргь аңх ашәшьы.
Убасгы аңхыз иснархалааит,
Харантәи аңәкәйрпабжы.

ДЕВИ

Еицыхуа аацынра анапкәа,
Ианафьчо ахәкәа, адәкәа –
Са сааңәйрәусит сузгәыкуа,
Уара сыңшза, Деви!

Уцшыз Аңьнышкәа рхәафь,
Уцшыз аацынра агәафь,
Аамта ххааган уа ахәафь,
Уара сымра, Деви!

Уа разыншәа азыхь ҫыпусит,
Акармаңыс ашәа хнатусит,
Аацын қөыңсычха уартәусит,
Уара сануцу, Деви!

Ицсахны уа ажәдан аңштәы,
Шьыжышара аныкәлауа адәы,
Зегь анашьтало рхатәы –
Ушка снейусит, Деви!

Амш алашара ама ианцо,
Аңх анааиуа ашъта аңцо,
Снауғьытәхәхәа сгәы каңо –
О, сыхаара, Деви!

АЛХРА АЛАМҒАЛАЗТӘИ АБАЛЛАДА

Латәарахәа иңода уа,
Изылшода такпхыкәра?
Рсиҳа хгәы казқода уа,
Ацабырггы аныкәра?

Уи ус шакәугъ,
Уи ус шакәугъ,
Игәоутар ынтәггы – хынтәггы.
Хатыр зқәу адуқәа шракәугъ,
Иңода жәлар ркынтәггы?

Мистер Герон шәизыңшы,
Уи дызымдыруада?
Ма имлеиңда иара иңы,
Игәашә артуп, иуада?

Уи ус шакәугъ,
Уи ус шакәугъ,
Уи хара даадырусит.
Иаабоит иажәа хатыр шакәугъ,
Игәггы аиаша анырусит.

Иаңсоу шмачым агәра аагоит,
Иаеҳәарами рыдггыл;
Аха Семкерк бзиа ибоит,
Ауаа дуқәа дрыдггылт.

Уи ус шакәугъ,
Уи ус шакәугъ,
Дзахтахуи жәла дупәкья?
Лондон алорд дцарц акәым,
Дхашьтусит ауаф дырцәкья!

Ачынқәа ирызцом хара хгәы,
Блала иаабахьсит насгьы.
Алорд згәышщы ыычоу мыцхәы,
Дуааагоуп убасгьы.

Уи ус шакәугь,
Уи ус шакәугь,
Иаабоит артгьы, уртгьы:
Алафхәаа дынхоит иара шиакәугь,
Дышчынуаау алордгьы!

Бзамыкәк ахәы дхыц дааусит,
Тынха бзиақ дицны.
Абнигь хааихәоит, хайтиусит,
Арахә реицш, ирҕыцны.

Уи ус шакәугь,
Уи ус шакугь,
Мап ицәкуа икалтыруа,
Хабжы иахтоит хатыр ззакәугьы,
Бзиагь иаадыруа.

Стиуартаа, Геронаа рус
Зажәа иалоу, знықәра –
Идхарбап харгьы хзакәз,
Ирыдцауа такцхықәра!

Уи ус шакәугь,
Уи ус шакәугь –
Иахәахәуазаргь кырқәа,
Хабжы захто ххызхуа ракәым,
Ирахтоит ауаа дырқәа!..

СХЫБХЫРЦ БЫЛШАУАН БАРА

Схыбхырц былшауан бара,
Убас бхаауп, бгэыкуп мыщхэы –
Аказы ибыхэо зегъы убра,
Икабцарц баламгозтгъы ргэы.

Ба бгэйтбаара, быгэбылра –
Хатыр бзақэзам зынзагъы.
Цша кыдыгэгэалоушэа иара,
Рыхэда инахыбшьусит зегъы.

Изусит апшэт апшзара, аффы –
Ақэа ианапко хэыч-хэычы,
Анапы ианадырго зэырффы,
Нак ианахысуа иркэычы.

Ибылшон мрацасгъы апхара,
Аха акгъы ҕхэарадам цаны –
Амоа бнандыршэлоит бара,
Ани апшэт иҕырхыз сицш зны.

ФЫЦЫА АРЦАРЦӘА

Сендии Цьокии сигэылацэа бзиан,
Сенди уафиапан, Сенди уафқыан.
Цьоки – иаб гэышыа имал дахатэан,
Дзыҕҕәажәаз апхэызба уақа дкәтэан.

Цьоки амал змаз Мецъи дигеит уа,
Сенди бзиа иибоз Мери дигеит уа.
Цьоки иабхэа ицара пхэысыс игеит,
Сенди насыц лапа ипхэыс илырбеит.

* * *

Шьта иаамтоуп аґба апара,
Сааныжны кыршықәса дцоит,
Дцоит бзиа избауаґ сара,
Аґбаґ ашьта наннацоит...

Сылаз сыґәжәажәо акәара,
Адгьылбжыха – сґәы зыршыз.
Хлабжышо хайцырцит абра,
Изит апраґ сыззыцшыз...

Схықәгылан абри асака,
Апсаатә млашь рыбжы ахыґо,
Иахыґо ацәқәырца абжы тқа,
Апәацшь сазыцшыз сґәы саґо.

Иныхәаз уи абахчаґ, ааи,
Цьанат иахьейцшу зегьы,
Ла дахыцоу уа дней-ааи,
Мачк сылгәалашәоз саргы.

* * *

Бара иахьбыхәтаз биазамызт,
Бара иахьбыхәтаз.
Бара бхалаґ быказамызт,
Дбыкәаиан бызтаз.

Ба быццзара бхыцны ицазаап,
Бмыцәазейт иаха.
Быцкы акалт аарла илазазаап,
Иркәычуп хаха.

Закә рыцхарои бызтапәазгы,
Иакуа быцсы ахац.

Закə фатəузеи ибсашəзгы,
Игъежъуа быблахац.

Азаза ашъац-цшқарах азəзəон,
Бацшəахəон бара.
Ашхырцəагыгы быхаара ацəцəон,
Ибыртхацъуан убра.

Бара иахьбыхəтаз биазамызт,
Бара иахьбыхəтаз.
Бара бхалагъ быказамызт,
Дбыкəаиан бызтаз.

* * *

О, изылуз закəызсеи сан,
Сзыхшаз сан!
Сзыхшаз сан!
О, изылуз закəызсеи сан,
Ацхгы ыкамзи цшəымас.

Биа лхəсит уи ацəартасы,
Уа ибымбылу ацəартасы,
Нас снышьтаца ацəартасы:
“Ацх алыпца бымаз!..”

Уака апапгы са дсыхлафт,
Убас дсыхлафт,
Убас дсыхлафт!
Уи убасгы сара дсыхлафт,
Издырда ас дызсышьтаз?!

Арцыс тəымк дыəнеицсит уа,
Арцыс уамак дыəнеицсит уа,
Арцыс гəгəак дыəнеицсит уа
Азгаб хəыч сахьшьтаз!..

Са сөызцәа, сара сҭахцәа,
Сара сҭахцәа,
Сара сҭахцәа –
Сааныжь ицсит игәырҕацәа,
Цхагәаз сымацара.

Схала саанрыжьит сара,
Азә даасыдымгылт сара,
Амцеицш сагыцәшәон сара
Уи арцыс алашыцарае!..

* * *

Уа агәы ццакы айсра аанымгыло,
Апәымтақәа ацхьазоит иаанкыло.
Убас ажыгы ижьахәа нкыло –
Ацсынҕари дасуа хаха,
Уа адыр алихусит аиха.

Сыблахшәала – сгәы зыстазгы,
Иара сицсахит уака абасгы –
Дысхасырштыр ауам насгы...
Иазхоуп, сгәеисра, усынкыл!
Иазхоуп, сгәеисра, уаангыл!

* * *

Уара ацшзара ихнахны згәы,
Шотландиа иазшәахәо мыцхәы,
Излоухәои ажәлар рәахәы,
Уара ускрипка абжыада?

Апәа сихсыҕыр адуней,
Уа агәы ҕыҕыр адуней,
Са сгәы сыхьыр, адуней
Хьантоуп уччацшь ада!

Адуней симда хэыц-хэыц,
Агагь-апыхагь урызхэыц,
Гэсыцъроуп, амыза уакэыц,
Ускрипка аныкоу имчыдан!

Ихацхьааит: ауахэама абжы,
Апрофессор быргза ибжы,
Уа амаза ссиркэагь рыбжы,
Аскрипка иадыруа иачыдан!

АБАХЧААЗАФ ИБАХА КНЫ

Аацын шыокуа ицэкэырцоит,
Уи зегь силахэо иеырбоит,
Хэлаанза абахчаф дубоит
Абахчаазаф ибаха кны.

Ацсаатэ халан ишэахэоит,
Азыхь адгьыл арпсахэоит,
Игэы иахэан ссирк ихэоит
Абахчаазаф ибаха кны.

Шарцаз ажэоан неимыгтоит,
Зегьы ашара иткэа иагоит,
Уи зегь рацхьа иара ибоит
Абахчаазаф ибаха кны.

Амра амшын заалара иаеуп,
Ацла сирыхуп, анышэ жуп,
Ицхэыс-хаа имоа дацшуп
Абахчаазаф ибаха кны.

АКӨАРАЧЧА АХЫҚӘАН

– Бабаңои ашара баңас,
Азаза бышьта алхәа?
Лара атак калцоит абас:
– Сцоит сан иахьсалхәаз!

– Бабанхой нас? – илсырхәоит,
Аңхәызба дмышьтыкәан.
– Сани сарси хайцынхоит,
Акәарачча ахықәан.

Уи аоны сыңшааит сара,
Халан аңх ҳақәйтхан,
Шарпаз аңхәызбагы абра
Дыкан убас дкәйтхан.

Арбагы ианаргоз абжы,
Икаңшьхо жәәан калтан...
Лан атакәажәгы шыжы,
Дааҳхагылеит хгәалтан.

Убас сыңхалырт убра,
Ашәиңхыызқәа сықәхәан.
Лыңха дылдықуан лара,
Нак аңәарта дылхәан.

...Снеир шцастаху шәыоны,
Сыңшқа, ибахәо жәа-хаа...
О, итәоу бан итакәажәны,
Дыңәозтгы дтахәахаа!..

* * *

Ашъхабжъара кыр деимдеит,
Арцыс бзиа,
Арцыс къиа,
Вилли иашыцѳеи иареи ибеит,
Ашъхаруа бзиа.

Хадгъыл гѳакъагъ агацѳа,
Арцыс бзиа,
Арцыс къиа,
Ауал диршѳеит уи рацѳа,
Ашъхаруа бзиа.

Уа руахта дирцшааит абас,
Арцыс бзиа,
Арцыс къиа,
Хара хкъытакъѳа збылуаз,
Ашъхаруа бзиа.

Аѳстаа адырган ииршуеит,
Арцыс бзиа,
Арцыс къиа,
Агерцог данцаны дизуеит,
Ашъхаруа бзиа.

Илагъы цѳѳуа агѳы иагоит,
Арцыс бзиа,
Арцыс къиа,
Аѳстаацѳа ачча иаиргоит,
Ашъхаруа бзиа!

АШӘА ХӘЫҘЫ

Дыкан уа такәажәык, уи амҕа дацшыхуан,
Ацъентельменцәа рзыхәан ауараш лыршыхуан.
Рад гәышья, рада!

Уа атакәажә лыпха зацә илыхуан ашызгы,
Апапгы деицасуа итахын длыхәацшырцгы.
Рад мыхәа, рада!

Лыпха зацә даллыргарц уи ашыз – адагәажә,
Уа аоыцьегь наган сицшыпталцсит атакәажә.
Рад гәышья, рада!

Атакәажә лыпха уаха ашыз хәа акгы лыхуам,
Апапгы шыта уаха... мап, уаха игәы ыцгуам...
Рад мыхәа, рада!

* * *

Луи акралгы дызустада,
Цьорць адаугы сәацхья?!
Цьинни лгәы ткәаны изгада,
Са уи сацхьсит, сацхья?!

Акралцәа рахь слыцхьазоит,
Шәышьқырла абиракқәа!
Сацхья ахәынтқарцәа каиоит,
Ирсицшны ауаа гәакқәа!

АЗИАС ЕИР АХЫҚӘАН

Лассы иахатәсит апх ашәшы,
Иааиқәтәазом уаха ацша абжы.
Уа ацстхәакәагь рыцакбуа ақәа,

Зымѡа инеиусит еицрыхѡхѡа.
Ацсаатѡқѡагы шыта ицсит зымѡа,
Ашѡарыщѡагы цсит зымѡа.
Гѡырѡалагы са сеимлахѡа,
Савоуп Еир ацшахѡа...

Ицкапуа тагалангы агѡы,
Ачарта арцѡыусит мыщхѡы.
Ишакѡоит заатѡи ацша цѡыцѡы,
Ахѡѡежѡра иналацауа аѡѡы.
Ишѡартѡуп иаакылкѡауа ацша,
Зегы агѡит ихѡаш-хѡаша.
Еир ацѡанырра усс имкы,
Саргы сакѡнагѡит сыхтакы.

Сацѡшѡом са амшын агѡаѡы,
Ацѡқѡырца-жѡыла – узгѡ ухѡаѡы:
Сацѡшѡом ца змам зынзагы,
Иахѡаасықѡшѡауа ацсрагы.
Аха, сыпсадгыл – згѡы рыцѡу,
Ашѡамтлахѡқѡа сгѡаѡы ирыххоу –
Ахѡаагы сызѡо ирацѡаны,
Изгарѡуп нак ицыцѡѡѡаны!

Ихарахѡит стѡыла лассы,
Иалыхѡхѡагы иалоу сыпсы;
Агѡбылра ахыскыз аѡѡа,
Абзиабара, айѡызара цшѡа.
Салам, сѡызцѡа, сагацѡа,
Цѡоук – атынчра, цѡоук – Анцѡа...
Сахѡцо изгѡ сгѡы итахѡхѡа,
Бзиала, с-Еир ацшахѡа!..

* * *

Убас саѣуп сара азҳара,
Срыцѣшѣоит ауаа дукѣа збар.
Схагахаргъ калап убра,
Руазѣи сарси ҳаизынхар!

Сара схѣычуп, сара схѣычуп,
Заа апҳѣысхара стахзам.
Сгѣаца иѣыхогъ даса мчуп.
Сан дааныжъ хара истахзам.

Сан аныхѣасха ихѣханы,
Ашьталага җыц сзаалгоит.
Чарашьтахъ уа итахханы,
Азѣы иркѣычыр ҳѣа сшѣоит.

Ачараѣ сыказар стахуп,
Аха, нас – аоныка ара.
Азын апҳ убасгъы иаууп,
Азын сызуццом сара...

Еиѣуп аацынра уазыцшыр,
Апсаатѣгъы уа рытра рхап.
Убаскан ҳамзырха уташыл,
Уаанза мацк саргъы исызхап!

ИНДИАКА СЦОУМА, НАС, МЕРИ?

Индиака сцоума, нас, Мери,
Арака иааныжъны зегъы?
Индиака сцоума, нас, Мери,
Ихъантазаргъ сымѣа кыргъы?

Алимон, амандарин – рызегъ,
Ихырхѣоит убас ицшзаны.

Индиа иалшои, изакәызеи –
Быццшзара аҭацхьа, цаны?

Истоубоуп, ибдыруз, Мери,
Банызбаз амш инаркны,
Ба боуп сзыруазыруз, Мери,
Саггыкоуп уи амца скны.

Тоуба уны ишсыбтара хамтас,
Бнапы цкьа, бажәа разза.
Сыцсадгьыл ааныжьны сцамтаз,
Нак хара, нак хараза.

Абзиабара хамҭа арлашозар,
Тоубала иргәҭәами зегьы.
Иамукәан уи хайкәнашозар –
Ишәизааит амшгьы, иаргьы!

ШЕРАМУРТӘИ АИБАШЬРА

– Уаама хуасақәа ухьчарцы,
Усыцны абрацәкьа, цьымхсит.
Уацәыбналәу, ухы ухьчарцы,
Аибашьрапәкьа, цьымхсит?
– Шерамур еибашьрак цон,
Ашьа роашхан ухнацон,
Ашәа-зызагь зегь хазон.
Иан лымгәа дтоуп уи зымбаз,
Амаҭәа хьыжә-кәыжә зхарцаз,
Шотландиаа жәылон убас,
Хыцьарантәи цьымхсит...

Ицырцыруа амундирқәа зшәыз,
Ҳа иахьыцшуазма, цьымхсит.

Уа дычкөыназ, длагажөыз –
Ус ицшуазма, цьымхсит.
Драцгыл Аргаиль ду игон,
Рабцъар улацш мѳахнагон,
Иназыдгылаз гөыхны иргон.
Агацѳа аауан – ачычмаса,
Уа иназцылазгьы ихы хса,
Ацсра иафызгьы ицсы раза,
Изыцшуазма, цьымхсит.

Хачкөынцѳа самѳак рымбсит,
Рнапкѳа драцѳсит, цьымхсит.
Ршѳа-зыза ага ишка иргеит,
Убас силацѳсит, цьымхсит.
Ага имчгьы сихан хара,
Аха рыгөкѳа трысит дара...
«Ацсақѳа рахь!» – хѳан убра,
Абжьы ѳацагь аныткѳа,
Абцъаркѳа рытра иантыкькѳа,
Уа ага хөымга дцон дшѳакѳа,
Убас дарацѳсит, цьымхсит.

Иѳгьы-икѳаргьы силацсаны,
Иаѳстаахѳ дигсит, цьымхсит.
Харгь уи хишьтамзи цаны,
Фортгьы ихарбсит, цьымхсит.
Ицыхѳа шытаре Данблеин днеит,
Ацха данықѳсуазгьы имбсит,
Ардөына сицш ашѳа дагсит!
Стерлинг-қалақь хөыч дазсит,
Асапатқѳагь нѳаца дцсит,
Иргьы реикѳажөкѳа баазсит,
Закѳ хацѳаз рбсит, цьымхсит...

Уахгъы-сынгъы аңғыуара саеун,
Сөйза – амшынуафы сизыңшуп.
Агәырға зласхәасри сгәафы?
Деибашъеит амшын агәафы.
Аңға сыхар – цхыз дызбоит,
Шъыжь сөыхар – дызхыц дызбоит.
Уахыла аңхыз, сынла агәырға,
Сгәы дтыңны дгыңом зымға.

Амшын агѣаѣ – уа хара,
Амшын хѣаадаѣ – уа хара,
Уаха – апхыз, сынла агѣырѣа
Стѣы дтышны дтылом зымѣа.

Амра анкашуа амца аркуа,
Са ианысыхьчо хуасакеа,
Спшапае адгьыл убас ишуп,
Иара агбае ахысра дасуп!
Анцѳа, сухѳом дасакы,
Уи дацѳыхьча ага ихы!
Иеагылоу иакѳымкеа ага,
Ианамузах са старха!

Амшын агѣаѣ – уа хара,
Амшын хѣаадаѣ – уа хара,
Уаха – апхыз, сынла агѣырѣа
Стѣы дтышны дтылом зымѣа.

Уа алашыцара ахра анауа,
Икыу-цэыуа азынра анаауа,
Иантахэхэоу амза ахы-аёы,
Апша анасуа абна шыаёы,

Убас амшынбыжь сахаусит:
Анцѳа иахь схы сырхаусит:
О, стѳыла иакѳыгоу хара,
Аѳбаѳѳа урхылацш уара!

Амшын агѳаѳы – уа хара,
Амшын хѳаадаѳ – уа хара,
Уаха – аѳхыз, сынла агѳырѳа,
Сгѳы дѳыцны дѳылом зымѳа.

* * *

Ароманѳѳа шѳшыркѳаѳра,
Еилкаам рѳара-мѳра!
Зѳырѳы ргѳы игеит илаѳшых,
Иѳѳахѳабжѳара оумашѳа,
Уа аѳѳгѳыр ианаѳашѳа,
Роберт Моссгил ауаѳы мѳыѳ.

«Грандисон» аѳиѳсит,
Шѳыѳѳа наѳ иѳхсѳитсит,
Ус «Том Ыѳонс» шѳатѳѳсит сѳѳа,
Уа шѳара шѳѳѳаѳѳа ѳѳѳа,
Шѳырѳахѳарѳ азѳабѳѳа
Иѳиѳѳу Моссгилгѳы ихаѳа!...

* * *

Бнаѳы ааган снаѳы ианѳа,
Снаѳы ианѳа,
Снаѳы ианѳа.
ѳѳубагѳ уы, нас, хѳлахѳынѳа
Акы акѳзаарын хѳа, бара!

Абзиабара амч агѳра згоит,
Аѳѳаныррагѳ сыѳѳѳѳа сагоит,

Уи спанықәуа агәра бсыргоит,
Са баастәхаанзагь бара!

Ахәсахәычкәа зылацш схыз,
Слацшыкәырцон, рылацш хыс,
Аха абзиабара амца сзыркыз
Бара боуп, сыцшза, бара!

Бнапы ааган снапы ианца,
Снапы ианца,
Снапы ианца.
Тоубагь уы, нас, хлахьынца
Акы акәзаарын хәа, бара!

* * *

Аб ипха зацә уа шәарыцара дцсит,
Аха данцоз уи шьаршьаф лымгазсит,
Абнаә уи ауха цейгьы длыхшсит,
Дылалхәсит уи лыцрахәа.

Иныщәлыхын апрахәа, убастгьы ицаған,
Убастгьы ишкәакәан, убастгьы ирххан,
Асаби икәлыршсит мыцхәы илгәацхан,
Голландиатәи уи апрахәа.

Ауха, аб – атахмада уа қбаф иуан,
Зрыццә зымкьоз аоқәагьы гыла ицауан,
Ус, цхыбжьон дзырфызар – бжьык иахауан,
Илахәаз уа ан лыцрахәа.

– Дызустада уа ицәыуа ацх агәазы,
Сыцха даныцәоу уа ацх агәазы,
Нак дыжәга хзырфыхаз ацх агәазы,
Шәаах, ишәыртлси апрахәа!

– Ааи, ари дсабиуп – иан соуп сара,
Ааи, ари дсабиуп – уабдухсит уара,
Абысггы димоуп уа ихатѳоу хара,
Цѳѳаншьауп илоу апрахѳа!

– Дызтѳыда, дтауаду, ма даамыстоу,
Ари ахѳычы хцара ас бгѳы зызтоу,
Ихата дхѳычны уа ахацабжь зызтоу,
Илахѳоу абас быпрахѳа?

– Схаца дутахызар Единбург дубоит,
Ихъз-ицша акѳзар уи ахара игоит,
Ххъала икѳцоу аматѳа ыццкѳа хзааигоит,
Данидыр илоу апрахѳа.

– Баазырѳы, цсила згѳы тѳу ихыхѳхѳа,
Сыѳцара ѳылаггы итѳу ихыхѳхѳа,
Сбаашкѳа чарыцлаггы итѳу ихыхѳхѳа,
Зегъ уи истоит илоу апрахѳа,
Хацѳѳаншьап, илоу апрахѳа!

* * *

Аццлакѳа аныхнаты убра,
Аццша ыаца риааиуа,
Еир снавалеит сара,
Тагалан снесааиуа.
Тахмадак убра дызбеит,
Аха чмазаѳымзи.
Уи аамта игѳы агеит,
Ихы хъанта икымзи.

Дсызцааит: – Шъакауаѳ ихѳа,
Ихѳа умѳа абахоу?
Амал ухоу усимлахѳа,

Ма агәахәара ухоу?
Иудыруазар ма аамта ақәкы,
Арыцхара мамзарггы,
Са сеицш ихәааугоу хразкы,
Ус ииагәгәа имцарггы?

Ирықәырххо амал-уаа ркамчы,
Ананамгақәа рыцха,
Адггыл – измышәауа мчы,
Цышәла ирцәағәоит, рыцха!
Кыр такарқәа сымч ршәсит,
Исхызгеит зын хышәашәаггы.
Хә хзы адыамыцәа-цәгәа ршәсит,
Иацысцоит са сажәаггы...

Ауафы дқәыцшнац усс имкы,
Аамта ашәымта ахихусит.
Уи шәышықәсагъ хыс имкы,
Хәычы-хәыцла инихусит.
Ахыдараггы иссицоит уи,
Агәагъра иамам хәаа.
Адунеи дзықәлазггы закәи,
Дгәакларцоуп уи, аа!

Уқәыцшра ацшалас сеицш ицоит,
Зегъ агоит убасггы.
Уа кыр зымчу – кыр каицоит,
Ихы агәра игоит убасггы.
Ажәреи арыцхарей реицәоуп,
Еицуп хаца-цхәысны.
Адунеи узықәлагъ убриазоуп,
Угәакларц убысггы.

* * *

Са с-Цьоки чкэына цхьагылоуп,
Иеицшугы дыкам сацъара.
Даныхъчо – исырпын аанкылоуп,
Апхэызба – длыцхьоит кəашара.

Исеихэон: беицшгы дызбахьада,
Зыбла сикəароу, абас зыхцəу!
О, убас кьафурагь зоухьада,
Хəкəша-мыкəшагь ианцəцəу!

Иахьа хəлаанза арахə дрыцуп,
Иауаз ақəа, иауаз асы.
Сара сыцшуп, сычхара ызуп,
Дмаазои хəа аоныка лассы.

Ус, хəылбыеха уи даагəарлоит,
Снаигəдыхəхəалоит саргы.
Цьокии сареи абас хəхəмарлоит,
Дыкəусит сышилаимцə азəгы.

* * *

Уа адəхəыцш ашьацрає асар сизаны,
Аныхəасха ианыкəашпоз уака сисаны,
Уи сарцыс гəрамга деитəзбеит иахьа,
Сгəацангы сыхəра асарəыцит ъацхьа.

Сгəалсра азəы имырдыруа ахаан иззоит,
Аха сыцсы зыграз уа цəымгыс скаицойт.
Ёазə дызбаргы камлои, игəаца сцəцшы,
Мшəан ари игарызма сгəы зегь тацсы?!

Уа ацта еилахынхəкəа ирəыцуашпəа ақəа,
Сылабжыш рыцхəкəагь цон иссыкəкəа.

Абзиабара лабжышкәа сгәаца иңытлоз
Шәкәмызтгы ахәа сагаргы камлоз?!

О, хык аңырңыра дагама игәаңхан,
Ус әкәзаргә агәрамга истом гәыбған.
Аха иара сшиңсахыз, уака цангы,
Са сгәы даңсахуамызт уи зынзагы.

АҚЫТА МОХЛИН АЦШЗАҚӘА

Ақыта Мохлин икоуп атыңхаңәа ссиркәа,
Урт рөызңәа аңшзақәа убашам ңара.
Рныкәашәа цшза, рңыккәа аумаза иркуа,
Парижи Лондони рымхәыр рықәуп дара.

Мисс Миллар деиҫкаауп уа Феиа лыңкысгы,
Мисс Маркланд дгәыкуп, дкәыңоуп мисс Смит.
Мисс Бетти деиқәоуп; ех Мартон лнабыңгы...
Аха Цын Армор дызгаз зегь рыла дпыртәит.

* * *

Адунси зегь уи асахыңга,
Цхарреи лашареи ирышьтан.
Ус, ххычцаңыр цеит зынза,
Изит изышьтазгы рышьта.

Убаскан: ихыдоу мыңхәы,
Ҳатыр әкәңара иакәыңит.
Убаскан: изызтамыз агәы,
Уи абзиабара иакәыңит...

МИСС ФЕРРЕР

Дыркѣацт апост-адраматург ,
Уа анцѣақѣа хыс иркуа.
Уи усс икым Единбург –
Уа икоуп амуза ссирқѣа.

Гомер жѣ-музак дрызшѣахѣсит,
Хакѣыцц амцѣацарагы!
Жѣ-мисск зегы иреицны ибсит,
Феррер леицц мацарагы.

Иац уа алашыцара сѣацан,
Сцон агѣырѣа сафан.
Сышытахь-сацхѣа зегь, абан,
Итахѣхѣо анакѣ аван.

Абар-абар, акгы сагеит,
Сгѣы цакь-цакьуа итыцит.
Ус, акѣакѣѣ ба бызбсит,
Сымцѣыжѣѣақѣагь шытыцит.

Сажѣсинраала ццза хыркуа,
Амца иску бымбозаргь,
Анцѣа сицѣоит, ба ибызкуа
Споезиагь сыпрозагь...

* * *

Аацынра атѣгы канацсит,
Зегь аѣыцсит, зегь кѣнацсит,
Уи бацны сгѣацѣѣ бназеит,
Бара сыщцза, Глоиа!

Анакѣ еицц бкасы бхыршѣоуп,
Ба бангѣылцызгы абыржѣоуп,

Бгәы итышуа бзиабара ашәоуп,
Бара сгәыҫра, Глоиа!

Ари ашыжъ сицш ба бымшуп,
Ари хамреицш ба быцшуп,
Ба бымәагъ – сара сацшуп,
Бара сразкы, Глоиа!

* * *

Қалақъ хәычык бзиа избоит,
Ҡын хәычыкты иара убра.
Са сгәы сыхан уахъ сагоит,
Цъин ацшза дынхоит убра.

Издыруам азәымзар азәгы,
Са лассы-ласс уахъ сызцо.
Ибдырусит баргы, Анцәагы –
Абзиабара сидаран сызцо.

Ацх ырлашо ба быцшуп,
Абахчагъ ышәоуп сиқәшьшы.
Са сымәа аркәәра саәуп,
О, ибахауама сгәы абжы?!

А Е П И Г Р А М М А Қ Ә А

АДОУҲАМҖАЦГАҖ ИПАТРЕҢ АЗЫ

Уи иблақәа убас ицшуеит,
Апабыргхәара руалуп.
Урт аиашагь аадырцшуеит:
Рыцшәма уабыгызмалуп.

ГӘЗЫЗҢАМ АХӘАШГАШ ИЗЫ АЕПИТАФИА

ИцсыбаҖ анышә иамоуп Цьон,
Ааи, ицсыбаҖ-заңәыкгы...
Ицсы антазгы, ауаа ҳаржьом,
Цсы-цха ихамызт усты...

АШКОЛТӘ ПЕДАНТ ИНЫШӘЫНҢРАКНЫ АҖЫРА

Цьаҳанымгь даиааит иара,
Ххәыцқәа ирхызгоз аазаб.
Аҗстааңәа хәыцқәаггы убра,
Җыстааңәан иаазап...

АНХАРҢА БЕИА АҢААРА ИАЗКНЫ

Алорд инхарҗа дирдыруан,
Дахыехәо маң-маң уа...
Арыкәа иуадалықь шидыруа,
Арахь дзаламтхаңьуа.

АУАА НАГАҚӘА РҒЫНЦӘААҖЫ ИЗЫ

Агерцогцхәыс дидыруан – дпсеишеиуа,
Ааигәа аграф дидтәал крифеит.
Акралра хцәырхәқәа ркны днеиуан,
Аха иара амаца изынхсит...

АЛОРД ГАЛЛОУЕИ ИЗКНЫ

I

Ирацәоуп ишьтраә исицырдыруа,
Аха иара хатыр икәзам.
Аурымқәа рымәа – ищырцыруа,
Уа абаарраҕы ишызуа...

II

Ахан хыцәцара уа иухәтам,
Уааимданы такәы
Тыорак цшаа, цкәара зтам –
Исицпу уара угәы!

АШӘКӘЫ ЗФО АХӘА

Ашәкәы зфо ахәа – изышьтоу ҕак акәзам,
Апоезиа афойт, иаграл игәыргъацәа.
Аха аграф игъамагъ – хатыр ақәцан,
Ирыцханашьяаит уи иахкьоу ацәа!..

АХАТГӘЫН ИАНУ АҖЫРА

Ицсы антаз данымзи мәа-цшәа,
Хықәкыс уи иман Цьон Бушби.

Ацъныш, ухацоуп нас, джъа,
Абас сицшгъы иказ Цъон Бушби.

АБЗАМЫКӘ ИХШЫБАӨ ИАЗКНЫ

Анцәа изы ихазхәоума нас лаф хәа,
Иааихәо зегъ иашоуп, цаны.
Аха иацитаз закәызси ашкаф хәа,
Абас сицш агәам тагәаны!..

АХӘСА РАХЪ АНЫКӘАРА БЗИА ИЗБОЗ ИХАТГӘЫН ИАНУ АӨЫРА

Шәцәуала ахацәа гәызианқәа,
Ицсхәы шәахьахатәоу абра.
Ара даныказ цъара ицсы амкуа,
Цәгъа дшәыхәон рхәсит иара.

Ахәычбыжькәа цшацәгъангъы иасуа,
Лассы-лассы абра игалоит.
Хатыр рзақәыз урт анымәасуа,
Уи дара драбзар калоит!

ИАЛКААУ АЗӘЫ ИХЫЛТЦШЬТРА ИАЗКНЫ

Бжышәи ынәежәи жәба шықәса рзы,
(Аиаша сызхәом, истахым шәызжъарцы)
Аәстаа ахәа ацитарцгъы избсит.
Аха аәхәара анаайдгыл абра,
Иизбазгъы мап ацәикын иара,
Милорд уара ушацицаз аабсит!

СТИУАРТАА РЫШЬТАМҢА

Уара Стиуартаа уреиуам, уххь згеит,
Игəымшəкəоуп Стиуартаа, ихаҗа!
Иашоуп уртгы бзамыкəда исымбеит,
Аха уара умахагəхсит зынза.

АИААИРА ИАЗКУ АНЦƏА ИАШЬАПКРА ИАХХƏААНЫ

Агəангəаш, Анцəа иашьапкра уасуп,
Уара инурцəаз урхагылан абра.
Изхəада ажəоан агимн иазыцшуп,
Ма ахамҗа иазыцшуп хəа анырцəара?

«ШОТЛАНДИА ГƏЫК-ЦСЫК АЛА ИАЗЫКОУ АЦЕИЦƏА» РҢАКС

Атрон аҗа иашакəа, изымхəац ажəак,
Шаанза қыф жəуеит уака алушəак.
Шəыхьымзг – ашьыпра ду иамоуп кəылзыс,
Аха ауаа рцəымҗра зауада хьчатəыс?

ШОТЛАНДИА АКРАЛЦƏА РАХҢТЫНРА ИРЦКЬАЗ АҢААРА

Ари атрон ыкамзи зны Стиуартаа рнапəсы,
Шотландия зегы ыкамзи азакəан анапəсы.
Уажəы ихыбрадан, уаанза иахьыказ уака атрон,
Уажəы уи ахəынҗқарра ацшьатыцгы ргон.

Уака атəым династиякəа, хəаанхыҗаа симакуа,
Иахзааусит лассы-лассы уахьтə ахтыцшпакəа.

Шака иудыруа акара урт атиранцәа ааигәаны,
Убриакара иуцәымыцхоит иахагы ицәгәаны.

МАРЦИАЛ ИЕИҢАГАҢ УАХЬ

Апоезиа ицханапаз – зпәахәа аницәкәа,
Апрозаәгы тыц аазмоуаз уара, –
Иуахауама апост Марциал ибжыцәгы:
«Дсыкәлсит! Сирхәит! Сеиҗеигит иара!..»

АКРИТИК ЦӘГЬАРШҢЫ ИМАҚАРРА АҢАКС

Кыр лаба ақәпырыцәцәсит алым аҗацәа,
Аха асада аңсеибакра ҳацәыхьча Анцәа!

АКТРИСА МИСС ФОНТЕНЕЛЛЬ БАХЬ

Ельф, ахақәитра ду змоу,
Иаабырцшуа аңшара ахы-ағы,
Псабароуп уи зыбзоуроу,
Бхы бахәмарусит, базыцшы!

Адәахьтәи аңшара бакәыц,
Бара ибхәар иханацәит.
Уа бказара ргәак, ирхәыц –
Убаскан брольгы набызәит.

МИССИС БИОРНС ЕИЦЫРДЫРУА ЛПАТРЕҢ ИАЗКНЫ

Матцас ацыры-цырра шәакәыц!
Уи иацанарзәсит зегы.

Гөнаха хэычык лыман, шөазхэыц...
Шака шөымой шакафгы?

ИДЫРУ АЦХӘЫС ЛӨУАРДЫН ИАҚӘЫРЧАБУ АҚБААД ИАЗКНЫ

Уахкөажө леицш ағыгъа ухга, атрышө уасуа,
Зеггы урафыккыа унеиуеит ахөеицш.
Убғалоит ушцө, убарбалқөа иеивасуа
Урықөымгөыгуазар, уахкөажө лгөеицш.

АХЬЫМАЦӘАЗ ИАЗКНЫ

– Хьымацәазла рнацөкяр фыча,
Изрымғарцой сибаго афыцъа?–
Зегъ ирызәлымхау азө дсызцааит.

Лызцаара нага сгөакынза,
Атакгы лыстоит ацхәыс:
– Абзиабара еицшуп афымца,
Ахьы ацуп уи мөангафыс.

АТЫНЧРЕИ АИКАРАРЕИ РЫЛАЗЫРЦӘӨ АЦШЗА ЛАХЬ

Быбжы тбыркьоит: «Аикарара! Атынчра!»
Аха сыцшза ибхөо мцуп зынзаггы.
Ауаа ахәура итаргыл, ирцөыбгеит рымчра,
Бгөымбылза ахра рзыбусит уа зеггы.

ЗЫЦХЭЫС АМАГЭШЬХЭА ИТАЛЦАЛОЗ АСКВАИР ИНЫШЭЫНТРА АХАНЫ ИАНУ АФЫРА

Пхэысуп мчы зманы икоу ныхас,
Адам дааршазар инаркны.
Цьым, уара знапатцака указ,
Дыкан ацъныш инапакны.

АЛАТЫН БЫЗШЭА АРЦАФЫ ИЗЫ АЕПИТАФИА

Уара ицыхэтэанны хумцахырхэсит,
«Амин!» – ххэсит ацыхэтэангы.
Уара англаыз бызшэа убас еилоухэсит,
Алатын азы уибааит Анцэагы!

МИСС ЦЫННИ СКОТТ

Цынни Скотт илеицшхозтгы зэгъы, –
Англиаа иаххызгауа згэаг,
Ахааназ ихармашьцон уа зынзагъы,
Арахь ишыруа акэымкэа, нак...

ЛОРД – АДУКАТ

Уи иажэа амитэ канатон,
Асартбаауан ихэыцра.
Уи иажэа анакэа хнатон,
Издыруамызт дшакэыцра.

Убас ирцысуан ихэдацьал,
Ажэа цпзагь даргэакит.
Аха ианимоу уи афыза мал,
Акылҳара зинла ицьгэахит...

ЛЕМИНГТОНСКТЭИ АУАХЭАМА АЕТЭИ АРЕЛИГИА РЫЛАРЦЭАӨ ИАХЬ

Ацша баацс иасуа ара иузыхгом,
Ари ауахэамеицш цааршэ убом.
Уахэамам – шэырцаауп зегьы,
Иажэа цааршэ ихэоит иаргьы.

Иеирцхааит цьаханым дцаны,
Са абрахь саанза сазны!..

РОСЛИНТЭИ АТРАКТИР ЦХЭЫС ЛАХЬ

Аехэацхьыз иацсоуп хэарада,
Лнапацака икоу зегьы.
Аусутэгьы ыками цымкрада,
Уа хэызбеси мхацэи рызгьы.

Убас деибытоуп уи разкыла, –
Шықэсы рацэа, цсынцыр ду.
Слаосны сызцом саргь ырххыла,
Лыюнашэ кьакьаза ишарту!

АМҖА БААПЦСҚӘА ИРЫЗКНЫ

Саауан исзымцшаауа ацан,
Анцәа сгәситон насггы.
Шәара амҖа шәтахзам, избан,
Ишәтахым икашәцарцггы.

Анцәа ишәкәы уацхьей икны,
Икои уи ианымггы:
ЗымҖа змам уа игәцаракны,
Дагоит цьаханымггы!

АХЗЫРГАРА ИАШЬҢАМ ИНЫШӘЫНҢРА АҚӘҖЫРА

Ицсы анҗаз убас дгазан, ачынқәа бзиа ибон,
Уажә цьаханым ацсәәәа игәргын злсигара избон.
«Мап, – ихәсит ацсәәәа, – уара ууаҖыцәгьоуп
кырггы,
Мачзак иадамхарггы ухы итазароуп акггы!

ХАҖЫМҖЫҢ ШӘЫРГӘЫНДА ИЗЫ АЕПИТАФИА

Анышә цшқа цаҗаза инкыл,
Иқәурхәхәып игәы цшқәсы.
Аха абаа ду наган иргыл,
Икоуцап ихы-иҖы мейҗәҖы .

АСАХЪАТЫХҖЫ ИАХЪ

УзырҖы, иуабжыызгарц сызбеит:
Итумхлан – усс иумоу
Амаалықьцәа иаххоу рпатрет.
Дтых цәаханым иацшәымоу.

Уи алорд дудыруеит уара,
Амаалықь ицкысгы.
Убас исахъа тыцц убра
ИанхуҖаал акысгы!

ЗЫШӘАГАА МАЧУ АЦХӘЫЗБА ЛАХЪ

Ари алмас хәычхеит убас,
Ахахә ду ианадыркыла,
Ахә ршьартә еицш уи убас
Иеиханы шәынтә рыла.

АНХАРТА АЦШӘМА ИЗЫ АЕПИТАФИА

Цьемс Грив Богхед
Сара дысгәылан абра,
Уи цәанатка дпазар,
Цәаханым сазцоит сара.
Избанда цәанат, ихәатәуп:
Уи иҖызцәа агәылацәа тәуп.

ИМЫЗЗО АКАПИТАН

Ицсыбао анышә иартарц иыызцәа ихагылан,
Дхәшәдыркырцгы рызбсит нас ихатәаны.
– Иатахым, – ихәсит азәы, – убриакара шхам илан,
Ахәатәкәа цоит иара икнытә ишәаны.

АКЦИАЛХҖЫ ИХЪЧАРАЗЫ

Шәарт ахшыцпаркәа, қыаф зуа есены,
АкциалхҖы шәихымыччан уа шәизыцшны.

Ауаа рыхәцәы кны, уа игәат рыцсапара,
Шәызлеицъуи цсгы бзагы ирымызхуа апара,
Ахашәала мачызшәо примиергы, папгы –
Шәакциақәа рдоуха – цсыс дышәхоуп шәаргы.

АГАЗЕТ ЗЫРХЫНХӘЫЗ АКАПИТАН РИДЕЛЬ ИАХЪ

Уа агазет ацәахәа,
Са сацхәсит ак мхәа,
Сгәы хызхшаз акгы сымбеит.
Хәаанхыцаа рзыхәа,
Ма аахыцаа хзыхәа
Қәылара дукгы камлеит.

Агазетқәа анужәла,
Ицәгъами уа рхәыжәла,
Иреицшуп анышәацшъ, акыр...
Аха рус хъантами,

Срызгыларц сыхэтами
Асаби иеицшуп дымқыр...

Са скалам рыххакгы,
Уа ицарым ускакгы,
Абжы гартэ уака хара.
Ех, амра иснатазтгы,
Са исхэарц исыхэтазгы –
Изхышца убас ацхара!

Х-ОЫРАКНАХАК

I

Идыды-мацэыс, иацам гэнаха,
Узыргэыбзыгуа уи ихы-ицы,
Абарцастэи абыракнаха
Угэаланаршэоит: уазыцшы!
Уи абасгы ахэоит хазы:
«Ара ицхэартоуп зегь рзы!»

II

Ари ахы убас ицкьоуп, итацэуп,
Асақэи ацэацшы идыргоуп, изацэуп!
Ари абыза хымцада агэра угоит,
Апацасарта ишадкнахалоу убоит.
Амоасцагь сицырхэоит уи иазку:
«Шэахэацш, анацэалбсит изакэ ху!»

III

Уахэацш нас ари ахы,
Уи иугэаланаршэоит алым ахы,
Аха алым хэа уа итынчзоу акы,
Атрактир ицатэоу ахы.

АЛМАСЛА АСАСААИРТА АПЕНЦЫР ИАНЦОУ АЖӘЕИНРААЛА

Арахъ хзаазгъы –
Уаха зымѡа ианым,
Шѡара шѡзауадкѡа аабарц акѡым.
Зыфѡы цѡгъѡу, –
Ари шѡа шѡѡбаханым
хаднакыларц,
Абра хадхъарц акѡын.

Шѡышка апѡ хасуан
Саатк инеиханы.
Аха акарул иааимахаит зынзас.
Анцѡа сухѡоит,
Цъаханым ханцѡ зны,
Акарул уа дахцыларцгъы абас!

АТАКѡАЖѡ ЦЪНЫШ ГРИЗЗЕЛЬ ГРИМ ЛЗЫ АЕПИТАФИА

Абри ахахѡаѡ джуп лара,
Истахуп исхѡарцгъы,
Ссируп апсѡѡахагъ убра
Дызлеигѡыпсѡхѡхѡазгъы!

АЕСКВАИР ВИЛИАМ ГРЕХЕМ ИЗЫ АЕПИТАФИА

Икѡыба ахъгылаз сѡкѡышышы,
Инахгеит апсабара абжы:
«О, Апсѡѡаха, исыпшо сара,
Абас са газак иаццара!..»

АПОЕТ ИЗЫНАРЫШЬТЫЗ АОФИЦИАЛТӨ
ШӘКӘЙ: «АМАЦ УТӘУП, АХӘЫЦРА
АКӘЫМ!» – АҚӘҒЫРА

Аполитикаә удагәаз, уагылашәыз –
Жәацъара икәыршәу уара иушәыз.
Аблацар, алымхацар – дасакуп,
Урт абсаицәа рзыхәа иразкуп.

АКАПИТАН ФРЕНСИС ГРОУА
ИЧЫМАЗАРА ИАХХӘААНЫ

Френсис ацсәәхәа дшитааз уа избазгы,
Аәстаацәа нсихалсит тац-тац хәа убасгы.
Ацъ шыапқәа зцагылаз уи икаруатгы,
Икыбжы рызхымгауа иакүсыртуан уантәгы.
Мапгы ацәыркит уа ачымазаә ицсхыхра:
Имариоума ари адузза ицсыбаә ашытыхра!

АСАРКЪА

Аты уеицшуп хәа сгәы нурхсит,
Аха уара угәоуп инурхаз:
Са скны уара ухы-уғы убеит,
Асаркәеицш сануба абас.

АПОЕТ ИИДЫРУАЗ ДАНИЦЫЛА ЗЫМӘА
ИҒЫ АХЫРХӘЫЗ ИАЗКНЫ

Узыкацшыхозеи уансцыло, сыхаара,
Атәыәа шумоу, ушгазоу здырусит сара.

Узакәшпәкьюу җазәуп издыло ахара,
Хара зынзагы иумазам уара!

ЦЬОНСОН УАХЬ

Гьангыаши, хыткьей, ыстааи сидгыл,
Ахаҗәитраз иахьымхәаҗәо иабыкәу.
Аха агений даҗаны уи данаҗагыл, –
Җышьроуп икәу.

АРХИТЕКТУРА ИНТЕРЕСС ИЗКЫЗ, АХА АПОЕТ ИҖЫЗЦӘЕИ ИАРЕИ АПАЛАТАХЬ ИНАЗМЫШЬТЫЗ АЛОРД ИЗКНЫ

Хҗаңхьа ашә ауркит, мыцзам,
Цьым уара умилордзам.
Хара – ххәыцқәа хҗаразам,
Уара ухангы – тортзам.

АҖШЬҖЫ ИЗЫ АЕПИТАФИА

Ахәаң еиңш уцырхит наң,
Уара аңныш уиңшьсит.
Анцәа дугы убас дургәакт,
Уи шыта иңсы иуршьсит.

АМАКҖЫ ХӘХӘАҖЫ ИЗЫ АЕПИТАФИА

Аҗстаа иңбаханым уагаң,
Ма ишәтышу цанатгы.
Раңхьа акәны нарцәы ирахап
Ушыбжы – уа узанаатгы.

АУАХӘАМА АСТАРОСТА, АИМААЗАХҖЫ ГУД ИЗЫ АЕПИТАФИА

Дкалааит цъныш дцала дацны,
Арахь ианырхыз ҳсиа,
Нарцәы аказна деихабны –
Апара ицәахусит бзиа.

АҖЫРЫҖРАҖ ФАЕТОН ҖЫЦ ЕИНААЛАЛА АПОЕТ ИИБАЗ МИСТЕР ВИЛИАМ МОЛЬ ОФ ПАНМУР ИЗКНЫ

Сақәшахатхароуп сара сазәыкны,
Уара уфаетон җыц шаиааиуа абра.
Ғычк итахын, рхәсит, зегъы ирхыкны
Ахьымзг шыака издыргыларц иара.

XXX

Баша ирымхәозаап цаны,
Зегъ зымчу ихәаусит хәа:
Ацсы акәым, ацәсижъгъы зны
Анышә ицыцусит хәа.

Мамзар дгылозма бзанцы,
Кардонесс изхам ацсы!..

А П О Е М А Қ Ә А

АПОЕМА «АҢЫРМЫҚ ПСЫЦҚА» АҚНЫТӨ

Амшғы бзиан асны убас,
Уи аңхын иахамтан.
Сзон ачартахь сгәы саңас,
Сыңсы ааитаскырң хамтак.

Уа амра гылауан хара,
Аңғарта иаалцызшә.
Аңсаагғы шәахәон убра,
Ишәахәон кармаңышә
Уи амш бзи асны.

Сласза сызгоз игәыкуа,
Ахауа сгәы итымцәсит.
Ус хәык ахәсақәа ццакуа,
Сара сымәа хырцәсит.

Өыңа сиқәарала еилахәан,
Ианымаало ари амшғы.
Егы лыцкы асны иазхәан,
Уи ианаало амцхәгы
Аңхын мшы асны.
Аңт абыңа убас сиңшын,
Еиңизшәа енакалагь.
Итакәаха рхы-рғы хәасын,
Уа шәңатәы лымкаалагь.

Ани азәк дмыждан убас,
Дгәыргәаңәан дышьтыңон.

Ужә даины сацхә дахьтәз,
Ҳагәқәа тыца-тыцон
Амш сирыкка аены.

Схылца аасхысхын нас саргы:
– Бызбахьейт акыргы,
Аха быхьз сгәалашәом цангы,
Сыкамызшәа издыргы?!

Нас лхы кат-ката аалкбан,
Дыччо усгы лхәахит:
– Цымхейт, ура ухы ткбан,
Акыргы суцахит
Амш силаха аены.

Са – Гәыргъароуп, са-Ҷароуп,
Уртқәа зегь Гьангъапроуп.
Амцхацарагь зцу урт роуп:
Ак роууа, ак аркьафроуп...
Уаала Мохлинка ҳаицпап,
Ант аихәшыцәа сицугы,
Ацьырмакьахь ицо кахцап,
Ирбап ицоугы, имцугы
Иахьатәи амш аены.

– Мап, аоныка сцоит сара,
Ари амшныхәа азыхәа
Убасгы сееиласхәойт убра,
Ацьырмакь сгәы азыхәа.

Ааи, аоны сахьзейт шыжьхьа ,
Аматәа ҫыц спәысцоит.
Аныхәахь зегь цоит иахьа,
Саргы убарт сагьрыццоит
Агьал-пал мшы аены.

Афермерцәа сыжәла ицон,
Абатракцәа ргәы ыфан...
Асар уа зеггы ирыхзон,
Ажра дукәа ирхыцан...

Рбырфын цыккәа рышәцаны,
Зтабцәа – шыпхыркыакыа;
Иргон уа ачашәкәа кацаны,
Хазы ачацкәа ркыакыа
Уи амш гәытбаа аены.

Маатк анысцарц уака ағәы,
Сыбжыы җацагъ тысцоит;
Аха агъангъаш – блацырхәы
Сицәшәан җба анысцоит.

Аган ахь саанацшит: мыцхәы
Ауаа убас еилыхоит.
Азәы акәардә, дасазәы ағәы,
Азәггы абыжәра ихоит
Амш хақәит аены.

Ауаа дукәа рзын җацхәа,
Икацоуп хыцакырта:
Амш уажьар калоит иахәа,
Иунамта анапкырта.

Азәы ләызцәа тыцла сикәшәоуп,
Цьоук рыхәацшуа х-рыта
Абасыҗоцаггы хазы итәоуп,
Кильмарнокаа рыда
Уа рымш анаа аены.

Азә агәнаҳа дазгәынкыуеит,
Азә дшәиуеит цсахеибак..

Азә лыпкы кыашын дагъусит,
Иахъзеивымсуа игәеибат.
Җырыхъәмта азә зегъы ибоит,
Дгылт иеирманшәаларц.
Азәы иҗацхъа цюук ырбоит,
Итахуп уи идтәаларц
Амш хақәит аены.

Зегъ реиха имоуп насыц,
Азәы имто нызба,
Уака иаанкылангъы атыц,
Илыдтәалоу зыцхәызба.

Инапы убоума, хәыч-хәычы,
Акы иаргәатсеусит.
Уи лызқәа ацшзара шышыы,
Лгәыхәпқәагъы ирызнеиусит
Ари амш ссир аены.

Ртыцқәа ылхуа ауаа сизоит,
Арака силафсиласуам.
Моди ажәа ихәарц дцоит,
Башагъ ибыз дасуам.

Саат дуззак хиршәоит убас,
Инапгъы цъара инымха,
Ацъныш дцарын игә иацас,
Дицәшәан цъаханымка
Уи амшмышәла аены.

Уа ххы итагалауа иара,
Икам гәрак хиргахусит.
Ишъапқәа нкыдкыауа абра,
Кыргъы ихы иргәакусит.

Ахабжыакъала дышкъауа,
Аңанынза длеицоит.
Авыр-выр иахәа къауа,
Цьоук амца рыцреицоит
Уи амш шәарта аены.

Игылоит ус ишыцжәара,
Азбаөцәа уа игәаан.
Абас ажәа тацөкәа рхәара
Ианбанзакоу иаан?!

Мистер Смитгы ажәа ихәоит,
Аха изтахыда, ашәахь
Ауаа жәыла убас сихоит,
Ицоит ауарап хышәашәахь
Атакар баацсы аены...

Ө-ЛАК

Коил-акрал ду ихыз зхыз,
Ажәытә дгъылгы ишатахыз,
Иныхнаты амшгы ахаәра,
Алақәа анацәаашьоз апра,
Шыбжыагәазын сиқәшәаны,
Ө-лак сицәажәон итәаны.

Цезар ахызын уа руакгы,
Алорд имац ауан иаргы.
Ахәықамыз, алымха – ари
Шотландиа лоуп умхәари.
Аха иааган харантә иара,
Ацсыз рацәа иахыруа ахра.
Ҷа лак сицшмызт апраггы,
Ашәагаагь, ацпраггы...

Ахәйдхацагъ закәыз ахәон,
Изымцо амәасцәа җанахәон,
Аказгъы иузамто гәыбган,
Цезар хатыр ду зкәыз лан.

Лордшәа ашьтрагъ дун убас,
Аха иаамсташәамызт, афаст!
Уи ныкәон иахьабалак,
Игәыднакылон иабалак, –
Ациган хәыштәараҗ зызхаз
Уа ала кьалақәагъ убас...

Ажьираҗ, азлагараҗ – лак
Иацәажәон ианабалак,
Азы ацкәтәо ашьапы шьтых,
Иаргәыбызгуан абыз тых.

Егъи – қыталан, хара ицшуан,
Аоны игәыбызгъ, адәны ишуан,
Ацәагәао – иоыза, итахы,
Уи изын сигзомызт ахы.

Ацшәма хәыч убас дпарын,
Аҗы итшәазгъы кайцарын,
Ацыхәтәан убастгъы избейт,
Иара иакәнагангъы ибейт,
«Лиуат» хәа нейтәит хьзыс,
Уи лак иахьзаарын, акыс
Ашәа азырхәахьан иара,
Абалладақәа ркны убра.

Лиуат зегъы ргәы кәзцоз,
Ажра иахууааны ианцоз,
Лак ишацәамхозгъы убон,

Агəашə акны ихиюуп иаргы.
Ицара цəахуа алорд дцойт,
Атра-цыхəа асаара илазоит.
Уажə ыцц цараццхьаза ибсит,
Георг Ахпатəи ипатрет.

Ахəыкацаѿ еснагь дгьежьусит,
Ак изуеит, ижəуеит, ицьюеит.
Апатын иитоит рацхьа ихəы,
Нас амла иакхьоу мыцхəы
Ирзишоит уака амацуцəа,
Аброуп ифатəгы ахьынцəа.
Уа амацуцəа реихабгы,
Лымкаалагы итəым акгы.
Ацыхəтəантəи алацгаѿгы,
Уа азааиф мацқаргы –
Анхаѿы иацкыс зқьафгы тоу,
Ирфой аарлагь зыцсы тоу,
Иагьа схəыщыргы абра,
Схыхьы исзаагауам сара!

Л И У А Т

Цезар, са сыцшəма из изəоит,
Доагылеит – ацхзы ихьыцəцəоит,
Шьыжы инаркны деиладуеит,
Анышəацшь хəо, анышə ижуеит

Уи ашыыжышара инаркны,
Ахахə ицəуеит аиха кны,
Ацха хцо еимсеидоит ахəқəа,
Амла ицəамгарц ахəыцқəа.

Ахəыцқəа раб дыцəгəанацы,
Млеи хьтəи иакышам бзанцы,

Аха иґару уи ион-тацөы,
Өкы баацск ааонахар уацөы,
Ма иаххөап асаора камлеит,
Ма дызтөу ицшөма дкамлеит –
Млеи хьтеи – арыцхара зеггы,
Итаацөа бгыжөит, уаха акгы...
Афыртын саанзаггы убра,
Икоуп, рыцха, итаацөара.
Унацшыцөкьар угөы азхаусит,
Убас хөыцкөак хөа рызхаусит...
Ааи, уа қөацө хөа – шытахақөак
Убас иагыраазоит хөыцкөак...

Ц Е З А Р

Ааи, аха, Лиуат, шөара,
Шөгарқөоуп уафы дпацөшөара.
Шөрыцхара гөситом азөггы,
Ауаа нагақөа – зынзаггы.
Алордцөа рыхөацшуеит атөцөа,
Анышө иахо ацхзы зхыцөцөа –
Убас төамбашақө уа зеггы:
Аашышык хшахөацшуа ҳарггы!

Акырынтө избыхан сара,
Ахылацшөы дшырцыло убра:
Аҳаза ззымшөо асхөаразы,
Убасггы ирсеицауан рыцсы.
Уа ирымоу нихырц дыхөхөон,
Уа иршөу ршөихырц дыхөхөон,
Ишьапы кыдкьо дкөахауан,
Анхацөа рыцха ирычхауан,
Ирыцөшөауан ахы инаркны,
Ианырхагыло ркамцкөа кны...

Икамлаң уа ағар ибла чча,
Уи иразку – ағәакра, аңба.

Л И У А Т

Хамштыхә мцарггы зымоаггы,
Насың иоухьсит анхаоггы.
Амлакрей ахътеи ибахьсит,
Аха изхәада ддыршәахьсит.
Уи даноыцхаха инаркны,
Урт ишыклахәуан дыхтакны.
Абеиа, ағар, абырг, аса –
Насыцк иазцшун есымша.
Зхы аңыка ықөызхуа мыцхәы,
Цсшыароуп – изыхәауа агәы.

Указцо, цым, угәырғәаңә,
Ухатәы мца, ухатә тааңә,
Акыр-кыр хәа ухәыцкәа рбжы.
Ацыр-цыр хәа умәкәа рбжы.
Ахраә азнаггы ауараш,
Насың ума ухы унарбаш.
Рхәаақәа нархаштуа цанггы,
Ағарцәа неицәажәоит зынггы:
Ахәынтқарра, ауахәама цшыазы.
Ма ант Лондонаа рказшыазы.

Тагалан ныхәақәа рызггы,
Зака гәырғәа ыкои уеизггы!
Қытси қалақыи еибаркны,
Агәырғәарақәа зака хкы!
Цьоук ыказаргь сицәгәышны,
Еизааигәахоит абри асны.

Абзиабара лацәкәуа асазоит,
Агәцха аччацшә ицханацоит.

Ажәлар гәакуазаргь иагьа.
Ашықәс Ёыц – Ёыцуц иахьа!
Амца сикәуц, аләа хантоит,
Аццышә сы-шкәакәаны итәоит.
Абыргцәагь уака инеикәшаны,
Инеидтәалаусит рьешаны.
Ататынгьы уа инеимданы,
Инарҕаркуеит ргәы азтаны.
Алафгьы аҕаанахоит зынгьы,
Сышусит, мац сшәахәоит саргьы.

Уаргьы уиапоуц акаҕы,
Ауаабы гызмал инапаҕы
Амчра аннеигьы уа ихаца,
Ауаа ҕар дрыцхахоит зынза.

Иазирхарц уа имал-ишбал,
Уи дықәтәаусит рыхәдацбал:
Ант амал-уаа, ихаҕагьы.
Дырзааигәахарц иахагьы.

Алорд апарламент ахь дцоит,
Ацәанырра цаулагь дазоит,
Тоуба уа гәыкала убра,
Рымац шиуагьы жәлара.

Ц Е З А Р

Рымац ухәоу? Уара алажә,
Ухшыо кьаҕзахсит уанажә!
Апалатаҕ хатыр зкәу сер,

Еитеихеоит иихэаз апремиер.
Ааиггы машгы уажэ имбеит,
Агэы дақөшэоит акабинет.
Убасггы деиқөшэоит убриазы,
Атеатр ахь дцоит хэылпазы,
Асырыорае иара дубоит,
Мамзарггы ахара дагоит,
Зыбао зцэыласу гбала,
Гаага, мамзарггы Кала,
Хэаанхыцггы иурц қыаф,
Дгыла-дтэарц, ихэарц алаф,
Дрылатхацбырц уа зеггы,
Крибарц, кыриахарц иарггы.

Венаггы, Версальггы убас
Инихырц иабдуцэа идырхаз
Дшааиуа Мадрид дымөахыцц,
Агитара ианца иашэа хысп,
Дканацап уа игэы хыхэхэо,
Коррида ацөкэа антанархо.

Неаполь дналсны лассы,
Ахэсахэыцкэа иткөап хазы.
Нас дазцо анемеццэа рзы,
Атынчрае иеитсикып ицсы.
Арахь дхынхэаанзагь зны,
Ишьара дықөларцггы цаны,
Асиниора ихылхыз ицсы
Ааирц хымцада лассы...

Амац ухэоу?.. Газароуп,
Ацсадггыл ахымызг аргароуп,
Кык-еыкуп, ларкэроуп, кахцроуп,
Цым, иара дызсуггы абриоуп!..

Л И У А Т

Арт ауаа зѐу збоит саргы,
Анышпə иартоит урт зеггы:
Ҳадгбыл, Ҳабна, Ҳлахьынца,
Ҳарггы апəгьаҲəаҲ дҲабжьаца...
Аостаагь интицоит ибжыгы:
– Алорд иеицш сыкандаз саргы.

Аха, Цезар, Ҳнапхгара
Ирылшпозтгы уи арбгара:
Ари ацстазаара, ари адунеи,
Ари аҲбафурагь, аиеси, –
Еизааигəахон хəыч-хəычы:
Алорд, афермер, аҲбаранцгы.

Ахархь-уаа уздырзом уара,
Иашоуп, уаацҲбаҲəоуп дара.
Аостаа ихəхааит, азəырəы
Аəыстаан дзырбои анхаəы!
Ицикааит ацла абна агəаны,
Ихəааит ажəакгы мыцхəны,
Обаггы раҲəзааит, дыхтакны
Уа игəы Ҳызкааз илызкны...
Ма идырəатə сиҲхан абар,
Иааигар алшоит уи абнар,
Бназара дца ишыр ажьа,
Ма абнакəты иагəыцаш ашыа...
Аха, ауаацҲбаҲəа зеггы,
Азə дааицырхагам уеизгы.

Ишсоухəара, имзакəа акы,
Ауаа дуҲəа ирымоу аразкы?

Ц Е З А Р

Агэыцэхэы уанықөтөа абра,
Хазуп абсеиа изухэо уара.
Азын ахьта дара ацөшөом,
Ацхын шоура ргэы цнажөом,
Ирцэыхьантоу уи акрура,
Цхзык аарылнамхыц дара;
Рцәсижь рдысуа ескьынгы,
Ашахта итамлацт зынзагы.
Аха ауафы убас дыбжоуп:
Иантынчроу – тынчрада дшоуп.
Хьаак аныказам цьара,
Арыцхара ицшаауеит иара.
Дцәагөоит уака анхафы ица,
Нас ицсы ишьоит аха ишца!
Ацхэызба дгэыргөоит иубартэы,
Аамтала лдырды анлыртэы.
Аха иалкаау уа цьоукгы,
Хатыр рзақөым зынзагы.

Рымчдара аазаб рыхтнагоит,
Уа ихаарадан амш рбоит.
Ацх гэыццәага уа ишазом,
Арахь шәартакгы рбазом.

Ргэы иахөом адуцәа рбал,
Амаскарад, ма акарнавал,
Ишьтхысаа аеыцқәагы рцара,
Ацхьахә дуқәагь раццара...
Зегы убо, иччо рхы-рсы,
Аха гэыргьара ыкам урт рсы!

Ахəмарраҫ ҫхьахəы змауз,
Ҙакы иҫшааусит, дгылом ус –
Дцоит урт ирылацо ацəы,
Игылоит ракəзамкəагь уацəы.
Атыҫхацəа ҫиҫзақəа неидгыл,
Рыжəаахыркəа уа инеидкыл,
Убас иаҫуп акы ахəара,
Еихəшыцəоугы ҫушыап убра.

Аха арт аҫиҫзақəа имитəу,
Гəацлами зегы-зегь итəу,
Ицəажəозтгы иаахан рыбжы,
Убас ихырцарын апəшы...
Аҫи ыжəуа ҫамəа-ҫамəа,
Илбаардоит апхам, аза...
Нас астокəа ирхатəаны,
Уи иамоушəа икатəаны,
Шаанзагь иасуеит дара
Амаца – аостаа дызну абра.
Лабсабагы уржəоит убас:
Алшықəсанк анхааы ирхаз
Нықəпан, иахыцазгы рбазом...

Аха зны ихьамцырғь калазом –
Цым хьапрада ахəмарра бжоуп, –
Адукəа рдуinei абас ишоуп...

... Амра тапəеижьтєи кырцуеит,
Ахəлара иацу ацх сасуеит...
Ахəыртаҫы игоит жəык абжы,
Бжы силымгак ахгоит абжы,
Илашон амза иахьабалак,

Ианеицырпуаз уака ѿ-лак.
Рлымха дукѳагъ уа инаркъеит,
Рцыхѳа дукѳагъ уа инаркъеит,
Ишуа: – О, ибзиатггы рацѳа,
Хуааны хѳхымшаз Анцѳа!

Нас, исибашпышыуа аѳбаггы,
Хѳикѳшѳап рхѳеит еитаггы.

АЧЫЧИАЦѳА ЛАХѳЫХҚѳА

Акантата

Ицсыз ацыхѳтѳантѳи абггы,
Цшшѳыдаза, иасны ацшаггы,
Саара ианлазо;
Ахѳта гѳгѳа уака ицысыз,
Цѳхѳи къантази иназысыз
Рѳныка ианканацо, –

Акѳалацѳа убаскан зеггы,
Ахѳылцшѳацшѳ ацамтаз,
Ирымоу иеигзом акаггы,
Уака ахѳышѳаарамцаз.

Ахѳса рыцны,
Ргѳы рѳыцны
Уа ахѳышѳаара ртѳны,
Рыбжы ихало
Каха-бгало,
Итѳоуп аамта ртѳны.

Имундир қѳыршѳа уака ишат,
Дтѳан асалдат амца иеат,

Ишөыра пака илеины.
Уи иѣацхъа ицёыбза дтёан,
Илжөызгъы мцаны илѣатёан,
Икацшыы уаркалеины.

Хъаас имамшёа акагъы,
Иара диргёыбзыгуан.
Ахёаё ихраѣ сицш ларгъы
Ишка лёы неихылхуан.

Еиныркьон,
Еитеиныркьон
Рацёцагъ амчра наѣ.
Ус закёызеи, зегъ гёыргъон,
Дшёахёон асалдат.

А Ш Ә А

Сара ар ркны исызхаит, ацышёа айбашьраѣ
исырхаит,
Сгёышцы шафычаз шёсырхаит, ахёрақёа рцаул.
Ари апёахста сара изсоу, рацхъатёи ажёылара азоуп,
Ацыхгъы убас ианлашыцоу, ихацхъауа адаул.

Салагсит заа апара, уа ахёыц ахъ хазлапара,
Аха иамоуит нагзара, дкахаит хкапитан.
Ашкол стамызт уи атёы, сахысуан акёпара адёы,
Агацёа ирзааго мбатёы, икёакёасагъ ишътан.

Инхазааит уа спъапы, инхазааит уа снапы,
Снеиуан алашыцара цы, зегъ реицш сыццакуан.
Елиот идпалагъ абар, цхъака инеиуан ашъакар,
Икалозма сара сынхар, слабагъы царгёан.

Уаха измаузггы аразкы, амѳа апықѳаѳ атың кы,
Ақѳеи ахытеи усс имкы, афыртынггы саңыл,
Исыңыңхѳоит сшѳыра абра, насггы дсыңыңхѳоит
лара,
Нахххы айбашьраѳ хара, исыңыңхѳон адаул...

Сара сышлара сыханы, кыр игарзаргъ сѳыаңханы,
Цѳартас ахѳира рханы, исымоуп уаха акггы.
Арыжѳтѳ қыафура сзаусит, ари аңхѳысггы
дызгѳызуеит,
Адаулбыжъ сама ицаусит, иахъсыңхѳо сарггы.

А У А З А Ш Ә А

Уиакѳхсит, ишѳахѳон убра,
Атуанггы арқѳаңсит.
Уа ѳ-хѳынаңк тыңт рытра,
Иныцабаггы иңсит.

Аскрипач хазыр дыхѳхѳеит;
«Ушѳахѳа сазнык!»
Аха уаха имырхѳакѳа игеит
Итахѳаеыз са бжык.

А Ш Ә А

Сыңхѳызбан, исгѳалашѳом уи ианакѳызггы,
Раңѳак сышѳамггы асар бзиа избоит усггы.
Адрагунңѳа рполк далан са санггы зны,
Убри азыхѳа салдатда исзыхгом цаны!..

Раңхѳатѳеи са сарцыс убас уаѳы лахѳыхын,
Дауласран иидырзоз, уиазыхѳа иңсы тыхын,

Дуаөсибаган, дыткѧн, уа ишѧмхгыѧ царымзи,
Изаазари, бзиагы дызбеит, цѧымзан, дакымзи.

Сыблақәа хкит уа акапеллан хәхәшшла,
Инапар ритеит адаулаз, имузаргь уа кәышшла.
Агәыңра ааиршшит уи, абзиабара уа иеатгъы,
Са пәеижыла игәы кәсқон, нас сицыршт ссолдатгъы.

Уа ищпыоу атахмада сыңсы итазгы тыхит,
Хара имгакәа аполк зегь сара цхәысс сышьтырхит—
Акапрал инаиркны – ауаф гәатгы икынза
Рыргәыбзыгра сазхиан – асалдатгы икынза.

Айбашыра ашытахь сдөықөлеит слабеи спөыреи
ныкыла,
Сагынииеит уа адхьатөа – са соыза цхьагыла.
Амундир кацшы ишөын – уаанзагы уи ишөызгы,
Убас сиеигөыргөсит саргы – уажө иаха дшажөызгы!

Ари адуней сықәуиҗьтәи, Анцәа идырп, ипуазси —
Сшәыцшәахәоит уа зегьы, иагьызжәусит
иҗәжәуа зегь.

Саргъа нап иакнацы – уи абыжѡга – аихаза,
Уара узы соахалоит, са ссалдат Фырхаца!..

А У А З А Ш Э А

Ацъырмыкъ лафхѣаѵ дахътѣаз,
Бзиабарала ацхѣыс дхихуан.
Дазымхѣыцзо ирхѣауа апѣас,
Уи лныхѣаѣа зацѣык пьтѣхуан.

Ус, арыжэтэ даныннакыл,
Уи лыцхаррагъ лыбла ихихит.

Иацәца ахы ларха инаргыл,
Ибжыы тахәаеггы неицихит.

А Ш Ә А

Акәыш аоы анижәлак уа дгазахоит,
Агызмал длафхәаохоит насггы.
Аха изхәада алафхәао са скынза дназоит,
Сара абзиабара змоу заанатсггы.

Анбан сзаалхәсит санду са санхәыгчыз,
Ашкол ашкагь сныкәон убасггы.
Аха абзамыкәра иамаз уа закә мчыз,
Сынхәит ус са сышгазггы.

Ауалыр снахалан акъафггы сырхәит,
Агәыла зҕаб слышьтамзи дцеицшны.
Сарггы исызхәит – ауалырггы иазхәит,
Исызхәит иара ахата сеицшны.

Аоыжәра азыхәа сара сәахәаны,
Снаган абахта сҕадырсит.
Исықәызбеит ауахәамае аума хәаны;
Ишакәым азә лымахцә тасырсит.

Клоунуп, жонглиоруп, кробатуп сара,
Сықәцраа скәапоит аканатае.
Аха ирхәоит дыкоуп хәа Лондон убра,
Исацлабуа уака апалатае.

Ани апап иакәзарггы, уака зынггы
Амвонае деикәахәуа иеыцсах,
Хәахәы хәихуан уа истоубоуп цанггы,
Инацар дтахынхәуа иеыцсах.

Агаза ихылца қәацә башаггы исхам,
Крысәанацойт, краггыснаржәуейт.
Схы сашьтазар азәы исимтааит гәыбған,
Уи сара сымәа канаршәуейт...

А У А З А Ш Ә А

Агаза иашәа абра иазирхейт,
Ус, ацхәыс дахьтәаз дөейхейт –
Лгәыхәц ду, лзара-па хазы...
Зус рызбалоз знапхазы,
Мыцхәы ихиаз убасггы знаршә,
Льцәгәыр сицых уака инаршә:
Амацәаз, ацаратра, ачабра –
Мариа ирцәылгауан убра.
Дахьырхәуа илышьтан зеггы,
Аха аәстаа дльхәон есқьынггы.

Кыр шықәса рацхьагь лара,
Цьон бзиа дьлбон убра.
Уажә уи ашьхауаә изкны,
Лашәабжь гон ихаракны.

А Ш Ә А

Цьон Шотландиатәи ашьхақәа дырпан,
Цьон акаршәра азакәанқәа драған.
Аха анаарақәа убас бзиа ибон,
Атсйтыцш бзиа ауааы каимат Цьон.

Ашәа изаххәап соьызцәа, шәааи,
Иацәцахә шытаххып, соьызцәа, шәааи!
Цьон Фырхатә иеицшу азәы,
Ех, дгыларыманшь уацәы?!

Уи шьхарцышәа убастгы деилахәан,
Ихылца, ихәыдхаца, иихәазгы – хәан.
Шотландиатәи ахәсақәа ткәаны игон,
Сышьхауаѿ цагъа, сфырхаца Ыон.

Азиасқәа Твиди Спеии хрыбжьан,
Ыоук аацсан, ыоукгы рыцсжьан,
Еитанситапуан, харгы хрыла хцон,
Са соыза иаша, суаѿнырха Ыон.

Аха азбаѿ уа иус зыбны,
Ддәықәйтсеит нақ дахганы.
Аацынра анааи зегъ арчон,
Ѧацхъа сыпка дхынхәит Ыон.

Абахта дшымгәыцзоз дташәсит,
Уа ашахагъ ихәда иахашәсит...
Зны ддыргәакуан, зны дрыжьжьон,
Шәицхъыз рықәзааит узжьаз Ыон.

Са схала сынхсит, сцыкәкәсит,
Сыцстазаара зегъ тсыркәкәсит.
Шотландиаа рыхраѿбжьқәа уржьом,
Урт салам уртозааит, Ыон!..

Ашәа изаххәап, соызцәа, шәааи,
Иацәцахә шытаххып, соызцәа шәааи!
Ыон Фырхаца еицшу азәы,
Ех, дгыларымань уацәы?

– Ыониз! – рыбжьқәа гоит абан, –
Шотландиа ашьхақәа дырцан!..

А У А З А Ш Ә А

Уа скрипач гаргалашьк дыкан,
Аҕыч цхэыс лыбзиабара ихан,
Дагон дыткөаны.
Лзарах тыгыаҕа днадгыла,
Алыхөта икушөа, цананыла
Икуан иргөгөаны.

Апхэыс дырлахэыхуа аргам,
Иазыкаицон иара агамма,
Абыжыгы дацас.
Уарашла итөу ихрае цырцыруа,
Ихалеицон ибжыы цырцыруа,
Дагышөахөон абас.

А Ш Ә А

Нак былабжыш кацсаны,
Са бысзыкал бцөыбзаны,
Ибхаршт ибхыбгахьаз зны.
Усс иктөым акгы!

Аскрипач цза деицахом,
Иахыстаху сцоит – сынхом,
Са сеицш абеиагь дынхом.
Усс иктөым акгы!

Апхөызба хаца дахыцо,
Урашан ауараш ҳахьзо,
Ҳтыц мазеиун ҳа ҳахыцо.
Усс иктөым акгы!

Ҳөыцьегь ацөақөа ҳфалап,
Азыхь ахықөағгы ҳиалап,

Ус анхамам – хшөахөалап:
«Усс иктөым акгы!»

Ана ачарта цөкөырцонацы,
Асар көашо иеырбонацы,
Хьаа боуам са скны бзанцы.
Усс иктөым акгы!

АУАЗАШӨА

Аскрипач ашөа ихөонацы,
Абзиабара даргөакны;
Аклеитыршао дгылт ак мырцы,
Иаха бзиа дбахны.

Ицикааит аскрипач ихөцөы,
Уажө иара индатла.
Деибакны илеитон ацөы,
Ирапир ажбакца адла.

Аскрипач рыцха дыхөхөсит,
Уака ишьямхы арсны.
Уи мап шыццөикуаз ихөсит,
Ибзиабара цхарсны.

Зегь акоуп, ихы еимлагөа,
Өыргызмал дыччахуан.
Аклеитыршаогь ибжы гөгөа,
Зегь аткөауа ишътнахуан.

А Ш Ә А

Сара ескынгы,
Исыцлоит зегы –

Уи аказара сылоуп.
Шъапылагъ сцоит,
Зегъы срыхъзоит,
Спрахѣа былны исымоуп.

Сара ар срылан,
Сабѣар нкылан
Уахынла скарулан.
Уажѣ иахагъы
Исоуа ахагъы
Исыцлоит қѣаб цаулқѣа.

Ари уаѣтацѣы,
Диеицшым азѣы,
Ибацѣажѣало ахаца.
Зцырахагъ блу,
Уа зыгѣгъы блу,
Бицца бара хаца!

Клеитыршаѣуп,
Са сыцшааѣуп,
Сныкѣом сара мѣада.
Хара аѣыцѣа,
Хразкы ѣыча
Хцар амуси гѣыроада!

А У А З А Ш Ә А

Иажѣа гѣыбзыцқѣагъ лара
Бапа илаѣылымыжыт.
Аклеитыршаѣгъ иара убра
Ихѣа леахалыжыт.

Игѣы ак алан лимырбеит,
Аскрипачгъы уаха.

Ихрағгы ажәәан иаирбейт,
Насың рыҫо уаҫа,
Убри ауҫа азыҫәә!

Аха аостаа зымѡа дагеит,
Днеины агѡыла цхѡысгъы
Дналыдтѡалан, иирбеит
Уа акѡыткѡа ахътакызгъы.

Аха уи лхацагь абра,
Дпост дун насгьы,
Аамтала иакәикит иара,
Акәтқәа рзы игәы итазгьы,
Убри ауха азыхәа!

Дцыркбьымзи, ицшрагъы цэгъан,
Апост цəхəы-кьантазгъы.
Аха ѳнуцкала убас дыцкъан,
Мал дун игəы итазгъы.

Уи ашыһыһаа дынхон,
Апстазаара дакәшә,
Игәаңаа акы асарцхон,
Уажәи ицәырцуа лакәшә,
Абри ауха азыһә!

AШƏA

Са споступ – уха акгы,
Сыбжы-цар зтахыда.
Гомер дсыхоит есқынғы,
Сагынижбуам хыда.

Ари сҭәап,
Ани сабап,

Сныкѳом усда-хѳысда.
Ари дцар – ани дызгап,
Сынхом сара цѳѳысда.

Сцаны Касталь азкѳа рѳы,
Амуза зымбац насггы.
Ари хуалыр ду ѳ-ташы
Сѳахан изжѳусит насггы.

Са сѳызцѳа рныхѳаѳа скусит,
Рымац зуеит насггы.
Анцѳа дуггы ишѳаны скусит,
Сѳахан изжѳусит насггы.

Са бзиа дызбоит азѳы,
Аиарта, акъаф убасггы.
Хѳыцъегъ хшацыло уацѳы,
Сызшѳаѳѳом убасггы.

Ахѳса рзын иаажѳып зеггы,
Са ишѳсыржѳусит убасггы.
Згѳы цшқоу, игызмалу зынггы,
Иара-иара убасггы!..

А У А З А Ш ѳ А

Уа апоет далгеит абас,
Иагъсиныркъеит дыдрацас,
Ауалыр ахъ иааниа зеггы
Ирымаз лызнаргон ицѳѳыс –
Ацараѳырп, ашѳаца иажѳыз,
Ашас ѳаза – дара иршѳыз,
Азѳггы дамсигза акаггы.

Убас арыжөтө ржөит цангы,
Икөашон симаадагъ.
Апост иагъихөон зегъы
Дырзапхьарц балладак.
Апост ахөса дрыбжьатөан,
Аоы-уалыр анаоыс.
Ибжьгы нтицсит ацыхөтөан,
Ибжьы ахара инаоыз

А Ш Ә А

Хара хагөкөа төуп гөгөала,
Хахрасқөа зызку урт роуп.
Ижөны хакоуп ха хыхөхөала,
Зегъ хашьуп, зегъ хайкароуп.

Аостөа ихөхааит: игөжьжьагоу
Азакөан таршөны ицөахуп.
Абахта ашөыргөнда ихыхьчагоуп,
Ахөашгаш ауахөама ицахуп.

Ацара, нас абзамыкө иажөа –
Урт ирықөныкөаз дгазоуп.
Уа изхыоуа абзиабара ашөа,
Дзишазгы назаза азоуп.

Алахьсеқөра ашөала ицхахцөит,
Лафла хагөсыгъра қөахцөит.
Атөсеқөңаө азгаб дышьтахцөит,
Нас иахуалцшьоу нахагзоит.

Амилорд, укөырчыжъ – угөыгра,
Мап, хара ихөхьзом уажөшьта.
Иамбац, о, абасгы ргөыбзыгра,
Уцхөыси уарси шөцөарта

Апстазаара –шықәсеикәшароуп;
Агәырґа – агәакра, аґых – амш.
Хрепутация – ха ихалшароуп,
Цхьакаґы иаагалароуп ххьамш.

Нас аґыхәтәан: хамәа ныхәаз,
Сара ишьтысхусит уажә абас,
Амәа – ртмакыз, имәаныфаз,
Инымцәазоґ хамәа газ!

Уара – хгәаца иапроу амца,
Аутәы – хару, хәатәы – хархәа!
Иаажәып нас, ихацуы иахьанза
Насыц шәымаз! Амин шәхәа!

ТЕМ О'ШЕНТЕР (Иажәсинраалоу аповест)

Ақалақь ашәшы ахатәоит,
Аґырмакь абжы неиқәтәоит,
Ахәахәтцәаґ цоит иццакны,
Рмагазинқәа рышәқәа аркны.
Иаацсара аанижьырц хара,
Агәыла хнеицхьоит хара.

Ауалыргы хнадтәалан нас,
Насыц хауа зқьаф казцаз,
Харт аверсқәаґ хапхьазом,
Амәа баацсґы усс иахкзом,
Амәа аоныкаґ хазгауа,
Уа ацхәыс лгәы дагауа,
Амцеицш лгәаґ еилашны,
Дахьтәоу лхаца дизицшны.

Дхэыцуан Тем О'Шентер уа,
Ақалақығы ацентр уа,
Иааныжьюа аоныка данцоз,
Иарғы дрылан зқаф казпоз.

Ажэытэ қалақы Еир убра,
Зегы ирецыны ибон иара:
Ахтны-қалақықа зегь рыцкыс,
Уи ацшзақаа аазон азыс...

О, Тем! Иухаштма уара,
Уцхэыс Кетти иуалхэаз абра.
Уи дкэыдан, дагыашан, цым,
Лажэақаа угәаларшәа Тем:

«Амшгао, аччархә, ағыашкы –
Ацырмакы бжәужьюам мышкы.
Азлагарахьча илу лагоит,
Ишыла арыжәтә иашәыргоит.
Оаха ажы ицужәуан зынғы,
Уи ачапарц уеы ашыапгы.
Уазцоит уара ицшыоу аоны,
Уацәца дугы хыхәхәо иртәны,
Ауахәама цқа амапуоы,
Шаанза ицужәларц аоы.
Зыхшыогы зжәуа акы нмыжь,
Уаламхааит, цым, азмыжь,
Ма аостаацәа уркусит, аиси,
Ажэытә уахәамас Аллоуси!..»

О, ахәсақаа! Стәуон цаны,
Шәкәыш жәақаа схы рызцаны
Зыхшыоцакгы убас ицәгәоу,
Хара дхәкәгәыгааит хәгоу...

Җажәәбжь иацахцоит хара,
Атрактир акны дтәан иара.
Амеқәа хысуан бцъаршәа итқьа,
Ахрасқәа ирхылон ашәакьа,
Реинкьабыжьқәа кафуа игон,
Уи игәыла – аимаазахомы Цьон –
Цсраенынза ихтнитцон ицсы:
Изаиааиуамызт урт рыпсы!..

Абас уака асааткѣа сикѣшон,
Ахѣыштѣаарѣтгы амѣа лашон.
Урт сиѣѣажѣон, аштѣа рхѣон,
Зны иарччон, зны иѣсанахѣон.
Тем, инап хѣытѣак неитѣых,
Атрактир пхѣыс уака дхѣых,
Длаѣѣажѣон уи дызкатѣаз,
Лхаѣагъ лывараѣ дыштѣаз.
Аха насыпѣштѣа дама иѣон,
Иажѣабжъ дназлагазггы Цѣон.
Цѣон ибжгы уака иѣѣахѣѣо,
Зны идыдуа, зны аѣѣа ахыѣтѣѣѣо,
Зны ахыштѣа иѣѣахѣуан асггы,
Аха адыжѣѣѣа ирзыпѣшын зеггы!

Аоаҕы ргәйтҕаҕа зсон,
Аамтаҕы ашышыҕа ицон.
Ашьхыҕ сямданы зегь уа
Ашьхымза ишазцо еицш икьуа.
Ахраҕа иртыцо иртоу ады,
Насыпҕы рнатоит зәырбы!

Аха анасың абызоуп ашәт,
Иҗшәсит – иҗазам, игәшәт!
Игәыкацаган уа ас иауа,

Акәара ахықәәс ас иаауа:
Ғәәара кьәәлагъ иахзааусит,
Ацша иацынгъы ицаусит.
Жәәангәашәпхьарейиш симкьаны,
Изусит уа асы нкакьаны...

Зегъы ирымоуп аәхәара,
Астол днахыцусит Тем абра.
Иеабаа икәадырусит иара,
Лашбыжкәакъы гом цъара.
Узицашпыцуам, симгәашәы
Ацх-лашә иналало уажәы!

Ацша ацыхәтәантәи амч акьон,
Ақәа жәылон, акырцх цсакьон,
Ацх амацәыс апсы артәуан,
Ажәәан кыраамтә идыдуан...
Ас икоу ацых агәра узгом,
Ацъныш дцәырцыргъы цәгъа ибом.

Тем уажә имәа кәарацон,
Абаарра дылхауагъ дцон.
Ацша шцозгъы асинкьаны,
Дцон уи ахәынцәа цкьаны.

Зны ихылца симлагәаны икуан,
Зны ашәак убас ахы икуан,
Зны ацых-лашә хара дагон,
Ацъныш далатәангъы ибон...

Ус, уака аарлагъ силиргоит,
Уахәамак ацәара ибоит.
Уа ацъныш быжкәа гаусит,
Уахь ицхьошәагъ иахаусит.

Ааигәа – иидыруагы аңан.
Зны абри ацшахәакны, абан,
Идагәоу цхы-лашәык азы,
Туцъарк дахәасхъан асы.

Абри ахраҭ, асы дарчал,
Ихижәахъан азә ихәдацбал.

Абри атәатцла ашьапаҭгы,
Дыцсны дырбсит азә ихәычгы.
Наскы ани ацъ-оа ашьапаҭы,
Цхәыск дыкнахан уа дхәасы...

Амп баацс зкыаф танапаз,
Азы хыш-хыцәа цон убас.
Адыд хъантә уа игәынкыуан,
Амацәыс пехақәа лакыуан.
Иацәыхарамкәа абна асыгә,
Иацәыхарамкәа азиас ҭықә,
Уа икәуаз амахәқәа рыгәта,
Иаацшит ауахәама ахата,
Уахытә игон убас быжықәак:
Аччабжъ, ахәхәабжъ – оумақәак.

Ах, Цьон, ақъар рыц уара!
Умца иазрыжәызгы абра,
Уа зкыафгы коуцаз мыцхәы,
Шәара аздырзом хара хгәы.
Ахраҭ азын хцоит цыаханым,
Аоҭтаа иеицпугъ дгыыл даным!
Тем О'Шентер икыаф каңан,
Цсы харамкгы усс икзам,
Аха иеабаа уахагъ ицом,
Иаагылт, уахагъ ицысзом,

Зны иргэыбзыт, зны иршөсит,
Уаха умцсит – игэы цнажөсит.
Зныкыр – ашыапы ааихнагөсит,
О, хрыцхашыа, ассир ибөсит!

Цырмакык хөаахөтроушөа зназы,
Еилагьөжь-силахынхө лассы,
Уа цыныши қачааи сикөшон,
Цыаханым көаша икөашон.
Котильон икөашомызт урт,
Кадрилыгы икөашомызт урт,
Версальнтө иааргақөаз зны,
Хаамтагы иакөшөауа цаны,
Иөкны ирылагьөжьюа абра,
Ажөйтө шотландтө көашара:
Рышыөақөа ныкөырс, ишытхыс,
Мчык иагон уа ишатахыз...
Абри аныөөазын, цхыбжьон,
Атруба дтөтөхөауа дчацшыон,
Ари аөөмарра ссирс ианик,
Атахмада, абыргза Ник.

Зегь шыкөашөз ацх рдыс,
Ус, акөыбақөа инартыц,
Рымаөақөагы рышөхытта,
Ацсөөа аакөөсит сицхьатта.

Урт зегь ацөацөашықөа ркын,
Цсык, убасцөкыа дхаракын,
Ишыамтлаөөкөа рыбжьы иргөит,
Тем, уи дызустазгы ибөсит.

Урт ирылан уа ахөыцқөа,
Зызхара имгацыз зыбжьқөа,

Азггы изаарымхыщыз нас,
Аха ирутои дара вбас...

Абар: ацөгъара итанархаз,
Агъычцөа ашаха зыхөда иахаз,
Рмыругақөагъ рыщны убас:
Хө-сихаки х-хөызбаки, нас
Асәхәагақәа ахәыцқәа рзы,
Излархырхыз урт рыщсы.
Абар, акама хьзыркггы,
Изыркьафыз аб иразкггы.
Уи ацарра дтанарххсит,
Ршахатган ихцөы азынхсит...
Егъыртггы зырцабыргуа ртөы,
Ех, шака ыкоуи ахәатөы!..

Тем уа дышыжәыз дыцшуан,
Аостәа мусхөкәа еилашуан,
Убасггы еилагъежьюан дара,
Аллоуеи ауахәамаф убра.
Рызхарак камлар калап,
Цьоук ситацон, цьоук еилап,
Рыбжьқәагъ гон: уца, сыц...
Ацтеицп ихалон рыщсыц.
Икәашон ресилых еита,
Ани рыматөажө рышөхытта
Икәашақөоз – такәажөцөаз,
Амсыр қбаадггы ацәа рцөаз,
Ахарц шкәакәагъ иршөыз,
Ма ифьщыз, мамзарггы иажөыз –
Убас ицқьан, убас иартшөон,
Убас рзара ахы иташөон,
Иаацшуан рыбақәагъ хааза,
Рыччацшь азынггы, ихаца,

Самеигза ирыстон сыңсгы,
Уи амацара акәым – зеггы,
Сеиқәацәкыа зеицш камлазац,
Анцәа-ауаа сеигзом зынзас!

Арт ажәыгә цынышқәагә абра,
Рыцсыбао ихыртлазгы абра,
Абахәуа иангылоушәа дара,
Сыонуцка еилдырхуан дара.

Аха Тем уа згәы еилашуаз,
Апсыбаоқәагә дшырзыцшуаз,
Дибсит акыз-цәа зхарцаз,
Қәралаггы иреицбыз убас.
Уа ари ахага кәашара,
Уажәада илымбацкәа лара.
(Нас ахәанхәах цсит уи лзы:
Ирхылхуазшәа арахә рыцсы,
Илышьтуазшәа ағбақәа хланцы,
Арыц лмыреиоушәа бзанцы!)

Уи лхарц хәыц акырза иажәыз,
Данқәыцшызгы лара илшәыз,
Уажәы аарлахәа уа дҕазон,
Акалашәагә уи дканацион...

Лмата илықәцауа пату,
Ахарц анылхәхауаз анду,
Илдыруазма, рыцха убра
Дцоит хәа ауахәамахь кәашара,
Даршышызшәагә лхы шытых,
Фызцәас абыстацәа шытых...

Смуза, усааиқәукроуп уара,
Уа уашәаггы азхом абра.

Уи аостаа-цѳа лхарцаны,
Уа дшыхѳмаруаз дцыр-цырны.
Дѳыжѳыззала Тем дыцшуан,
Дѳаха-ѳымтын, деиладуан,
Аостаа дтатѳхѳон атруба,
Аха акы акѳым, цѳым, жѳаба!

О, убас дцыр-цырит лара,
Темгыы ихы изнымкылт абра.
Дхѳаѳуа иаѳын ибжыы агара:
«Ех, ахарц кѳаѳ хѳыч бара!..»
Убаскан акѳашара сипкѳеит,
Ацѳашыы ыцѳеит, абжыы ткѳеит...

Агѳера иакыыст Тем инапѳѳа,
Цѳаханым итыцт абжѳѳѳа...

Иштыцуеицш апшьхыцѳ рытра,
Ртынчра анеилоугагъ убра:
Мамзаргыы уа апсаатѳ цѳкѳыкѳы,
Ишацѳѳо сицш дара ацгѳы,
Ма абжыы шго, зегъ шыцѳѳо тынч:
«Дышѳѳмышьтын агъыч, дышѳѳѳынч!»

Аостаа мусхѳѳѳа ирыцѳѳаны,
Мегти цон уа ицырзаны,
Атѳѳѳаакѳѳа, ажраѳѳа амѳѳа ркуа,
Аха иара акгыы усс имкуа...

О, Тем! Указма уцсырц,
Уа адырган иану ацсыз
Уеицшха, иузыцшугыы уцѳѳыс
Деибахоит уи шытарнахыс.
Ари уеангыы апѳѳѳѳѳа зыкѳѳчу
Иазыцшу уа закѳ мчу...

Мег рыцха, ацхахь уласы,
Уцыхаагь иахьырцшы лассы:
Аостаа, ацныш... урт зеггы
Азиас иацәшәоит есқынггы.

Иаууеи, ацхаҕы иназон,
Башагь ацыхәа хнацон:
Ани Харц Шкәакәагь абра,
Уа ачықьра даалцан лара,
Лыбжы баацсгы бапа имхалт ,
Дыца ацыхәа днахынхалт!

Ацыхәтәантәи амч сизганы,
Асы цон, рыцха, ицырны,
Иагыныкәыххит ацха сиужь,
Аостаацәа ацыхәа рызныжь...

Абри ацх, амитәкәа казца,
Убриижьтсеи икьаҕеит, ихаца!

Сажәабжь салгаусит сарггы,
Аха згәы намзаз азәггы

Еиликаарц итаххар абра,
Ма уи Харц Шкәакәа лбара...

Игәалаиршәааит акырцх, асы,
Мегги – асан рыцхагь хазы!..

АЗГӘТАҚӘА

РОБЕРТ БИОРНС

Иахьа зомытәкәә адуней иахыцәаз Роберт Биорнс, акыр ихьшәаны ауп аурыс цхьабы ишкә дшымосахыцызгы. Рацхьаза уи данырдырыз XIX апһышықәса алагамтазы ауп – «Иейтаней-тасуа асабшазтәи ихәылцаз» авторк иахасаб ала.

Биорнс рацхьатәи иейтагацәә рнапы мшқәа рыла, апцхьацәә дрызнаган итынчу, хьаа змам анхацәа рыцстазаара дазышәа-хәаоны, пост-цәагәаоны, згәы сыгыуа хьча сырпын архәаоны.

Аха убаскан «Москватәи телеграф» аредакциатә статиакны, апоет айтагац Козлов игәаладыршәон: Биорнс Шотландия азын амцабз иабызоу шәахәаоны дшыказ, иара убри ацәанырра мцаеы дшыблыз, иейтанейтасуа пост мацарак иакәымкәа, акытә цстазаарагы даараза ихәаны азбахә зхәоз азә шиакәыз.

XIX апһышықәса асейшпамтазы Биорнс иаха инартбааны дырдыруан.

1847 шықәсазы уи дихцәажәон убас еицп иказ ауабы, зырҕиаратә цстазаара зегь реихагы Биорнс иразкы иеицшыз: зызбахә хәоу Тарас Шевченко иоуп.

Уи Биорнс дицхьазойт жәлары дырпостны, дагыдуззаны. Шевченко ихәойт, апоет ажәлар дырзааигәазароуп, рыцстазаара – ицстазааразароуп, иара ихатагы дуабызароуп, дызлагылоу рказшәа ааирицшырц азы-хәан.

Шевченко Биорнс икны ибейт реиха ихадаз – анхабыжәлар рзааигәара, урт реилкаара.

Иахагы ихьшәаны, 1856 шықәса рзы, Биорнс иейтагара далагейт Михаил Ларион-ица Михайлов. Н.А. Некрасов уи иейтагамтәкәә дрыцхьейт, ажурнал акынгы шықәсык апһьтахь акыпцхь дирбейт, аха урт,

излаабо ала, Биорнс игенира шырнымцшуаз идырит. Ари апоет избэхэ уи Тургенев ихэамтаны иахэхан, абасггы изиоит:

...«Убас уара ушка сахэоит дасакггы: сара исыз-цэырцит ихэааугаша гэхэхарак – мацк иадамхарггы Биорнс идырра, уара зны уи дтупаауан: хэарада, уара узын иус хьантахом ашэак ма ъбака (прозала акэзарггы, уара иштуху) сара сзын иеиоугарацы. Ахата иацца иара ашэага-зага, урыс жэеинраалак ала иарбаны (мамзар, сара аиамб анаоыс акггы сыздырзом), икалап нас иеитазгарггы. Сухэоит сгэы уртынчрацы, рацхэа ма дакыак иадамхарггы ионы исзаати...»

Тургенев жэамш рышыхэ уи атак каицеит:

«Сара уажэнатэ агэра ганы сыкоуп Биорнс уширгэыргэауала, гэхэхэ дулаггы деиоугар шулшо. Ажэа устоит ибзиазоу алхны, ашэагаггы шрыццо азы. Биорнс – ари апоезиа дазыхь кеикеиуп.»

«Идуззаны итабуп Тургенев хэа иасхэоит, Биорнс икнытэ айтагара сахэалаиргаз азы», – абас иоусит Некрасов дгэыргэацэа, мышкэак рышыхэ.

Аха арт агэтэаккэа акггы зымназсит. Биорнс иара иеитагао шэышкэса дизыцшыр акэхсит. Убас иказ еитагаоны иара изын дагыкалсит Самуил Маршак. 1941 шыкэсазы ицэырцит «Англиатэи ашэакэеи абалла-дакэеи» хэа. С. Маршак ишэкэы, Биорнс иоымтакэа рцикл ду айтагаггы анны. Убрижхэи итыцхэсит Биорнс иоымтакэа жэынтэы, иаха-иаха ихартэааны, С. Маршак иеитагамтакэаны. Зказара харакы азгэатоу, зпоетикатэ хэшара дуу, урт жэлэр рылацэара – рыгэбылра иахэтацэкэаны идырхэит. С. Маршак инапы ицихыз Р.Биорнс иоымтакэа айтагаратэ казара иафырцшыганы икалсит.

Апсуа цхэаоцэа рацхэаза акэны рнапакны ироусит Роберт Биорнс иоымтакэа зеггы аайдкыланы. Урт казарала адсшэхэ иеитеигсит Платон Бебиа.

Апъхақәарә сгәы ыкоуп (ад.3). – Апост иабштра нхон җадатәи апъхаратә Шотландиа акны. Уака, «Шотландиа агәаҗы» иахьа уажәраанзагъы сикәханы икоуп акелът бызшәа (гелик) XV 111 апәышықәсазы Аҗадатәи «аижәлантәкәа реилаҗынтракәа» хатәгәаңхара ла ирылалон англиатәи аиҳабыра ирәагылоз бцъаршь-тыхлатәи ақәгыларақәа.

Икыиоу ағарра (ад.4). – Ажәсинраала апцоуп ажәлар рапшәа амотив ала. Уи иацын абас иказ арғызаагъы: «Уи ус шакәугъ, уи ус шакәугъ...» Абри ажәсинраала иазкны Биорнс иоуан: «Уаҗ дырк ихәон, апшәа сиужетс иаанахәар алпшит абзиабарей аҗи рымацара хәа. Аха ари ажәсинраалакны уигъы сгъигъы рызбахә ыказам». «Икыиоу ағарра» – иналкаау уаажәларратә-җаңератә жәсинраалоуп Биорнс иҗымтақәа ркны. Ари ажәсинраала ашотланд жәлар зегъы иеиңырдыруа икалит.

Ақьар рың хәың Цьон (ад.6). – Ари ажәсинраала шыатас иамоуп ажәйтәзатәи жәлар рапшәа.

Робин (ад.12). – Биорнс Робин хәа арака зызбахә имоу иара ихата иоуп. (Робин – ихәычыхъыз, Роберт акнытә). Ианвар №5, 17599 шықәса рзы Биорнс даниз ауха, аңыган цхәыс дааины, асаби инапы даңшит.

Бриус – Шотландиаа рышкә (ад.14). – Апост ихақәитратә цәаныррақәа ааирцшусит Шотландиатәи акрал Роберт Бриус, Баннокбертәи (1314) аибашьра аламта-лазы дықәгыланы ихәоушәа. Ари аибашьракны Шотландиаа аиааира рҗсит, Англия акрал Едуард II ир цыххааны. Ажәсинраалакны дигәалаиршәаусит англиаа ирәагыланы иеибашьуаз Шотландиатәи амилаңтә фырхаңа Уоллестгъы.

Ахақәитра атла (ад. 16). – Аңсзура излақәо ала, афранцуз революция иазку ари ажәсинраала, Биорнс ихаан акыцхъ амбазит. Уи инапҗымтақәа иргәыла-тәахын 1838 шықәса рзынза.

Макферсон ишыра асапхьа (ад.19). – Ари ажэсинраала ашэа шыатас иамоуп. Ирхэоит аибашьы, аспират Макферсон дыкнархаанза (1700 ш.) мышқэак шыбжьаз, уи ацицазшэа. Ирхэоит Макферсон акнахартахь данцоз, ари ашэа ихэон хэа, уимоу аскрипка ианщаны дагьацкэашон хэа. (Макферсон иеицырдыруа скрипкарьхэадын). Алегенда излахэо ала Макферсон, ишырхэо еицш, ажэсан хыла ицзыцссоз дреиуан, мышхэгьы дтаа-тыгьаны, агэымшпэара дугьы иланы.

Абзиабара (ад.23). – Ари ажэсинраала ажэлар рашэа шыатас иамоуп. Излархэо ала, уи апызцаз ажэыларахь ицоз аибашьы иоуп.

Аныхэаа (ад.34). – Зны Биорнс дназыцхьаз алорд Селькерк, шыбжьхьа иахатэаанза, ашпэма уи идипейт Анцэа иашьапкра дырзацхьарацы. Ашьапкра ахатыцан апоет експромтла иааиёкааны асааирхейт, рхэейт, абри ажэсинраала.

Ахапыц-хьаазы аода (ад.44). – Ари ажэсинраала аган акны иакёоуп Биорнс иазгэата: «Иаццоуп автор ихапыцхьаа данаргэакуаз аамтазы».

Азлагарахьча (ад.50). – Ажэлар рашэа иалхуп. Икоуп актэй астрофа анцэамта о-вариантк: 1. «Уи ашиллинг ирхаусейт, акэрышь нихаанза». №9. «Уи ашиллинг нихусейт, акэрышь ирхаанза».

Тарболтонтэй ахэсахыцкэа (ад.59). – Биорнс дахьынхоз ифирма Лохли актэй астрофакны ишхэоу еицш, ахтныдгьыл Беннайс, акалакь Тарболтон рацэак иацэыхарамызт.

Скэатан зытра ацкьаз ахэынац уахь (ад.59). – Биорнс икэатана – анхацэа иахьа уажэраанзагьы иртауа иддырбоит, ари ажэсинраала анаицоз дызтаарыхуаз амхурста.

Кэатанла искэахаз ашьха шөтыц хэычы иазкны (ад.63). – Ари ажэсинраала, апоет иашьа Гильберт

излазгәситоз ала, Биорнс иапицит, акәәтан дашь-тагыланы данцоз.

Хара икоу рзы (ад.70). – Ажәсинраала рыхь-зыноылоуп афранцуз революция хәас измази уи зхы акәызцази. Чарли – Чарльз Стиуарт, Шотландия акралцәа рышь-тамта, иахыганы иказ иоуп зызбахә хәоу. Биорнс изыхәан уи Шотландия амилаттә хыпшымрадасимволын: баша иаурхәахуаз, «иакобитаа» хәа изыпштаз рахьтә азәырфы – Стиуартаа рыдгылаоцәа – «иакоби-непцәаны» икалсит хәа.

Ауахәама аматзураан цөфычала иеибытаз апхәыс лыпшиапакны апоет иибаз аматца иазкны (ад.819. – 1786 шықәсазы Единбург икыпцхызы ари ажәсинраала «иреихау ауаажәларракны», аамтала акәзарггы, Биорнс хатыр икәны дахыказ, Единбургтәи ауаадырцәа рцөымцра арцысит, иагәхәацшуан уи хәымгашыаны.

Ажәсинраалакәа рыпкәы акөфыра (ад 8х). – Биорнс адгыпкәаарыхратә школ акны апара аницоз аамтазы, «тригонометрия зеггы зцәсилахәаз» апхәызба Пегги Томсон илыхьзыноылоуп апоет заатәи иажәсинраалакәа руакггы – «Апхынра анцәамта».

Вилли гьангыаш ипшапкра. Иара изынггы атыхә-тәажәа. (ад-кәа 96, 999. – Биорнс ихата абас аххәаа ритон арт ажәсинраалакәа: «Ауафыгьангыаш Вилли (Вилиам Фишер), пхәыс даазымгазо, насггы Мохлин ахагылара астароста, иахәтапөкыаны деицырдыруа дкалсит, ихшыорцагоу ибыжәрала, ижәны икоу иажәилапцсала, угәацанза инеиуа илабжыштә хыхә-рала. Ауафыгьангыаш Вилли апостор Оулди атыцантәи ауахәама аусзуоцәа икарцаз акөпарала, апроцесс иапахсит, Гамильтон инатариус исагыланы икарцаз русеикәыреасала, сихаразакггы Гамильтон идукат Еикен икыбао иабзоураны, аха рацхьаза иргыланы Гамильтон ххәаа змам, ари ақалақь акны хатырггы зкөыз ауафы

ибзоураны. Сара смуза изызыроит агъангаш Вилли
иныхэара, уи апроцесс данацаха ашьтахь.

Аштә (ад-кәа – 106,107). – «Атрышә уасыр – сдәыл-
пусит»... «Атрышә уасыр – сара уаха усырцшзом...»
– Икоуп Роберт Биорнс ари жәлар рашәа иалихыз
ажәсинраалакәа џба, сиусицшым атыжьракәа рзы (урт
аоварианткгы С. Маршак иеитеигеит).

Аицыртра (ад.115). – Иаццоуп Биорнс Иамайкака
ацара игәы иантаз (1786 ш.) аамтазы. Епиграфс иамоуп
англиатәи апоет, шьтрала ишотландиатәу Цьсимс
Томсон (1700 – 1748 ш.ш.) иажәсинраала «Ашыкәс
аамтакәа» акнытәи ацәахәакәа.

Ақбаад цара ақәыра (ад.119). – Биорнс ари ажәсин-
раала абанкнот аархәны ашьтахь ианицеит, уи иахәа
уажәраанзаггы сикәханы икоуп.

Аццәахәи аҳақым Горнбуки (ад.135). – Аацын,
1785 шыкәсазы, Тарболтон ақалақь акны амасонцәа
реизаракны Биорнс диқәшәеит атыцантәи ашкол
арцафы Цьон Уилсон. Урт нақ-аак иагьсеидыслеит.
Биорнс ашәкәы рацәа дрыцхьон, анаукаггы хатыр
ду ақәицон, изыхгомызт амдырrei иехарззалареи. Уи
ипсахы исанапон арцафы мдыр иехәареи ицхамшьареи:
аоны еицарцхьаны икаитцә ахәшәкәа рыла, иагьа
дхакьымзарггы, иацкыс иара ауаа шихәышәтәуа,
«Фылагы» иагьа ичмазаразарггы изакәу шеиликаауа.

Убри аухацәкьа (апоет иашьа излаигәалаиршәо
ала) иаццан апоема аҳақым Горнбук изкны. Оымш
рыонуцкалаггы уи ахабла зеггы ғырхәала ирдыруан.
Зеггы зныцшуаз уи ицсевдоним – урыспәала иурцәа-
жәар калон абас: «доктор Азбукин» – абырсаатк уи
асатира афырхацаггы даанарцшуан, избанзар «горн-
буккәа»хәа ирышьтан имариазоу ашколтә нбанкәа –
дакьак иеихамыз, ицхастамхарц азыхәан атәыца цагакәа
иртацаны (англыз бызшәала «hozn»).

Мохлин ақалақь акны ачара (ад. 144). – Ари ажәсин-
раала Биорнс дзалаымгазсит.

Ахәура иґоу арац иашәа (ад. 153). – Ари ажәсинраала
рылукааусит амелодиа чыда змоу акы акәны, хәарада
иагъаныцшусит илахьсеикәцагоу, инсеицыху анегр-
хәуәцәа ирашәаны. Биорнс арт ашәакәа иахазар калоит
Америка збахьаз Шотландиатәи амшынуаа ркынтәи.

Оумашәа иубаша, «Ахәура иґоу арац иашәа.»
(1972ш.) кырцъара иакәснатусит заатәи (1786 ш.) Биорнс
иажәсинраала «Ицәхәыз афермер игәала».

«Иакобитаа – хәара згым...» (ад.155). – Ажәсин-
раала аццоуп Биорнси «иакобитаа рклуб» ахатар-
накцәси лассы-лассы реиґаххракәа ирызкны. Шотлан-
диа акралцәа руазәы – Цьсимс (Иакоб) Стиуарт ихъз
рыхцан Шотландиатәи анационалистцәа. Урт иазгәар-
тон Шотландиа ахьыцшымра аиоусит Стиуартаа
рдинастиа ситапшақәыргылазар, урт рхылцшьтракәа
атәыла иалцаны икан. Биорнсгы, егырт иоызцәа
азәырәы реицш, рацхьа иакобитаа ицхьазон ахақәитра
иазықәцаоцәаны, Шотландиа ахьыцшымра иахьчао-
цәаны. Аха ацыхәтәан уи ибсит ари ахырхарта ахатар-
накцәа зәыз аполитикатә интригкәа шракәыз, ажәлар-
гы ишырцәыхараз.

Ахьыцшымразы ауахәама ашә иану аоыра (ад.159).–
Ари ажәсинраала аабыкьа ицшаауп, рацхьаза акәны
иагъкьыцхьуп ґыц анґлыз бызшәала итыцыз Биорнс
иоымтақәа ркны, уи ибиограф Цьсимс Барк иредак-
циала.

Меили зыхьыз суаса ацсра иазку аелегиа (ад.166) –
ґенак зны Биорнс иуасақәа руакы, Меили хәа хьзыс измаз,
ашаха хәйдхашәан, ицсырц акы аагымхсит. Хәарада уи
аикәырхара рылшеит, зегьы акоуп Биорнс уи аеныцкәа
абри «аелегиа» апицеит, иоит егыи ажәсинраалагы –
«Ацсреи Меили рыцхә ацыхәтәантәи ажәакәси».

Мистер Гленнриддель изынцыр пцэаны ибналаз абгахыгчы иазкны (ад. 174). – Изылгам ари апоема апцоуп апарламент акны аполитикатэ кэцара ду анцоз аамтазы, уи иалахэын Биорнс игэылацэаггы – алибералтэ дгыылкэаарыхыюцэа, акапитан Риддель хадас дызмаз. Биорнс ирониа дула дазныкэон урт «рхы иааташэоз», арахь иарбанзаалак ныррак ааказымцазоз рцэажэарақэа.

Вигаа – XVIII апшөышықэсазы Англияа ахра зуаз аклассқэа рпартиакэа юба руақы адгылаюцэа. Вигаа рыдхэалан финанс ыңцла иеикэшэаз аристократиси абуржуазиа дуи. Биорнс дахыччоит вигаа рыгерацшратэ либерализм, аидсалқэа рзы абыжэра бзиа избоз, ахақөитра бзиа избоз, дара рхатақэа ажэлар апшамт-лахэқэа рышьярцар рылшон.

Тори – XVIII апшөышықэсазы ахра зуаз акласс аконсервативтэ хэта аинтересқэа аазырцшуаз апартия–адгылы апшэмацэа дукэа рпартия.

И в крававом их раздоре... – арака зызбахэ имоу XVII апшөышықэсеи XVIII апшөышықэсеи актэи азыбжеи рзы иказ ахтыс дукэа роуп, ускан нак-нак иеицагылан акэцара ду иасын афеодализми абуржуазиии рымчрақэа.

... Ангелы...восстав, от свободы...?

Арака зызбахэ хэоу амаалықыцэа ирызку абиблиатэ хэамта ауп, Анцэа ду мап ццөыкны цбаханымка илаишь-тыз амаалықыцэа роуп.

Немврод – Абиблиакны зызбахэ хэоу апшөарыцао иоуп. Мильтон иоымта «Изу ацбанат» акны иахэоит уи «дзышьяташөарыцоз агыгшөыгқэа ракөмызт, ауаа ра-көын» хэа.

Семирамида – Исиуицшым аиааирақэа зыхыз иадырхэалоз, Ассириа алегендатэы хөынтқар цхөыс. Алегендақэа руақы хара лыднацон уи лхаца дылшыит хэа.

Ксеркс – хара хашықөсцхязара калаанза V апшөышықэсатэи Цьамтэыла ахөынтқар, ахақөитраз

акөпәшә абырзенчә ирсагылаз, иагыцырыххааз Саламин айбашырачы.

«Как диктовал указы Рим...» – Аурымчә хара хашкәсцхызара рацхятәи ашыкәскә рзы, ирымпы-цархалаз атерриториякәа ркны иацырцон ишыарцәыраз арратә закәанкәа.

Билли (Уилиам) Битт (1708-1778 ш.ш.) – XVIII ашәышыкәсәзтәи англиатәи ауаажәларратә-политикатә усзуоы, вигаа рпартия ахатарнак дузза, изныкымкәан Англия аихабыра рхадарачы дкалахъан.

Алхра аламталазтәи абаллада (ад.183). – Роберт Биорнс ари ажәсинраала ацицсит абжыытиракәа раан, тории вигааи рхатарнакцәа апарламент акны атыцкәа ианырзыкәөцоз аамтазы (С.Маршак иазгәата).

СТИУАРТАА РУС АЗЫ... – Иалпаз Стиуартаа рдинастия адгылашәчә – «иакобитаа» – Биорнс ихәан, Шотландия ахыыцшымара иахыбаауаз рацәаоын. Биорнс изын урт ирхәон: уи иакобитаа ркынтә диакобинесцхейт хәа (С.Маршак иазгәата).

Шьта иаамтоуп аґба ацара... (ад.187). – Кларинда илызку сицырцратә жәсинраалоуп. Абас длышптан Биорнс Единбургтәи иоыза – апост цхәыс, ацхәыс нага Егнесс Мак-Леос, уи илитературатә рәиара аразказы акыр нырра калцахъан.

Ашхарбжъара кыр деимдеит... (ад.194). – Англияа ирсагыланы, шотландияа акыр шыкәсәзтәи реибашыра иазкуп. Вилли, дасакала иухәозар – «ишыаарцәыроу ала», – шотландияа рцәымгра икны иағоз агерцог Уилиам Камберлендский .

Ашәа хәычы (ад. 195). – «Скрогам», «Раффам» – хәа иарбоу – итрадициатәу, ишыакәгылахъоу, цакгы змам ашәа хәмарроуп.

Луи акралгы дыустада... (ад. 196). – Луи – Франция акралчәа Лиудовикаа рхатарнакчәа руазәы. Цьорцъ

– англиаа акралцэа рхатарнакцэа руазэы. Цьинни – (Цьин Армор) – Биорнс ацыхэтэантэй ицхэыс.

Азиас Еир ахықэан (ад. 197). – Иаццоуп Биорнс Вест-Индиака ацара игэы иантаз иаххэааны.

Шерамуртэй аибашьра (ад. 200) – Агерцог Аргаиль ихадарала, англиаа ирсагыланы иааирала инцэаз шотландиаа реибашьра...

Ароманқэа шөшыркэатра... (ад.203). Грандинсон – ихьыз зыхьзу аомыта, англиатэй ашөкэыооы Самиуель Ричардсон (1689-1761) ироман афырхаца хада.

Том Цьонс – ихьыз зыхьзу аомыта, англиатэй ашөкэыооы Генри Филдинг (1707-1754) ироман афырхаца хада.

Роберт Моссгилл – Роберт Биорнс ихьыз чыда, Моссгилл иферма надел, иаб данцсы ашьтахь арендла иигаз акнытө.

Мисс Феррер (ад.211). – Ажэсинраала лызкуп Ць.Феррер ицха – Феррер Биорнс Единбургтэй идгылао, ашөкэыооы.

Асепиграммақэа (ад.214). – Биорнс исепиграммақэа ирылоуп аспитафияқэа хэа изашьтоугыы (анышэынт-рақэа рықэоыра). Урт зегыы рпсы антаз сиусицшыым ахаёқэа ирызкын, уиала урт иахагыы аинтерес рыцалон.

СТИУАРТАА РЫШЬТАМТА (ад.226). – Асепиграмма Стиуартаа шьтрала дырзааигэоушэа зыезыруазкьоз алорд Галлоуеи изкуп.

«Шотландиа гёык-цсык ала иазыкоу адеицэа» ртакс... (ад.228). – Биорнс изыхгомызт шотландиаа, «Шотландиа ииз аиашагэрагаоцэа» хэа зхы зыцхьа-зоз. Зны астал дшахатэаз урт руазэы «иашагэрагаоык» Биорнс ишка қбаад бгьыцк наирххейт. Уи абгьыц ианын «абунткапаоцэа» хэа ашөкэеиқэацэа, иара Биорнс ихатагыы днарылацаны. Апост иара убрапөкьа уи атак оны «аиашагэрагаоы» инапы иаиркит.

Актриса Мисс Фонтенелль бахь (ад.232). – Ажәсин-раала лызкуп дамфризтәи атеатр актриса Луиз Фонтенелль. Биорнс уи лзын апролог жәсинраалакәа иоуан.

Акциалхөы ихьчаразы (ад.250). – Зны Биорнс дыштәаз, акциатә чынуафөыс амац зуаз малуафөык акциалхөы дихыччо далагәит. Биорнс аценцъыр акны днәины асаркьа алмасла аекспромт аницәит.

Агазет зырхынхөыз акапитан Риддель иахь (ад.251). – Биорнс агазеткәа ылифәартә атагылазаашьа имамызт. Уи игәыла, акапитан Риддель, апост изишьтәит дзыц-хьахьаз агазеткәеи ажурналкәеи рәхәара.

Ачыциацәа лахьыхкәа (ад.280). – Биорнс ицсы антаз иеицырдыруа ари акантата акьыцхь амбазәит. Аха апост ицстазаара даналц ашьтахь иаацшит уи ззишьтыз, итацәахынгы измаз азәырфөы рсиа.

Рацхьаза акәны акантата алашара абсит 1798 шыкәсазы, ныцә-цәала итыжьны. Биорнс, аиаша ххәозар, инапфөымтакәа ишабалак дрызныкәон; ҫырцштөыс иаагозар цьоукы-цьюкы уи иажәсинраалакәа акәырша кьаадкәа ирницон, карандашьяла ионы. Жәпакы уи инапфөымтакәагы хара хкынза имаазазәит, избанзар изныкымкәа уи гриф лабала ағәы ианицон.

Тем О’Шентер (ад.291). – Изкуп афермер Дуглас Грем О’Шентер – игәыпцәагоу афөыжәфөы, адунәи акны зегь реиха зыцхөыс уаруар илыцәшәоз. Биорнс икәша-мыкәша инхоз анхацәа сыхырхәаалон уи изкыз анек-тодткәа рацәаны. Зны, уи атрактир акны дтәанаты, ахөычкәа исан ацыхәа ҫырхит. Дуглас уи аоны даннәи ауп иангәситаз. Ицхөыс ләацхьа, дзыкәшәаз ахьымзг баацсы ихихразы, иагьыхәыцит ажәабжьк аостаацәеи ацьнышцәеи ирызкны. Ари аспизод Биорнс апоема асиужет ицанахәсит. Уи иара ихата ахә харакны ишьон, дара шотландиаагы иахьа уажәраанзагы акыр ирылацәаны икоуп.

АХҚӘА

Станислав Лакоба

Санду..... 5

Миқаель Чкуту

Амшын Еикәа сацэажэон 7

Асасааирта “Абхазия” асоф акны ахэыцрақәа 9

Ашызеи амшыни12

Алашара ҳаракы13

Агъсуа цуфара15

Ашэарыцаә Лашькындар16

Дел Смыгә19

Агэхьаагара (Апоема)24

Цьумаладин Лащыцә

Ех, шыри! 50

Калимырза Цыгэатан

Сан52

Слашарбага.....53

Агэтакы54

Сыдгьыл җацә55

Аибашьы ибака57

Ашэтқәа59

Аскьар Ҳадафатль

Уғиала анхафы61

Ашьапышьтыбжьқәа62

Борис Кафрмас

Амардуан63

Бачмырза Цацәа

Ажә иаша.....65

Саидын Хатуов

Аағың.....67

Леонид Харебов

Са адунеи санықәла аены.....69

Магомед Мамакаев

Ҳа ҳашьха-уаауп71

Али Шогенцуков

Ауасиат 72

Каисын Кулиев

Сара аџстазара стахуп..... 74

Сара сышьха-уаа..... 75

Аеиқэа џсуеит асаџы..... 76

Леылкэабоит аџхэыс азаќны..... 77

Расул Гамзатов

Ахатэы бызшэа 79

“Агэырџбара уеаанќыл, уабацои уџырны?”..... 81

“Ѡаџхэа сатааит стэыла, агэќра сныруа...”..... 81

Аизараќэа..... 81

Зџа дычмазаџу ан лашэа..... 83

Наби Хазри

Барей сарей..... 84

Лоик Шерали

Азиас ашэа 85

Сильва Капутиќиан

Алашэ иџхыз..... 87

“Абзиабара хатцоуп, хазеугы цароуп...” 88

Ованес Шираз

“Шаќа ибзиааз сала аџшалас...” 89

“Сантаршэу абзиабара аќуа...” 89

“Ахэчы дзыџнам дбажэгэаламуа...” 89

Илиа Чавчавазе

“Пслахэшэа инеиуеит срашь аеитќхэа...” 90

С.И. Чайковскаиа лахь! 90

Шэазхэыц!..... 91

Галаќтион Табизе

Даеа мшынк абас иабаќу? 93

“Амра амшын изаалоит...” 93

“Ачамгэыр рахэыц ашэа анылоит...” 94

Иосиф Гришавили

Ажэеинраала..... 95

“Зны са бсыцуп, зны бабаќу...” 95

Симон Чиқовани

Ритца..... 96

Амзара абнаѳ..... 97

Диоскуриа..... 98

Карло Калазе

Шъардаамта, Даур!.....100

Реваз Маргиани

Ритца..... 102

Ҳара ҳ-Кавказ.....103

Мухран Маҷавариани

Еҳ, уи амш!..... 106

Нодар Думбазе

Ахэчы.....107

Зураб Кухианизе

Ағъсынтэыла..... 109

Миран Мирнели

Ахэычкэа.....110

Шота Ақобиа

Ан..... 113

Сгэы изаанагои?!.....113

Атцыхэтэантэи акэадырҕацаѳ.....114

“Бпатрет бара ибыдыскылоит...”.....115

Атахмада артист..... 115

Амилат гимн

“Мап, имҕсзеит Украина...”..... 117

Тарас Шевченко

“О, ишҕастаху срыкэҕшырц...”..... 118

Иван Франко

“Акаршэра атыхэан қытак шытоуп...”..... 119

Ағалаган.....120

Лесиа Украинка

Агимн.....121

Гэыҕрада аҕэыҕра.....122

Сара сымѳа.....123

“Адыр узеиҕшым арбан сара сажэа...”.....125

“Ахэы иатцэа ахэы ышза...”	126
“Агыхын мыш-ссыркэа ццакит...”	126
Ашамтазтэй амцакэа	127
Олеқса Иушыенко	
Рица амџағы	129
Витали Коротич	
Ажэыларэ	131
Иан Раинис	
Ахахэ	133
Альфонсас Малдонис	
Ашыхақэа	135
Иоханнес Барбарус	
Абахчаџ хэылбыеха	137
Зульфиа	
Аагынра аан, ура иузцаауеит	138
Рамис Рыскулов	
Апоет лашэ	141
Олјас Сулеименов	
Усыхьза!	142
Италмаз Нуриев	
Аецэа атак	144
Петрус Бровка	
Агха	145
Емелиан Буков	
Ақэа	146
Михаил Сеспель	
Амш ғыц ацаџэарста	148
Иван Скуратов	
Сара смуза	150
Сергей Данилов	
Апоет ахара дыгышуеит	151
Габдулла Тукай	
Ацъныш (Апоема)	152
Алехсандр Пушкин	
Абџатэ ыгуаџ (Апоема)	162

Михаил Лермонтов	
Аъра.....	178
Сергей Есенин	
Ацаа-цла.....	179
“Шагане, бара са с-Шагане...”.....	179
Аетым	180
Анна Ахматова	
Ацых шкэакэа	186
Васили Лебедев-Кумач	
Аъсадгъыл азы ашэа.....	187
Сергей Михалков	
Стеъан агаргалашь (Апоема).....	189
Константин Симонов	
“Уажэ иаахаун аъсшъара....”.....	224
Михаил Светлов	
Каховказы ашэа	226
Иарослав Смелиаков	
Сан.....	227
Леонид Мартынов	
“Асахъарыхы лсахъа...”	229
Константин Ваншенкин	
Ачкэын хэчы	230
Анатоли Поперечный	
Ассир.....	232
Римма Казакова	
Аъразы ашэа.....	234
Евгени Евтушенко	
Аурыскэа иртаума еибашърацы	235
“Ашэыр сфон...”	236
Хикмет игэы.....	238
Симонов иуасиат.....	240
Ахэкацацэа шэышэуеит.....	242
Чиқовани.....	243
“Амци ахэахэеи ансэагылоз...”	243
“Сгэырфом...”	244

Амаршал ип̆сра.....	245
Ашэанқэа.....	245
Сара сла.....	245
“Иауеит асы – амазара...”.....	246
Ашэ иасит.....	248
Ап̆енцьыр.....	249
Ашьыцра.....	250
Амшын.....	252
Петрос Антеос	
Ажъа.....	254
Фатула Ианнакопулу	
Ачныр иашэа.....	255
Мелих Цъевдет Андаи	
Ахы инаркны.....	256
Назым Хикмет	
Керем иеип̆ш.....	257
Агэхъаагара.....	258
“Сара сышқа уццакы, – лхэеит...”.....	258
Мап, ара иказам са сгэы.....	259
Иапониагэи ап̆сызкы.....	260
Гарсиа Лорка	
Икаршу ап̆ша.....	262
Роберт Биорнс	
Ацхъажэа.....	266
Ашьхақэарс сгэы ыкоуп.....	296
Ажэсинраалақэа.....	296
Иқ̆иоу ағарра.....	296
Ақ̆ар рыц хэыц Цьон.....	298
Ажэйтэ сибызара.....	300
Фермер қ̆иан сара саб.....	301
Абаллада хэыцы.....	304
Робин.....	304
Иреиғ̆у арцыс.....	306
Бриус – Шотландиаа рышқа.....	307
Шотландиа ахъз-ацша.....	308

Ахақәйтра аҗла	309
Макферсон ишьра аҗацхьа	312
Аибашьфы ихынхәра	313
Цьон Андерсон	315
Абзиабара	316
«Днеиусит уи агәашпә акынза...»	317
«Убас сицшгы адәкәа шәтын...»	317
Ацхынра анцәамта	318
«Уара са саанужыт, Цьеми...»	319
«Уи атәыла ссир акны...»	320
Аицырцра	321
Ачарта анафыс	321
Агәызра	322
Азиас Афтон ахықәан	323
Аныхәәса	324
«...Вилли ауараш иршит...»	324
Арацәатифы иоыза	325
Бныхәәса ааныскылоит	326
Ажәытә Фермер ижәытә сабаа ашка иишьтуа апықәс җыцатәи асалам	327
Финдлеи	330
Шела О Нил	331
Насыц змоу ахаҗеиба	332
Ахацыц-хьаазы аода	333
Ашәа	335
«Убас ицхы ссируп ари...»	336
Уахынлатәи аицәажәара	336
Апап иҗы Пег Никольсон ацсра иазку аелегия	338
Азлагарахьча	338
Тарболтонтәи ахәса хәыцқәа	339
Сара сразкы	342
Сара сцоит салдатра	342
«Иыхыхәхәо аоы татәаны...»	343
Ашәа	343
Абнакәты шкәакәа	344

Скәәтан зытра ацкяз ахынап уахь	345
«Ахра еиыпцәкәа...»	347
Ажъа цыркыпца исаосыз иаххәааны	348
Кәәтанала искәахаз ашьха шәтыц хәычы иазкны	349
Асалам шәкәы атак	351
Сара сарцыс	353
Насыц змоу аиыызара	355
Хара икоу рзы	356
Аибашьрей абзиабарей рзы цәахәакәак	357
Сөбза апоет иахь ашьтымта	357
Ацхыз	364
Ауахәама амацзураан цәыычала есибытаз ацхәыс лышпилапакны апоет иибаз амаца иазкны	336
Тем Глен.....	368
Атәархраамта анынцәоз.....	369
Ачарта	371
Ажәсинраалакәа рышәкәы ақәыра.....	372
Девон ацшахәа ашәт.....	372
Аицырцра ацхәа.....	373
Аныда ииз сыпшқа бахь.....	374
Абзиабарей ағаррей.....	375
Изури зғаб мыжда?.....	376
Дункан Грей ицхәысхәара	377
Вилли гьангаш ишьапкра.....	379
Иара изынгы ацыхәтәажәа.....	382
«Аостәа дықәлсит кәашара...».....	383
Абыза ишка ашьтымта.....	383
Ашәа (Актәи вариант).....	389
Ашәа (Аобатәи вариант).....	390
Амоан ацхәара.....	391
«Уа ақалақь-уаа изыргәацхои...».....	393
Еберфельди ацаацлақәа.....	394
«О, бсыццоума сара...».....	395
Азғаб шыапхыркәакәа.....	395
«Уа ақәа уқәнауа...».....	396

Аицырпра.....	397
Шотландиатәи апоет Роберт Фергиуссон	
ипатрет иазкны.....	398
Апоет Роберт Фергиуссон инышәынтракны Биорнс	
иргылаз абаказы.....	399
Ақбаад пара ақәбыра.....	399
«Ашәшы хылеит...».....	400
Ауабы хтыцшына Вилли.....	401
Ажәытә Роб Моррис.....	402
Ашәа.....	402
Ацхәызба лашәа.....	403
Алорд Грегор.....	404
«Милорд уа шәарыцара дцоит...».....	405
Азиас ахьалало амшын.....	406
«Абызеи цәыцак аои, ааи...».....	406
Мраташәара ацша.....	407
«Сыцхәыс длеисырбом азәгы...».....	408
Азынра моасит.....	409
«Сара сгәыргъон уака...».....	409
Ненси.....	410
Ацсәәахаи ахақым Горнбуки.....	411
«Уи арцыс сара сыцшзара дыхнахуеит...».....	417
Анабзыт зцу ацхәызба.....	418
Ахьча.....	419
Тибби бахь.....	420
Мохлин ақалақь акны ачара.....	421
«Аацынраз арцыск уа цхәысхәара дааит...».....	423
Ажьи иахь.....	424
Шотландиатәи ачысхкы пудинг «Хагтис» азы аода..	425
Ақьар.....	427
Гамильтон иахь ашьтымта.....	428
Ахәура итоу арац иашәа.....	429
«Аугә хьантә – хабга цызпәа...».....	430
«Иакобитаа – хәара згым...».....	431
Ацыцәәаха.....	432

Ашьхаруа.....	433
Апоет Томсон игәаларшәара иазкны.....	433
Ахьыцшымразы ауахәама ашә иану аоыра.....	434
Тарвен аценцьыр саркьәс алмасла ианцоу аоыра.....	434
Апоет имшира – ианвар 25 ашамтазы, иахаз ардәына ашәахәабжь иаххәааны.....	434
Аты.....	435
Азиас Бруар згәылсны ицо адгьыл ацшәма ишка иамоу агәала.....	436
Меили зыхьзыз суаса ацсра иазку аелегия.....	440
Азлагараәтәи Мегги	442
Мегги лчара.....	442
Ачарашәа.....	443
Ацхәыс баацсы лзы ашәа.....	444
Ахаца лыгажә изы ашәа.....	444
Ашәа.....	445
Мистер Гленриддель изынцьыр иацәцаны ибналаз абгахәычы иазкны.....	446
Акагьы	449
Ацхәызба лгәытшәара.....	451
Азәы изыхәан.....	452
Амшынуао ицхәызба.....	452
Девы.....	453
Алхра аламталазтәа абаллада.....	454
Схыбхырц былшауан бара.....	456
Оыцәа арцарцәа.....	456
«Шьта иаамтоуп агба ацара...».....	457
«Бара иахьбыхәтаз биазамызт...»	457
О, изылуз закәызеи сан...».....	458
«Уа агәы ццак айсра аанымгыло...».....	459
«Уара ацпзара ихнахны згәы...».....	459
Абахчаазао ибаха кны.....	460
Акәарачча ахыкәан.....	461
«Ашьхабжьара кыр деимдеит...».....	462
Ашәа хәычы	463

«Луи акралгы дызуштада».....	463
Азиас Еир ахықған.....	463
«Убас саеуп сара азҳара...».....	465
Индиака споума нас, Мери?.....	465
Шерамуртәи аибашьра.....	466
«Уахгы-сынгы аңәуара саеуп...».....	468
«Ароманқәа шәшыркәатра...».....	469
«Бнапы ааған снапы ианца...».....	469
«Аб иңхазатә уа шәарыцара дцеит...».....	470
«Атлақәа аныхнаты убра...».....	471
«Са с-Цьоки чкәына цхьагылоуп...».....	473
«Уа адәхәыңш ашьацраә асар сизаны...».....	473
Ақыта Мохлин аңизақәа.....	474
«Адуней зегь уи асахыгза...».....	474
Мисс Феррер.....	475
«Аацынра атәгы канатсеит...».....	475
«Қалақь хәычык бзиа избоит...».....	476

Аспиграммақәа

Адоухамәаңгаө ипатрет азы.....	477
Гәзызтам ахәашғанш изы аспитафия.....	477
Ашколтә педант инышәынтракны аоыра.....	477
Ауаа нагақәа рсынцәааоы изы.....	477
Анхарта беиа атаара иазкны.....	477
Алорд Галлоуси изкны.....	478
Ашәкәы зфо ахәа.....	478
Ахатгәын иану аоыра.....	478
Абзамыкә ихшыбаө иазкны.....	479
Ахәса рахь аныкәара бзиа избоз ихатгәын иану аоыра.....	479
Иалкаау азәы ихылцшытра иазкны	479
СТИУАРТАА РЫШЬТАМТА.....	480
Аиааира иазку Анцәа иашьапкра иаххәааны.....	480
«Шотландиа гәык-цсык ала иазыкоу аңейцәа» ртакс	480

Шотландиа акралцәа рахтынра ирыцкьаз атаара....	480
Мациал иеитагао уахь.....	481
Акритик цәгъаршәы имақарра атакс.....	481
Актриса Мисс Фонтенелль бахь.....	481
Миссис Биорнс иеицырдыруа лпатрет иазкны.....	481
Идыру апцхәыс леуардын иакәырчабу ақбаад иазкны.....	482
Ахымацәаз иазкны.....	482
Атынчреи аикарареи рылазырцәо апцза лахь.....	482
Зыцхәыс амагәшыхәа италцалоз аскваир инышәынтра аханы иану аоыра.....	483
Алатын бызшәа арцаоы изы аспитафия.....	483
Мисс Цыинни Скотт.....	483
Лорд – адукат.....	483
Лемигтонсктәи ауахәама аәтәи арелигия рыларцәао иахь.....	484
Рослингтәи атрактир цхәыс лахь.....	484
Амоа баапцкәа ирызкны.....	485
Ахзыргара иашьтам инышәынтра ақәоыра.....	485
Хаёмыеыг шәыргәында изы аспитафия.....	485
Асахьаыхәы иахь.....	486
Зышәагаа мачу апцхәызба лахь.....	486
Анхарта апшәма изы аспитафия.....	486
Имыззо акапитан	487
Акциалхәы ихьчаразы.....	487
Агазет зырхынхәыз акапитан Риддель иахь.....	487
Х-оыракнаҳак.....	488
Алмасла асасаирта аценцъыр ианцоу ажәеинраала..	489
Атакәажә цыныш Гризсель Грим лзы аспитафия.....	489
Аескваир Вилиам Грехем изы аспитафия.....	489
Апоет изынарышьтыз аофициалтә шәкәы: «Амац утәуп, ахәыпра ақәым!» – ақәоыра	490
Акапитан Френсис Гроуз ичымазара иаххәааны	490
Асаркьа	490

Апоет иидыруаз даницыла, зымѡа иѣы ахьирхэыз	
иазкны	490
Цьонсон уахъ	491
Архитектура интересс изкыз, аха апоет иѡызцѡеи	491
иареи апалатахъ иназмышьтыз алорд изкны	491
Аешьѡы изы аспитафия	491
Амакѡы хѣхѡаѡы изы аспитафия	492
Ауахѡама астараста, аимаазахѡы Гуд изы аспитафия	
Аеырыѡраѣ Фастон ѣыц синаалала апоет иибаз	
мистер Вилиам Мольт Оф Панмур изкны	492
«Баша ирымхѡозаап цаны...»	491
 Апоемакѡа	
Апоема «Ацъырмакъ цсыцкъа» акнытѡ	493
Ѳ-лак.....	497
Ачычиацѡа лахѣыхкѡа.....	508
Тем О'Шентер.....	521
Азгѡатакѡа.....	531

Платон Хэамҭа-иҭа Бебиа

Ишымҭакәа
ҭшъ-томкны
Аҭшъбатәи атом

Платон Хуампович Бебиа

Сочинения
Том четвертый
На абхазском языке

Аредактор Р. Қапба
Акорректор К. Аргәын-ҭҭа
Асахьатыхы Б. Цапуа
Анбанкәшәреи авиорсткеи иазлырхиеит Н. Минаиа

Аформат 84х108/32. Атираж 500. Икацә. акь. бѣыц 17,9 .
Инықә. акь. бѣыц 30 . Аҕацаҕка №407

Апӡсны Ахэынтқарра
“Акыпӡхь ҫны”
ақ. Ақәа, Ешба имѡа, 168

